Savanorystė probacijos sistemoje:

prielaidos ir galimybės

Savanorystė probacijos sistemoje:
prielaidos ir galimybės

Dr. Gintautas SAKALAUSKAS
(grupės vadovas ir mokslinis redaktorius)
Dr. Algimantas ČEPAS
Simonas NIKARTAS
Laura ŪSELĖ

Teisės institutas | 2012

UDK 364
Sa266

Bendraautoriai:
Gintautas Sakalauskas (Įvadas, I., III., IV., V.)
Algimantas Čepas (II.)
Simonas Nikartas (I., VI., VII.)
Laura Ūselė (V., VII.)

Tyrime atsižvelgta į įstatymų pakeitimus,
padarytus iki 2012 m. sausio 1 d.

Recenzentai:
Dr. Marta Gavrilovienė
Dr. Antanas Jatkevičius
Dr. Remigijus Šimašius

Leidiniui pritarta Teisės instituto tarybos
2011 m. gruodžio 30 d. nutarimu Nr. 12

Leidinys parengtas įgyvendinant Europos socialinio fondo remtą projektą „Nuteistųjų ir grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų bei jų šeimos narių integracijos į darbo rinką modelio, priemonių, paslaugų sukūrimas ir įgyvendinimas“ SFMIS Nr. VP1-1.3-SADM-02-K-01-078

Teisės institutas
Gedimino pr. 39/Ankštoji g. 1, LT-01109 Vilnius
Tel./faks. (+370 5) 249 75 91
El. p.: info@teise.org , www.teise.org

ISBN 978-609-459-020-7

© Teisės institutas, 2012

Turinys

Įvadas 7

I. KAS YRA SAVANORYSTĖ? 9
I.1. Savanorystės samprata 9
I.2. Savanorystės prasmė, tikslai ir formos 14
I.3. Savanorystės tradicija Lietuvoje 19
I.4. Savanorystė užsienio šalyse ir tarptautiniu lygmeniu 23

II. SAVANORYSTĖS SKATINIMO FORMOS NACIONALINIU LYGMENIU 27

III. SAVANORYSTĖ PROBACIJOS SISTEMOJE 46
III.1. Kas yra probacija? 46
III.2. Probacijos sistema Lietuvoje 49
III.3. Savanorystės poreikis probacijos sistemoje 63

IV. NUTEISTIEJI: RIZIKA IR GALIMYBĖS 67

V. TEISINIAI SAVANORYSTĖS PAGRINDAI 77
V.1. Kas gali būti savanoriu? 80
V.1.1. Savanorių amžius 80
V.1.2. Savanoriai užsieniečiai 84
V.1.3. Savanoriai (buvę) nuteistieji 85
V.2. Sutartys ir susitarimai 88
V.3. Socialinis ir sveikatos draudimas 90
V.4. Darbo organizavimo ir saugos reikalavimai 92
V.5. Išlaidų kompensavimas 94
V.6. Teisinė atsakomybė 98
V.7. Savanoriškos veiklos pripažinimas 99

VI. SAVANORYSTĖS ORGANIZAVIMAS IR PALAIKYMAS 100
VI.1. Savanorystės organizavimo pagrindai 102
VI.2. Savanorių koordinatoriaus svarba 103

VI.3. Savanorystės strategija 104
VI.4. Darbo su savanoriais refleksija 109
VI.5. Savanorių paieška 112
VI.6. Savanorių atranka (priėmimas) 113
VI.7. Savanorių rengimas (mokymai) 120
VI.8. Savanorių palaikymas (motyvavimas) 122
VI.9. Savanorių skatinimas 129

VII. SAVANORYSTĖS ORGANIZAVIMO PROBACIJOS SISTEMOJE PATIRTIS IR GEROS PRAKTIKOS PAVYZDŽIAI 131
VII.1. Savanorystės sritys 132
VII.2. Savanorių skaičius 134
VII.3. Savanorystės trukmė ir struktūra 136
VII.4. Praktiniai susitarimai 139

Literatūra 142

PRIEDAI 153

I priedas: savianalizės klausimynas 153

II priedas: savanorių koordinatorių giluminio interviu klausimų gairės 157

III priedas: Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymas 158

IV priedas: Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Dėl savanoriškos veiklos išlaidų kompensavimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo 163

V priedas: Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus įsakymas Dėl savanoriško darbo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašo patvirtinimo 165

VI priedas: savanoriško darbo atlikimo sutarties formos pavyzdys 167

VII priedas: savanoriškų darbų ir asmenų, atliekančių savanoriškus darbus, apskaitos žurnalas 169

Įvadas

Prieš imant skaityti šią knygą, turėtų kilti natūralus klausimas – ar savanoriškam darbui reikia metodinių ar mokslinių leidinių? Juk tie, kurie į jį įsitraukia ar jį organizuoja, iš savo patirties žino, kas savanorystėje svarbu, o patirties daugėjant, plečiasi ir kompetencija. Kitaip tariant, savanorystė akivaizdžiai yra vienas iš tokių reiškinių, kurį aprašyti ir susisteminti labai sudėtinga, nes svarbiausia joje – patirtis. Suprasime tuos, kurie taip manydami šios knygos taip ir neatsivers, jie bus teisūs.

Šio **leidinio tikslas** – padėti organizuoti savanorišką veiklą nuteistųjų integracijos srityje, ją skatinti ir plėsti, apibendrinti įgytą patirtį, apžvelgti probacijos sistemą ir joje vykstančius pokyčius. Jei tokios pagalbos nereikia ir aprašoma tema (beveik) viską žinote, tada šio leidinio skaityti negalima, tik laiką švaistysite. Bet jei manote, kad tokia pagalba arba daugiau informacijos būtų ne pro šalį, šis leidinys galėtų būti naudingas. Iš esmės **jis skiriamas** nuteistųjų integracija užsiimančioms organizacijoms ir institucijoms bei jų darbuotojams, dirbantiems su savanoriais (savanorių koordinatoriams), taip pat patiems savanoriams – ir esantiems, ir norintiems jais tapti. Būtent pastarąją intenciją galima laikyti paslėptu (netiesioginiu) šio leidinio tikslu – siekį, kad į probacijos sistemą ateitų daugiau savanorių, o pati sistema būtų pasirengusi juos priimti.

Šis leidinys parengtas Lietuvos arkivyskupijos „Caritui“, Lietuvos kalinių globos draugijai, Vilniaus regiono probacijos tarnybai ir Teisės institutui 2009–2012 metais įgyvendinant Europos socialinio fondo remtą projektą „Nuteistųjų ir grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų bei jų šeimos narių integracijos į darbo rinką modelio, priemonių, paslaugų sukūrimas ir įgyvendinimas“. Taigi jame dėstomi dalykai paremti šiame projekte vykusia veikla – savanorių ir jų koordinatorių mokymo(si) procese **sukaupta patirtimi**, projekto vykdymo grupės **diskusijų rezultatais** ir **įžvalgomis**. Kitaip tariant, svarbu paminėti, kad šio leidinio autorystė priskiriama keturiems Teisės instituto darbuotojams, parengusiems šį leidinį, tačiau plačiuoju požiūriu šio leidinio autorių yra daug daugiau – esame jiems dėkingi už bendro darbo patirtį, įžvalgas, klausimus ir atsakymus.

Leidinio pradžioje dėstomi bendri savanorystės klausimai. Juos pristatyti atrodė esanti svarbi savanorystės probacijos sistemoje pristatymo preliudija, nes iš jos matyti bendra savanorystės patirtis šalyje. Sąmoningai nerašoma apie išimtinai praktinius savanorystės aspektus (pavyzdžiui, susipažinimo žaidimus, grupės formavimo metodus, vadovavimą, moderavimą, planavimą ir pan.), nes apie juos gausu bendro pobūdžio literatūros.

Leidinyje nemažai dėmesio skiriama probacijos ir darbo su nuteistaisiais problematikai. Manome, kad ją pristatyti turėtų būti naudinga visų pirma mėginant paprastai paaiškinti teisinę ir organizacinę probacijos sistemą, taip pat darbo su nuteistaisiais ypatumus. Leidinyje taip pat pristatomi teisiniai ir organizaciniai savanorystės aspektai. Kiek mums žinoma, tai pirmasis toks leidinys lietuvių kalba, kuriame šie klausimai struktūruotai analizuojami remiantis ir naujuoju Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymu. Be to, aptariant organizacinius savanorystės klausimus, remiamasi praktine projekto dalyvių patirtimi. Galiausiai leidinio pabaigoje pristatomi vykdyto empirinio tyrimo rezultatai, siekiant ne tik apibendrinti sukauptą patirtį, bet ir pateikti konkretų savanorystės poreikio ir plėtros galimybių įsivertinimo kiekvienoje organizacijoje ar institucijoje instrumentą.

Šio leidinio rengimas sutapo su Europos Komisijos paskelbtais 2011-aisiais **savanoriškos veiklos metais**. Šis sutapimas nebuvo planuotas, bet tikimės, kad jis sėkmingai stumtels į priekį ir savanorišką veiklą probacijos sistemoje Lietuvoje. Be to, šio leidinio rengimas sutapo su **naujojo Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo priėmimu** 2011 m. gruodžio 22 d. Džiaugiamės, kad šiame leidinyje suskubome atsižvelgti į šio bei jį lydinčių įstatymų pakeitimus bei papildymus, tuo šis leidinys tapo aktualus ir laiku.

Už atidų leidinio rankraščio perskaitymą ir pateiktas pastabas bei pasiūlymus autoriai nuoširdžiai dėkoja leidinio recenzentams *dr. Antanui Jatkevičiui*, *dr. Martai Gavrilovienei* ir *dr. Remigijui Šimašiui*, taip pat savo įžvalgas pateikusiems Vilniaus arkivyskupijos „Carito“ nakvynės namų direktoriui *Donatui Navickui* ir Vilniaus regiono probacijos tarnybos direktorės pavaduotojai *Rasai Gulbytei*.

Už organizacinį darbą ir parengto leidinio maketo peržiūrėjimą dėkojame Teisės instituto Leidybos ir bendrųjų reikalų skyriaus vedėjai *Laimai Valungevičiūtei*.

Autorių grupės vardu –
Gintautas Sakalauskas
2012 m. sausio 12 d.

I

Kas yra savanorystė?

Dr. Gintautas Sakalauskas, Simonas Nikartas

I.1. Savanorystės samprata

Savanorystė dažniausiai suprantama kaip žmogaus, bendruomenės, organizacijos ar visuomenės naudai atliekama veikla, pagrįsta laisva asmens valia ir laisvu apsisprendimu, už kurią **negaunama piniginio atlygio**. „Savanorystė“, įsigilinus į šį žodį sudarančių dviejų žodžių junginio „savo noru“ prasmę, neturėtų būti suprantama kaip ideologinė prieštara darbui ar veiklai, už kurią gaunamas piniginis atlygis – mokamas darbas taip pat (bent jau dažniausiai) dirbamas „savo noru“[1]. Savanorystė kaip socialinis reiškinys, kylantis iš asmeninės motyvacijos ir socialinių poreikių, visų pirma išsiskiria piniginiu neatlygintinumu, taigi reiškia daugiau nei vien rodo etimologinė šio žodžio kilmė –„savo noru“ dirbamą darbą[2]. Kitaip tariant, svarbiausia yra tai, kad imtis savanoriškos veiklos motyvuoja ne materialinis atlygis, taip pat – ne giminystės ar kiti esami ryšiai, bet kitos altruistinės paskatos.

---

[1] Priverstinis darbas demokratinėse valstybėse yra draudžiamas, išskyrus teisės aktuose (pradedant Konstitucija) numatytas specifines sąlygas, pavyzdžiui, karo, stichinės nelaimės, epidemijos ar kitais ypatingais atvejais, taip pat įkalinimo įstaigose, atliekant tarnybą kariuomenėje ir pan. Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 str. (Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume, įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d. (Žin., 1992, Nr. 33-1014) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais)). Darbo teisėje galioja laisvės pasirinkti darbą principas (žr. Lietuvos Respublikos darbo kodekso 2 str.).

[2] Pažymėtina, kad tokią pačią netikslią reikšmę žodis „savanorystė“ turi ir kitose kalbose. Pavyzdžiui, angl. k. *voluntary* (iš lot. k. *voluntarius* – laisva valia), vok. k. *Ehrenamt* (pažodžiui – „garbinga tarnyba“) arba *freiwillige Arbeit* („laisvos valios darbas“), rusų k. *волонтёрская (добровольческая) деятельность* („laisvos valios veikla“), lenk. k. *wolontariat, dobrowolna, bezpłatna, świadoma praca* ir pan. Plačiau žr. www.wikipedia.org

Taigi savanoriškas darbas tai – neatlygintina veikla, kurią žmogus atlieka, skirdamas savo laiką ir turėdamas tikslą padėti aplinkai, ne pelno organizacijai, asmenims ar jų grupei, su kuriais jis ar ji nėra susijęs(-usi) kokiais nors giminystės ryšiais[3].

Galima nurodyti tokius pagrindinius savanoriškos veiklos **bruožus**:

1. Savanoriška veikla nesiekiama piniginės naudos, t. y. ji atliekama neatlygintinai, nors gali būti padengiamos su tokia veikla susijusios patirtos išlaidos.
2. Šios veiklos turi būti imamasi savo noru, remiantis laisva asmens valia ir sąmoningu apsisprendimu.
3. Savanoriška veikla turi duoti naudos ne savanoriui, o trečiajai šaliai, t. y. asmeniui arba jų grupei, nesusijusiai su savanoriu giminystės ar kitais panašiais ryšiais, nors dažniausiai savanoriškas darbas atneša tiesioginės ar netiesioginės naudos ir pačiam jį atliekančiam asmeniui, pavyzdžiui, jį apmokius tam tikrų dalykų[4], įgavus įgūdžių ir patirties tam tikroje darbo srityje, susipažinus su kitais žmonėmis, organizacijų veikla ir pan. Savanoriška veikla dar apibrėžiama kaip galimybė kiekvienam, neatsižvelgiant į religiją, politinius įsitikinimus, amžių ir sveikatą, panaudoti savo gebėjimus ir patirtį, įgyti naujų žinių bei įgūdžių, susirasti naujų draugų, padėti kitiems, įsitraukti į darbą ir pakeisti socialinį gyvenimą, įgyvendinti savo idėjas, gerai ir prasmingai praleisti laisvalaikį[5].
4. Savanoriška veikla prieinama visiems asmenims – tiek savanorystės požiūriu, tiek savanoriškos veiklos adresatams. Savanoriu gali būti beveik kiekvienas asmuo, nors kartais pabrėžiamas savanoriškos veiklos atvirumas subrendusiems ir sąmoningiems asmenims, gebantiems veikti savarankiškai. Be to, tam tikri apribojimai gali būti dar konkretesni – pavyzdžiui, kai imtis savanoriškos veiklos leidžiama tik nuo tam tikro amžiaus (apie teisinį reglamentavimą Lietuvoje žr. *šio leidinio V skyrių*), tik esantiems šalyje legaliai ir pan.
5. Savanoriu paprastai laikomas fizinis asmuo, o juridinis asmuo gali telkti savanorius, tačiau būti „savanoriu“ negali. Dažnai nevyriausybinių orga-

---

3 *Hadzi-Miceva K.* Comparative Analysis of the European Legal Systems and Practises Regarding Volunteering, 2007.

4 Žr. taip pat *Štuopytė E.* Savanorių mokymasis vykdant socioedukacinę veiklą nevyriausybinėse organizacijose // Socialiniai mokslai, 2010, Nr. 2 (68), p. 123–130.

5 *Brabazon T., Matisoff D., Ražaitis G.* Kaip būti geru savanoriu. Vilnius: Savanorių centras, 1999, p. 5; *Jordan P., Ochman M.* Savanorių vadybos nevyriausybinėse organizacijose pagrindai. Vilnius, 1998, p. 9.

nizacijų (tam tikros formos juridinių asmenų) veikla klaidingai laikoma savanoriškos veiklos sinonimu. Tai nėra tikslu, nes beveik visada savanoriškas darbas (savanorystė, savanoriai) sudaro tik didesnę ar mažesnę nevyriausybinės organizacijos veiklos dalį. Be to, nevyriausybinės organizacijos dažniausiai moka atlyginimą ją administruojantiems, taip pat profesionaliai joje dirbantiems asmenims. Taip pat svarbu paminėti, kad telkti savanorius gali ne tik nevyriausybinės organizacijos, bet ir valstybės institucijos, tam tikrais atvejais – ir verslo įmonės.

6. Savanoriška veikla nelaikytina narystė įvairiose organizacijose, kai organizacijų nariai atlieka tam tikros organizacijos nariams nustatytus įsipareigojimus. Kitaip tariant, savanorystė – tai ne narystė. Organizaciją (profesinę sąjungą, klubą, būrelį ar kitą asociaciją) bei narį vienija bendri interesai – įsipareigojimai vieni kitiems. Kita vertus, jei tokios organizacijos narys įsitraukia į veiklą, kuri galima visiems kitiems visuomenės nariams, viršydamas įsipareigojimus organizacijoje (nemokamai rengia paskaitas, seminarus, organizuoja renginius ir pan.), jį būtų galima laikyti savanoriu[6].
7. Savanoriška veikla negali būti laikoma profesinė praktika, atliekama kaip tam tikro mokymosi proceso sudedamoji dalis[7]. Tam tikrais atvejais savanoriška veikla gali būti pripažinta kaip profesinė ar mokomoji praktika (tokią galimybę numato ir Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymas), tačiau šios dvi veiklos formos iš esmės skiriasi. Praktikos ir savanorystės skirtumas tas, kad praktikos metu yra tikslingai mokomasi, būtent tai yra esminis praktikos motyvas ir pridėtinė vertė. Be to, už atliekamą praktiką gali būti mokamas atlyginimas[8]. Neatsitiktinai visada turimas mintyje savanoriškos veiklos pripažinimas, bet ne jos tapatinimas su profesine ar mokomąja praktika.

---

6 Europoje vyraujančių savanorystės modelių analizė. Vilnius: Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras, 2011, p. 7.

7 Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymo 12 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „*dalyvavimas savanoriškoje veikloje, atsižvelgiant į jos tikslus ir pobūdį, gali būti pripažįstamas savanorio praktinio darbo ir (ar) mokymosi patirtimi.*“ Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymas Nr. XI-1500, priimtas 2011 m. birželio 22 d., įsigaliojo 2011 m. rugpjūčio 1 d. (Žin., 2011, Nr. 86-4142).

8 Apie savanorystės bruožus lietuvių kalba žr. taip pat savanorystės tema apgintus magistro darbus Lietuvos universitetuose: *Čemeškienė R.* Savanorių veiklos optimizavimas nevyriausybinėse socialinės pagalbos vaikams organizacijose. Magistro darbas. VPU. Vilnius, 2004; *Borovskaja O.* Savanorystės organizavimo ypatumai vykdant projektinę veiklą bendruomenėje. Magistro darbas. MRU. Vilnius, 2007; *Griškevičiūtė E.* Teisinis savanoriško darbo Lietuvoje reglamentavimas. Magistro darbas. VDU. Kaunas, 2008.

Literatūroje kartais minimas dar vienas papildomas savanoriškos veiklos bruožas – nėra jokių sąsajų su darbo santykiais, komercija ar civiline tarnyba[9]. Atrodytų, kad šių santykių ir savanorystės takoskyra ne visada akivaizdi, kartais ji netgi nebūtina. Pavyzdžiui, tiek Lietuvoje, tiek daugelyje kitų šalių, įskaitant ir dideles tarptautines organizacijas, dažnai savanorišką veiklą organizuoja, koordinuoja ir už ją atsako materialinį atlygį gaunantys (pagal darbo sutartis dirbantys) asmenys (savanorių koordinatoriai), o komercinės ar pusiau komercinės institucijos taip pat tam tikrais atvejais, įgyvendindamos tam tikras užduotis ar susiklosčius tam tikrai situacijai, gali pritraukti savanorių (pavyzdžiui, 2011 m. rugsėjo mėn. Lietuvoje vykusiame Europos krepšinio čempionate neatlygintinai dirbo tūkstančiai savanorių)[10]. Taigi savanoriška veikla gali būti sėkmingai bendrai vykdoma šalia komercijos ir piniginio atlygio principais veikiančių institucijų, su jomis bendradarbiaujant, **tačiau ji negali jų pakeisti ar būti skirta vien tokiems tikslams** (pavyzdžiui, pavasarinės tvarkymosi akcijos „Darom“ idėja yra labai šauni, tačiau tokios akcijos negali pakeisti komercinės reguliaraus atliekų surinkimo ir apdorojimo sistemos)[11]. Šiuolaikinėje valstybėje daugelyje sričių neapsieinama be profesionalaus darbo, o profesionalus darbas

[9] Žr. Definitions of Volunteering. Volunteering England Information Sheet. Volunteering England, 2008. www.volunteering.org.uk

[10] Pažymėtina, kad kartais vienkartinės savanorystės akcijos nelaikomos tikrąją savanoryste (pvz., 2011 m. pradžioje Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje užsakymu Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ atliktame tyrime apie Lietuvos visuomenės nuostatas savanoriškos veiklos atžvilgiu; apie tai plačiau žr. *šio skyriaus 1.3. dalį*). Savanorystei gali būti keliama tokia tęstinio proceso, o ne vienkartinio įvykio ar akcijos sąlyga, tačiau ji nėra būtina, t. y. savanoryste plačiuoju požiūriu gali būti laikomas ir dalyvavimas vienkartinėse akcijose, o jos traktavimas priklauso nuo požiūrio bei pasirinktos tyrimo metodikos.

[11] Nors reikia paminėti, kad ribos, skiriančios profesionalią-komercinę ir savanorišką veiklą, negalima kategoriškai nubrėžti labai aiškiai vienoje vietoje. Šios ribos priklauso nuo visuomenės tradicijų, kultūros, sąmoningumo ir pan. Pavyzdžiui, daugelyje Vokietijos vietovių yra suburtos savanoriškos gaisrininkų organizacijos – pačius įvairiausius darbus dirbantys asmenys yra specialiai apmokyti ir kilus gaisrui (tam tikromis dienomis turi būti pasiekiami telefonu) turi skubiai susiburti tam tikroje vietoje ir būti pasirengę gesinti gaisrą. Tokia sistema leidžia ne tik sutaupyti labai daug lėšų (ypač – atokiose vietovėse ar nedideliuose miesteliuose), bet ir skatina pilietiškumą bei sąmoningumą. Įdomu, ar tokia gaisrinių sistema galėtų veikti Lietuvoje? Lietuvos Respublikos priešgaisrinės saugos įstatymas numato gaisrininkus savanorius, yra pasiūlymų šią nuostatą įgyvendinti. Tačiau vykstanti diskusija rodo, kokia Lietuvoje menka savanorystės patirtis. Plačiau žr. R. Palaitis siūlo samdyti savanorius gaisrininkus // Diena.lt, 2010 10 27; *Kazakevičius K.* Gaisrus kaimuose gesins savanoriai? // Lietuvos žinios, Alfa.lt, 2011 06 06; *Rimkutė E.* Gaisrininkų savanorių steigimas – iš fantastikos srities // Etaplius.lt, 2011 09 04.

siejamas su piniginiu atlygiu. Pavyzdžiui, vien savanoriškas darbas negali pakeisti profesionalaus socialinio darbo su nuteistaisiais, tačiau gali turėti daug pranašumų, palyginti su profesionaliu darbu, jį papildyti (apie tai žr. *šio leidinio IV skyrių*). Paminėtina ir tai, kad vieną ar kitą darbą atlygintinai dirbantys profesionalai gali skirti ir skiria tam tikrą dalį savo profesionalaus darbo savanoriškai (neatlygintinai) veiklai (pavyzdžiui, gydytojai nemokamai gydydami ligonius, teisininkai – nemokamai konsultuodami ir pan.), be to, daugelis jų įsitraukia į kitokio pobūdžio veiklą, kuri jiems atrodo reikalinga ir prasminga, po darbo ar atostogų metu. Taigi savanoriškos veiklos sąsajos su darbo, komerciniais ar kitomis pareigomis (karo, civiline tarnyba ir pan.) susijusiais santykiais gali būti įvairios, jos nebūtinai prieštarauja viena kitai, tačiau po „savanoriško darbo" skraiste negali būti paslėptas darbo teisinius santykius suformuojantis darbas, už kurį turi būti mokamas atlyginimas bei suteikiamos kitos garantijos (atostogos, išeitinės pašalpos ir kt.) teisės aktų nustatyta tvarka[12]. Savanorystė remiasi sąžiningumu ir įsitikinimu, kad jos principas yra padėti kitiems ir kad tai nėra jokia manipuliacija žmonių gerumu, kuria pasinaudojus galima patenkinti kažkieno asmeninius interesus[13].

Šiame kontekste reikėtų paminėti ir **giminystės ryšių**, kaip savanoriškos veiklos motyvo, santykinumą. Apibrėžiant savanorystę dažnai išskiriama giminystės, kaimynystės, draugystės ar kitais glaudžiais ryšiais grindžiama veikla, kuri nors ir yra neatlygintina, nelaikoma savanoriavimu tikrąja šio reiškinio reikšme. Norima pabrėžti, kad savanorystė pirmiausia susijusi su atvirumu visuomenei ar tam tikroms socialinėms grupėms bei bendruomenėms, svetimiems žmonėms, o kaimyninė (atlygintina) talka, neatlygintinas darbas tėvų sodyboje ar intensyvi veikla organizuojant draugų vestuves iš esmės grindžiama jau esamais socialiniais santykiais. Kita vertus, draugų, kaimynų ir (ar) giminių įtaka savanorystei dažniausiai yra labai reikšminga jos plėtojimuisi – į ją dažniausiai įsitraukiama per jau artimais esamus asmenis, buriantis savanoriškai veiklai kartu su draugais ar kaimynais (žr. apie savanorystės formas kitame leidinio skyriuje), o ilgesnę savanorystės tradiciją turinčiose šalyse netgi kartu su skirtingų kartų šeimos nariais[14].

---

[12] Apie tokį kompetentingai argumentuojamą pavojų žr. Savanorystė neturi tapti nemokamu darbu // Delfi pilietis, Delfi.lt, 2011 08 19.

[13] Europoje vyraujančių savanorystės modelių analizė. Vilnius: Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras, 2011, p. 6.

[14] Viena abiem šio skyriaus bendraautoriams pažįstama teisės profesorė iš Danijos pasakojo istoriją, kaip ji įsitraukė į savanorystę pasaulyje plačiai žinomame Roskildės

Apibendrinant pasakytina, kad savanoris yra asmuo, kuris nuolatos ar kartkartėmis visuomenės labui laisva valia, savo ar kitoje šalyje skiria savo laiką ir gebėjimus visuomenės labui, neturėdamas lūkesčių gauti atlygį, o tik susijusių su darbu išlaidų kompensavimą[15]. Žmogus, atliekantis tokius veiksmus, t. y. tam tikrus darbus nuveikdamas savanoriškai, nesitikėdamas gauti už tai atlygio, vadinamas savanoriu[16]. Pagrindinis tokio žmogaus tikslas – padėti kitiems, siekti socialinio pokyčio, visuomeninės, o ne asmeninės naudos[17].

I.2. Savanorystės prasmė, tikslai ir formos

Savanorystė turi dvigubą prasmę: viena vertus, savanoriška veikla leidžia be didesnių lėšų įgyvendinti socialines užduotis, įveikti iškylančias socialines ir organizacines problemas, kurioms spręsti be savanoriškos veiklos kartais netgi nebūna alternatyvų (t. y. jų išspręsti be savanoriškos veiklos neįmanoma). „*Savanoriška veikla yra neįkainojama visuomenei. <...> Motyvacija, kuria paremta ši veikla, t. y. savo iniciatyva prisidėti prie visuotinės gerovės ir kartu ją kurti, skatina tokias vertybes kaip altruizmas ir solidarumas, o tai sudaro atsvarą izoliacijai ir egoizmui, kurie vis labiau būdingi šiuolaikinei visuomenei. Savanoriška veikla tiek vietos, tiek ir Europos lygiu yra glaudžiai susijusi su aktyviu pilietiškumu, sudarančiu demokratijos branduolį. Piliečiai dalyvauja visuomenės gyvenime ne tik įsitraukdami į politinį gyvenimą, bet ir tikslingai spręsdami visuomenės problemas. Dalyvaudami visuomeninėje veikloje, jie gali įgyvendinti konkrečią kūrybinę valią. Dirbdamas kitiems savo laisvalaikiu arba atlikdamas savanorišką veiklą bendram labui žmogus dažnai patiria didelę finansinę riziką arba net pavojų sveikatai. Tai yra būtent tokia aktyvaus <...> pilietiškumo forma, kuri mūsų visuomenės piliečiams leidžia labai aiškiai pajusti, kad jie priklauso savo visuomenei. Todėl sava-*

muzikos festivalyje. Pirminis savanoriškos veiklos motyvas buvo pasižiūrėti, kokioje aplinkoje visą savaitę sukasi jos paaugliai vaikai, ji festivalyje padėjo rūšiuoti šiukšles. Dabar vaikai jau užaugę, ir abu toliau savanoriauja kartu su mama ir savo draugėmis dėl muzikos, bendro reikalo, draugų ir geros atmosferos.

15 *Hadzi-Miceva K.* Comparative Analysis of the European Legal Systems and Practises Regarding Volunteering, 2007.

16 Čia ir toliau vartojant vyrišką formą „savanoriai“ turima mintyje ir moteriška forma „savanorės“.

17 Europoje vyraujančių savanorystės modelių analizė. Vilnius: Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras, 2011, p. 6.

noriška veikla gali būti vienu geriausių dalyvavimo pavyzdžių, taigi, esmine aktyvaus pilietiškumo sudedamaja dalimi ir netgi būtina sąlyga“[18]. Nors už savanorišką veiklą materialiai neatlyginama, tačiau dažnai didesnė ir kitu pagrindu grindžiama motyvacija gali duoti didelių rezultatų[19].

Kita vertus, savanoriška veikla duoda didelės ir ilgalaikės patirties bei naudos **patiems savanoriams**, kurios įgyti kitais būdais taip pat neįmanoma. „*Savanoriška veikla skatina asmeninį tobulėjimą: vystosi socialinis sąmoningumas, bendrieji gebėjimai ir įgūdžiai, todėl savanoriams atsiveria daugiau galimybių darbo rinkoje ir aktyviam dalyvavimui visuomeniniame gyvenime. Įvairiais veiksmais savanoriška veikla sudaro sąlygas neinstituciniam ir neformaliam mokymuisi. Jis greta oficialaus mokymosi atlieka svarbų vaidmenį įgyvendinant mokymąsi visą gyvenimą*“[20]. Svarbu pažymėti, kad pastaroji savanorystės prasmė, suvokiama kaip tam tikra nauda patiems savanoriams (apie ją rašoma ir toliau šiame leidinyje, pabrėžiant savanorystės motyvo ir palaikymo svarbą), vėliau įgyvendinama ir kaip asmeninės, ir kaip socialinės naudos rezultatas. Kitaip tariant, savanorystės metu įgyta patirtis ir įgūdžiai tampa ne tik asmens socialiniu kapitalu[21], skatinančiu tolesnę asmeni-

---

18 Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl savanoriškos veiklos, jos vaidmens Europos visuomenei ir poveikio. 2006 m. gruodžio 13 d., Briuselis, p. 2.1.–2.3. Visą tekstą lietuvių kalba žr. www.savanoris.lt

19 Kartą vienam šio skyriaus autorių teko patirti motyvacijos svarbą savanoriškame darbe ir turėti galimybę ją palyginti su (nors ir menkai) mokamu darbu. Vienos tarptautinės savanoriškos darbo stovyklos dalyviai 10 dienų remontavo apleistą vieno nedidelio kaimelio bažnyčią. Stovyklos dalyviai buvo labai motyvuoti ir per tą laiką padarė labai daug. Tuo pačiu metu kai kuriems darbams atlikti buvo atsiųsti darbo biržoje buvę bedarbiai. Pastarieji per tą patį laiką ne tik padarė labai mažai, tinginiavo, bet ir įtariai šmėsčiojo į savanorius, savo laikysena ir darbu nustačiusius daug efektyvesnio, intensyvesnio ir kruopštesnio darbo kartelę (*G. S.*).

20 Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl savanoriškos veiklos, jos vaidmens Europos visuomenei ir poveikio. 2006 m. gruodžio 13 d., Briuselis, p. 2.4.

21 Socialinio kapitalo sąvoka kildinama iš prancūzų sociologo *Pierre Felix Bourdieu* (1930–2002). Jis skiria ekonominį kapitalą (materialiąją nuosavybę), kultūrinį kapitalą (išsilavinimo lygį), simbolinį kapitalą (įvaizdį ir prestižą) ir socialinį kapitalą, suprantamą kaip socialinius išteklius, įgyjamus per socialinę kompetenciją: turimų ryšių tinklą ir priklausomybę grupėms (šeimai, profesijai ir kt.). Pagal: *Schottmayer G.* Umgang mit Gewalt. Reformation statt Deformation des Sozialen. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 2011, S. 17–18; trumpai lietuvių k. žr. *Leonavičius V., Norkus Z., Tereškinas A.* Sociologijos teorijos. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005, p. 377–378; taip pat *Butkuvienė E.* Dalyvavimas savanoriškoje veikloje: situacija ir perspektyvos Lietuvoje po 1990-ųjų // Sociologija. Mintis ir veiksmas, 2005, Nr. 2, p. 86–99.

nę raidą, bet ir laimėjimu visuomenei. Savanorystė kiekvienoje socialinėje srityje – tvarkant aplinką, dirbant su vaikais, žmonėmis, turinčiais negalią, benamiais, organizuojant įvairiausius renginius, taip pat savanoriškai dirbant su (buvusiais) nuteistaisiais (dažniausiai) suformuoja tam tikrą **jautrumą ir kompetenciją** žmonių grupėms ir reiškiniams, su kuriais susiduriama – žmonių skurdui, gamtos užterštumui[22], vaikų, migrantų ar buvusių kalinių elgesiui ir pan. Savanorystė skatina atsisakyti stereotipų, išankstinių nuostatų, leidžia užčiuopti gyvenimo daugiaprasmiškumą ir daugialypiškumą[23], atpažinti kiekvieno žmogaus – kad ir kas jis būtų – buvęs kalinys, vaikas, neįgalus žmogus, benamis, pabėgėlis, skurdžius ar visiškas vienišius vertę.

Savanoriško darbo **motyvai** gali būti patys įvairiausi, į savanorišką veiklą galima įsitraukti pačiose įvairiausiose **srityse**, o būtent motyvai bei pasirinkta veikla lemia ir savanorystės tikslus: „*solidarumas, atsakomybės už kitus jausmas ir noras jaustis naudingam yra esminė savanoriškos veiklos motyvacija*.“[24] Siekis padėti kitiems, susirasti (naujų) draugų, bendraminčių, tobulinti įgūdžius ar įgyti darbo tam tikroje srityje patirties, palaikyti tam tikras idėjas, realizuoti save, prasmingai leisti laiką, būti reikalingam, bendrauti, geriau pažinti save ir kitus, dalytis savo patirtimi ir žiniomis – tokios paskatos ir dar daugelis kitų motyvuoja savanoriškai veiklai[25]. Ji organizuo-

---

22 Pavyzdžiui, galima paminėti, kad žinomos akcijos „Darom“ organizatoriai pagrindiniu jos tikslu laiko ne šiukšlių surinkimą ir vienkartinį susitvarkymą, bet jautrumo gamtos užterštumui skatinimą. Tas, kas bent dieną bus rinkęs šiukšles, pats jas mėtys daug rečiau, o gal ir visiškai nemėtys, bus pastabesnis ir atidesnis kitų šiukšlinimui. Plačiau žr. www.mesdarom.lt

23 1997 m. teko dalyvauti viename dviejų savaičių socialinių mokymų seminare Vokietijoje, Manheime. Pirmoji savaitė buvo skirta socialinės atskirties teorijai, antroji – savanoriškai praktikai su benamiais. Susitikimai su benamiais jiems skirtoje kavinėje ir gatvėse paliko didelį įspūdį, per kelias dienas juos jau atpažindavau gatvėje, žinodavau kai kurių istorijas. Nuo to laiko juokaudamas sakau, kad Manheimas man yra benamių miestas, nors jų ten nėra nei daugiau, nei mažiau, kaip kiekviename kitame didmiestyje. Savanoriška veikla, nors ir labai trumpa, leido prisiliesti ir benamystės problematikos paliestų žmonių istorijų ir, be abejonės, pakeitė prieš tai buvusį požiūrį, jį užpildė santykio turiniu. Tokių patirčių turbūt yra turėję daugelis savanoriavusių socialinėje srityje (*G. S.*).

24 Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl savanoriškos veiklos, jos vaidmens Europos visuomenei ir poveikio. 2006 m. gruodžio 13 d., Briuselis, p. 2.7.

25 Žr. taip pat *Brabazon T., Matisoff D., Ražaitis G.* Kaip būti geru savanoriu. Vilnius: Savanorių centras, 1999, p. 6; *Marcinkevičiūtė L.* Bendruomenės narių veiklos motyvai savanoriškose organizacijose. Leidinyje: Lietuvos kaimo vietovių konkurencingumo stiprinimas: geroji patirtis. Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2010, p. 30–34; Žurnalistė: savanorystės atlygio nenusipirksi // Sociumas LT, Delfi.lt, 2011 11 13.

jama žmogaus teisių apsaugos, mažumų integracijos, religinių ir etinių vertybių puoselėjimo, švietimo, mokslo ir profesinio tobulinimo, neformalaus ir pilietinio ugdymo, sporto, socialinės apsaugos ir darbo, sveikatos priežiūros, aplinkos apsaugos, tarptautinio bendradarbiavimo ir kitose visuomenei naudingomis ir nesavanaudiškomis pripažįstamose srityse. Viena iš tokių savanorystės sričių yra ir (buvusiųjų) nuteistųjų integracija, kuriai šiame leidinyje ir skiriama daugiausia dėmesio.

Pagal dalyvavimo savanoriškoje veikloje formas skiriamos dvi savanoriško darbo rūšys – **formalus** ir **neformalus**. Formalus savanoriškas darbas – tai neatlygintina pagalba, dalyvaujant grupių, klubų ar organizacijų veikloje, turint tikslą suteikti naudos žmonėms ar aplinkai (pavyzdžiui, dalyvaujant gyvūnų apsaugos organizacijose ar pan.). Neformalus savanoriškas darbas apibūdinamas kaip neatlygintina asmens pagalba kitiems žmonėms, nesusijusiems giminystės ryšiais, formaliai neįsitraukiant į organizuotą veiklą[26]. Savanoriškas darbas dar gali būti skirstomas į **profesionalų** (kai tam tikros srities specialistai tam tikrą laiką skiria savanoriškai veiklai pagal savo specialybę)[27] ir **neprofesionalų** (kai savanoriškai atliekamas tam tikras darbas, kuriam nereikia ypatingų žinių bei įgūdžių), taip pat skirstomas pagal tokio darbo **rezultatus**: abipusė pagalba arba pagalba pačiam savanoriui[28], filantropija arba paslaugos kitiems, tam tikrų idėjų propagavimas ir pan.

Pagal pagalbos tikslą skiriamos tokios trys savanorystės **formos**[29]:

---

26 *Hadzi-Miceva K.* Comparative Analysis of the European Legal Systems and Practises Regarding Volunteering. 2007.

27 Plačiau žr. *Brabazon T., Matisoff D., Ražaitis G.* Kaip būti geru savanoriu. Vilnius: Savanorių centras, 1999, p. 8.

28 Turimos mintyje dvi situacijos: kai savanoriška veikla organizuojama vieno ar kelių savanorių intencija, pačiam savanoriui joje dalyvaujant, taip pat situacija, kai pirminiu savanorystės motyvu tampa iškilęs būtinumas veikti kažką kitką, neatlygintinai, neįsitempus, laisva valia, norint pabėgti nuo kasdienės mokamo darbo rutinos arba tiesiog neturėjimo ką veikti. Prisimenu vienos kolegės Vokietijoje pasakotą istoriją, kai ji netrukus po Vokietijų suvienijimo (1990 m.) dirbo su dešiniaisiais radikalais vienos evangelikų parapijos socialiniame centre. Didelis jų priešiškumas ir panieka kitataučiams buvo gerokai sušvelninta per savanorišką labdaros vežimą automobiliais per Lenkiją į Baltarusiją. Tokia forma, viena vertus, leido patenkinti vaikinų azartą, nes anuomet kelionė automobiliu per Lenkiją nebuvo tokia saugi kaip šiais laikais – dėl itin dažno reketo, bet ir leido geriau pažinti tuos „nekenčiamus“ kitataučius, jų šalį ir ypač skurdų gyvenimą tuometėje Baltarusijoje, taip mažinti agresyvumą (*G. S.*).

29 Iš dalies parengta pagal Nyderlandų literatūros apžvalgą: *Borovskaja O.* Savanorystės organizavimo ypatumai vykdant projektinę veiklą bendruomenėje. Magistro darbas. MRU. Vilnius, 2007, p. 12–13.

1. **Tarpusavio parama** (angl. *reciprocal support*) – kai padedama vieni kitiems, siekiant išgyventi, susitvarkyti buitį (pavyzdžiui, po įvairių stichinių nelaimių) ar tiesiog norint padaryti gyvenimą patogesnį. Tradicinėse kaimo bendruomenėse ūkininkai padeda vieni kitiems nuimti derlių, dirbti kitus ūkio darbus. Kai kuriose bažnytinėse bendruomenėse iki šiol yra išlikęs toks neformalus tarpusavio pagalbos tinklas[30]. Visuomenei modernėjant, tarpusavio pagalbos tinklas tampa vis formalesnis, organizuotesnis. Ši tarpusavio pagalbos forma ir yra savanoriškos veiklos pagrindas. Daugelyje šalių **savipagalbos** tinklas tampa vis atviresnis ir jo nariai turi daugiau laisvės rinktis, su kuo jie nori bendrauti, kuriamos bendruomenės, kurias vienija bendri interesai, noras padėti vienas kitam.
2. **Paslaugų teikimas** (angl. *service provision*). Savanoriai naudoja savo laiką ir energiją teikdami paslaugas organizuotai. Pavyzdys gali būti Raudonojo Kryžiaus organizacija, kurios nariai visame pasaulyje savanoriškai padeda patyrusiems nelaimių, taip pat teikia kitokią individualią pagalbą vaikams, paaugliams, jų tėvams, seniems ir ligotiems žmonėms. Savanoriška pagalba teikiant paslaugas gali būti atliekama **ambulatoriškai** ir **stacionariose įstaigose** – mokyklose, ligoninėse, vaikų ar senelių globos bei nakvynės namuose, dienos ir pabėgėlių centruose, įkalinimo įstaigose ir kt. Šiuo metu Lietuvoje yra nevyriausybinių organizacijų, veikiančių šioje srityje profesionaliai ar pusiau profesionaliai ir pritraukiančių savanorių (pvz., „Caritas“, Lietuvos kalinių globos draugija ir kt.) arba veikiančių vien savanoriškos veiklos principu[31].
3. **Visuomeninis aktyvumas** (angl. *societal involvement*). Savanoriavimas suprantamas ir kaip aktyvus dalyvavimas įvairiose socialinėse ir politinėse organizacijose, kurios savo veikla siekia pokyčių visuomenėje ar tam tikrose socialinio gyvenimo srityse – savanoriškai įsitraukiama į tokių organizacijų veiklą padedant įgyvendinti jų tikslus. Tokia gerai žinoma organizacija yra „Žaliųjų“ judėjimas[32].

---

30 Plačiau žr. *Saulaitis A., Karaliūtė A.* Savanorystė, dora, bendruomenė. Studento vadovas. II dalis. Kaunas: Marijonų talkininkų centro leidykla, 2005; *Kurapkaitienė N., Kėžaitė-Jakniūnienė M.* Būk savanoris – keisk pasaulį. Tavo savanorystės kelrodis. Vilnius: Europos Komisijos atstovybė Lietuvoje, 2011.

31 Žr. taip pat *Klimanskaitė J., Kabelkaitė U., Martinkutė A.* Metodinės rekomendacijos organizacijoms, dirbančioms su savanoriais. Darbo su savanoriais gerosios patirties sklaida. Vilnius: Visų Šventųjų šeimos paramos centras, 2007.

32 Žr. taip pat Europoje vyraujančių savanorystės modelių analizė. Vilnius: Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras, 2011; *Kurapkaitienė N., Kėžaitė-Jakniūnienė M.* Būk savanoris – keisk pasaulį. Tavo savanorystės kelrodis. Vilnius: Europos Komisijos atstovybė Lietuvoje, 2011.

I.3. Savanorystės tradicija Lietuvoje

Savanorystės Lietuvoje pavyzdžių jau buvo paminėta, o šioje skyriaus dalyje tikslinga trumpai aptarti savanorystės Lietuvoje kontekstą. Šio leidinio tema ir apimtis neleidžia nuodugniai ir plačiai analizuoti savanorystės Lietuvoje istorijos ir tradicijos, surinkti įdomių ir reikšmingų istorinių savanorystės pavyzdžių, tačiau paminėti tam tikrus aspektus yra svarbu, norint adekvačiai ir santūriai vertinti savanorystės situaciją, tendencijas ir perspektyvas mūsų šalyje, ypač – probacijos sistemoje.

Ilgą laiką dėl sudėtingos mūsų krašto istorijos žodis „savanoris“ reiškė Tėvynę savanoriškai gynusį karį[33]. Ir šiais laikais daug kam šis žodis pirmiausia asocijuojasi su karyba – mažai kas Vilnių ir Kauną jungiančius Savanorių prospektus tapatina su savanoriais, šiame leidinyje aptariama savanoriškos socialinės veiklos požiūriu, o ir šias gatves taip pavadinant pirmiausia mintyje turėta intencija – pagerbti kraštą savanoriškai gynusius karius Lietuvai svarbių karinių konfliktų metu. Pažymėtina, kad analizuojamos tematikos kontekste su kariavimu siejama savanorystė ne visada atitinka dabartinę socialinės savanorystės sampratą, nes, pavyzdžiui, Pirmojoje Lietuvos Respublikoje daugumai savanorių buvo atlyginta materialiai – žemės sklypais, o šiais laikais savanoriai krašto apsaugos sistemoje taip pat gauna simbolinį materialinį atlyginimą, nors žinoma išėjimas ginti Tėvynės nuo užpuolikų pirmiausiai ir dažniausiai būdavo ir yra grindžiamas ne materialiais, bet idėjiniais motyvais. Belieka tikėtis, kad ilgas **taikus gyvenimas** vis dažniau leis ir Lietuvoje savanorystę pirmiausia tapatinti su aktyvia, savanoriška ir neatlyginama socialine veikla.

Tai, kad Lietuvoje į savanorišką veiklą įsitraukia vis dar santykinai mažai žmonių, ir tai, kad savanorystė įstatymų lygmeniu buvo reglamentuota tik 2011 m., liudija buvusios represinės ir laisvą socialinį aktyvumą neigusios sovietinės sistemos padarinius. Kiekviena veikla sovietinės okupacijos laikotarpiu (iki 1990 m.) turėjo ir galėjo būti organizuojama tik pagal griežtas politiškai ideologizuotos valstybės taisykles, prižiūrint kontroliuojančioms institucijoms, remtis atitinkamais idėjiniais pagrindais ir privalėjo juos įgy-

[33] Žr. ten pat, p. 1; žr. taip pat *Šikšta A.* Savanorystės tradicija Lietuvoje // Savanorystė Lietuvoje: iššūkiai ir perspektyvos. Tarptautinės konferencijos pranešimų santraukos. Vilnius, 2008, p. 5; *Giedraitienė N.* Bendroji savanorystės situacija Lietuvoje // Savanorystė Lietuvoje: iššūkiai ir perspektyvos. Tarptautinės konferencijos pranešimų santraukos. Vilnius, 2008, p. 13.

vendinti. Buvo draudžiama viskas, kas nebuvo leidžiama. Ne vien totalitarinė valstybės struktūra, bet ir didžiosios dalies visuomenės gyvenimas žmogaus orumą žeidžiančiomis socialinėmis ir ekonominėmis sąlygomis pirmiausia vertė galvoti apie savo ir savo artimųjų poreikius: „*tikėtina, kad Lietuvos atveju nepasitikėjimo kitais didėjimą didele dalimi lėmė sovietinėje sistemoje formuoti požiūriai ir elgesio būdai. Dėl griežtos viešojo gyvenimo kontrolės daugelis save išreikšdavo tik artimiausioje aplinkoje, o tai ugdė nepasitikėjimą kitais, ypač nepažįstamais žmonėmis. Šalyse, turinčiose ilgametes demokratines tradicijas, piliečiai jungiasi į organizacijas, kad praplėstų savo akiratį, išreikštų save ir įgytų naujų žinių.*“[34] Lietuvoje situacija ėmė keistis atgavus Nepriklausomybę, kurios atgavimo ir įtvirtinimo procesą drąsiai galima vadinti plačia, motyvuota ir pasiaukojama šimtų tūkstančių Lietuvos žmonių **savanoryste savo šaliai**.

Tačiau vėliau savanoriškos veiklos idėjos plėtojosi daug lėčiau. **1998 m.** Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centro (NIPC) atliktos apklausos rezultatai parodė, kad anuomet Lietuvoje buvo tik 10 074 savanoriai[35], tik 5 proc. Lietuvos gyventojų buvo dirbę savanorišką darbą per praėjusius metus – daug kartų mažiau nei ilgesnę demokratijos tradiciją turinčiose Vakarų šalyse[36]. Savanorių organizacinės galimybės daugiausiai buvo panaudojamos organizuojant renginius, palaikant vidaus ir išorės ryšius, tik 32 proc. savanorių buvo įtraukiami į pagrindinę organizacijos veiklą. Daugelis organizacijų neturėjo savanorių darbo organizavimo patirties ir savanorius panaudojo tik kaip pagalbininkus; 23 proc. savanorių buvo pensinio amžiaus, beveik 2/3 proc. savanorių – moterys. Daugelis (38 proc.) savanorių turėjo aukštąjį išsilavinimą, nebaigtą aukštąjį – 18 proc., nebaigtą arba specialųjį vidurinį – po 16 proc., vidurinį – 12 proc. savanorių. Studijavo aukštosiose mokyklose 18 proc. savanorių, o savo sričių specialistais buvo tik 16 proc. savanorių. Popiečio valandomis dirbo 28 proc. savanorių, pavakare – 43 proc.[37] Remiantis tyrimo rezultatais, Lietuvos gyventojai nesidarbavo savanoriškai dėl neigiamo visuomenės požiūrio į savanorystę ir dėl to, kad jiems nebuvo pasiūlytas savanoriškas darbas, t. y. jie neieškojo savanoriškos veiklos galimybių ir nebuvo pakviesti savanoriškai pagelbėti organizacijoms vykdant jų

[34] *Butkuvienė E.* Dalyvavimas savanoriškoje veikloje: situacija ir perspektyvos Lietuvoje po 1990-ųjų // Sociologija. Mintis ir veiksmas, 2005, Nr. 2, p. 87.

[35] Savanoriškas darbas, statistinis įvertinimas. Vilnius: NIPC, 1998.

[36] *Brabazon T., Matisoff D., Ražaitis G.* Kaip būti geru savanoriu. Vilnius: Savanorių centras, 1999, p. 3.

[37] Savanoriškas darbas, statistinis įvertinimas. Vilnius: NIPC, 1998.

uždavinius[38]. „*Mūsų visuomenė yra gana pasyvi ir inertiška. Be to, daugeliui visuomeninis darbas nuo sovietinių laikų suprantamas kaip savanoriška-priverstinė veikla. Turėjo praeiti laiko, kad vieni užmirštų politinį neigiamą tokios veiklos atspalvį, kad užaugtų nauja karta. Sunkiausia savyje peržengti slenkstį. Jį jau įveikėme, dabartinę situaciją pavadinčiau tam tikru proveržiu*“, – 2010 m. pabaigoje viename interviu teigė Savanoriškų organizacijų aljanso įkūrėjas *Vaidotas Ilgius*[39].

2008 m. „TNS Gallup“ atlikta Lietuvos gyventojų nuostatų ir atvirumo savanorystės idėjai studija parodė, kad jau **46 proc. Lietuvos gyventojų dalyvavo bent vienoje savanoriškoje veikloje**, 39 proc. nedalyvavo, bet norėjo dalyvauti, 15 proc. nedalyvavo ir nenorėjo dalyvauti[40]. Net 81 proc. 15–19 m. amžiaus moksleivių nurodė dalyvavę savanoriškoje veikloje; 57 proc. savanorių tvarkė aplinką, 50 proc. kokiu nors būdu padėjo kitiems. Labiausiai apklausoje dalyvavusius dominanti veikla buvo aplinkos apsauga, jos tvarkymas – 31 proc., pagalba vaikams ir jaunimui – 28 proc., pagalba senyvo amžiaus žmonėms – 19 proc., gyvūnų globa – 17 proc., menas ir kultūra – 13 proc., sportas – 13 proc.; 42 proc. Lietuvos gyventojų nesavanoriavo, nes neturėjo tam laiko. Respondentai, dalyvavę savanoriškoje veikloje, nurodė šiuos pagrindinius dalyvavimo motyvus – norą padėti kitiems (59 proc.), būti reikalingiems ir prasmingai praleisti laiką (30 proc.), rasti draugų, bendrauti su žmonėmis (20 proc.), palaikyti idėjas, kurioms pritaria (19 proc.)[41].

2011 m. pradžioje Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje užsakymu Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“ atliko tyrimą apie Lietuvos visuomenės nuostatas savanoriškos veiklos atžvilgiu[42]. Šio tyrimo

---

38 *Brabazon T., Matisoff D., Ražaitis G.* Kaip būti geru savanoriu. Vilnius: Savanorių centras, 1999, p. 3.

39 *Ogulevičiūtė J.* Savanoriškas darbas: ar lietuviai nori dirbti be atlygio? // Alfa.lt, 2010 12 05.

40 Lietuvos gyventojų nuostatų ir atvirumo savanorystės idėjai studija. Vilnius, 2008; žr. taip pat: *Gaudiešienė R.* Savanorystė Lietuvoje visuomenės akimis // Savanorystė Lietuvoje: iššūkiai ir perspektyvos. Tarptautinės konferencijos pranešimų santraukos. Vilnius, 2008, p. 10–11.

41 Ten pat, p. 11.

42 Žr. Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje internetinę svetainę http://ec.europa.eu. Tyrimo metu 2011 m. vasario mėn. apklausti 1002 šalies gyventojai, kuriems tyrimo dieną buvo 18 metų ir daugiau. Žr. taip pat: Savanoriškoje veikloje dalyvauja trečdalis Lietuvos gyventojų // Alfa.lt, 2011 03 31; Lietuvių mintys apie savanorystę // Etaplius.lt, 2011 05 06; *Kurapkaitienė N., Kėžaitė-Jakniūnienė M.* Būk savanoris – keisk pasaulį. Tavo savanorystės kelrodis. Vilnius: Europos Komisijos atstovybė Lietuvoje, 2011.

duomenimis, 78 proc. lietuvių žinojo, kas yra savanoriška veikla[43], tačiau **joje dalyvauja ar kada nors dalyvavo tik 34 proc.** Lietuvos gyventojų[44]. 23 proc. apklaustųjų teigė, kad nėra dalyvavę savanoriškoje veikloje, tačiau norėtų prisidėti prie tokios veikos, o 34 proc. apklaustųjų atsakė savanoriškoje veikloje nedalyvaują ir neketiną dalyvauti[45]. Nedalyvaujantieji teigė, kad niekas jiems savanoriškos veiklos imtis nesiūlo (34 proc.), neturi laiko savanoriškai veiklai (26 proc.), jaučiasi tokiai veiklai per seni ar per silpnos sveikatos (30 proc.) arba mano, kad visuomenėje savanoriška veikla vertinama nepalankiai (17 proc.)[46]. Apklausoje dalyvavusių žmonių nuomone, labiausiai savanorystei plėtotis Lietuvoje trukdo tai, kad **nėra savanorystės tradicijų** (taip teigė 51 proc. respondentų), taip pat **trūksta informacijos ir reikalingos infrastruktūros** (42 proc. apklaustųjų). Daugeliui (56 proc.) Lietuvos gyventojų nepakanka informacijos apie savanorišką veiklą, o labiausiai – kur kreiptis norint tapti savanoriu; 37 proc. apklaustųjų nebuvo aišku, kuo konkrečiai savanoriai užsiima, o 36 proc. norėjo daugiau sužinoti apie savanorių teises[47].

Apibendrinant šią trumpą savanorystės Lietuvoje tradicijos apžvalgą, pažymėtina, kad dėl istorinių, socialinių, ekonominių, politinių bei teisinių aplinkybių savanorystei Lietuvoje plėtotis ilgą laiką nebuvo palankių sąlygų. O užsienio šalyse atlikti tyrimai rodo, kad įsitraukti į savanorišką veiklą būtent ir skatina tai, kad ši veikla yra įprasta, populiari, madinga artimiausioje aplinkoje ir bendruomenėje[48]. Taigi ir Lietuvoje populiarėjant savanoriškai veiklai, savanorystė turėtų tapti prestižo reikalu, siejama su pilietiškumu, socialumu, atvirumu, nuolatiniu mokymusi[49], tapti svarbios asmeninės patirties

---

43 Apklausos organizatoriai pateikė apklausos dalyviams siauresnį savanorystės apibrėžimą: *„tai yra veikla, už kurią negaunamas finansinis atlygis, kuri yra naudinga ne giminėms ar kaimynams, o bendruomenei, ir tai turi būti tęstinis procesas, o ne vienkartinės akcijos, pavyzdžiui, aplinkos tvarkymo akcija „Darom“ ar savanoriavimas Europos krepšinio čempionate, kas sulaukia didelio susidomėjimo.*“ Savanoriškoje veikloje dalyvauja trečdalis Lietuvos gyventojų // Alfa.lt, 2011 03 31.

44 Nesutapimas su ankstesnėje pastraipoje minėtais skaičiais (2008 m. – 46 proc. nurodė savanoriavę) galimas dėl skirtingos tyrimų metodikos, nes mažai tikėtina, jog nuo 2008 m. iki 2011 m. savanorių Lietuvoje sumažėjo beveik 1/4 (nuo 46 proc. iki 34 proc.).

45 Lietuvių mintys apie savanorystę // Etaplius.lt, 2011 05 06.

46 Ten pat.

47 Ten pat.

48 *Ogulevičiūtė J.* Savanoriškas darbas: ar lietuviai nori dirbti be atlygio? // Alfa.lt, 2010 12 05.

49 *Kukauskienė J.* Ar Lietuva išnaudoja savanoriavimo teikiamas galimybes? // Savanorystė Lietuvoje: iššūkiai ir perspektyvos. Tarptautinės konferencijos pranešimų santraukos. Vilnius, 2008, p. 18.

ir naudos visuomenei prielaida. Tyrimai rodo, kad Lietuvos žmonėms sąvoka „savanoriškas darbas“ tampa aiškesnė[50], vis daugiau jų įsitraukia į savanorišką veiklą, o valstybės institucijos ir nevyriausybinės organizacijos rimčiau vertina savanorystės svarbą, profesionaliau dirba su savanoriais. 2011 m. rugpjūčio 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymui[51], buvo sukurtas aiškus teisinis savanoriškos veiklos pagrindas, o 2011 m. Europos Komisijai paskelbus savanoriškos veiklos metais[52], daug savanorystę populiarinančių renginių vyko ir Lietuvoje[53]. Tikėtina, kad tai skatins tarpusavio pasitikėjimą, didins savanoriškos veiklos matomumą, jautrins visuomenę ir atskirus žmones, leis greičiau atrasti savanorystės teikiamas galimybes.

I.4. Savanorystė užsienio šalyse ir tarptautiniu lygmeniu

Trumpa savanorystės užsienio šalyse apžvalga turėtų nubrėžti galimas savanorystės Lietuvoje perspektyvas, neturėtų būti suprantama kaip paprastas palyginimas Lietuvos visuomenės nenaudai, susiklosčiusiai natūraliai – dėl akivaizdžių ankstesnėje šio skyriaus dalyje minėtų socialinės raidos trukdžių. Tai, kad ilgesnį laiką demokratijos sąlygomis gyvuojančiose šalyse į savanorišką veiklą įsitraukia daug daugiau žmonių, leidžia tikėtis atitinkamos savanorystės plėtros ir Lietuvoje.

Europos Komisijos skelbiamoje suvestinėje Lietuva priskiriama prie šalių, kuriose įsitraukimas į savanorišką veiklą yra labai žemas (žr. *1 lentelę*).

Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje internetinėje svetainėje pažymima, kad skirtingose šalyse savanorystė apibrėžiama ir matuojama skirtingai, todėl toks duomenų palyginimas nėra tikslus – būtina formuoti bendrą ir nuoseklią savanorystės statistiką. Vis dėlto tendencijas šie duomenys atspindi ir *1 lentelėje* matyti, kad Lietuva priskiriama prie žemo savanorystės lygio šalių grupės, o daugelyje **Europos** šalių į savanorystę įsitraukia daugiau gyventojų. Be to,

---

50 *Ogulevičiūtė J.* Savanoriškas darbas: ar lietuviai nori dirbti be atlygio? // Alfa.lt, 2010 12 05.

51 Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymas, priimtas 2011 m. birželio 22 d., Nr. XI-1500, įsigaliojo 2011 m. rugpjūčio 1 d. (Žin., 2011, Nr. 86-4142) (išskyrus įstatymo 13 str. 2 d., įpareigojusią Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministrą priimti šio įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus ir įsigaliojusią įstatymo paskelbimo, t. y. 2011 m. liepos 13 dieną).

52 Žr. Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje internetinę svetainę http://ec.europa.eu

53 Vilniuje prasidėjo savanoriškos veiklos metų turas // Delfi.lt, 2011 06 11.

Lietuva priskiriama šalių grupei, kurioje savanoriška veikla daugiausiai užsiima jauni asmenys, o savanoriška veikla sukuriama tik iki 1 proc. bendrojo vidaus produkto, nors daugumoje kitų Europos Sąjungos šalių jo sukuriama nuo 1 proc. iki 5 proc.[54] Galima paminėti, kad **JAV** devintajame ir dešimtajame XX a. dešimtmečiais 50 proc. suaugusių piliečių dirbo savanoriškai[55].

***1 lentelė*. Gyventojų įsitraukimas į savanorišką veiklą Europos Sąjungoje (proc.)**[56]

Įsitraukimo lygis (proc.)	Valstybės
Labai didelis (40 proc.)	Austrija, Jungtinė Karalystė, Nyderlandai, Slovėnija
Didelis (30–39 proc.)	Danija, Liuksemburgas, Suomija, Vokietija
Vidutinio dydžio (20–29 proc.)	Estija, Latvija, Prancūzija, Vengrija
Palyginti mažas (10–19 proc.)	Airija, Belgija, Čekija, Ispanija, Kipras, Lenkija, Malta, Portugalija, Slovakija, Švedija
Mažas (mažesnis nei 10 proc.)	Bulgarija, Graikija, Italija, Lietuva

Pastaraisiais metais tarptautiniu lygmeniu savanorystei skiriama vis daugiau dėmesio[57]:

1983 m. Europos Parlamentas priėmė „Savanorystės rezoliuciją“, kuri:

- pripažino bendrą savanorystės naudą ir tai, kad atitinkamos infrastruktūros plėtra yra svarbiausia, formuojant efektyvią savanorystės politiką;
- ragino Europos Komisiją skirti savanorystei nuolatinį dėmesį;
- ragino sukurti Europos „savanoriško darbo įstatus“, leidžiančius padengti savanorių išlaidas ir suteikti savanoriams socialines garantijas.

1997 m. Europos Komisija priėmė komunikatą dėl savanoriškų organizacijų ir fondų vaidmens skatinimo KOM (1997) 241, kuris:

- pripažino politinę, ekonominę ir socialinę savanoriškos veiklos svarbą, „kuriant vieningą ir glaudžią Europos visuomenę, kurios pamatas – aktyvus pilietiškumas“.

---

54 Plačiau apie savanorystę Europos Sąjungoje žr. Eurobarometer 73; taip pat: Europoje vyraujančių savanorystės modelių analizė. Vilnius: Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras, 2011; *Kurapkaitienė N., Kėžaitė-Jakniūnienė M.* Būk savanoris – keisk pasaulį. Tavo savanorystės kelrodis. Vilnius: Europos Komisijos atstovybė Lietuvoje, 2011.

55 *McCurley S., Lynch S.* Savanorių vadyba. Vilnius, 2001.

56 Lentelė sudaryta pagal Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje internetinėje svetainėje pateiktus duomenis: http://ec.europa.eu

57 Iš dalies parengta pagal: Europoje vyraujančių savanorystės modelių analizė. Vilnius: Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras, 2011, p. 7–8.

1999 m. Amsterdamo sutarties baigiamojo akto prieduose pateikta Savanoriškos veiklos deklaracija 38, kuri:

- pripažino savanoriškos veiklos įnašo, ugdant visuomeninį solidarumą, svarbą;
- teigė, kad Bendrija suteiks savanoriškoms organizacijoms europinę dimensiją, ypatingą dėmesį skirdama informacijos ir gerosios praktikos mainams bei jaunimui ir vyresnio amžiaus žmonėms įtraukti į savanorišką veiklą.

2001 m. paskelbti Tarptautiniais savanorių metais:

2001 m. gruodžio 5 d. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja priėmė rezoliuciją Nr. 56/38, o 2002 m. lapkričio 26 d. – rezoliucijos tęsinį, skirtą tarptautiniams metams A/57/L.8, pripažindama, kad:

- savanoriška veikla teikia piliečiams galimybę dalyvauti demokratijos procesuose;
- savanorystė naudinga pačiam savanoriui ir aplinkiniams, bendruomenėms ir visuomenėms;
- savanorystė skatina socialinę aprėptį;
- savanorystė garantuoja mokymąsi visą gyvenimą ir didesnes užimtumo galimybes;
- savanorystė yra vienijanti tema, skatinanti įvairių sektorių partnerystę;
- savanorystės ekonominė vertė yra didžiulė.

2004 m. akcija „*Eurofestation, Maastricht 2004; European Roadmap*“ (Europos žemėlapis):

- Nyderlandų savivaldybių asociacija ir Nyderlandų nacionalinis savanorių centras (CIVIQ) surengė konferenciją, kurios metu buvo išleistas bendras „Europos žemėlapis 2010“, skirtas ES narėms, tarptautinėms verslo įmonėms, nacionaliniams savanorių centrams, nacionalinėms savanoriškoms organizacijoms ir atitinkamai paramos infrastruktūrai. Šis žemėlapis laikomas įtakingu instrumentu, darysiančiu įtaką būsimos politikos plėtrai, renginiams ir Europoje vykdomai veiklai, susijusiai su savanoryste[58].

2005 m. Europos savanorių centras (*Centre Européen du Volontariat, CEV*) – Europos organizacijų tinklas, jungiantis 38 savanorystės plėtros institucijas bei savanorių centrus, paskelbė Europos savanorystės manifestą, kuris[59]:

---

58 Plačiau žr. http://www.eurofestation.com/

59 Lietuvių k. žr. http://www.cev.be/data/File/CEVManifesto_LT.pdf

- skirtas įvairių Europos institucijų priėmėjams;
- aiškina savanorystės svarbą ir siūlo konkrečius sprendimus, kaip Europos Sąjungos institucijų atstovai, turėdami atitinkamas galias ir kompetenciją, galėtų pripažinti, skatinti ir palengvinti narystę Europos Sąjungoje.

2005 m. Didžiojoje Britanijoje paskelbti Savanorių metais, skirti:

- didinti savanorių skaičių, ypač įtraukiant žmones iš socialiai atskirtų visuomenės grupių bei jaunimą; skleisti savanorių darbo visoje šalyje svarbą bei apdovanoti savanorius už visuomenei teikiamą pagalbą.

2006 m. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas suformulavo jau ne kartą šiame leidinyje cituotą nuomonę dėl savanoriškos veiklos, jos vaidmens Europos visuomenei ir poveikio (SCO/243, 2006 m. gruodžio 13 d.), pabrėžė, kad:

- valstybėse narėse būtina siekti sudaryti teisinę sistemą, kuri numatytų teisę į savanorišką veiklą nepriklausomai nuo esamos teisinės ar socialinės padėties.

2011 m. Europos Sąjungoje paskelbti Savanoriškos veiklos metais[60].

Taigi tarptautiniu lygmeniu didėjantis dėmesys savanorystei sudaro geras prielaidas jos plėtrai ir Lietuvoje.

[60] Plačiau žr. http://ec.europa.eu

II

Savanorystės skatinimo formos nacionaliniu lygmeniu

Dr. Algimantas Čepas

Šiame leidinio skyriuje, remiantis tarptautine ir užsienio šalių patirtimi, pristatomos savanorystės skatinimo formos. Norint rasti būdų skatinti savanorystę valstybėje, pirmiausiai turi būti atsakyta į klausimą, kodėl žmonės renkasi dirbti savanorišką darbą. Tik išsiaiškinus tokio pasirinkimo motyvus galima ieškoti galimybių šiuos motyvus stiprinti.

Ankstesniame skyriuje buvo apžvelgti Lietuvoje ir kitose šalyse atlikti tyrimai, kuriais buvo siekiama nustatyti savanoriškos veiklos motyvus[61]. Reikia pažymėti, kad skirtingų valstybių duomenys apie savanorystę lemiančius motyvus rodo ganėtinai panašias tendencijas[62]. Visur žmonės renkasi savanorystę, nes nori padėti kitiems, daryti kažką gero ir svarbaus. Tačiau būtina atkreipti dėmesį į ir tai, kad apsisprendimui imtis savanoriško darbo labai svarbu ir **asmeninis suinteresuotumas**: siekis turimą laiką praleisti įdomiai (čia ir dabar, susitinkant su įdomiais žmonėmis, tiesiog turėti įdomų užsiėmimą) ir naudingai (žvelgiant į ateitį, siekiant įgyti vėliau praversiančių žinių, įgūdžių, patirties). Nors apsisprendimo motyvai yra individualūs, sociologiniai tyrimai rodo, kad panašiomis nuostatomis ir požiūriu vadovaujasi daugelis savanoriško darbo besiimančių žmonių. Vadinasi, aptariami motyvai gali būti skatinami ir remiami ne tik individualiu, bet ir socialiniu, politiniu lygmeniu. Be to, išvardytų motyvų plėtrą gali lemti ne tik pačios savanorišką

61 Žr., pvz., *Marcinkevičiūtė L.* Bendruomenės narių veiklos motyvai savanoriškose organizacijose // Lietuvos kaimo vietovių konkurencingumo stiprinimas: geroji patirtis. Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2010, p. 30–34.

62 Plačiau žr.: Volunteering in the European Union. Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA). Directorate General Education and Culture (DG EAC). Final Report submitted by GHK. 17 February, 2010, p. 147–148. http://ec.europa.eu/citizenship/eyv2011/doc/Volunteering_in_the_EU_Final_Report.pdf

darbą pasitelkiančios viešojo sektoriaus nevyriausybinės organizacijos, bet ir valstybės bei savivaldos institucijos, privataus verslo subjektai. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2010 m. sausio 20 d. nutarimu Nr. 85 patvirtino Nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepciją[63] (toliau vadinama – Koncepcija), savanoriško darbo reglamentavimas yra vienas iš koncepcijoje akcentuojamų uždavinių. Vis dėlto negalima teigti, kad Koncepcija yra skirta savanorystei Lietuvoje skatinti, galbūt labiau normalizuoti savanorystės sąlygas. Kai kuriose kitose Europos valstybėse (Estijoje[64], Latvijoje[65], Lenkijoje[66], Ispanijoje[67]) yra priimtos ir įgyvendinamos būtent savanorystės skatinimo programos. Kaip minėta, Europos Komisija 2011 m. yra paskelbusi Europos savanoriškos veiklos metais. Tai rodo, kad savanorystės skatinimas gali būti (o Lietuvoje, atsižvelgiant į tai, kiek nedaug asmenų patys linkę imtis savanoriško darbo, matyt, – turi būti) pripažįstamas **svarbia valstybinės politikos kryptimi**. Kita vertus, tai, kad nacionalines savanorystės skatinimo programas yra priėmusios tik kelios Europos valstybės, taip pat neturi būti vertinama kaip programų reikalingumą pagrindžiantis arba jų reikalingumą paneigiantis argumentas. Atkreiptinas dėmesys, kad pats savanorystės skatinimas yra reikalingas ne visur Europoje. Daugelyje Europos valstybių savanoriškoje veikloje ir taip dalyvauja dauguma tų valstybių žmonių, tad nėra ir skatinimo nacionaliniu mastu poreikio, dėmesį pakanka sutelkti į esamų savanorystės sąlygų palaikymą. Deja, Lietuvoje to neužtenka. Europos valstybės yra sukaupusios gana turiningą patirtį šioje srityje, tad į ją ir būtų galima sutelkti dėmesį. Toliau

63 Žin., 2010, Nr. 12-566 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

64 Plačiau žr.: Volunteering in the European Union. Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA). Directorate General Education and Culture (DG EAC). Final Report submitted by GHK. National Report – Estonia. 17 February, 2010, p. 14. http://ec.europa.eu/citizenship/eyv2011/doc/National_report_EE.pdf

65 Plačiau žr.: Volunteering in the European Union. Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA). Directorate General Education and Culture (DG EAC). Final Report submitted by GHK. National Report – Latvia. 17 February, 2010. http://ec.europa.eu/citizenship/eyv2011/doc/National_report_LV.pdf

66 Plačiau žr.: Volunteering in the European Union. Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA). Directorate General Education and Culture (DG EAC). Final Report submitted by GHK. National Report – Poland. 17 February, 2010, p. 13. http://ec.europa.eu/citizenship/eyv2011/doc/National_report_PL.pdf

67 Plačiau žr.: Volunteering in the European Union. Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA). Directorate General Education and Culture (DG EAC). Final Report submitted by GHK. National Report – Spain. 17 February, 2010, p. 9. http://ec.europa.eu/citizenship/eyv2011/doc/National%20report%20ES.pdf

pateikiama trumpa įdomesnių ir plačiau paplitusių savanorystės skatinimo formų apžvalga, orientuojantis į tris jau aptartas savanorystės (motyvų imtis savanoriško darbo) skatinimo kryptis: **savanoriško darbo svarbos suvokimo stiprinimas**, **savanoriško darbo reikšmės savanorių profesinei karjerai didinimas** ir **pasitenkinimo dirbamu savanorišku darbu** (malonumo, įdomumo) **didinimas**.

Kiekvienam objektui, reiškiniui, darbui, veiklai ir pan. pripažinti valstybėje yra itin svarbu, kaip jis atsispindi valstybės įstatymuose. Lietuvoje buvo atsisakyta savanorišką darbą paminėti Lietuvos Respublikos darbo kodekse[68] (toliau vadinama – LR DK). Toks atsisakymas atvėrė papildomų galimybių savanoriškam darbui (apie jas plačiau žr. *šio leidinio V skyrių*), tačiau iškėlė ir naujų problemų (apie jas plačiau kalbama toliau šioje dalyje). Tačiau svarbu, kad savanorystės sąvoka vartojama įstatymuose, vadinasi, valstybė pripažįsta, jog savanorystė egzistuoja, jos svarbą. Todėl savanoriškų darbų paminėjimo LR DK atsisakymas turėjo ne tik praktinę (t. y. valstybės atsisakymo kištis į savanorių ir juos įdarbinančių organizacijų santykius), bet ir simbolinę (savanoriško darbo pripažinimo kaip nepatenkančio į valstybei svarbių reiškinių sritį) reikšmę. Tiesa, savanoriški darbai yra minimi Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatyme[69], keliuose įstatymuose kalbama apie savanorių karo tarnybą[70], savanoriai minimi Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatyme[71], Lietuvos Respublikos priešgaisrinės saugos įstatyme[72]. Taigi iš dalies savano-

---

68 Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, priimtas 2002 m. birželio 4 d., Nr. IX-926 (Žin., 2002, Nr. 64-2569), įsigaliojo 2003 m. sausio 1 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

69 Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas, priimtas 2004 m. rugpjūčio 23 d., Nr. IX-2428 (Žin., 2004, Nr. 135-4894) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

70 Lietuvos Respublikos Lietuvos šaulių sąjungos įstatymas, priimtas 1997 m. liepos 2 d., Nr. VIII-375 (Žin., 1997, Nr. 69-1736) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais); Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas, priimtas 1998 m. gegužės 5 d., Nr. VIII-723 (Žin., 1998, Nr. 49-1325) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais); Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymo pakeitimo įstatymas, priimtas 2011 m. birželio 23 d., Nr. XI-1508 (Žin., 2011, Nr. 86-4150), įsigalioja 2011 m. rugsėjo 1 d.

71 Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymas, priimtas 1995 m. gruodžio 20 d., Nr. I-1151 (Žin., 1996, Nr. 9-215) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

72 Lietuvos Respublikos priešgaisrinės saugos įstatymas, priimtas 2002 m. gruodžio 5 d., Nr. IX-1225 (Žin., 2002, Nr. 123-5518) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

riška veikla valstybės pripažįstama, tačiau nė viename teisės akte nėra aiškiai apibrėžta, ką valstybė pripažįsta savanoriais. 2011 m. priimto Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje[73] apibrėžiama savanorystė, tačiau taip ir neatsakoma į klausimą, kas laikomi savanoriais. Pati savanorystės sąvoka įstatyme apibrėžiama per sąvoką „savanoris“ („*savanoriška veikla – savanorio neatlyginamai atliekama visuomenei naudinga veikla, kurios sąlygos nustatomos savanorio ir šios veiklos organizatoriaus susitarimu*“), tad sąvoka „savanoris“ taip ir lieka tik kasdienio supratimo lygmeniu. Todėl galima preziumuoti, kad vis dar trūksta valstybės dėmesio savanoriškam darbui (kaip bus paaiškinta toliau, toks dėmesio trūkumas turi ne tik simbolinę, bet ir praktinę reikšmę). Tiesa, atkreiptinas dėmesys į tai, kad daugelyje Europos Sąjungos valstybių įstatymuose taip pat iki šiol neapibrėžiamos savanorio, savanoriško darbo sąvokos. Daug kur pasiūlymai formalizuoti, ką valstybės laiko savanoryste, buvo atmesti būtent pabrėžiant, kad taip **valstybė kišasi į savanoriško darbo sritį ir riboja savanorystę**. Pagrindiniai bandymų įstatymais reguliuoti savanorišką darbą kritikai ir buvo patys savanoriai, savanorišką darbą pasitelkiančios nevyriausybinės organizacijos[74]. Tačiau reikia pažymėti, kad valstybės nesikišimo požiūris svarbus šalyse, kur nekeliamas savanorystės skatinimo klausimas, kuriose pati savanorystė turi ilgas tradicijas ir pakankamai svarbias pozicijas visuomenėje ir valstybėje. Manytina, kad Lietuvoje savanoriško darbo apibrėžimas įstatymu turėtų teigiamą reikšmę. Tačiau kartu būtina užtikrinti, kad įstatymai ir kiti teisės aktai neiškeltų papildomų kliūčių kuriant savanoriško darbo santykius. Įstatyminis reglamentavimas turėtų palengvinti, o ne apsunkinti sprendimų dirbti savanoriškai priėmimą (abejotina, ar šia kryptimi nueita Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatyme, kuris įtvirtina, kad savanoriška veikla laikoma tik tiesioginę naudą visuomenei ir tik visuomenei teikianti veikla, kad savanoriška nelaikoma veikla, jei už ją nors minimaliai atlyginama).

Savanoriškam darbui pripažinti valstybėje reikšmingesnis **valstybės ir savivaldos institucijų veiklos praktikoje savanorystei skiriamas dėmesys**.

---

73 Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymas, priimtas 2011 m. birželio 22 d., Nr. XI-1500, įsigaliojo 2011 m. rugpjūčio 1 d. (Žin., 2011, Nr. 86-4142). Šio įstatymo tekstas skaitytojų patogumui pridedamas leidinio pabaigoje.

74 Plačiau žr.: Volunteering in the European Union. Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA). Directorate General Education and Culture (DG EAC). Final Report submitted by GHK. 17 February, 2010, p. 17–18. http://ec.europa.eu/citizenship/eyv2011/doc/Volunteering_in_the_EU_Final_Report.pdf

Didėjantis valstybių dėmesys savanoriško darbo sektoriui ryškėja pažvelgus į tai, kiek **lėšų** jose skiriama savanorišką darbą pasitelkiančių organizacijų teikiamoms paslaugoms. Daugelyje valstybių šiai veiklai skiriamų finansinių išteklių apimtis didėja, net valstybėse, kuriose savanorystė formavosi kaip nuo valstybės nepriklausoma veikla. Pavyzdžiui, per praėjusį dešimtmetį savanorystei skiriamų valstybės finansinių išteklių apimtis Nyderlanduose padidėjo keturgubai (nuo 7,6 mln. eurų iki 32 mln. eurų 2007 m.). Šiame kontekste negatyviai išsiskiria Lietuva, vos ne vienintelė Europos Sąjungos valstybė, kurioje valstybinio biudžeto lėšų, skiriamų savanorystės sektoriui, apimtis mažėja (panašios tendencijos fiksuojamos Italijoje, kurioje savanorystės mastas taip pat yra ypač mažas)[75].

Daugelyje Europos šalių pastebimos tam tikros valstybės biudžeto išteklių skyrimo savanoryste besiremiančioms organizacijoms formų kitimo tendencijos. Ilgą laiką vyravusią paramos, subsidijų skyrimo praktiką keičia nuostatos sudaryti su nevyriausybinėmis organizacijomis **paslaugų teikimo sutartis**, remiantis abipusiais įsipareigojimais perduoti joms tam tikrų valstybei (dar dažniau – savivaldai) priskiriamų funkcijų vykdymą ir už tai atlyginti[76].

Pastebima, kad būtent tokių bendradarbiavimo formų įsigalėjimas lėmė ir didėjančią savanorystės sektoriui tenkančių valstybės ir savivaldos finansinių išteklių apimtį. Tačiau daugelio šalių savanorystės sektoriuose taip pat pripažįstama, kad perėjimas nuo paramos ir pagalbos savanoriškoms organizacijoms kultūros prie paslaugų sutartimis pagrįsto bendradarbiavimo tarp valstybės ir savanoriškų organizacijų lemia ir **sudėtingesnę pastarųjų padėtį**: priverčia jas konkuruoti su tų pačių paslaugų pirkimo siekiančiomis verslo įmonėmis, o tai, savo ruožtu, lemia didėjantį poreikį atsižvelgti į ekonominius teikiamų socialinių paslaugų aspektus, mažėjančias galimybes atsižvelgti į socialinius teikiamų paslaugų aspektus[77].

Reikia pažymėti, kad daugiausiai tokio sutartimis grįsto bendradarbiavimo kultūros susiformavimą lėmė pokyčiai, vykę Europos Sąjungos institu-

---

75 Žr.: Volunteering in the European Union. Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA). Directorate General Education and Culture (DG EAC). Final Report submitted by GHK. 17 February, 2010, p. 131. http://ec.europa.eu/citizenship/eyv2011/doc/Volunteering_in_the_EU_Final_Report.pdf

76 Plačiau žr.: Volunteering in the European Union. Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA). Directorate General Education and Culture (DG EAC). Final Report submitted by GHK. 17 February, 2010, p. 13. http://ec.europa.eu/citizenship/eyv2011/doc/Volunteering_in_the_EU_Final_Report.pdf

77 Plačiau žr. ten pat.

cijų lygmeniu, konkrečiai – 2004 m. Europos Parlamento ir Tarybos priimta direktyva 2004/18/EB dėl viešojo darbų, prekių ir paslaugų pirkimo sutarčių sudarymo tvarkos derinimo[78]. Direktyva siekta užtikrinti, kad viešieji pirkimai visose Europos Sąjungos valstybėse narėse vyktų skaidriai ir sprendimai juose būtų priimami tinkamai.

Siekis užtikrinti lygias viešųjų pirkimų galimybes lėmė ir galimybių taikyti preferencijas savanoriškoms organizacijoms ribojimą. Pavyzdžiui, minėtoji direktyva šalina galimybę nustatyti, kad tam tikros paslaugos perkamos tik iš savanorišku darbu besiremiančių organizacijų, socialinių tikslų siekiančių įmonių ir pan. Tiesa, direktyvos reikalavimai taikomi tik tam tikrą sumą viršijantiems viešiesiems pirkimams. Todėl aptariamai direktyvai neprieštarauja Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo[79] 91 straipsnio nuostata, kad viešuosius pirkimus vykdančios organizacijos, vykdydamos supaprastintus pirkimus, „*ne mažiau kaip 5 procentus visų supaprastintų pirkimų vertės pirkimų privalo atlikti iš neįgaliųjų socialinių įmonių, socialinių įmonių, įmonių, kuriose dirba daugiau kaip 50 proc. nuteistųjų, atliekančių arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes, arba įmonių, kurių dalyviai yra sveikatos priežiūros įstaigos ir kuriose darbo terapijos pagrindais dirba ne mažiau kaip 50 proc. pacientų, jų pagamintoms prekėms, teikiamoms paslaugoms ar atliekamiems darbams pirkti arba atlikti pagal remiamų asmenų, kurių dauguma yra neįgalieji, įdarbinimo programas, išskyrus atvejus, kai perkančiajai organizacijai reikiamų prekių šios įstaigos ir įmonės negamina, paslaugų neteikia ar darbų neatlieka*“. Ši sąlyga aktuali tik supaprastintų pirkimų atžvilgiu, t. y. pirkimų, kurių suma nesiekia aptariamoje direktyvoje ir Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo 10 straipsnyje įtvirtintų sumų ribų. Tačiau pažymėtina, kad ši nuostata nėra pakankamai plačiai taikoma praktiškai. Tokius pirkimus 2010 m. vykdė 16,6 proc. (506) visų perkančiųjų organizacijų, o tokių pirkimų vertė sudarė tik 1,2 proc. (52,1 mln. Lt) visos supaprastintų viešųjų pirkimų vertės[80].

---

78 Europos Parlamento ir Tarybos 2004 m. kovo 31 d. direktyva 2004/18/EB dėl viešojo darbų, prekių ir paslaugų pirkimo sutarčių sudarymo tvarkos derinimo. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2004 04 30, t. 06/7. http://simap.europa.eu/docs/simap/nomenclature/32004l18lt.pdf

79 Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo pakeitimo įstatymas, priimtas 1996 m. rugpjūčio 13 d., Nr. I-1491 (Žin., 1996, Nr. 84-2000) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

80 Viešųjų pirkimų tarnyba. 2010 metų veiklos ataskaita. http://www.vpt.lt/admin/uploaded/2011/vp/VP_Ataskaita_2011-04-19.pdf

Reikia pažymėti ir tai, kad aptariamoje direktyvoje taip pat numatomos atskiros nuostatos, leidžiančios panašų į apžvelgtą požiūrį diegti ir į direktyvos reguliavimo sritį patenkančių pirkimų atžvilgiu. Direktyvos 19 straipsnyje nustatyta, kad „*valstybės narės gali rezervuoti teisę dalyvauti viešųjų sutarčių sudarymo procedūrose globojamoms darbo grupėms arba numatyti, kad tokios sutartys gali būti vykdomos pagal globojamas įdarbinimo programas, kuriose dauguma darbuotojų yra asmenys su negalia, dėl savo negalios pobūdžio arba rimtumo negalintys dirbti įprastomis sąlygomis*“[81]. Ši nuostata yra perkelta į Viešųjų pirkimų įstatymo 13 straipsnį, kuriame nustatyta, kad „*perkančioji organizacija pirkimo dokumentuose gali nustatyti sąlygas, sudarančias galimybę pirkimuose dalyvauti tik neįgaliųjų socialinėms įmonėms, arba nustatyti, kad tokie pirkimai bus atliekami pagal remiamų asmenų, kurių dauguma yra neįgalieji, įdarbinimo programas*“[82]. Tačiau tokia nuostata labai retai pasinaudojama.

Atkreiptinas dėmesys ir į kitas direktyvoje paliktas galimybes atižvelgti į socialinius, aplinkosaugos ir kitus viešųjų pirkimų motyvus, taip pat ir ekonominių motyvų sąskaita. Direktyvos 26 paragrafe nustatyta, kad „*perkančiosios organizacijos gali nustatyti specialias sąlygas, susijusias su sutarties įvykdymu, jei jos atitinka Bendrijos teisę ir yra nurodytos skelbime apie pirkimą arba specifikacijose. Sutarties įvykdymo sąlygos visų pirma gali būti susijusios su socialinėmis ir aplinkos apsaugos reikmėmis*“[83]. Tokia nuostata numatyta Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo 24 straipsnio 4 dalyje, kurioje nustatoma, kad „*perkančioji organizacija pirkimo dokumentuose gali nustatyti specialias sutarties vykdymo sąlygas, siejamas su socialinės ir aplinkos apsaugos reikalavimais, jei jos atitinka Europos Sąjungos teisės aktus*“. Šios nuostatos sampratą lemia ir Europos Teisingumo Teismo jurisprudencija (taip pat ir anksčiau nei buvo priimta direktyva spręstose bylose). *Beentjes* ir *Nord-Pas-de-Calais* bylose Teismas yra pripažinęs, kad tokios sąlygos (pavyzdžiui: reikalavimas, kad atliekant darbus būtų įdarbinami ilgalaikiai bedarbiai) galimos, jei jos neteikia pranašumo konkrečios valstybės subjektams. *Concordia Bus* byloje Teismas yra pripažinęs, kad socialinės išlygos galimos, net jei jas

---

81 Direktyvos 19 straipsnis.

82 Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo 13 straipsnis.

83 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004 m. kovo 31 d. 2004/18/EB dėl viešojo darbų, prekių ir paslaugų pirkimo sutarčių sudarymo tvarkos derinimo. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2004 04 30, t. 06/7. http://simap.europa.eu/docs/simap/nomenclature/32004l18lt.pdf

atitinka tik labai nedaugelis potencialių viešųjų pirkimų dalyvių. *Concordia Bus* ir *Wienstrom/EVN* bylose Teismas taip pat yra pasisakęs, kad socialinės išlygos galimos tik jei jos tiesiogiai susijusios su perkamų paslaugų esme. Pavyzdžiui, *Concordia Bus* byloje buvo pripažinta, kad preferencija mažiausiai triukšmo keliantiems ir mažiausiai teršalų išskiriantiems autobusams yra tiesiogiai susijusi su perkamų vežimo autobusais paslaugų esme. *Wienstrom/EVN* byloje Teismas pripažino, kad perkant elektros tiekimo paslaugas taikyta preferencija įmonei, plačiausiai naudojančiai atsinaujinančius energijos šaltinius, nebuvo tiesiogiai susijusi su perkamų paslaugų esme. Šioje byloje Teismas pripažino, kad panaši socialinė išlyga būtų buvusi galima, jei atsinaujinančių energijos šaltinių naudojimo masto kriterijus būtų taikomas ne visai įmonės veiklai, bet konkrečiai perkamoms paslaugoms (t. y. būtų buvę nustatyta, kokia apimtimi turi būti naudojami atsinaujinantys energijos šaltiniai teikiant perkamas elektros tiekimo paslaugas)[84].

Daugelio valstybių įstatymai apsiriboja galimybės nustatyti socialines ir aplinkosaugos sąlygas pripažinimu[85]. Šiuo požiūriu palankus reguliavimas įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatyme. Įstatymo 24 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta tam tikru mastu imperatyvi nuostata, kad „*perkančioji organizacija, pirkdama prekes, paslaugas ar darbus, pirkimo dokumentuose turi nustatyti energijos vartojimo efektyvumo ir aplinkos apsaugos reikalavimus ir (ar) kriterijus Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatytais atvejais ir tvarka*“. Tačiau, kaip matyti iš pateiktos formuluotės, tokia nuostata taikoma tik aplinkosaugos reikalavimų (vadinamųjų žaliųjų pirkimų) atžvilgiu, atsižvelgimo į socialinius tikslus poreikis lieka už tokios nuostatos ribų, o būtų tikslinga socialiniams poreikiams tenkinti pripažinti jei ne identišką, tai bent panašią reikšmę. Atkreiptinas dėmesys į kitų šalių (pvz., Nyderlandų) praktiką reglamentuojant ne tik kiekvienos viešuosius pirkimus vykdančios organizacijos pareigą atsižvelgti

84 Plačiau žr.: Buying Social. A Guide to Taking Account of Social Considerations in Public Procurement. European Commission. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities. Unit D.2. Directorate-General for the Internal Market and Services. Unit C. 3. Manuscript completed in October, 2010. http://www.isede-net.com/sites/default/files/social_economy/EU_Guide_”Buying_Social”_12.2010_1.pdf

85 Plačiau žr.: Fair Trade Public Procurement: Legal Framework in the EU and the Member States. EFTA (European Fair Trade Association). http://www.european-fair-trade-association.org/observatory/images/stories/file/Fair%20Trade%20Public%20Procurement%20legal%20framework%20in%20the%20EU%20and%20the%20Member%20States.pdf

į socialinius pirkimo kriterijus, bet ir nustatant konkrečią tvarką, kaip tokie socialiniai kriterijai turi būti svarstomi ir įtvirtinami[86].

Pažymėtina, kad, nors ryšių tarp valstybės, savivaldos ir nevyriausybinių organizacijų srityje Europoje įsitvirtina sudaromų viešųjų pirkimų sutarčių modelis, **valstybės parama ir subsidijos nevyriausybinėms organizacijoms** taip pat lieka pakankamai svarbiu nevyriausybinių organizacijų veiklos palaikymo ir **savanorystės skatinimo įrankiu**. Atkreiptinas dėmesys į Lietuvos Respublikos Seime svarstomą Lietuvos Respublikos finansavimo nevyriausybinėms organizacijoms teikimo ir kontrolės įstatymo projektą, kuriame numatyta, kad valstybinis finansavimas gali būti skiriamas arba ilgalaikėms nevyriausybinių organizacijų programoms, arba nevyriausybinių organizacijų projektams[87]. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tam tikrose Europos valstybėse laikomasi ir kitokio požiūrio į savanorystės, nevyriausybinių organizacijų finansavimą. Pavyzdžiui, Čekijoje parama skiriama ne atskiroms nevyriausybinių organizacijų programoms ar tam tikriems projektams, bet laikomasi institucinės paramos modelio, t. y. parama skiriama nekonkretintai organizacijų veiklai. Tokiais atvejais yra taikoma speciali organizacijų akreditavimo tvarka, t. y. nustatoma, kad parama skiriama tik atitinkamus kriterijus atitinkančioms organizacijoms[88]. Seimui pateiktame įstatymo projekte numatyta tvarka turi savų pranašumų: ji yra atviresnė, orientuota į veiklos rezultatus, o ne į pačią veiklą kaip procesą, leidžia tikėtis ir didesnio nevyriausybinių organizacijų veiklos efektyvumo. Kita vertus, toks požiūris gali būti priimtinas ne visame savanorystės sektoriuje, kur dažnai **pati veikla yra vertybė**, neatsižvelgiant į kiekybinius jos rezultatus. Tiesa, pačiame įstatymo projekte numatoma, kad, vertinant nevyriausybinių organizacijų veiklą, kuriai teikiamas finansavimas, atsižvelgiama ne tik į tos veiklos rezultatus, bet ir į veiklos naudą (t. y. veik-

---

86 Plačiau žr.: Written statement by the Minister of Housing, Spatial Planning and the Environment, the Minister of Social Affairs and Employment, and the Minister for Development Cooperation to the Speaker of the Lower House of Parliament. The Hague, 16 October 2009. Lower House of Netherlands Parliament 2. Parliamentary year 2009–2010, No. 82. http://www.senternovem.nl/mmfiles/Kamerbrief%20sociale%20criteria._tcm24-320492.pdf

87 Lietuvos Respublikos finansavimo nevyriausybinėms organizacijoms teikimo ir kontrolės įstatymo projektas Nr. XIP-3148.

88 Volunteering in the European Union. Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA). Directorate General Education and Culture (DG EAC). Final Report submitted by GHK. National Report – Czech Republic. 17 February, 2010. http://ec.europa.eu/citizenship/eyv2011/doc/National_report_CZ.pdf

los vertę, kurios negalima išreikšti kiekybiniais kriterijais), be to, tam tikrą veiklos laisvę turėtų užtikrinti galimybė siekti paramos ne konkretiems projektams, bet ilgalaikėms organizacijų programoms. Vis dėlto galimybių skirti institucinę paramą nevyriausybinėms organizacijoms numatymas sudarytų dar palankesnes sąlygas savanorystės ir nevyriausybinių organizacijų veiklos plėtrai Lietuvoje.

Daugelyje valstybių nevyriausybinėms, savanorišku darbu besiremiančioms organizacijoms taikomos plačios **mokesčių lengvatos**. Taip pat daugelio Europos valstybių įstatymuose įtvirtintos nuostatos, kad savanorišku darbu besiremiančios organizacijos pajamų mokestį moka tik nuo pajamų, gautų iš komercinės, tiesiogiai su organizacijos tikslų įgyvendinimu nesusijusios veiklos. Analogiškos nuostatos įtvirtintos ir Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatyme. Įstatymo 5 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad pelno mokesčiu neapmokestinamos pelno nesiekiančių asmenų gautos pajamos iš ūkinės komercinės veiklos, jei jos tiesiogiai skiriamos tenkinant viešuosius interesus vykdomai veiklai finansuoti. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos yra paaiškinusi, kad tokiomis neapmokestinamomis pajamomis nelaikomos lėšos, panaudotos „ūkinės komercinės veiklos plėtrai (tokiai veiklai skirto ilgalaikio materialaus nekilnojamojo turto (jo dalies) įsigijimui, investicijoms į vertybinius popierius ir pan.), neatsižvelgiant į tai, kad ateityje iš šių investicijų gautos pajamos bus naudojamos tenkinant viešuosius interesus vykdomai veiklai finansuoti“[89]. Taip pat pelno mokestis nemokamas nuo šiomis pajamomis sukurto pelno, jei jis neviršija 25 000 litų (nors ši norma netaikoma asmenims, kurių pajamos viršija 1 mln. litų per metus). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kitose valstybėse įtvirtinamos dar palankesnės savanorišką veiklą vykdančioms organizacijoms nuostatos. Pavyzdžiui, Belgijoje nevyriausybinės organizacijos privalo mokėti tik mokestį nuo pajamų, gautų iš nekilnojamojo turto nuomos ir palūkanų iš bankų; Italijoje – nuo pajamų, gautų už tam tikrą Civiliniame kodekse numatytą veiklą (pramoninė gamyba, komercija, transporto paslaugos, bankų ir draudimo paslaugos). Suomijoje ir Vokietijoje nevyriausybinės organizacijos apskritai atleistos nuo visų mokesčių, tačiau tik tos organizacijos, kurios verčiasi išskirtinai viešajam interesui tenkinti skirta veikla.

---

89 Dėl Pelno mokesčio įstatymo 5 straipsnio 4 dalies apibendrinto paaiškinimo (komentaro) pakeitimo. Reg. Nr. (18.10-31-1)-R-7118. http://mic.vmi.lt/generatepdf.do?id=1000106393

Daugelyje Europos šalių (pvz., Danijoje, Graikijoje, Ispanijoje) savanorišku darbu besiremiančių organizacijų teikiamoms prekėms ir paslaugoms netaikomas pridėtinės vertės mokestis. Tokias nuostatas įtvirtina ir Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas, tačiau jos taikomos tik pajamoms, kurias pelno nesiekiantys asmenys gauna iš tam tikroms kategorijoms priskiriamos veiklos – socialinių paslaugų, švietimo ir mokymo paslaugų, kultūros ir sporto paslaugų bei kt.[90]

Svarbios mokesčių politikos nuostatos neapmokestinti **paramai skiriamų lėšų**. Tiesa, daug kur tokios mokesčių lengvatos taikomos tik paramai, kuri atitinka tam tikrus papildomus kriterijus. Danijoje sumos neapmokestinamos, jei jos nesiekia tam tikros įstatyme nustatytos ribos. Bulgarijoje tokios sumos neapmokestinamos, jei jos nesiekia 10 proc. visų apmokestinamų verslo subjekto pajamų. Estijoje sumos, skiriamos nevyriausybinėms organizacijoms, neapmokestinamos tik jei jos skiriamos valstybės mastu pripažįstamoms nevyriausybinėms organizacijoms. Lenkijoje parama neapmokestinama tik jei ji skiriama tam tikrai įstatyme konkrečiai išvardytai savanoriškai veiklai. Italijoje parama nevyriausybinėms organizacijoms apmokestinama, bet jai taikomas mažesnis mokesčio tarifas.

Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatyme[91] numatyta, kad neapmokestinamos lėšos, skirtos paramai, jei jos neviršija 40 proc. apmokestinamų paramą skiriančio asmens pajamų ir skiriamos ne daugiau kaip dukart per metus. Be to, pagal Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo 4 straipsnio 6 dalį nevyriausybinės organizacijos turi sumokėti pelno mokestį, apskaičiuojamą nuo gautos paramos, viršijančios 250 MGL sumą, arba panaudotos ne pagal Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatyme nustatytą paramos paskirtį. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas[92] nenumato galimybės iš apmokestinamų fizinių asmenų (taip pat ir iš besiverčiančių individualia veikla) pajamų išskaityti paramai skirtas lėšas. Iš dalies tokius ribojimus kompensuoja įstatymo numatyta galimybė gyventojams skirti paramai 2 proc. mokamo pajamų mokesčio. Tačiau ir šiame kontekste pažymėtina, kad tokios nuostatos pakankamai ribotos, kitose valstybėse panašios

---

90 Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas, priimtas 2002 m. kovo 5 d., Nr. IX-751 (Žin., 2002, Nr. 35-1271).

91 Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas, priimtas 2001 m. gruodžio 20 d., Nr. IX-675 (Žin., 2001, Nr. 110-3992) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

92 Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas, priimtas 2002 m. liepos 2 d., Nr. IX-1007 (Žin., 2002, Nr. 73-3085) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

normos yra palankesnės savanoriškos veiklos sektoriui. Pavyzdžiui, Italijoje gyventojai nevyriausybinėms organizacijoms gali skirti 5 proc. savo pajamų mokesčio. Atkreiptinas dėmesys į Vokietijoje galiojančią nuostatą, kad mokesčiai nemokami nuo sumų, skirtų narystės nevyriausybinėse organizacijose mokesčiams. Be to, reikia pažymėti, kad Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatyme numatoma, kad į tokią paramą gali pretenduoti ne tik savanorišku darbu besiremiančios organizacijos, bet ir biudžetinės įstaigos, o tokios savanorystės ir biudžetinio sektorių konkurencijos įtvirtinimas nelabai gali būti suvokiamas kaip savanorystės Lietuvoje skatinimas. Atkreiptinas dėmesys, kad, pavyzdžiui, 2009 m. valstybės ir savivaldybių įstaigoms buvo skirtas trečdalis visų iš pajamų mokesčio paramai atskaitomų sumų[93]. 2009 m. Seimui buvo pateiktas Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio pakeitimo projektas[94], pagal kurį būtų leidžiama skirti 2 proc. sumokėto mokesčio tik nevyriausybinėms organizacijos (bet ne valstybės ir savivaldybės biudžetinėms įstaigoms), deja, tokiam pasiūlymui Lietuvos Respublikos Vyriausybė nepritarė[95].

Mokesčių politikos nuostatos svarbios ir kitu, sumų, **kurias gauna savanoriai asmeniškai, apmokestinimo aspektu**. Daugelyje Europos valstybių įtvirtintos nuostatos, kad savanorių patirtos išlaidos laikomos juos pasitelkiančių organizacijų veiklos išlaidomis ir todėl neapmokestinamos. Kai kuriose valstybėse įtvirtinamos tokios bendros taisyklės išimtys. Pavyzdžiui, Vengrijos įstatymai numato, kad neapmokestinamos tik kompensacijos, skirtos įstatyme išvardytoms savanorių išlaidoms (darbo drabužiams, saugos darbe priemonėms, kelionėms, apgyvendinimui, maistui, skiepams, mokymams ir draudimui) padengti. Panaši norma galioja Slovėnijoje, tačiau papildomai nustatoma, kad kompensacijos neapmokestinamos tik jeigu savanoris iš organizacijos negauna jokių kitų lėšų. Jei tokios kitos lėšos jam (jai) yra mokamos, apmokestinamos ir kompensacija, ir kitos lėšos. Kitose valstybėse,

---

93 Ar galiu ir kaip skirti iki 2 procentų sumokėto pajamų mokesčio paramai? Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos informacija. http://www.vmi.lt/lt/index.aspx?itemId=10139389

94 Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-1406, pateiktas 2009 m. lapkričio 13 d., atmestas 2010 m. birželio 17 d. Pateikė Seimo narė *Birutė Vėsaitė*. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=357878&p_query=&p_tr2=

95 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 668 „Dėl Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-1406“, priimtas 2010 m. birželio 2 d. (Žin., 2010, Nr. 65-3230).

atvirkščiai, nustatoma, kad neapmokestinamos visos savanoriams skirtos kompensacijos, išskyrus tam tikroms išlaidoms skirtas sumas (pvz., Lenkijoje nustatoma, kad apmokestinamos kompensacijos, skirtos savanorių draudimo išlaidoms padengti, taip pat apmokestinamos tam tikras sumas viršijančios kelionių išlaidų kompensacijos). Kai kurios valstybės nustato, kad kompensacijos neapmokestinamos tik jei jos nesiekia tam tikros ribos (pvz., 2000 eurų Suomijoje). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 17 straipsnyje numatoma, kad Lietuvos Respublikos įstatymuose arba kituose teisės aktuose nustatyto dydžio kompensacijos laikomos šiuo mokesčiu neapmokestinamomis pajamomis. Šios nuostatos išplėtimas savanorių gaunamoms kompensacijoms būtų svari parama savanorystės plėtrai Lietuvoje.

Daugelio Europos valstybių įstatymai numato galimybę organizacijoms ne tik kompensuoti savanorių patirtas išlaidas, bet ir skirti savanoriams tam tikro dydžio pinigų, reikalingų jų veiklai, sumas, už kurias savanoriai **neprivalo atsiskaityti, pagrįsti jų patirtas išlaidas**. Paprastai nustatoma, kad tokios sumos turi neviršyti tam tikros ribos per mėnesį (pvz., 75 eurai per mėnesį Austrijoje; 50 proc. vidutinio valstybiniame sektoriuje mokamo atlyginimo už atitinkamos kategorijos darbą Prancūzijoje, neviršijančios 20 proc. minimalaus darbo užmokesčio Vengrijoje) ar per metus (2000 eurų Suomijoje, 500 eurų Vokietijoje, 5000 kronų Danijoje). Kai kuriose valstybėse šie reikalavimai dubliuojami, pavyzdžiui, Nyderlanduose nustatoma, kad neapmokestinamos savanorių gaunamos sumos, jei jos nesiekia 150 eurų per mėnesį ir 1500 eurų per metus. Pažymėtina, kad Vokietijoje savanorių aukštesnė neapmokestinamos sumos riba (2100 eurų) taikoma savanorių instruktoriams. Kai kuriose valstybėse (Čekijoje, Italijoje) teisė gauti neapmokestinamas pinigų sumas pripažįstama tik tam tikrų organizacijų savanoriams.

Vis dėlto daugelyje Europos valstybių nustatoma, kad savanorių gaunamos kompensacijos ar sumos veiklai yra laikomos šių asmenų pajamomis ir **apmokestinamos gyventojų pajamų mokesčiu**. Tiesa, kai kuriose valstybėse (pvz., Čekijoje, Nyderlanduose, Jungtinėje Karalystėje) šioms pajamoms daroma išimtis ir pastarojo mokesčio atžvilgiu. Švedijoje nustatoma, kad į apmokestinamas asmens pajamas neįtraukiamos lėšos, kurias jis išleido tam tikrai savanorystės veiklai, pavyzdžiui, tokiai veiklai naudodamas asmeninį automobilį, ar su tokia veikla susijusių kelionių išlaidos.

Svarbu aptarti ir valstybės vaidmenį **socialinio draudimo, sveikatos draudimo, draudimo nuo nelaimingų atsitikimų ir savanorių civilinės**

atsakomybės draudimo srityse. Pirmiausia pažymėtina, kad tam tikrų valstybių (pvz., Italijos, Austrijos, Airijos) įstatymai įtvirtina savanorišką darbą pasitelkiančių organizacijų pareigą apdrausti joms talkinančius savanorius nuo nelaimingų atsitikimų darbe, apdrausti savanorių civilinę atsakomybę (Italija). Kitų valstybių įstatymuose numatoma, kad šių žalų atsiradimo rizika priklauso ne savanoriui, bet jį pasitelkiančiai organizacijai (Belgijoje, Prancūzijoje, Vengrijoje). Taip valstybės prisideda prie savanorių teisių apsaugos, tačiau dažniausiai valstybių dalyvavimas šioje srityje tokiais įpareigojimais ir baigiasi. Tiesa, kai kuriose valstybėse taikoma praktika, į kurią būtų galima atsižvelgti ieškant savanorystės skatinimo formų Lietuvoje. Pavyzdžiui, Vokietijoje savanorių, dirbančių organizacijose, veikiančiose pagal susitarimus su savivaldos institucijomis arba bažnyčia, draudimo išlaidas dengia valstybė. Čekijoje savanorystės projektų, kuriuos akredituoja valstybės institucijos, visas savanorių draudimo išlaidas dengia valstybė, o savanoriškas darbas, jei jis dirbamas daugiau nei 20 val. per savaitę, yra įskaitomas į darbo stažą, būtiną socialinėms išmokoms ir pensijai gauti. Lenkijoje ir Prancūzijoje savanorių sveikatos priežiūros paslaugas dengia valstybė. Tačiau daugelyje valstybių valstybės dalyvavimo užtikrinant savanoriams reikalingas draudimo rūšis klausimas apskritai nekyla, nes valstybės yra išvysčiusios plačius socialinės paramos visiems gyventojams, kuriems tokios paramos reikia, tinklus, dauguma savanorišką darbą dirbančių žmonių tiesiog ir taip yra apdrausti valstybės nuo tam tikros rizikos, aktualios savanoriško darbo srityje. Tiesa, savanoriškos organizacijos ieško ir randa ir papildomų kanalų savanorių socialinio draudimo išlaidoms padengti. Pavyzdžiui, Prancūzijoje nacionalinė savanorių organizacija *Foundation du Bénévolat* yra pasiekusi susitarimus su daugeliu savivaldybių, kad šios padengtų savanorių, dirbančių jų teritorijoje, išlaidas. Daugelyje valstybių itin svarbus yra privataus sektoriaus palaikymas savanorystei, sudarant sąlygas savo darbuotojams (už kuriuos draudimo įmokas moka darbdavys) tam tikrą darbo laiko dalį skirti savanoriškai veiklai. Daugelis verslo įmonių į savanorišką savo darbuotojų darbą žvelgia kaip į komandos stiprinimo, darbo komanda įgūdžių tvirtinimo būdą, todėl yra ne tik socialiai, bet ir ekonomiškai suinteresuotos skatinti savo darbuotojus įsitraukti į savanorišką veiklą. Kai kuriose valstybėse (pvz., Italijoje) **darbuotojų teisė reikalauti, kad darbdaviai sudarytų sąlygas tam tikrą darbo laiko dalį skirti savanoriškam darbui**, įtvirtinta net įstatyminiu lygiu. Prancūzijos įstatymai įtvirtina darbuotojų teisę reikalauti, kad darbdaviai suteiktų nemokamas atostogas savanoriškam darbui. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad Prancūzijo-

je, Maltoje įtvirtinta valstybės institucijų pareiga suteikti savo darbuotojams laisvas nuo darbo dienas savanoriškai veiklai (mokant už šias dienas nustatytą darbo užmokestį).

Svarbu, kad privačios įmonės yra ir papildoma **sklaidos apie savanoriško darbo galimybes priemonė**. Europos verslo kultūra skatina įmones platinti savo darbuotojams informaciją apie savanorių tam tikrose organizacijose poreikį ir tokia parama savanoriškai veiklai yra tikrai svarbi. Kaip rodo praktika, savanorystės plėtrai itin svarbu tai, kad norintiems dirbti savanorišką žmonėms būtų pakankamai paprasta rasti erdves, organizacijas, kurioms reikia jų savanoriško darbo. Šiuo požiūriu svarbų vaidmenį atlieka savanoriškų organizacijų kuriami internetiniai informacijos sklaidos portalai[96]. Ne mažiau svarbūs ir nevirtualūs bendravimo ir dalijimosi informacija būdai. Šiuo požiūriu svarbu paminėti Europos valstybių nacionalinių savanorius vienijančių organizacijų kuriamus regioninius brokerių centrus, renkančius informaciją apie žmones, kurie ieško savanoriškos veiklos galimybių, ir organizacijas, kurioms reikalingi savanoriai, padedančias tokiems būsimiems savanoriams ir jų ieškančioms organizacijoms užmegzti pirmus kontaktus. Daugelyje valstybių tokių brokerių centrų tinklas yra pakankamai tankus (pvz., Danijoje įsteigti 55, Italijoje – 77 tokie centrai). Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad prie tokių centrų kūrimosi prisideda ir valstybės institucijos. Pavyzdžiui, pirmieji trys tokie centrai Danijoje buvo sukurti Socialinių reikalų ministerijos iniciatyva, pradines būtinas veiklos išlaidas padengė valstybės biudžetas[97]. Tokių centrų veiklą remia savivalda, pavyzdžiui, daug kur tokie centrai veikia savivaldos institucijų suteiktose patalpose. Beje, šiuo atveju svarbu pažymėti, kad daugelyje valstybių savivaldybių teikiama parama savanoriškam sektoriui užtikrinant patalpas veiklai yra itin svarbi. Kai kuriose valstybėse tokios paramos iš savivaldos institucijų reikalauja net įstatymai. Pavyzdžiui, Danijos įstatymuose nustatyta, kad **savivaldos institucijos savanorišku darbu besiremiančioms organizacijoms ne tik nemokamai suteiktų patalpas veiklai, bet ir padengtų komunalines tokių patalpų naudojimo** (elektros, šildymo, valymo ir kt.) išlaidas.

---

[96] Pavyzdžiui www.volunteeringireland.ie Airijoje, www.freiwilligenweb.at Austrijoje, www.neziskovky.cz Čekijoje, www.frivillighed.dk Danijoje, www.vabatahtlikud.ee Estijoje, www.anthropos.gr Graikijoje, www.nonprofitonline.it Italijoje, www.cpca.asso.fr ir www.francebenevolat.org Prancūzijoje, www.vapaaehtoiseksi.fi Suomijoje, www.civil.info.hu Vengrijoje, www.engagiert-in-deutschland.de Vokietijoje ir kt.

[97] *Henriksen L. S.* Local Volunteer Centres in Denmark. http://www.cev.be/data/File/Volunteer_Centres_in_Denmark.pdf

Tokie regioniniai centrai ne tik padeda savanoriams ir jų darbą pasitelkiančioms organizacijoms rasti vieniems kitus, bet atlieka ir kitas funkcijas, remiančias savanorystės plėtrą tam tikrame regione. Pavyzdžiui, Danijos vietiniai savanorystės centrai standartiškai atlieka tokias funkcijas:

- kaupia ir palaiko duomenų apie savanoriško darbo vietas banką;
- padeda norintiems savanoriauti žmonėms užmegzti kontaktus su jų darbo ieškančiomis organizacijoms;
- padeda žmonėms, kuriems reikalinga savanoriškų organizacijų pagalba, surasti galinčias jiems padėti savanoriškas organizacijas ir, atvirkščiai, padeda savanoriškoms organizacijoms rasti žmonių, kuriems reikalinga jų pagalba;
- rengia viešųjų ryšių akcijas, skatinančias savanorystę;
- platina informaciją apie savanorišką veiklą regione;
- organizuoja įvadinius kursus apie savanorystę norintiems savanoriauti žmonėms;
- teikia pagalbą savanoriškoms organizacijoms rengiant paraiškas dėl finansinės paramos jų projektams;
- nuomoja patalpas ir įrangą savanorišku darbu besiremiančioms mažoms organizacijoms;
- padeda užmegzti savanoriškų organizacijų, veikiančių artimose veiklos srityse, ryšius;
- padeda užmegzti savanoriškų organizacijų ir valstybės bei savivaldos įstaigų, veikiančių artimose veiklos srityse, ryšius[98].

Savanoryste besiremiančių organizacijų pajėgų vienijimas ir veiksmų koordinavimas regioniniu ir nacionaliniu lygmeniu gali būti itin naudingas ne tik savanoriškoms organizacijoms tiesiogiai, mažinant jų veiklos sąnaudas, didinant jų veiklos rezultatus, bet gali duoti ir pridėtinę vertę savanoriams tiesiogiai. Pavyzdžiui, paminėtina Austrijos vyriausybės iniciatyva kuriant „**savanorio pasą**“ – dokumentą, kuriame fiksuojama informacija apie visą savanorišką asmens veiklą skirtingose organizacijose, panašios iniciatyvos, tačiau siauresnio masto pradėtos Prancūzijoje, Estijoje. Atkreiptinas dėmesys, kad tokie savanorių pasai stiprina ir savanorio pozicijas darbo rinkoje. Jie yra formaliai pripažįstami Austrijos pramonės rūmų ir Austrijos įdarbinimo agentūros, o tai didina ir šių dokumentų reikšmę savanoriams ieškant pozicijų

[98] *Henriksen L. S.* Local Volunteer Centres in Denmark. http://www.cev.be/data/File/Volunteer_Centres_in_Denmark.pdf

darbo rinkoje, tiek privačiame, tiek valstybiniame darbo rinkos sektoriuose. Savanoriško darbo patirties svarba pripažįstama ir kitokiais būdais, pavyzdžiui, Prancūzijos įstatymai numato alternatyvią supaprastintą savanoriško darbo patirtį turinčių asmenų įeigos į valstybės tarnybos sistemą tvarką. Minėtos iniciatyvos kurti „savanorių pasus“ svarbios dar vienu aspektu. Tokiuose dokumentuose fiksuojama ne tik savanoriško darbo patirtis, bet ir dirbant tokį darbą įgyti įgūdžiai (išklausyti kursai, įgytos kompetencijos ir pan.), taigi tam tikru lygmeniu toks „savanorio pasas“ yra ir asmens kvalifikaciją liudijantis dokumentas, o jis gali būti pakankamai svarbus savanoriui ieškant savo vietos darbo rinkoje.

Daugelyje Europos valstybių sukurti ir kiti, esmingesni formalizuoti savanoriaujant įgytų kompetencijų, įgūdžių pripažinimo būdai. Suomijoje, Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijoje, Portugalijoje, Norvegijoje, Ispanijoje, Nyderlanduose, Airijoje sukurtos **neformaliu mokymu įgytų kompetencijų pripažinimo sistema**, tokios sistemos kuriamos Belgijoje, Danijoje, Italijoje, Švedijoje[99]. Skirtingose valstybėse skiriasi neformaliai įgytoms kompetencijoms ir įgūdžiams pripažįstama reikšmė. Pavyzdžiui, Austrijoje ir Ispanijoje į tokiu būdu (taip pat ir savanoriaujant) įgytas kompetencijas atsižvelgiama pripažįstant jas turintiems asmenims teisę stoti į aukštąsias mokyklas, net jei jie neturi formaliai įgiję reikalaujamo išsilavinimo. Kitur (pvz., Vengrijoje) į tokias kompetencijas atsižvelgiama skiriant papildomus balus formalų reikalaujamą išsilavinimą turintiems asmenims už jų turimas neformaliai įgytas kompetencijas. Danijoje tokie papildomi balai pripažįstami būtent už savanoriško darbo patirtį. Kitose valstybėse neformaliai įgytos kompetencijos gali būti įskaitomos aukštųjų mokyklų studijų programose, t. y. joms pripažįstamas tam tikras kreditų skaičius. Atkreiptinas dėmesys, kad valstybės paprastai riboja kreditų, kurie gali būti skiriami neformaliai įgytoms kompetencijoms pripažinti, skaičių (pvz., Vokietijoje, Škotijoje neformaliai įgytoms kompetencijoms pripažinti negali būti skirta daugiau kaip 50 proc. visų tam tikros studijų programos kreditų). Galiausiai, Prancūzijoje ir Flandrijoje (Belgija) neformaliai įgytos kompetencijos gali būti pagrindas pripažinti jas įgijusiam asmeniui ir profesinį išsilavinimą, sukurta egzaminų sistema, leidžianti vals-

[99] *Colardyn D., Bjornavold J.* Validation of Formal, Non-Formal and Informal Learning: policy and practices in EU Member States // European Journal of Education, 2004, No 1, p. 69–89. http://www.competences.info/ibak/root/img/pool/docs/open/bjornalvold_colardyn_example_en.pdf

tybiniu lygmeniu patikrinti ir patvirtinti asmens neformaliai įgytą profesinę kvalifikaciją[100].

Reikėtų atkreipti dėmesį į dar vieną savanorystės skatinimo būdą: savanoriško darbo viešinimą visuomenėje. Šiuolaikiniame pasaulyje, kalbant apie visą visuomenę, nebegali būti kalbama apie tiesioginį savanorių ir kitų visuomenės narių bendravimą kaip apie vienintelį savanoriško darbo pristatymo visuomenėje kanalą.

Pirma, visuomenės suvokimą, požiūrį iš dalies **formuoja visuomenės informavimo priemonės**. Todėl turi būti ieškoma formų, kaip jose pristatyti svarbiausius ir prasmingiausius (kartu patraukliausius) savanoriško darbo pavyzdžius. Svarbu suvokti, kad, siekiant savanoriško darbo atgarsių visuomenėje, savanoriai turėtų ne tik laukti visuomenės informavimo priemonių dėmesio, bet ir patys jo ieškoti. Būdų, kaip patraukti žiniasklaidos dėmesį, yra įvairių. Daug kur (pvz., Austrijoje, Lenkijoje) visuomenės informavimo priemonių atstovai patys įtraukiami į tam tikrą savanorišką veiklą, dalyvauja skėtinių savanoryste besirūpinančių organizacijų veikloje. Taip pat svarbios iniciatyvos vienyti savanoriško darbo sektoriaus jėgas bendrai rūpinantis viešaisiais ryšiais. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje svarbi specialiai šiam tikslui sukurtos organizacijos „Media Trust“ veikla[101]. Kai kuriose valstybėse (pvz., Prancūzijoje, Nyderlanduose) bendrais skirtingų savanoriško darbo organizacijų viešaisiais ryšiais rūpinasi regioninių savanorystės plėtros centrų (jų veikla pristatoma toliau tekste) viešųjų ryšių specialistai. Paminėtina, kad tam tikrose valstybėse ieškoma dar platesnių visuomenės informavimo priemonių skatinimo formų. Pavyzdžiui, Lenkijoje svarstomos galimybės taikyti mokestines lengvatas visuomenės informavimo priemonėms, reklamuojančioms savanorystę[102].

Antra, reikia turėti omenyje, kad daug visuomenės dėmesio sulaukia **didelio masto renginiai**. Todėl Lietuvai gali būti svarbi kitų valstybių savanoriško darbo sektorių patirtis organizuojant nacionalinius savanorių susirinkimus

---

100 Plačiau žr.: *Duchemin C., Hawle J.* European Inventory on Validation of Nonformal and Informal Learning 2010. Thematic Report – Validation in the Higher Education Sector. http://adultlearning-budapest2011.teamwork.fr/docs/Thematic_Report_Validation_in_the_Higher_Education_Sector.pdf

101 Media Trust. http://www.mediatrust.org/

102 Plačiau žr.: Volunteering in the European Union. Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA). Directorate General Education and Culture (DG EAC). Final Report submitted by GHK. National Report – Poland. 17 February, 2010. http://ec.europa.eu/citizenship/eyv2011/doc/Volunteering_in_the_EU_Final_Report.pdf

(pvz.: kasmetinius Nacionalinį nevyriausybinių organizacijų forumą Rumunijoje, Nacionalinį savanorių kongresą Ispanijoje, kas dveji metai tokie visuotiniai renginiai rengiami Latvijoje, Slovėnijoje). Daug visuomenės dėmesio sulaukia plataus masto savanorystės kampanijos (pvz., Estijoje analogiškai kaip Lietuvoje organizuojamos kampanijos „Darom“, „Pilietinio įsitraukimo savaitė“ Vokietijoje[103]). Daugelyje valstybių pasiteisinusi nacionalinių geriausio savanorio (tokie rinkimai organizuojami beveik visose Europos valstybėse), geriausio savanorystės projekto (pvz., Kipre), geriausios savanoriško sektoriaus organizacijos (pvz., Vokietijoje, Rumunijoje), geriausios savanorišką darbą remiančios privačios įmonės (pvz., Graikijoje, Ispanijoje) rinkimų praktika. Tokie rinkimai daug kur sulaukia itin didelio visuomenės susidomėjimo, tiesioginių televizijos transliacijų atgarsio spaudoje. Paminėtinos ir kitos savanorystę **skatinančių renginių formos**, pavyzdžiui, Anglijoje veikiančios organizacijos *Rock Corps* organizuojami savanorystei skatinti skirti koncertai ir kiti masiniai renginiai[104].

Apibendrinant šiame skyriuje pateiktas pastabas apie savanoriška veikla besiremiančių organizacijų padėtį, veiklos metodus, patirtį Lietuvoje ir užsienyje, galima teigti, kad Lietuvoje ne iki galo išnaudojami galimi savanorystės skatinimo būdai. Papildomos paramos savanoriškai veiklai ištekliai gali būti atrasti ir valstybiniu lygmeniu (tiek teisinio, tiek finansinio reguliavimo srityse), tiek ir lokaliu, tam tikrų organizacijų lygmeniu (ieškant būdų įžvelgti galimus savanorystę skatinančius motyvus, atsižvelgti į savanoriška veikla užsiimančių žmonių poreikius, norus). Nors visa savanoriška veikla remiasi ir turi remtis ja užsiimančių žmonių noru, tačiau savanorystės mastai Lietuvoje bus didesni, jei ir valstybė, ir pavienės organizacijos parodys daugiau noro, kad daugiau žmonių norėtų prisidėti prie savanoriškos, visuomenei svarbios veiklos.

---

[103] Engagement macht stark. Woche des bürgerlichen Engagements. http://www.engagement-macht-stark.de/index.php?option=com_content&view=article&id=646&Itemid=382

[104] http://www.rockcorps.com/

III

Savanorystė probacijos sistemoje

Dr. Gintautas Sakalauskas

Pirmuose dvejuose šio leidinio skyriuose aptarti bendrieji savanorystės klausimai, o šiuo skyriumi pradedama pristatyti ir analizuoti savanorystės specializacija probacijos sistemoje bei konkretesni savanorystės organizavimo aspektai. Daugelis bendrųjų savanorystės klausimų yra universalūs ir aktualūs savanoriškai veiklai bet kurioje srityje, tačiau kiekviena jų turi ir savų ypatumų. Kokybiška ir efektyvi savanoriška veikla **dirbant su esamais ar buvusiais nuteistaisiais** preziumuoja tam tikrų teisinių bei organizacinių bausmės vykdymo aspektų išmanymą, tam tikrų sąvokų „prisijaukinimą“, bausmei keliamų socialinių lūkesčių žinojimą, gebėjimą įžvelgti asmeninį jos kontekstą bei realų poveikį ir įtaką asmens gyvenimui. Šiame skyriuje pristatoma probacijos samprata, probacijos tikslai, principai, bausmės poveikis ir kiti bausmės vykdymo klausimai, gilinimasis į kuriuos galėtų padėti geriau suvokti savanorystės probacijos sistemoje kontekstą.

III.1. Kas yra probacija?

Žodis „probacija“ perimtas iš angl. *probation*, kilusio iš lot. *probatio*, reiškia „(iš)bandymą“. Bausmių skyrimo ir vykdymo sistemoje istoriškai šiuo žodžiu pradėtos apibūdinti situacijos ir procesai, kai teisiamam ar nuteistam asmeniui, kai yra tam tikros sąlygos (pirmiausia, padarius nesunkius nusikaltimus, taip pat atradus nusikaltėlio asmenyje teigiamų bruožų ir pan.) laikinai dėl įvairių priežasčių (pavyzdžiui, kam nors už jį laidavus, jį užtarus, priėmus globoti, laukiant monarcho malonės ar pan.) **buvo sudaroma galimybė nevykdyti bausmės**, darant prielaidą, kad jo elgesys pasikeis nenaudojant įprastų bausmės vykdymo formų. Svarbu pažymėti, kad ilgą laiką tokios įprastos formos tebuvo dvi – mirties bausmė ir žiaurios fizinės bausmės, tik vėliau jas

laipsniškai ėmė keisti įkalinimas[105]. Taigi probacijos atsiradimas buvo svarbi bausmių taikymo ir vykdymo raidos dalis humaniškesnių ir pragmatiškesnių bausmių link.

Ilgainiui probacijos samprata kito, probacija imtos nebelaikyti „bet kõkios alternatyvos“ laisvės atėmimui. Daugelio šalių (įskaitant ir Lietuvą) baudžiamuosiuose kodeksuose įtvirtinta bausmių sistema, kurioje su laisvės atėmimu nesusijusios bausmės nėra laikomos „probacija“, pastarąją numatant tik kaip vieną iš savarankiškų nuosaikios ir pragmatiškos valstybės reakcijos į nusikalstamą elgesį formų. Kitaip tariant, ne visos su realiu įkalinimu nesusijusios bausmės automatiškai laikytinos probacija, pastaroji išsiskiria tam tikrais bruožais ir sąlygomis.

Probacijos sąvoka mokslinėje ir politinėje retorikoje Lietuvoje atsirado ir prigijo prieš gerą dešimtmetį, kai suintensyvėjęs tarptautinis bendradarbiavimas bausmių vykdymo srityje, ypač – su Norvegija, Švedija ir Kanada – ne tik paskatino šių šalių gerąja patirtimi grindžiamus pokyčius Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje, bet ir paskleidė naujų idėjų bei sąvokų[106]. Įdomu,

---

105 Žinomiausia šį procesą aprašanti publikacija – *Foucault M.* Disciplinuoti ir bausti. Kalėjimo gimimas. Vilnius: Baltos lankos, 1998.

106 Vienas iš didžiausių ir svarbiausių tarptautinių projektų šioje srityje buvo 1999–2002 m. vykdytas Kanados-Švedijos-Lietuvos pataisos projektas, kurio metu minėtų valstybių praktikų bei mokslininkų buvo intensyviai bendradarbiaujama kuriant naujus pagrindus bausmių vykdymo sistemai Lietuvoje. Vienas iš šio projekto rezultatų – prie Teisės instituto suburtų mokslininkų ir praktikų atliktas tyrimas, kurį rėmė Atviros Lietuvos fondas: *Sakalauskas G., Kalpokas V., Mališauskaitė S., Ragauskas P., Stašinskas J., Šerkšnas A., Tamašauskaitė R., Toleikienė V., Usik D., Vinogradnaitė V.* Probacijos modelio sukūrimas Lietuvoje. I dalis: Situacijos analizė; II dalis: Koncepcija ir pasiūlymai. Mokslo taikomasis tyrimas. Vilnius: Teisės institutas, 2002, 214 p. Tyrimo tekstą žr. Teisės instituto internetinėje svetainėje www.teise.org. Taip pat žr.: *Stašinskas J.* Kol kas greičiau į kalėjimą – ir jokios probacijos // Kryžkelė, 1998, Nr. 2; *Dziegoraitis A.* Nusikalstamumas, kriminalinė bausmė ir probacija // Kryžkelė, 1998, Nr. 2; *Dziegoraitis A.* Kriminalinė bausmė ir probacija teisinėje valstybėje // Justitia, 1998, Nr. 5 (17); *Rajunčius S.* Pataisos inspekcijos – probacijos instituto užuomazgos Lietuvoje // Kryžkelė, 2001, Nr. 1; *Stašinskas J., Vinogradnaitė V.* Probacija: ištakos ir dabartis // Kryžkelė, 2001, Nr. 1; *Mališauskaitė S., Sakalauskas G.* Probacijos modelio sukūrimas ir įgyvendinimas Lietuvoje // Kryžkelė, 2001, Nr. 1; *Mackevičius T.* Užsienio valstybių probacijos tarnybų veikla // Jurisprudencija, 2004, t. 51 (43); *Dermontas J.* Nuteistųjų alternatyvia laisvės atėmimo bausme reabilitacija // Acta Paedagogica Vilnensia, 2005, Nr. 15, p. 222–229; *Deveikytė E.* Lithuania // van Kalmthout A. M., Durnescu I. (eds). Probation in Europe. Nijmegen: aolf Legal Publishers (WLP), 2008, p. 551–578; *Mackevičius T.* Probacija. *Quid id est?* // Socialinių mokslų studijos, 2011, Nr. 3 (2), p. 737–754.

kad žodis „probacija“ pasklido ir prigijo palyginti greitai, aplenkdamas šiuo žodžiu apibūdinamos socialinės ir teisinės prasmės bei turinio suvokimą, mokslines ir politines diskusijas. Iki šiol be apčiuopiamų rezultatų galima polemizuoti, ar Lietuvoje „probacija“ jau buvo anuomet, kai šį žodį perėmėme iš kitų valstybių etimologinio konteksto, ar ją turėjome iki naujojo Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo priėmimo, ar ji atsirado tik jį priėmus, ar šio įstatymo priėmimas bei įsigaliojimas tikrai leis nedviprasmiškai nurodyti probacijos kontūrus Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje?

Analizuojant probacijos institutą tarptautiniu mastu pažymėtina, kad nors probacija yra daugelyje valstybių[107], **įvairiose valstybėse yra sukurtos ir taikomos įvairiausios probacijos formos**: kai kuriose valstybėse probacija laikoma savarankiška bausme, kitose ja pripažįstamos asmeniui bausmę paskyrus, bet jos vykdymą atidėjus, papildomai nustatytos elgesio kontrolės bei socialinės integracijos priemonės, o kai kuriose probacija – bausmės paskyrimo atidėjimas, pripažinus asmenį esant kaltą. Būtent pastaroji bausmės forma kartais laikoma „tikrąja probacija“ (pavyzdžiui, Austrijoje), kai asmuo pripažįstamas kaltas, bet bausmės jam paskyrimas atidedamas siekiant pasižiūrėti, kaip jis elgsis, kokia jo socialinė rizika, galimybės, poreikiai ir pan., taigi tai – tikrasis „išbandymas“, kai valstybė neskuba skirti bausmės, bet skiria laiko „išbandyti“. Tuo atveju, kai bausmė (dažniausiai – laisvės atėmimas) paskiriama, bet tam tikram laikui atidedamas jos vykdymas, dalies mokslininkų ir praktikų nuomone, nėra „tikroji probacija“, nes bausmė asmeniui jau paskirta, taigi tai yra tik sąlyginis išbandymas. Kad ir kaip būtų, būtent pastaroji probacijos forma labiausiai paplitusi pasaulyje (įskaitant ir Lietuvą).

Tarp įvairių valstybių skiriasi probacijos metu su nuteistuoju asmeniu atliekamo darbo turinys, kurį iš esmės sudaro dvi dažnai **viena kitai prieštaraujančios funkcijos** – asmens elgesio kontrolė bei socialinės ir asmeninės pagalbos teikimas. Šiuos skirtumus lemia valstybių kultūrinis, socialinis, ekonominis, politinis kontekstas bei baudžiamosios justicijos modeliai, baudžiamosios politikos kryptys[108].

---

[107] *Klaus J. F.* Handbook on Probation service. Guidelines for probation practitioners and managers. Rome, London, 1998, p. 4.

[108] Plačiau žr. *Sakalauskas G., Kalpokas V., Mališauskaitė S., Ragauskas P., Stašinskas J., Šerkšnas A., Tamašauskaitė R., Toleikienė V., Usik D., Vinogradnaitė V.* Probacijos modelio sukūrimas Lietuvoje. I dalis: Situacijos analizė. Mokslo taikomasis tyrimas. Vilnius: Teisės institutas, 2002, p. 6–7. Tyrimo tekstą žr. Teisės instituto internetinėje svetainėje www.teise.org

Įvairiose šalyse galima rasti labai įvairių probacijos formų, kartais netgi sunkiai palyginamų tarpusavyje – jos priklauso nuo šalies teisinės ir socialinės apsaugos sistemos, tradicijų, kultūros, istorinių aplinkybių ir pan.[109] Pažymėtina, kad 2010 m. sausio 20 d. priimtoje Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje CM/Rec (2010) 1 dėl Europos Tarybos probacijos taisyklių probacija siejama su „*įstatymuose įtvirtintų ir nusikaltėliui taikomų bausmių bei priemonių vykdymu bendruomenėje*“[110]. Tai apima „*veiklas ir intervencijas, siejamas su priežiūra, konsultavimu ir parama, turint tikslą integruoti nusikaltėlį į visuomenę ir prisidėti prie visuomenės saugumo*“[111]. Taigi probacijos samprata (šioje rekomendacijoje) aprėpia bausmių bei baudžiamųjų priemonių **bendruomeniškumą ir asmeninį palydėjimą prižiūrint, konsultuojant ir padedant nuteistajam**.

III.2. Probacijos sistema Lietuvoje

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. vasario 21 d. nutarimu[112] buvo patvirtinta Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcija (toliau vadinama – Koncepcija). Joje probacija apibrėžiama kaip baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma, **kurią sudaro bausmės vykdymo atidėjimas, lygtinis atleidimas nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų**, taikoma nusikaltimą padariusiam asmeniui kaip lygtinio pobūdžio alternatyva paskirtai laisvės atėmimo bausmei ir vykdoma taikant

---

[109] Žr., pvz., *Cartledge C. C., Tak P. J. P., Tomic-Malic M*. Probation in Europe. Netherlands, 1981, p. 12; *Klaus J. F*. Handbook on probation servises: Guidelines for probation practitioners and managers. Rome, London, 1998, p. 24; *Hough M., Hamai K., Ville R., Harris R., Zvekic U*. Probation round the world. A comparative study. London & New York, 1995, p. xviii. Žr. taip pat minėtą prie Teisės instituto suburtos darbo grupės atliktą 2002 m. tyrimą.

[110] Angl. „*Probation: relates to the implementation in the community of sanctions and measures, defined by law and imposed on an offender*. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija CM/Rec (2010) 1 dėl Europos Tarybos probacijos taisyklių. Anglų, vokiečių arba prancūzų k. žr. https://www.coe.int/

[111] Angl. „*It includes a range of activities and interventions, which involve supervision, guidance and assistance aiming at the social inclusion of an offender, as well as at contributing to community safety*.“

[112] Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 220 „Dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“, priimtas 2007 m. vasario 21 d. (Žin., 2007, Nr. 27-989).

nuteistojo priežiūrą ir teikiant jam socialinę paramą (pagal Koncepcijos 2 p. pateikiamą apibrėžimą). Šios skaitytojams, ypač – ne teisininkams, pirmą kartą matomos sąvokos gali atrodyti visiškai neaiškios ir sunkiai suvokiamos – jos plačiau analizuojamos toliau. Šioje vietoje kol kas svarbu paminėti, kad Koncepcijos ištakos siekia minėtą 1999–2002 m. vykdytą Kanados, Švedijos ir Lietuvos pataisos projektą, o idėjinį jos pagrindą sudarė 2001–2002 m. prie Teisės instituto suburtos mokslininkų ir praktikų darbo grupės atliktas ir iki šiol aptariant probacijos tematiką dažnai cituojamas mokslinis taikomasis tyrimas[113]. 2002 m. parengtoje tyrimo ataskaitoje, kai dar negaliojo naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau vadinama – LR BK)[114] ir netgi nebuvo priimti naujieji Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso (toliau vadinama – LR BPK)[115] ir Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo (toliau vadinama – LR BVK) kodeksai[116], buvo teigiama, kad „*Lietuvoje iki galo neišvystytais probacijos elementais būtų galima laikyti bausmės vykdymo atidėjimo bei lygtinio paleidimo institutus baudžiamojoje ir bausmių vykdymo teisės šakose, o jų pagrindu sukurta institucijų infrastruktūra galėtų būti laikoma probacijos sistemos užuomazga*“[117], Taigi anuomet, dar negaliojant naujiesiems kodeksams, bausmės vykdymo atidėjimas bei lygtinio paleidimo institutai buvo laikomi probacijos užuomazgomis.

Politinė nuostata sukurti probacijos sistemą Lietuvoje buvo įrašyta Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. lapkričio 12 d. nutarimu[118] patvirtintoje

---

113 Žr. *Sakalauskas G., Kalpokas V., Mališauskaitė S., Ragauskas P., Stašinskas J., Šerkšnas A., Tamašauskaitė R., Toleikienė V., Usik D., Vinogradnaitė V.* Probacijos modelio sukūrimas Lietuvoje. I dalis: Situacijos analizė; II dalis: Koncepcija ir pasiūlymai. Mokslo taikomasis tyrimas. Vilnius: Teisės institutas, 2002, 214 p. Tyrimo tekstą žr. Teisės instituto internetinėje svetainėje www.teise.org.

114 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, priimtas 2000 m. rugsėjo 26 d., Nr. VIII-1968 (Žin., 2000, Nr. 89-2741) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

115 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, priimtas 2002 m. kovo 14 d., Nr. IX-785 (Žin., 2002, Nr. 37-1341) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

116 Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, priimtas 2002 m. birželio 27 d., Nr. IX-994 (Žin., 2002, Nr. 73-3084) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

117 Žr. *Sakalauskas G., Kalpokas V., Mališauskaitė S., Ragauskas P., Stašinskas J., Šerkšnas A., Tamašauskaitė R., Toleikienė V., Usik D., Vinogradnaitė V.* Probacijos modelio sukūrimas Lietuvoje. I dalis: Situacijos analizė; II dalis: Koncepcija ir pasiūlymai. Mokslo taikomasis tyrimas. Vilnius: Teisės institutas, 2002, 214 p. Tyrimo tekstą žr. Teisės instituto internetinėje svetainėje www.teise.org.

118 Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. IX-1187 „Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“, priimtas 2002 m. lapkričio 12 d. (Žin., 2002, Nr. 113-5029).

Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje – „*sukurti lygtinio bausmės vykdymo atidėjimo ir lygtinio paleidimo iš laisvės atėmimo įstaigos (probacijos) modelį, kuris atitiktų tarptautinių teisės aktų nustatytus reikalavimus*“, taip pat 2000–2004 m.[119], 2004–2008 m.[120], 2006–2008 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės programose[121]. Koncepciją atitinkantis probacijos apibrėžimas buvo suformuluotas ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. balandžio 7 d. Seimui pateiktame Probacijos įstatymo projekte[122], kuris po ilgų diskusijų bei priėmus kompromisinius sprendimus buvo priimtas 2011 m. gruodžio 22 d.[123]

Pagal probacijos apibrėžimą Koncepcijoje probacija yra **bausmės vykdymo atidėjimas, lygtinis atleidimas nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų.** Tačiau kartu su naujuoju Lietuvos Respublikos probacijos įstatymu buvo priimti ir jį lydintys kitų įstatymų pakeitimai ir papildymai, įskaitant ir LR BK 77 bei 94 straipsnių panaikinimą[124]. Šie straipsniai reglamentavo lygtinio atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą institutą. Jo atsisakius, naujojo Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo (toliau vadinama – LR PĮ) 2 straipsnio 5 dalyje

---

[119] Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 149 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000–2004 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“, priimtas 2001 m. vasario 9 d. (Žin., 2001, Nr. 14-473).

[120] Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 315 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004–2008 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“, priimtas 2005 m. kovo 24 d. (Žin., 2005, Nr. 40-1290).

[121] Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1020 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006–2008 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“, priimtas 2006 m. spalio 17 d. (Žin., 2006, Nr. 112-4273). Be to, probacija minima ir Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383 patvirtintoje Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje (Žin., 2003, Nr. 32-1318): „*4) lygtinis paleidimas iš laisvės atėmimo įstaigų, taip pat lygtinio nuteisimo taikymas turi būti siejami su organizacine prasme veiksmingu probacijos tarnybų tinklo sukūrimu*“ (36 p.).

[122] Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo projektas Nr. XIP-1892, Seimui pateiktas 2010 m. balandžio 7 d. 2010 m. lapkričio 11 d. du Seimo nariai pateikė alternatyvų Probacijos įstatymo projektą Nr. XIP-2644, kurie abu galiausiai buvo sujungti į vieną.

[123] Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas, priimtas 2011 m. gruodžio 22 d., Nr. XI-1860 (Žin., 2012, Nr. 4-108), įsigaliosiantis 2012 m. liepos 1 d.

[124] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 64, 67, 75, 82, 87, 92 straipsnių pakeitimo ir 77, 94 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas, priimtas 2011 m. gruodžio 22 d., Nr. XI-1861 (Žin., 2012, Nr. 5-138), įsigalios 2012 m. liepos 1 d.

buvo įtvirtinta, kad **probacija yra sąlyginė alternatyva paskirtai laisvės atėmimo bausmei (bausmės vykdymo atidėjimas ir lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų), kurios metu vykdoma probuojamojo priežiūra**. Toks probacijos apibrėžimas Lietuvos teisės aktuose atrodo labai siauras ir toliau paaiškinama kodėl, tačiau iš pradžių atrodo svarbu paaiškinti, kas yra bausmės vykdymo atidėjimas ir lygtinis paleidimas, kada jie taikomi, kokiomis sąlygomis, kaip dažnai ir kokius teisinius padarinius jie sukuria nuteistajam.

Asmeniui padarius nusikalstamą veiką, teismas jo atžvilgiu gali priimti labai įvarius sprendimus, atsižvelgdamas į padarytos nusikalstamos veikos sunkumą, aplinkybes, kaltininko asmenybės savybes ir kt. Padaręs nusikalstamą veiką kaltas pripažintas asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jam gali būti paskirta baudžiamojo poveikio priemonė ir (arba) bausmė (žr. *1 pav.*). Tam tikrais atvejais LR BK ir LR BVK suteikia galimybę atidėti paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymą (LR BK 75 str.) arba laisvės atėmimo bausmės dalį atlikusį asmenį lygtinai paleisti iš įkalinimo įstaigos (LR BVK 157 str.) (žr. *toliau teikiamas LR BK ir LR BVK ištraukas*). Taigi būtent šios dvi bausmės formos Lietuvoje laikomos **probacija** (*1 pav.* išskirta pilkai).

Ištrauka iš Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso

(2011 m. gruodžio 22 d. redakcija, įsigalios 2012 m. liepos 1 d.)

<...>

75 straipsnis. Bausmės vykdymo atidėjimas

1. Asmeniui, nuteistam laisvės atėmimu už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus ne daugiau kaip ketveriems metams arba ne daugiau kaip šešeriems metams už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus, teismas gali atidėti paskirtos bausmės vykdymą nuo vienerių iki trejų metų. Bausmės vykdymas gali būti atidėtas, jeigu teismas nusprendžia, kad yra pakankamas pagrindas manyti, jog bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo.

2. Atidėdamas bausmės vykdymą, teismas paskiria nuteistajam vieną ar kelias tarpusavyje suderintas šio kodekso IX skyriuje numatytas baudžiamojo poveikio priemones ir (ar) pareigas:

1) atsiprašyti nukentėjusio asmens;
2) teikti nukentėjusiam asmeniui pagalbą, kol šis gydosi;
3) gydytis priklausomybės ligas, kai nuteistasis sutinka;
4) auklėti ir prižiūrėti savo nepilnamečius vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos;

5) pradėti dirbti arba mokytis, tęsti darbą ar mokslą;
6) dalyvauti elgesio pataisos programoje;
7) neišeiti iš namų tam tikru laiku, jeigu tai nesusiję su darbu arba mokymusi;
8) neišvykti iš gyvenamosios vietos miesto (rajono) ribų be nuteistojo priežiūrą vykdančios institucijos leidimo;
9) nesilankyti tam tikrose vietose arba nebendrauti su tam tikrais asmenimis ar asmenų grupėmis;
10) nevartoti psichiką veikiančių medžiagų;
11) neturėti, nenaudoti, neįsigyti tam tikrų daiktų arba neužsiimti tam tikra veikla.

3. Teismas asmeniui jo ar kitų baudžiamojo proceso dalyvių prašymu, taip pat savo nuožiūra gali paskirti kitas baudžiamajame įstatyme nenumatytas pareigas, kurios, teismo nuomone, turėtų teigiamos įtakos nuteistojo elgesiui.

4. Skirdamas kodekso IX skyriuje numatytas baudžiamojo poveikio priemones ir (ar) šio straipsnio 2 ir 3 dalyse numatytas pareigas, teismas nustato laiką, per kurį nuteistasis privalo jas įvykdyti.

5. Bausmės vykdymo atidėjimo tvarką ir sąlygas nustato Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas.

Atidėjus bausmės[125] **vykdymą** nuteistajam paskiriama viena ar kelios tarpusavyje suderintos baudžiamojo poveikio priemonės ir (ar) viena ar kelios LR BK 75 straipsnio 2 dalyje numatytos pareigos. Pagal LR PĮ 29 straipsnio 1 dalį probacijos tarnybos gali kreiptis į teismą dėl probacijos sąlygų pakeitimo, jei kitos sąlygos darytų teigiamą įtaką probuojamojo elgesiui ir (ar) padėtų užtikrinti nukentėjusio asmens interesus arba jeigu probuojamasis dėl objektyvių priežasčių negali įvykdyti nustatytų probacijos sąlygų. Jeigu nuteistasis per laikotarpį (nuo 1 iki 3 metų), kuriam laisvės atėmimo bausmės vykdymas buvo atidėtas, įvykdo visas priemones, nepadaro teisės pažeidimų ar naujų nusikalstamų veikų, jis laikomas atlikusiu bausmę (žr. LR PĮ 30 str., *šio straipsnio tekstas pateikiamas toliau*). Pastaraisiais metais laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimas paskiriamas maždaug 12–15 proc. visų nuteistų asmenų (žr. *2 lentelę*).

[125] Nors LR BK vartojama sąvoka „bausmės vykdymo atidėjimas“, tačiau faktiškai galima atidėti ne visų bausmių, o tik laisvės atėmimo bausmės vykdymą. Anksčiau tokia galimybė buvo numatyta ir baudos bei arešto bausmių atžvilgiu, tačiau ji 2004 m. buvo panaikinta.

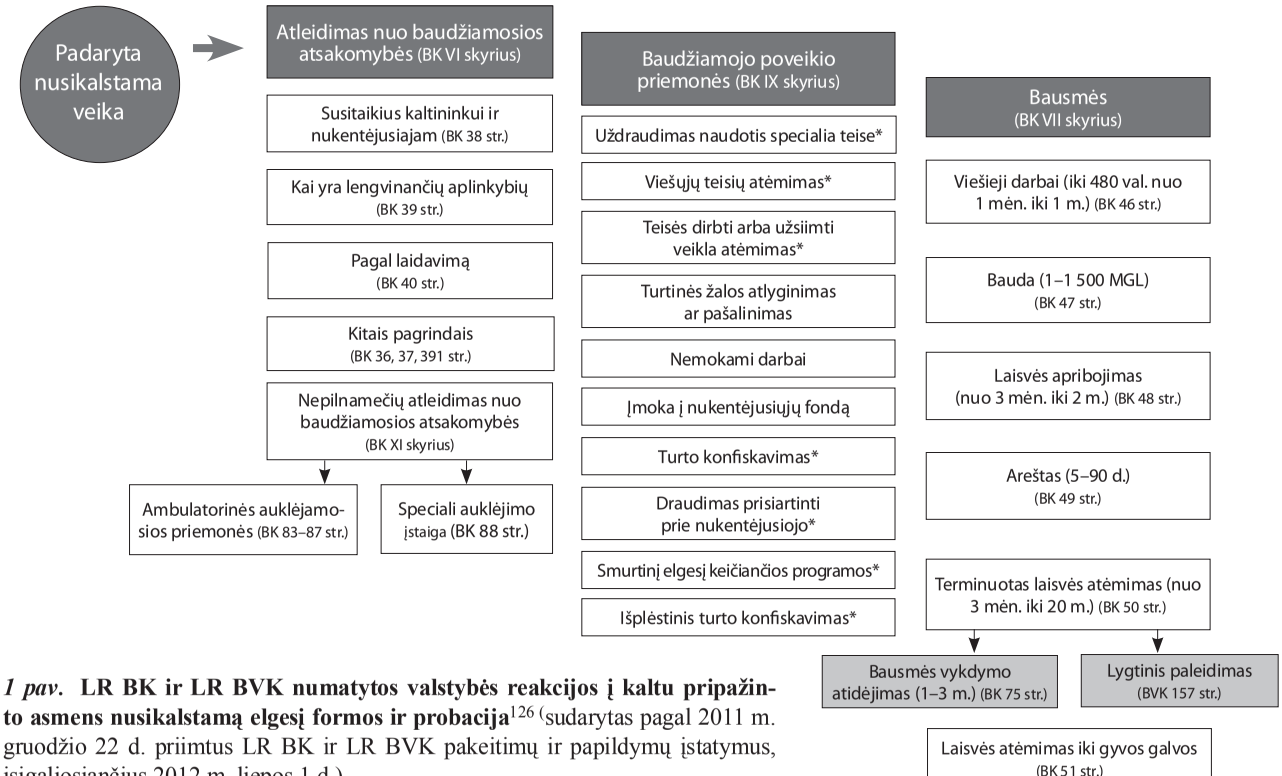

1 pav. **LR BK ir LR BVK numatytos valstybės reakcijos į kaltu pripažinto asmens nusikalstamą elgesį formos ir probacija**[126] (sudarytas pagal 2011 m. gruodžio 22 d. priimtus LR BK ir LR BVK pakeitimų ir papildymų įstatymus, įsigaliosiančius 2012 m. liepos 1 d.)

[126] Baudžiamojo poveikio priemonės skiriamos atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės arba bausmės, kai kurios gali būti skiriamos kartu su bausme (pažymėtos *).

***2 lentelė*. Nuteistiesiems paskirtos bausmės Lietuvoje 2003–2010 metais**[127]

Metai		**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**
Iš viso paskirta bausmių		**17 555**	**17 882**	**16 007**	**15 150**	**14 533**	**14 295**	**15 318**	**16 236**
Iš jų:									
Realus laisvės atėmimas	Abs.	6 435	5 316	5 393	4 834	4 409	4 370	4 605	4 830
	Proc.	**36,7**	**29,7**	**33,7**	**31,9**	**30,3**	**30,6**	**30,1**	**29,8**
Laisvės atėmimo vykdymo atidėjimas	Abs.	3 725	3 397	2 314	2 360	2 251	1 967	2 013	2 005
	Proc.	**21,2**	**19,0**	**14,5**	**15,6**	**15,5**	**13,8**	**13,1**	**12,3**
Bauda	Abs.	2 996	3 465	4 260	4 393	4 514	4 339	4 532	4 747
	Proc.	**17,1**	**19,4**	**26,6**	**29,0**	**31,1**	**30,6**	**29,6**	**29,2**
Baudos vykdymo atidėjimas	Abs.	655	773	99	81	99	82	71	112
	Proc.	**3,7**	**4.3**	–	–	–	–	–	–
Laisvės apribojimas	Abs.	490	962	1 558	1 752	1 788	1 912	2 217	2 549
	Proc.	**2,8**	**5,4**	**9,7**	**11,6**	**12,3**	**13,4**	**14,5**	**15,7**
Areštas	Abs.	705	1 352	1 601	1 154	1 098	1 295	1 456	1 450
	Proc.	**4,0**	**7,6**	**10,0**	**7,6**	**7,6**	**9,1**	**9,5**	**8,9**
Arešto vykdymo atidėjimas	Abs.	861	1 527	80	31	8	8	9	8
	Proc.	**4,9**	**8,5**	–	–	–	–	–	–
Viešieji darbai	Abs.	916	819	569	470	272	261	334	482
	Proc.	**5,2**	**4,6**	**3,6**	**3,1**	**1,9**	**1,8**	**2,2**	**3,0**
Teisės dirbti ar užsiimti tam tikra veikla atėmimas	Abs.	45	49	35	39	61	42	62	35
	Proc.	–	–	–	–	–	–	–	–
Viešųjų teisių atėmimas	Abs.	4	1	11	4	7	1	6	4
	Proc.	–	–	–	–	–	–	–	–
Atleidimas nuo laisvės atėmimo bausmės	Abs.	714	215	79	26	19	10	10	7
	Proc.	**4,1**	–	–	–	–	–	–	–
Laisvės atėmimas iki gyvos galvos	Abs.	9	6	8	6	7	8	3	7
	Proc.	–	–	–	–	–	–	–	–

[127] Parengta pagal Nacionalinės teismų administracijos sudaromą statistiką. Procentai nepateikiami, jei rodiklis mažesnis už 1 procentą. Nuo 2011 m. liepos 5 d. viešųjų teisių atėmimo bausmė ir teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmė tapo baudžiamojo poveikio priemonėmis. Žr. 2011 m. birželio 21 d. priimtą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimų ir papildymų įstatymą Nr. X-1472, įsigaliojusį 2011 m. liepos 5 d. (Žin., 2011, Nr. 81-3959).

Lygiai kaip daugelio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose numatomos tam tikros sąlygos, kurioms esant kaltu pripažintam ir nuteistam asmeniui teismas suteikia galimybę laikinai nevykdyti paskirtos laisvės atėmimo bausmės (dar vadinama angl. *front door* priemonės), **jau atliekant laisvės atėmimo bausmę numatomos sąlygos, kurioms esant galima būti išleistam iš įkalinimo įstaigos lygtinai** (dar vadinama angl. *back door* priemonės arba angl. *parole* (paroliu)). Tokios sąlygos numatomos arba baudžiamuosiuose, arba bausmių vykdymą reglamentuojančiuose įstatymuose ir jos turi daugeriopą prasmę: tokiu būdu leidžia skatinti nuteistuosius, suteikia galimybę jiems gyventi laisvėje, mokytis, dirbti, palaikyti įprastus socialinius ryšius, leidžia valstybei „pasitikrinti“ nuteistųjų elgesį laisvėje juos prižiūrint (o tai dažniausiai yra neįmanoma atlikus visą bausmę), sumažinti kalinių skaičių, taupyti lėšas ir pan.

Iki 2011 m. gruodžio 22 d. priimtų LR BK pakeitimų bei papildymų Lietuvos teisinėje sistemoje buvo numatytos dvi viena į kitą labai panašios kalinių lygtinio paleidimo formos[128]:

- lygtinis atleidimas nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir neatliktos laisvės atėmimo bausmės dalies pakeitimas švelnesne bausme (LR BK 77 str. ir 94 str.)[129], kuri minėtu įstatymu buvo panaikinta, bei
- lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų (LR BVK 157 str.) (žr. *toliau teikiamą LR BVK ištrauką*).

Ištrauka iš Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso

(2011 m. gruodžio 22 d. redakcija, įsigaliosianti 2012 m. liepos 1 d.)[130]

<...>

157 straipsnis. Lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų

1. Laisvės atėmimo bausmę pataisos įstaigose atliekantys nuteistieji, kurie įvykdė individualiame socialinės reabilitacijos plane numatytas priemones ir pateikė Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos komisijai prašymus lygtinai paleisti iš pataisos įstaigos, ir kurių nusikalstamo elgesio rizika, elgesys bausmės atlikimo metu ir kitos reikšmingos aplinkybės sudaro pagrindą manyti, kad jie

[128] Plačiau žr. *Bikelis S., Sakalauskas G.* Laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteistų asmenų lygtinis paleidimas: tarptautiniai standartai, užsienio šalių patirtis ir pasiūlymai Lietuvai // Teisės problemos, 2008, Nr. 4, p. 23–66; *Sakalauskas G.* Lygtinio paleidimo sistema ir korupcijos rizika. Mokslo taikomasis tyrimas. Vilnius: Teisės institutas, 2010. http://www.teise.org/docs/empty/lygtinio%20paleidimo.pdf

[129] LR BK 94 straipsnyje buvo reglamentuojami lygtinio atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą arba laisvės atėmimo bausmės pakeitimo švelnesne bausme ypatumai *nepilnamečiams*.

[130] Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 18, 19, 66, 90, 91, 126, 138, 140, 152, 154, 157, 158, 159, 164, 176 straipsnių pakeitimo ir 127, 160, 161, 162, 163, 179 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas, priimtas 2011 m. gruodžio 22 d., Nr. XI-1863 (Žin., 2012, Nr. 4-110), įsigaliosiantis 2012 m. liepos 1 d.

laikysis įstatymų ir nenusikals, gali būti lygtinai paleisti iš pataisos įstaigų. Prašymų lygtinai paleisti iš pataisos įstaigos pateikimo tvarką nustato Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklės.

2. Gali būti lygtinai paleisti iš pataisos įstaigų nuteistieji, faktiškai atlikę šią minimalią paskirtos laisvės atėmimo bausmės dalį:

1) vieną trečdalį paskirtos laisvės atėmimo bausmės, bet ne mažiau kaip 4 mėnesius – nuteistieji už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus, kuriems paskirta bausmė neviršija šešerių metų, kiti nuteistieji, kuriems paskirta bausmė neviršija trejų metų laisvės atėmimo, taip pat nepilnamečiai;
2) pusę paskirtos laisvės atėmimo bausmės – nuteistieji už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus, kuriems paskirta bausmė viršija šešerius metus, taip pat kiti nuteistieji, kuriems paskirta bausmė viršija trejus metus laisvės atėmimo, bet neviršija dešimties metų laisvės atėmimo;
3) du trečdalius paskirtos laisvės atėmimo bausmės – nuteistieji, kuriems paskirta bausmė viršija dešimt metų laisvės atėmimo, bet neviršija penkiolikos metų laisvės atėmimo;
4) tris ketvirtadalius paskirtos laisvės atėmimo bausmės – nuteistieji, kuriems paskirta bausmė viršija penkiolika metų laisvės atėmimo, bet neviršija dvidešimt penkerių metų laisvės atėmimo.

3. Šio straipsnio 2 dalyje nurodyti nuteistieji, sutinkantys, kad jiems būtų taikoma intensyvi priežiūra, gali būti lygtinai paleisti iš pataisos įstaigų likus šešiems mėnesiams iki jų galimo lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų vadovaujantis šio straipsnio 2 dalimi. Nuteistųjų sutikimai, kad jiems būtų taikoma intensyvi priežiūra, nurodomi prašymuose lygtinai paleisti iš pataisos įstaigos. Intensyvios nuteistojo priežiūros vykdymo tvarką ir sąlygas nustato Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas.

4. Lygtinį paleidimą iš pataisos įstaigų taiko vietovės, kurioje yra nuteistojo pataisos įstaiga, apylinkės teismas nutartimi, kuria patvirtinamas Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos komisijos nutarimas taikyti nuteistajam lygtinį paleidimą iš pataisos įstaigos.

5. Teismas, nutartimi patvirtindamas šio straipsnio 4 dalyje nurodytą Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos komisijos nutarimą, kartu nustato nuteistajam šios komisijos siūlomas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso IX skyriuje numatytas baudžiamojo poveikio priemones ir (ar) Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 75 straipsnio 2 ar 3 dalyje numatytas pareigas ir laiką, per kurį nuteistasis privalo įvykdyti paskirtas baudžiamojo poveikio priemones ir (ar) pareigas.

6. Lygtinai paleidžiamiems iš pataisos įstaigų nepilnamečiams vietoj Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso IX skyriuje numatytų baudžiamojo poveikio priemonių ir (ar) Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 75 straipsnio 2 ar 3 dalyje numatytų pareigų nustatomos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 82 straipsnyje numatytos auklėjamojo poveikio priemonės (išskyrus atidavimą į specialią auklėjimo įstaigą).

7. Lygtinai paleisti iš pataisos įstaigų nuteistieji, kurie buvo nukreipti atlikti likusią nuosprendžiu paskirtos laisvės atėmimo bausmės dalį, gali būti teikiami lygtinai paleisti iš pataisos įstaigų praėjus vieneriems metams nuo teismo nutarties dėl pasiuntimo į pataisos įstaigą vykdymo pradžios, kai jie yra faktiškai atlikę šią minimalią nuosprendžiu paskirtos laisvės atėmimo bausmės dalį:

1) du trečdalius paskirtos laisvės atėmimo bausmės – nuteistieji, kuriems paskirta bausmė neviršija dešimties metų laisvės atėmimo;
2) tris ketvirtadalius paskirtos laisvės atėmimo bausmės – nuteistieji, kuriems paskirta bausmė viršija dešimt metų laisvės atėmimo, bet neviršija penkiolikos metų laisvės atėmimo;
3) keturis penktadalius paskirtos laisvės atėmimo bausmės – nuteistieji, kuriems paskirta bausmė viršija penkiolika metų laisvės atėmimo, bet neviršija dvidešimt penkerių metų laisvės atėmimo.

Šie du laisvės atėmimo bausmės švelninimo (modifikavimo) institutai numatė iš dalies skirtingas taikymo sąlygas, pagrindus, nuteistų asmenų, kuriems jie gali būti taikomi, kategorijas, turėjo skirtingą baudžiamąją politinę reikšmę, nevienoda buvo ir jų praktinė reikšmė. Pažymėtina, kad pastaraisiais metais Lietuvoje maždaug **30–50 proc. visų įkalintų asmenų atlieka visą teismo paskirtą bausmę**, kiti paleidžiami lygtinai (pagal LR BVK 157 str.), o kiti atleidimo nuo bausmės institutai, įskaitant lygtinį atleidimą nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir neatliktos laisvės atėmimo bausmės dalies pakeitimą švelnesne bausme, buvo taikomi labai retai (žr. *2 pav.*)[131].

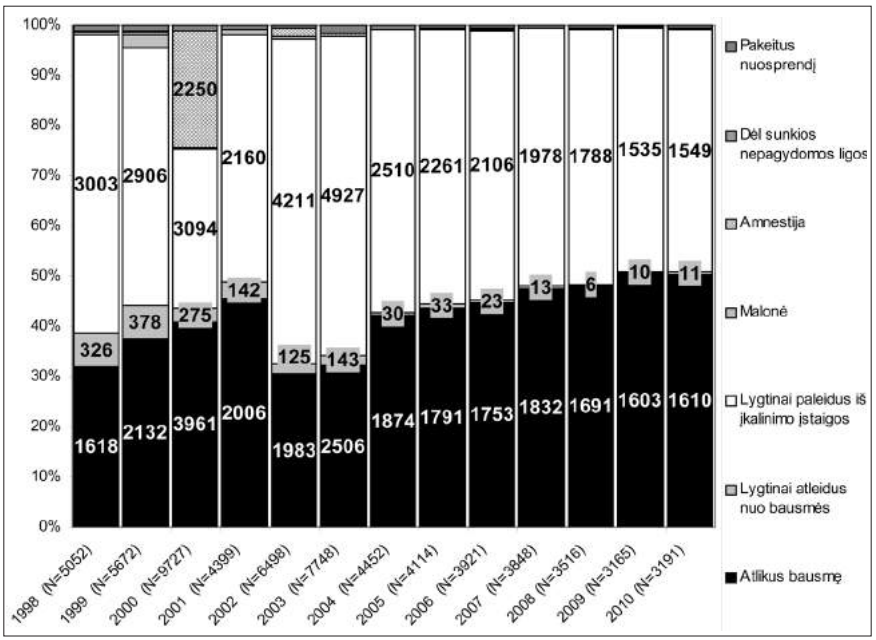

2 pav. **Paleidimo iš įkalinimo įstaigų pagrindų taikymas Lietuvoje 1998–2010 m. (absoliutūs skaičiai, kairėje skalėje – proc.)**[132]

[131] Todėl šio straipsnio tekstas šiame leidinyje nepateikiamas.

[132] Nuteistųjų skaičiaus, sudėties (pagal padarytą nusikaltimą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų kaitos suvestinė 1998–2010 m. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Administracijos reikalų skyrius. http://www.nplc.lt/stat/atas/prd/nut/nut.htm.

Pavyzdžiui, 2010 m. iš laisvės atėmimo vietų (neskaičiuojant arešto bausmės atlikimo vietų) buvo paleistas 3191 asmuo. Iš jų – 1610 (50,5 proc.) atlikę **visą bausmę**, 1549 (48,5 proc.) **paleisti lygtinai** (LR BVK 157 str.), pagal LR BK 77 straipsnį **lygtinai nuo bausmės buvo atleista** tik 11 asmenų (0,3 proc.), kiti paleidimo pagrindai taikyti tik 25 asmenims. Taigi lygtinis atleidimas nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir neatliktos laisvės atėmimo bausmės dalies pakeitimas švelnesne bausme buvo taikomas labai retai ir pagrįstai panaikintas minėtu įstatymu.

Ištrauka iš Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo

(2011 m. gruodžio 22 d. redakcija, įsigaliosianti 2012 m. liepos 1 d.)

<...>

30 straipsnis. Probacijos vykdymo ir vengimo vykdyti teisinės pasekmės

1. Probuojamasis, kuris probacijos laikotarpiu įvykdė auklėjamojo ar baudžiamojo poveikio priemones ir (ar) pareigas, nepadarė šio straipsnio 2 dalies 3 punkte numatytų pažeidimų, kai sueina bausmės vykdymo atidėjimo arba lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų terminas, laikomas atlikusiu bausmę.

2. Jeigu probuojamasis probacijos vykdymo laikotarpiu:

1) dėl pateisinamų priežasčių per teismo nustatytą laiką neįvykdo auklėjamojo poveikio priemonių ar baudžiamojo poveikio priemonių ir (ar) pareigų, teismas probacijos tarnybų teikimu šį laiką gali pratęsti. Paskirtas ir pratęstas laikas negali būti ilgesnis už bausmės vykdymo atidėjimo ar likusios bausmės laiką;
2) vykdo auklėjamojo poveikio priemones ar baudžiamojo poveikio priemones ir (ar) pareigas, tačiau padaro kitų teisės pažeidimų, už kuriuos jam ne mažiau kaip du kartus taikytos administracinės nuobaudos, ir (ar) vartoja psichiką veikiančias medžiagas arba nevykdo kitų įstatymų nustatytų pareigų, teismas probacijos tarnybų teikimu gali jam papildomai paskirti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso IX skyriuje numatytų baudžiamojo poveikio priemonių ir (ar) šio kodekso 75 straipsnio 2 ar 3 dalyse numatytų pareigų arba šio kodekso 82 straipsnyje numatytų auklėjamojo poveikio priemonių;
3) be pateisinamų priežasčių nevykdo teismo paskirtų auklėjamojo poveikio priemonių ar baudžiamojo poveikio priemonių ir (ar) pareigų arba ir po papildomų auklėjamojo poveikio priemonių ar baudžiamojo poveikio priemonių ir (ar) pareigų paskyrimo jų nevykdo ar padaro teisės pažeidimą, už kurį jam taikyta administracinė nuobauda, arba nevykdo kitų įstatymų nustatytų pareigų, teismas probacijos tarnybų teikimu priima sprendimą panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą ir vykdyti pagal nuosprendį paskirtą bausmę arba panaikinti lygtinį paleidimą iš pataisos įstaigų ir vykdyti likusią bausmės dalį.

Už probacijos vykdymą Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų valstybių, atsakingos specialiai tam sukurtos probacijos tarnybos (buvusios pataisos inspekcijos). Tačiau šios tarnybos yra atsakingos ne vien už minėtas dvi laisvės atėmimo bausmės vykdymo formas, bet ir už daugelį kitų bausmių. Žvelgiant į jau minėtą Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendaciją CM/Rec (2010) 1 dėl Europos Tarybos probacijos taisyklių (toliau vadinama – Rekomendacija) ir mąstant pragmatiškai, tai, kad probacijos tarnybos vykdo ne vien minimas tris bausmės formas, bet ir daugelį kitų bausmių, baudžiamojo ir auklėjamojo poveikio priemonių, lyg ir ragintų gerokai išplėsti probacijos sąvoką. Ja Lietuvoje **galėtų būti laikomos visos baudžiamojo teisinio turinio prievartos priemonės** (baũsmės, bausmės vykdymo atidėjimas, baudžiamojo ir auklėjamojo poveikio priemonės, atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės taikomos priemonės[133], lygtinis paleidimas), už kurių vykdymą yra / būtų atsakingos probacijos tarnybos – vykdančios jas bendruomenėje ir prižiūrinčios, konsultuojančios bei teikiančios paramą nuteistiems asmenims. Pažymėtina, kad šios priemonės ne tik atitinka Rekomendacijoje apibrėžtą probacijos sampratą, bet ir dažniausiai turi sąlyginį pobūdį (gresiančią galimybę teismui pakeisti jas kitomis (dažniausiai – griežtesnėmis) priemonėmis), kuris Rekomendacijų komentare taip pat laikomas vienu iš probacijos požymių[134]. Taigi *3 pav.* pilkai pažymėtas baudimo už nusikalstamą elgesį priemones galima laikyti **probacija plačiuoju požiūriu**.

Koks **tikslas** keliamas probacijai? Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 1 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad bausmių vykdymo įstatymų paskirtis – „*nustatyti tokią bausmės vykdymo tvarką, kad atlikęs bausmę nuteistasis savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis*“. Taip, nors ir netiesiogiai (nes įtvirtinama „įstatymų paskirtis“), bausmių vykdymo sistemai **iškeliamas nuteistųjų resocializacijos / integracijos tikslas**[135] ir atsisakoma

---

133 Pirmiausia turimas mintyje atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius (LR BK 38 str.), galėsiantis laipsniškai virsti į tarpininkui dalyvaujant vyksiantį mediacijos procesą, taip pat atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (LR BK 40 str.).

134 Commentary to Recommendation CM/Rec (2010) 1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe probation rules. 10.3 European Committee on Crime Problems (CDPC). 1075 Meeting, 20 January 2010, p. 1–2.

135 Žr. taip pat *Sakalauskas G.* Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė // Sociologija. Mintis ir veiksmas, 2007, Nr. 2, p. 122–134.

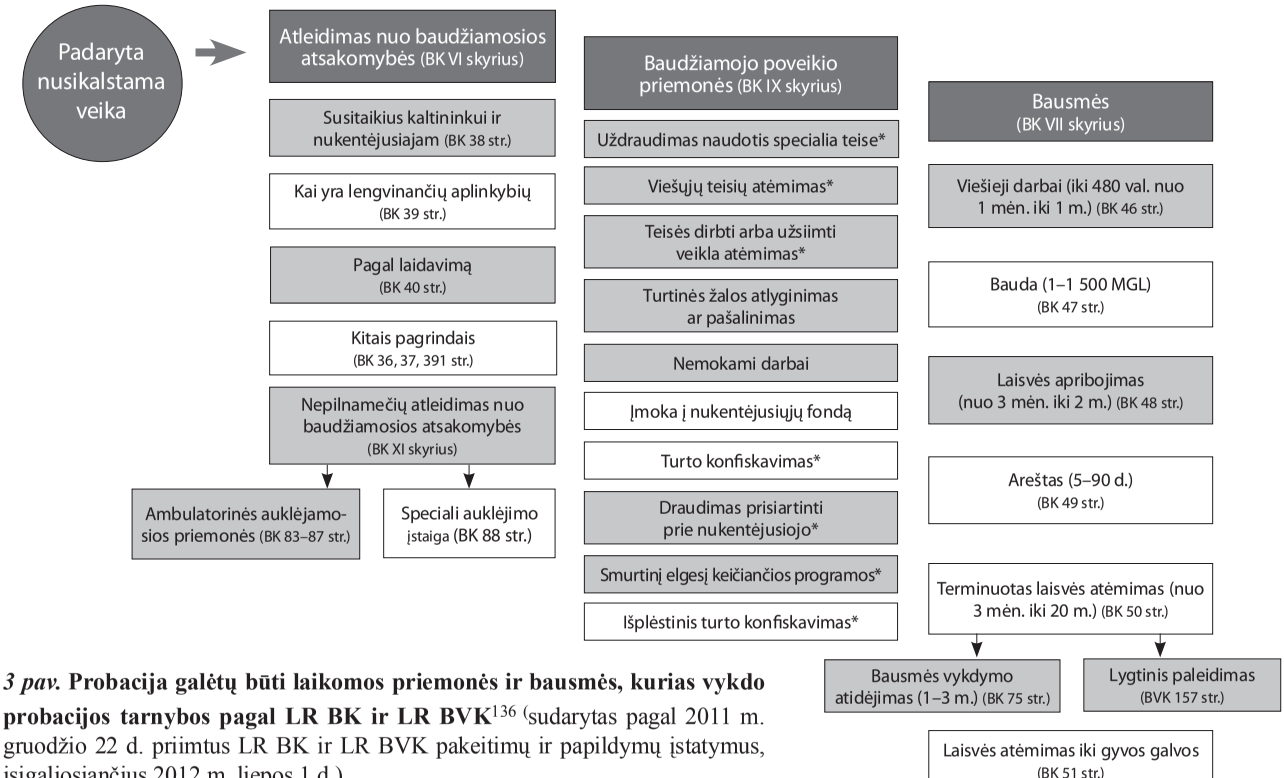

3 pav. **Probacija galėtų būti laikomos priemonės ir bausmės, kurias vykdo probacijos tarnybos pagal LR BK ir LR BVK**[136] (sudarytas pagal 2011 m. gruodžio 22 d. priimtus LR BK ir LR BVK pakeitimų ir papildymų įstatymus, įsigaliosiančius 2012 m. liepos 1 d.)

[136] Baudžiamojo poveikio priemonės skiriamos atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės arba bausmės, kai kurios gali būti skiriamos kartu su bausme (pažymėtos *)

(kaip ir daugelyje kitų šalių)[137] LR BK įtvirtinto bausmės tikslų pliuralizmo (pavyzdžiui, bendrosios prevencijos, asmens izoliavimo, nubaudimo ir pan.)[138]. LR PĮ analogiška nuostata dar konkretesnė: „*probacijos tikslas – užtikrinti veiksmingą probuojamųjų resocializaciją ir mažinti jų nusikalstamų veikų recidyvą*“ (4 str. 1 d.). Tai, kad probacijos tikslu nedviprasmiškai laikoma nuteistojo asmens resocializacija, yra svarbu teisiškai, politiškai, moksliškai ir praktiškai. Nors Lietuvoje bent jau kol kas nevyksta gilių ir principinių diskusijų dėl bausmės vykdymo tikslo, kaip, pavyzdžiui, Vokietijoje[139], asmens resocializacijos tikslo viršenybė vykdant bausmes yra perspektyviausia, atitinkanti ne tik konstitucinį socialinės valstybės principą, bet ir daugelio kitų šalių teoriją ir praktiką, tarptautines rekomendacijas. Galima prisiminti, kad Rekomendacijoje taip pat kalbama apie probaciją „<...> *turint tikslą integruoti nusikaltėlį į visuomenę ir prisidėti prie visuomenės saugumo*“[140], kuriame visuomenės saugumas labai sąmoningai eina po integracijos prioriteto, sujungto angliškuoju *as well* – daug silpnesniu nei lietuviškasis *ir*. Šioje vietoje galima prisiminti ir ankstesnės, dar 1992 m. Europos Tarybos Ministrų Komiteto priimtos rekomendacijos dėl Europos bendruomeninių sankcijų ir priemonių, preambulę: „*Niekada nebus per daug nuolat pabrėžti, kad pagal šias Taisykles taikomos bendruomeninės sankcijos ir priemonės yra naudingos pažeidėjui bei bendruomenei, nes pažeidėjas gali ir toliau rinktis bei prisiimti socialinius įsipareigojimus. Ir baudžiamųjų sankcijų vykdymas pačioje bendruomenėje, o ne izoliavus nuo jos, laikui bėgant gali geriau apsaugoti visuomenę, įskaitant, savaime suprantama, ir nukentėjusiojo arba nukentėjusiųjų interesų užtikrinimą*“[141] Kitaip tariant, šia nuostata išryškinamas vienas svarbus, bet dažnai pamirštamas dalykas: nusikaltėlio integracija yra ne „nuolaida“ jam, bet pačios visuomenės interesas, o visuomenė saugiausia yra tada,

---

137 *Laubenthal K.* Strafvollzug. 3. Aufl. Berlin: Springer Verlag, 2003, S. 83.

138 *Sakalauskas G.* Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje (*vyr. moksl. red. G. Švedas*). Vilnius, 2010, p. 133–153.

139 *Kury H., Brandenstein M.* „Naujo poreikio bausti“ klausimu – ar griežtesnės bausmės yra veiksminga nusikalstamumo prevencijos priemonė? // Teisės problemos, 2009, Nr. 2 (64), p. 5–61.

140 Angl. „<...> *aiming at the social inclusion of an offender, as well as at contributing to community safety*.“

141 Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R(92)16 valstybėms narėms dėl Europos bendruomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių (priimta Ministrų Komiteto 1992 m. spalio 19 d. 484-ajame ministrų pavaduotojų susitikime).

kai joje stengiamasi asmenis (taip pat ir nusikaltusius) integruoti, o ne atskirti (izoliuoti). Be to, socialinė integracija neišvengiamai susijusi su efektyvesniu žalos atlyginimu, o tai pagal trumparegišką ir į pirmą vietą iškeliamo tariamo (trumpalaikio) saugumo intenciją, tiesiog izoliuojant nusikaltusius asmenis, yra sunkiai įmanoma[142]. Prie nusikaltusio asmens integracijos į visuomenę galėtų prisidėti ir savanoriai.

III.3. Savanorystės poreikis probacijos sistemoje

Savanoriška veikla probacijos sistemoje yra svarbi dėl visų šio leidinio *I skyriuje* minimų priežasčių ir aplinkybių, taip pat dėl specifinės nuteistųjų padėties, kurioje neformali pagalba gali tapti **raktu į socialinę integraciją**. Įvairiose šalyse savanoriška veikla probacijos sistemoje išvystyta nevienodai – jos intensyvumas priklauso nuo istorinių, kultūrinių, socialinių, ekonominių ir teisinių aplinkybių. Be to, kitos savanoriškos veiklos sritys, pavyzdžiui, darbas su vaikais, pagyvenusiais žmonėmis, migrantais, neįgaliais žmonėmis, nusikaltimų aukomis, dažniausiai pritraukia daug daugiau savanorių nei darbas su buvusiais ar esamais nuteistaisiais. Dažniausiai natūralus stereotipinis požiūris sukuria asmenines ir psichologines kliūtis, kurias įveikti gali tik asmeninis pažinimas ir komunikacija.

Savanorystės klausimas vienokia ar kitokia forma keliamas daugelio šalių bausmių vykdymo sistemoje, nors savanorystės mastas, organizuotumas ir teisiniai pagrindai labai skiriasi. Tradiciškai daug daugiau savanorių į bausmių vykdymo sistemą įsitraukia ilgesnes demokratines tradicijas turinčiose šalyse, ilgą laiką gyvenančiose laisvės sąlygomis. Itin svarbu, kad savanoriai turėtų aiškią vietą bausmių vykdymo sistemoje, gerai suvoktą ir bausmių vykdymo sistemos darbuotojų, ir pačių savanorių. Svarbiausia yra netgi ne tinkama teisinė bazė, bet organizacinis žinojimas, **kam reikalingi savano-**

[142] Tai patvirtina ir empiriniai tyrimai – atliekantys realią laisvės atėmimo bausmę atlygina tik kelis procentus padarytos žalos, esantys probacijos tarnybų įskaitoje – apie 50 proc. Plačiau apie rezultatus ir metodinę skaičiavimo problematiką žr. *Sakalauskas G.* Žalos už nusikalstamas veikas atlyginimas Lietuvoje: situacija ir perspektyvos // Bausmė ir socialinis teisingumas. Vilnius: Lygtinai paleistų asmenų priežiūros organizacija, 2007, p. 21–25; taip pat *Sakalauskas G., Bikelis S., Kalpokas V., Pocienė A.* Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai. Teisės instituto mokslo tyrimai. t. 8. Vilnius: Teisės institutas, 2012.

riai, kodėl jų veikla yra svarbi, ką jie gali / turėtų daryti, o ko – ne. Pavyzdžiui, Vokietijos Šiaurės Reino Vestfalijos bausmių vykdymo tarnybos (vok. *Landesjustizvollzugsamt*) parengtuose pasirengimo lygtiniam paleidimui standartuose viename iš skyrių aprašomas savanorių vaidmuo: „*Asmenims, pasiruošusiems ir gebantiems padėti kaliniams po jų paleidimo į laisvę gyventi socialiai atsakingai ir nenusikalstamai, gali būti leidžiama veikti kaip savanoriams globėjams Šiaurės Reino Vestfalijos bausmių vykdymo kasdienybėje. Šia globa turėtų būti prisidedama prie kaliniams iškylančių asmeninių sunkumų įveikimo ir sušvelninimo, išsilavinimo ir profesinių gebėjimų skatinimo, pasirengimo paleidimui ir paramos integruojantis į gyvenimą laisvėje. Globėjomis ir globėjais gali būti tik savanoriškam darbui įkalinimo įstaigose tinkami asmenys. Pranašumas teikiamas asmenims, turintiems socialinio darbo patirties. Jie turi būti pasiruošę ir po paleidimo į laisvę asmeniškai rūpintis nuteistuoju.*“[143]

Nors apie savanorystę probacijos sistemoje Lietuvoje kalbama seniai, tačiau aiškaus struktūrinio suvokimo, ką, kaip ir kodėl savanoriai turėtų veikti – nėra. Savanorišką veiklą sėkmingiau plėtoja tik nevyriausybinės organizacijos, dirbančios (ir) su esamais ar buvusiais nuteistaisiais, pavienių savanoriškos veiklos apraiškų pastebima ir įkalinimo įstaigose (pavyzdžiui, vedami kursai nuteistiesiems, skaitomos paskaitos, organizuojamos savipagalbos grupes ir pan.). Atrodytų, kad pagrindinis trukdis toliau plėtoti savanorišką veiklą Lietuvos probacijos sistemoje yra **rimto požiūrio į savanoriškos veiklos pranašumus bei intelektinių ir organizacinių investicijų trūkumas**. Nors savanoriška veikla remiasi atskirų asmenų ar jų grupių gera valia ir iniciatyva, tačiau ji negali vykti savaime. Reikia mokėti ją išnaudoti ir nuolat palaikyti, neužtenka pasakyti: „*kviečiame savanorius, ateikite ir darykite ką nors mums naudingo!*“ (apie tai žr. *šio leidinio VI skyrių*). Savanoriai organizacijoje visada yra ir tam tikras iššūkis – jiems ne tik reikia skirti laiko, dėmesio, personalo, suteikti galimybę naudotis tam tikrais ištekliais, jie kartu yra **organizacijos atvirumo ir skaidrumo išbandymas**. Savanoriai greitai pajunta, kai kažkas yra slepiama, nesakoma, dėl kažko pykstama ir pan. Savanoriai tampa savitu vidiniu organizacijos kontrolės veiksniu, kuris gali būti naudingas tik atvirai ir savo veiklą reflektuojančiai organizacijai. Jei nesukuriamas bazinis pasitikėjimo santykis, kiekviena savanoriška veikla bus tik trumpalaikė. La-

[143] Checkheft Vorbereitung auf die Entlassung. Ein Wegweiser in die Freiheit. 3. Aufl. Druckerei des Landesjustizvollzugsamtes NRW, 2004, S. 12.

bai svarbu ir pačiai organizacijai suprasti, kam jai reikia savanorių, koks turėtų būti jų vaidmuo, ką jie ir kaip turėtų veikti, kaip numatoma juos palaikyti ir skatinti jų motyvaciją. Ši savanorystės naudos žinia turi persmelkti visą organizacijos struktūrą – nuo vadovo iki paprasto darbuotojo. Jei savanoriai bus traktuojami tik kaip nereikalingas balastas, tada geriausiai labai aiškiai sau ir kitiems pasakyti „*mums savanorių nereikia*“ arba „*mums jų gal ir reikėtų, bet dar nesame pasirengę jų priimti*“.

Lietuvoje sukurta bausmių vykdymo sistemos teisinė bazė, viena vertus, neužveria kelių nevyriausybinių organizacijų ir savanorių veiklai bausmių vykdymo sistemoje, kita vertus, per daug jos ir neskatina, o nesuformuota bendradarbiavimo ir pasitikėjimo kultūra praktiniu lygmeniu neverčia imtis reformų ir pokyčių „iš apačios“, taip dažniausiai vyko ir tebevyksta Vakarų šalyse.

LR BVK įtvirtinta keletas bausmių vykdymo principų, kurių kai kurie išvedami tiesiogiai iš Konstitucijos, kiti laikytini specifiniais bausmių vykdymo teisės principais. LR BVK 8 straipsnyje įtvirtintas bausmių vykdymo individualizavimo ir **visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese principas**. Visuomenės dalyvavimo principas iš esmės yra deklaratyvus ir nieko neįpareigoja: „*Nuteistųjų pataisos procese gali dalyvauti visuomeninės organizacijos, religinės bendruomenės ir bendrijos, jų nariai bei kiti fiziniai ir juridiniai asmenys*“ (LR BVK 8 str. 2 d.).

LR PĮ (4 str. 2 d.) numatyti penki (beveik) nauji savarankiški probacijos vykdymo principai, kurie galėtų kreipti visą probacijos sistemos veikimą kokybiškai nauja linkme, t. y.: 1) nuteistojo asmens resocializacijos ir visuomenės saugumo pusiausvyra; 2) probacijos priemonių individualizavimas; 3) pagarba žmogaus teisėms, minimali intervencija ir proporcingumas; 4) bendradarbiavimo, subsidiarumo ir savanorystės skatinimas; 5) atkuriamojo teisingumo įgyvendinimas.

Bendradarbiavimo, subsidiarumo ir savanorystės skatinimo principo įgyvendinimas turėtų reikšti, kad nacionaliniu mastu ir regionuose remiamasi esamomis (pavienių asmenų ir nevyriausybinių organizacijų) iniciatyvomis (subsidiarumas), **pasitelkiama patikimų savanorių pagalba**[144]. Daugelyje Vakarų kultūros šalių nevyriausybinės organizacijos atlieka svarbią funkci-

[144] Šis principas suformuluotas taip: „*4) bendradarbiavimo, subsidiarumo ir savanorystės skatinimo; tai yra į probacijos veiklą aktyviau įtraukiamos valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, organizacijos, patikimi savanoriai ir kuriami bendradarbiavimo ryšiai*“ (LR PĮ 4 str. 2 d. 4 p.).

ją probacijos sistemoje – jos užtikrina specializaciją, lankstumą, efektyvumą ir individualų požiūrį į nuteistųjų socialinę situaciją ir problemas. LR PĮ 7 straipsnio 1 dalies nuostata[145], priešingai nei LR BVK 8 straipsnis, **įpareigoja** probacijos tarnybas bendradarbiauti su nevyriausybinėmis organizacijomis. Tai, kiek nevyriausybinės organizacijos galės tapti lygiaverčiais partneriais įgyvendinant valstybės socialinės apsaugos ir integracijos užduotis probacijos srityje, labai priklausys ir nuo bendros valstybės politikos nevyriausybinių organizacijų atžvilgiu[146]. Atrodytų, kad **savanorių poreikis Lietuvos probacijos sistemoje yra didelis**, tačiau šį klausimą sau pirmiausia turėtų užduoti ir į jį atsakyti šioje srityje dirbančios institucijos bei organizacijos. Nuo to, kokie bus atsakymai į šiuos klausimus, priklausys ir praktinis LR PĮ numatyto bendradarbiavimo, subsidiarumo ir savanorystės skatinimo principo bei jį konkretinančių nuostatų įgyvendinimas.

---

[145] Joje įtvirtinta, kad: „*Probacijos tarnybos, siekdamos probacijos tikslo, sutarčių (susitarimų) pagrindu bendradarbiauja su asociacijomis, religinėmis bendruomenėmis ir bendrijomis, kitais juridiniais asmenimis ar jų padaliniais ir savanoriais, koordinuoja jų darbą su probuojamaisiais*.“

[146] Pavyzdžiui, ateityje numatoma nevyriausybinėms organizacijoms sutartiniu pagrindu ir užtikrinant ilgalaikį finansavimą perduoti atlikti daugiau viešųjų funkcijų (pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimą Nr. 85 „Dėl nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepcijos patvirtinimo“, priimtą 2010 m. sausio 20 d. (Žin., 2010, Nr. 12-566), taip pat Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymą Nr. A1-64 „Dėl nevyriausybinio sektoriaus plėtros 2011–2013 metų programos patvirtinimo“, priimtą 2011 m. vasario 3 d. (Žin., 2011, Nr. 17-814).

IV

Nuteistieji: rizika ir galimybės

Dr. Gintautas Sakalauskas

Savanorystė probacijos sistemoje išsiskiria tuo, kad savanoriams (dažniausiai) tenka dirbti ir bendrauti su buvusiais ar esamais nuteistaisiais – asmenimis, pažeidusiais svarbias socialines normas ir už šį pažeidimą teismo pripažintais kaltais, paskiriant jiems bausmę. Iš savanorių nėra ir negali būti reikalaujama būti nusikalstamo elgesio ir bausmių taikymo bei vykdymo ekspertais, tačiau tam tikrą įvadinę informaciją apie tai žinoti yra svarbu – juolab kad nusikalstamas elgesys ir bausmės atlikimo erdvė pilni stereotipų ir neperklausto žinojimo, kurį dažniausiai suformuoja žiniasklaida ir kriminaliniai romanai.

Šį leidinio skyrių norisi pradėti vieno kalinio laiško ištrauka:

> *„Kodėl žmogus tampa nusikaltėliu? Kas jį paskatina pasukt nusikalstamu keliu? Vienareikšmio atsakymo nėra ir turbūt negali būt, nes kiekvienas nusikaltimą padaro dėl skirtingų priežasčių. Vieni nusikalsta todėl, kad neturi ką veikti laisvalaikiu, kiti – dėl per didelio noro nieko nedirbant praturtėt. Būna, kad nusikaltimas padaromas, norint pasipuikuoti prieš patinkančią merginą, ar, paprasčiausiai, todėl, kad žmogus neturėjo ko valgyt. Įvairūs keliai atveda į teisiamųjų suolą. Aš teistas jau penktą kartą, bet netgi dabar, kai galiu apžvelgt savo praėjusį gyvenimą, aš nesugebėčiau tiksliai pasakyt, kodėl aš padariau pirmą savo nusikaltimą. Gal todėl, kad nuo mažens buvau lepinamas ir man neišlavėjo sugebėjimas pačiam spręst gyvenime iškilusius sunkumus. Buvau įpratęs visada laukti, kad sprendimus už mane priimtų ir iškilusius sunkumus nugalėtų man artimi žmonės, o ne aš pats, įpratau, kad visi mano norai būtų pildomi, kad viskas, kas geriausia ir skaniausia, kliūtų man. Nors ir keista, bet egoistu ir savimyla netapau. Aš tik praradau sugebėjimą savimi pasirūpint <...>“.*[147]

Šiose eilutėse ir tarp jų telpa daug taikliai pastebėtų nusikalstamo elgesio sąlygų bei aplinkybių, taip pat keliamas bausmės poveikio klausimas – kokia

[147] Laiškai į laisvę 2000. Nuteistųjų kūrybos konkursas. Vilnius: Rosma, 1999, p. 5.

bausmė galėtų pakeisti tokį žmogaus gyvenimą teigiama linkme? Teoriškai paaiškinti, kodėl žmonės nusikalsta, – sudėtinga užduotis, esanti kriminologijos mokslo objektu jau maždaug kelis šimtmečius. Nusikalstamas elgesys susijęs su **įvairiausių asmeninių ir socialinių veiksnių visuma**, apsupta galios ir paklusimo, primetimo, žymėjimo, apibrėžimo, aprašymo, identifikavimo, išskyrimo, iškėlimo, selekcijos, persekiojimo ir stigmatizacijos procesų. Nuskalstamą elgesį aiškina daugybė **teorijų**[148], kurių kiekviena atskleidžia vis kitokias apibendrintas nusikalstamo elgesio sąsajas. Kiekviena įžvalga papildo ir praturtina apie nusikalstamą elgesį turimas žinias, tačiau netgi jų visuma nėra baigtas nusikalstamą elgesio visumą vaizduojantis kūrinys – kiekvieno žmogaus gyvenimas yra daug sudėtingesnis, turintis daug daugiau sąsajų, nei jį aprašantys teoriniai apibendrinimai. Nusikalstamą elgesį aiškinančios (kriminologinės) teorijos yra tik konstrukcijos, kurių tiesos turinys nuolat turi būti tikrinamas kritine analize, refleksija ir jų kūrimą skatinančių tyrimo motyvų atskleidimu. Visi teoriniai apibendrinimai turėtų būti pristatomi atsisakant baigtumo, tiesos ir absoliutaus įsitikinimo, taip pat linijinių ar vienos priežasties aiškinimo modelių[149].

Vis dėlto kriminologijos moksle žinoma, kad nusikalstamas elgesys dažnai būna susijęs su asmens socializacijos[150] trukdžiais, neišsipildžiusiais lūkesčiais, patirtu neteisingu elgesiu, socialine atskirtimi, socialiai nerealizuotais gabumais, diskriminacija, galimybių neturėjimu, sudėtingais socialiniais santykiais, abejingumu ir pan. Kitaip tariant, labai dažnai nusikalstamo elgesio priešistorėje galima aptikti daug socialinių sunkumų, lydinčių asmenį visą gyvenimą. Tai nereiškia, kad esant tokioms sąlygoms galima pateisinti

---

148 Plačiau žr. *Dobryninas A., Sakalauskas G., Žilinskienė L.* Kriminologijos teorijos. Vilnius: Eugrimas, 2008; apie nusikalstamumą Lietuvoje žr. *Sakalauskas G., Dobrynina M., Justickaja S. [et al.]*. Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. Teisės instituto mokslo tyrimai. t. 7. Vilnius: Eugrimas, 2011.

149 Pagal *Preis W.* Möglichkeit und Grenzen einer integrativen Straffälligenhilfe // Liedke U., Robert G. (Hrsg.). Neue Lust am Strafen? Umbrüche gesellschaftlicher und pädagogischer Konzepte im Umgang mit abweichendem Verhalten. Aachen: Shaker Verlag, 2004, S. 143–161.

150 Socializacija – tai procesas, kuriame žmogus išmoksta grupės, kuriai jis priklauso, normų, vertybių ir orientacijų. Tai – per socialinę aplinką perduodamas elgesio būdų, mąstymo stilių, jausmų, žinių, motyvacijos ir vertybinių orientacijų mokymasis. Mokymosi procesas vyksta per stebėjimą, mėgdžiojimą, palyginimą, vengimą, bandymą ir supratimą. Jis gali būti intensyvesnis arba lėtesnis. Socializacijos tikslai yra intelektualių sugebėjimų ir pasitikėjimo savimi įgijimas, pasiekimų motyvacija, sąžinės formavimas, sugebėjimas ir pasirengimas produktyviai spręsti konfliktus ir būti solidariam.

asmens nusikalstamą elgesį. Be to, galima rasti daugybę nusikalstamo elgesio pavyzdžių, kuriems netinka pirmiau aprašyti požymiai. Tačiau vykdant ar jau atlikus paskirtą bausmę visada svarbu matyti, **kiek ir kaip keičiasi esama asmens socialinė situacija** – ar bausmė ją koreguoja teigiama linkme, ar tik dar labiau apsunkina?

Viename savo nutarimų Vokietijos[151] Konstitucinis teismas tiksliai apibūdino šią situaciją: „*Vertinant iš bendruomeninių pozicijų, socialinės valstybės principas reikalauja rūpesčio ir paramos tokioms socialinėms grupėms, kurios dėl asmeninio silpnumo ar kaltės, nesugebėjimo ar dėl socialinės atskirties negali asmeniškai ar socialiai skleistis; prie tokių priskirtini kaliniai ir iš įkalinimo įstaigų paleistieji. <...> Kalinamajam turi būti suteikiami gebėjimai ir valia gyventi atsakingai, jis turi išmokti įsitvirtinti laisvoje visuomenėje nenusikalsdamas, naudotis suteikiamomis galimybėmis ir įveikti kylančią riziką.*“[152] Tokioje Vokietijos Konstitucinio teismo pozicijoje užkoduota svarbi konstitucinė ir praktinė laikysena, žmogaus, jo vertės ir orumo samprata, užprogramuotas žmogaus įvaizdis[153], socialinio gyvenimo realybė, kuri turi formuoti valstybės, jos sukurtų ar remiamų institucijų / organizacijų ir jose dirbančių žmonių nuostatas ir veiksmą, dirbant su nuteistais asmenimis. Minėtame Vokietijos Konstitucinio teismo nutarime brėžiama plati asmeninės ir socialinės problematikos panorama – „asmeninis silpnumas“ ar „kaltė“, „nesugebėjimas“ ar „socialinė atskirtis“ gali trukdyti asmeniškai ar socialiai skleistis – visa tai sudedama į vieną lygmenį, neišskiriant kurios nors konkrečios nusikalstamo elgesio priežasties (pavyzdžiui, vien asmens kaltės).

Taigi svarbu matyti pagrindinį kiekvienos bausmės vykdymo ir atlikimo tikslą – **asmens integraciją**. Nusikaltusio asmens socialinės integracijos tikslas nepaneigia būtinumo reaguoti (jei būtina – ir labai griežtai) į asmens nusikalstamą elgesį, tačiau šios reakcijos procesą leidžia kreipti pozityvia ir pačiai visuomenei bei nuteistam asmeniui labiausiai palankia linkme[154].

---

[151] Čia cituojamas Vokietijos Konstitucinio teismo sprendimas, nes Lietuvos Konstitucinis Teismas taip išraiškingai kol kas nėra suformulavęs bausmės vykdymo tikslo.

[152] Vokietijos Konstitucinio teismo 1973 m. birželio 5 d. sprendimas (BVerfGE 35, 202).

[153] *Rehn G.* Grundlegende Überlegungen zur Planung und Gestaltung Sozialtherapeutischer Einrichtungen im Justizvollzug // Rehn G., Nanninga R., Thiel A. (Hrsg.) Freiheit und Unfreiheit. Arbeit mit Straftätern innerhalb und außerhalb des Justizvollzuges. Herbolzheim: Centaurus Verlag, 2004, S. 213.

[154] Plačiau žr. *Sakalauskas G.* Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje (*vyr. moksl. red. G. Švedas*). Vilnius, 2010, p. 133–153.

Resocializuoti siekianti organizacija, kurioje svarbią vietą turi ir savanoriai, turėtų ne tik reaguoti į iškylančias (kasdienes) problemas, bet ir aktyviai sistemingai veikti. Viena vertus, kaip taikliai yra pažymėjęs *Winfriedas Hassemeris*[155], į resocializaciją orientuotos koncepcijos negali būti ãklos esamai realybei, kad toje realybėje nepaskęstų[156]. Kitaip tariant, profesionalus socialinis darbas, juo labiau – savanoriškas darbas su ilgalaikę kriminalinę patirtį turinčiais asmenimis ilgą laiką, o kartais ir visiškai gali neduoti jokių apčiuopiamų rezultatų. Žmogaus asmeniniams ir socialiniams pokyčiams reikia daug laiko. Todėl svarbu ne tik matyti ilgalaikę žmogaus gyvenimo perspektyvą, bet ir neskubėti smerkti už tariamą situacinį nenorą ką nors keisti. Dažnai matomas nuteistų asmenų pasyvumas, apatiškumas, resocializacijos priemonių atmetimas ar abejingumas dažniausiai nėra tyčinis asmens noras „likti nusikaltėliu“. Dažnai už to slypi nusivylimas, rezignacija, išsisukinėjimo mechanizmų internalizavimas arba jausmas, kad konkretūs pasiūlymai yra netinkami ar nenaudingi[157]. Todėl nuteistuosius **būtina motyvuoti**, kad jie dėtų pastangas, nuolat svarstyti, kokios priemonės gali padėti nuteistojo raidai ir atitikti jo poreikius. Tai pirmiausia – užduotis profesionaliems darbuotojams, o savanoriai turėtų / galėtų sudaryti svarbią integracijos mozaikos dalį, tačiau nebūti pagrindine atramine siena – tam reikia profesionalumo ir kitų susijusių sąlygų bei prielaidų – atitinkamo išsilavinimo, aiškios darbo struktūros ir laiko, darbo refleksijos, supervizijos, veiklos strategijos ir t. t.

Lietuvos kalinių globos draugijos socialinė darbuotoja *Lina Rapalavičiūtė* taikliai pažymi: „*Bandant suprasti, kas yra nuteistasis ir kodėl jis yra toks, būtų galima pasitelkti paprastą pavyzdį – gyvenimiškas kliūtis, su kuriomis susiduriame kiekvienas iš mūsų. Vieni barjerai gyvenime aukštesni, kiti – žemesni, tačiau mes, turėdami tam tikrų žinių, gebėjimų, išsiugdytų įgūdžių, o gal tiesiog bėgimo per gyvenimą inercijos veikiami jas lengviau ar sunkiau peršokame ir judame į priekį. O žmogui, išeinančiam iš pataisos namų, tokias užtvaras peršokti yra kur kas sudėtingiau. Jis ant pečių išsineša sunkią kuprinę, kurioje galima rasti įvairių naštų – sunkūs vaikystės išgyvenimai,*

---

155 *Winfriedas Hassemeris* – vokiečių baudžiamosios teisės mokslininkas, buvęs Vokietijos Konstitucinio teismo viceprezidentas, daugelio mokslinių publikacijų baudžiamosios teisės, kriminologijos, teisės teorijos ir konstitucinės teisės temomis autorius.

156 *Hassemer W.* Warum Strafe sein muss. Ein Plädoyer. Berlin: Ullstein Buchverlage GmbH, 2009, S. 71.

157 *Böhm A.* Strafvollzug. 2. Aufl. Juristische Bücher. Band 14. Frankfurt am Main: Alfred Metzner Verlag, 1986, S. 28.

gyvenimo vaikų namuose patirtis, priklausomybės svaiginimosi medžiagoms, įsiskolinimai antstoliams, ryšių su artimaisiais nebuvimas... <...>. Kone sunkiausia našta žmogui, išeinančiam į laisvę, – visiškai sunaikintas gebėjimas turėti atvirą santykį su kitu žmogumi. Klausimas: ar prasmingos tuomet viešoje erdvėje pasigirstančios kalbos apie kalinių reintegraciją, jei iš pataisos namų išeinantis žmogus išsineša santykių su žmonėmis griuvėsius?“[158]

Su buvusiais ar esamais nuteistaisiais dirbantiems savanoriams gali būti svarbu užčiuopti dažnai pasitaikantį šių asmenų, ypač – turinčių ilgalaikę kriminalinę patirtį – **gyvenimo kontekstą**, tipiškas reakcijas į tam tikras kasdienes situacijas. Prieš jas paminint, svarbu pažymėti du dalykus: 1) šie apibendrinimai neapibūdina „tipiško nusikaltėlio“[159], jie tik nubrėžia dažnai pasitaikančius elgesio modelius, kurie ne tik gali skatinti nusikalstamą elgesį, bet ir būti stigmatizuojančiais požymiais (kitaip tariant, požymiais, pagal kuriuos lengviau identifikuoti ir nubausti asmenį už padarytą nusikalstamą veiką); 2) kiekvienas žmogus ir jo gyvenimas yra unikalus – išvardyti apibendrinimai gali tik padėti kurti tam tikras prielaidas, geriau suprasti kitą žmogų ir plėtoti tam tikrą socialinės integracijos strategiją, tačiau tikri dalykai išryškėja tik konkretaus santykio tiesoje – jais labiausiai ir reikėtų remtis.

Taigi įvairių kriminologinių tyrimų apibendrinimai leidžia išskirti tokius intensyvesnę kriminalinę patirtį turinčių (ypač – jaunesnių) asmenų **tipiškus pasaulio ir aplinkinių suvokimo, reakcijos į tam tikras situacijas, interakcijos ir kasdienės elgsenos modelius**[160]:

- siekis išsilaisvinti nuo priežiūros ir kontrolės, bet ir nuo pagalbos;
- trūkstamas gebėjimas išlaukti atlygio ar paskatinimo, polinkis tuoj pat patenkinti poreikius;
- tendencija „gyvenimui šia akimirka“, vietoj bent trumpalaikio gyvenimo planavimo;

---

158 *Rapalavičiūtė L.* Jei norime ištiesti pagalbos ranką, negalime laikyti sugniaužę kumščių // bernardinai.lt, 2011 06 23.

159 Kartais kriminologijoje vartojama nekorektiška nusikaltėlio asmenybės sąvoka, kuri iš tiesų nieko neapibrėžia, o tik stigmatizuoja – nėra „ne nusikaltėlio“ ar „nusikaltėlio“ asmenybės – kiekvienas žmogus, su bet kuriais asmenybės bruožais gali būti ir nusikaltėlis, ir ne nusikaltėlis.

160 Pagal *Kerner H. J.* Freiheit und Unfreiheit. Zum Verlauf der Karrieren von Straftätern // Rehn G., Nanninga R., Thiel A. (Hg.). Freiheit und Unfreiheit. Arbeit mit Straftätern innerhalb und außerhalb des Justizvollzuges. Herbolzheim: Centaurus Verlag, 2004, S. 22–23.

- nestruktūruotas laisvalaikio praleidimas, galbūt susijęs su rizikos patirties poreikiu arba „stipraus dirgiklio“ paieška;
- ribota nusivylimo tolerancija;
- menkas pasirengimas kažko siekti ir ištverti;
- silpnai išugdytas gebėjimas empatijai;
- išorinis atribucijos stilius[161];
- greita iš anksto parengta ir lanksti neutralizacijos technika[162];
- „dviguba mentalinė buhalterija“ – bendrų vertybių apskritai ir išimčių ypatingu (asmeniniu) atveju pripažinimas;
- jaunystėje – glaudus ryšys su bendraamžių grupėmis, susijęs su ankstyvu „suaugusiųjų vaidmenų“ arba elgsenos eksperimentavimu – rūkymu, alkoholinių gėrimų vartojimu ir seksu;
- stipri „aistra“ motorinėms transporto priemonėms;
- brandžiame amžiuje – įsitraukimas į senamiesčio „sluoksnį“, ypač – didmiesčiuose;
- dažnas mokymosi nutraukimas ir darbo vietų keitimas;
- piktnaudžiavimas alkoholiu ir narkotikais.

Galima rasti ir įvairių kitų ilgalaikę kriminalinę patirtį turintiems asmenims būdingų bruožų[163]. Be to, įkalinimo patirtį turinčių nuteistųjų elgesiui gali daryti didelę įtaką **kalinių subkultūra** (svarbu priminti, kad probacija nebūtinai susijusi su įkalinimo patirtimi – jei asmeniui buvo atidėtas laisvės atėmimo bausmės vykdymas, o probaciją traktuojant labai plačiai – ir kitos baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemonės ar bausmės, asmuo gali būti neturėjęs įkalinimo patirties). Nors subkultūra būdinga daugeliui **uždaro tipo įstaigų**, ypač – įkalinimo įstaigoms, tačiau Lietuvoje (kaip ir daugelyje kitų

---

161 Atribucijos teorija nagrinėja, kaip žmonės paaiškina savo ir kitų asmenų elgesį, kokias priežastis priskiria atitinkamiems įvykiams, reiškiniams, kokią įtaką šios suvokimo pozicijos turi veiklos organizavimui ir kokie veiksniai nulemia atribucijos pobūdį. Plačiau žr. www.vikipedia.lt. Kitaip tariant, šiame kontekste norima pasakyti, kad ilgalaikę kriminalinę patirtį turintiems asmenims būdinga elgesio priežastis sieti su išoriniais veiksniais (pvz., „*jis pats mane išprovokavo*“).

162 Neutralizacijos technika – savo elgesio pateisinimas remiantis įvairiais argumentais: neigiant auką, neigiant žalą, neigiant kaltintojus ir pan.

163 Žr., pvz., *Navickas D., Rapcevič E., Dzedzevičiūtė A., Bliumenzonienė M., Kukuraitis L.* Gyventi laisvėje. Asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, adaptacija visuomenėje ir integracija į darbo rinką. Metodinis leidinys. Vilnius: Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“, Lietuvos kalinių globos draugija, 2008, p. 10–13; Gyventi laisvai laisvėje. Išėjusių iš laisvės atėmimo vietų asmenų adaptacijos visuomenėje ir integracijos į darbo rinką centras. Vilnius: Lietuvos kalinių globos draugija, 2008, p. 27–36.

posovietinių šalių) jos įtaka yra labai didelė[164]. *„Svarbu atkreipti dėmesį ir į kalėjimo subkultūros kuriamą vyriško identiteto sampratą. Kalėjimo subkultūros vyrui būdingas heteroseksualumo pabrėžimas, fizinė galia, racionalumas, emocijų slopinimas, siekis dominuoti tiek prieš moteris, tiek kitus vyrus, ir svarbiausia – nedarymas to, kas, jų supratimu, yra moteriška. Jausmai, emocijos, atvirumas, nuoširdumas, santykių gilumas čia yra tabu. Taigi santykių erdvė, kuri jau istoriškai nėra vyrų stiprioji savybė, dar labiau komplikuojama. Savybės, kurios naudingos integruojantis į sveiką bendruomenę, nuteistųjų tarpusavio santykiuose yra eliminuojamos kaip asmenybę silpninančios ir menkavertės“*[165].

Net ir žinant ar atrandant tam tikrus asmeninius ir (ar) socialinius bruožus, aplinkos veiksnius, kurie gali būti glaudžiau ar silpniau susiję su asmens nusikalstamu elgesiu, nėra paprasta juos kryptingai keisti, o šios sėkmingos patirties pagrindu – sukurti efektyvius receptus. Ne kiekvienas pavykęs integracijos modelis, programa ar strategija gali būti pritaikomi kitiems asmenims ar kitomis aplinkybėmis. Pasirinktos integracinės strategijos nesėkmė gali turėti daugybę priežasčių – ji gali būti iš esmės klaidinga arba netikti kuriai nors asmenų grupei arba konkretiems asmenims, būti nepakankama, blogai įgyvendinama arba tiesiog įgyvendinama netinkamomis sąlygomis ir pan. Vis dėlto atliekamų resocializacijos programų mokslinės analizės rezultatai rodo, kad tam tikri šių programų **požymiai didina efektyvumo šansus**[166]. Pavyzdžiui, mokslinis programos pagrįstumas, aiški struktūra, kelių metodų taikymas, kognityvinės ir elgesio terapinės bei į socialinių įgūdžių perteikimą orientuotos koncepcijos, kuriomis siekiama pakeisti nusikalstamą elgesį skatinančias nuostatas ir išmokyti socialiai konformistinio elgesio modelių, taip pat intensyvi pagalba baigus programą. Resocializacijos programų intensyvumas turi būti proporcingas nuteistojo rizikai vėl nusikalsti, jos turi būti

---

164 Plačiau žr. *Sakalauskas G.* Asmenų, kuriems apribota laisvė, teisės // Žmogaus teisės Lietuvoje (*autorių grupės vadovas A. Čepas*). Vilnius: Naujos sistemos, 2005, p. 266–289; Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2007–2008: Apžvalga. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2009. http://www.hrmi.lt/; Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2009–2010: Apžvalga. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2011. http://www.hrmi.lt/

165 *Rapalavičiūtė L.* Jei norime ištiesti pagalbos ranką, negalime laikyti sugniaužę kumščių // bernardinai.lt, 2011 06 23.

166 Pagal *Dölling D.* Täterbehandlung: Ende oder Wende? // Jehle J. M. (Hrsg.). Täterbehandlung und neue Sanktionsformen. Neue Kriminologische Schriftenreihe. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg, 2000, S. 21–48.

susijusios su tais aspektais, kurie pagal esamų empirinių tyrimų rezultatus tikėtinai veikia kaip kriminogeniniai veiksniai. Be to, taikomi metodai turi būti pritaikyti nuteistojo gebėjimams ir mokymosi galimybėms.

Bet kuriuo atveju pozityvios intervencijos galimybės visada bus labai ribotos – nuteistojo buvęs gyvenimas išmokė jį daugelio išgyvenimo strategijų ir elgsenos modelių, taip pat nežinia, kas jo laukia ateityje ir kaip jį priims visuomenė bei aplinkiniai, su kokiais naujais iššūkiais teks susidurti. Šiuo požiūriu savanoriai bendraudami su nuteistaisiais gali **mažinti stigmatizuojamąjį visuomenės ir aplinkinių poveikį** nuteistajam, silpnindami savo ir kitų stereotipus apie nuteistuosius ir jų elgesį. Būtent stigmatizuojamasis vertinimas dažnai tampa tolesnio nusikalstamo elgesio prielaida (žr. *4 pav.*), todėl dirbant su nuteistaisiais svarbu jį mažinti.

4 pav. **Antrinės deviacijos schema**[167]

Be to, analizuojant nuteistųjų integracijos procese kylančią riziką ir galimybes, paminėtinas svarbus aspektas – **prigimties ir aplinkos įtaka žmogaus elgesiui**. Apibendrinant kriminologijoje atliekamų tyrimų rezultatus, šią sąsają gerai iliustruoja medis (arba bet koks kitas augalas) (žr. *5 pav.*). Natūralu, kad kiekvienas žmogus gimdamas jau turi tam tikrą biologinę prigimtį, turi tam tikrą genetinę priešistorę, kuri suformuoja jo išvaizdą ir netgi tam tikrus elgsenos modelius. Tačiau tai, kaip jis skleisis, priklauso nuo (socialinės) aplinkos. Tą pačią genetinę informaciją turinti sėkla skirtingame klimate užauga skirtingai. Panašiai ir žmogus – šiuolaikiniai neurobiologiniai tyrimai netgi atranda fiksuojamą socialinės aplinkos įtaką biologinei žmogaus smegenų veiklai.

---

167 *Lamnek S.* Therorien des abweichenden Verhaltens. 7. Aufl. München, 1999, S. 223; apie kriminologinę stigmatizacijos teoriją plačiau žr. *Dobryninas A., Sakalauskas G., Žilinskienė L.* Kriminologijos teorijos. Vilnius: Eugrimas, 2008.

5 pav. **Medžio augimas – kaip prigimties ir aplinkos sąlygų sąsajos alegorija**

Ši įžvalga svarbi tuo, kad vienokio ar kitokio asmens elgesio negalima suversti (vien) tik jo prigimčiai, o tai dažnai nutinka stebint nusikalstamą elgesį iš šalies. Socialinės aplinkos veiksniai gali daryti įtaką žmogaus elgesiui, nors ji neretai būna labai ribota – dėl jau minėtos ilgos (kitokios) gyvenimo patirties ir daugelio kitų veiksnių, kurie šalia socialinės integracijos priemonių taip pat skatina elgtis vienaip arba kitaip. **Savanoriška veikla probacijos sistemoje** galėtų būti vertinama kaip kurianti tokią socialiai konformistiniam elgesiui palankią aplinką – jei ne visam medžiui, tai bent kuriai nors jo šakelei.

Šio skyriaus pradžioje cituoto laiško autorius pabaigoje rašo: „*Vėl, jau penktą kartą, aš peržengiau zonos slenkstį. Vėl nuobodžios ir monotoniškos dienos ir naktys. Bet baigsis šis bausmės laikas, o kaip reikės gyventi išėjus? Sunku, kai niekas nelaukia, niekam tu nereikalingas. Tai labai gniuždo žmogų. Metai bėga, daraisi vis senesnis, tuo pačiu mažėja viltis, jog pasiseks ką nors pakeist, pasiseks pradėt normalų gyvenimą. Viskas jau atsibodo, noriu pastovumo, ramybės. Norėčiau turėt šeimą, namus, į kuriuos grįždamas žinai, kad tavęs laukia, myli ir pergyvena dėl tavęs. Norėčiau, kad taip būtų, nes tada ir pats turėčiau kuo rūpintis, žinočiau, kad manęs kažkam reikia, kad aš*

galiu būti naudingas. Bet kur visa tai ir ar bus taip kada nors. Sunku tikėtis, nes tai beveik nerealu.“[168] Taigi remiantis šio nuteistojo patirtimi, rizikos, kad (vėl) niekas nepavyks, yra daug, tačiau tas „beveik“ paskutiniame sakinyje atveria ir naujų galimybių ar bent jau jų neužveria.

[168] Laiškai į laisvę 2000. Nuteistųjų kūrybos konkursas. Vilnius: Rosma, 1999, p. 36.

V

Teisiniai savanorystės pagrindai

Laura Ūselė, dr. Gintautas Sakalauskas

Sėkmingai savanorystės plėtrai tinkama teisinė aplinka nėra būtiniausia prielaida, tačiau ji gali užtikrinti saugią ir lanksčią savanorystę, patrauklią ir patogią tiek savanoriui, tiek jį priimančiai organizacijai. Iki 2011 m. birželio 22 d.[169] Lietuvoje nebuvo išskirtinai tik savanorišką darbą reglamentuojančių įstatymų: nebuvo bendrų teisės normų, kurios reguliuotų savanorių ir organizacijų santykius, apibrėžtų savanorio statusą, numatytų savanorio ir organizacijos teises, pareigas ir atsakomybę, suteiktų savanoriams socialines garantijas ar kitas privilegijas. Tačiau savanorystė nebuvo neteisėta tik dėl to, kad ji nebuvo aptarta atskirame įstatyme. 2011 m. rugpjūčio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymas, tačiau ir be jo savanoriško darbo teisinio pripažinimo garantu nacionalinėje teisėje buvo galima laikyti **konstitucinius saviraiškos, pilietinės iniciatyvos, laisvo pasirinkimo principus**, taip pat Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymą, pagal kurį savanoriškas darbas galėtų būti laikomas tam tikra paramos rūšimi.

Situacija, kai nėra specialaus įstatyminio reglamentavimo, skirto savanoriškam darbui, savaime nėra nei bloga, nei gera, turi savų **pranašumų** (pavyzdžiui, suteikiama didesnė laisvė organizuojant savanoriškus darbus, neįspraudžiami į formalius rėmus nei savanoriai, nei savanoriškų darbų organizatoriai, nesusaistomi pernelyg detalaus ir smulkmeniško reglamentavimo, daugybės savanoriško darbo įforminimo reikalavimų ir t. t.) ir **trūkumų** (pavyzdžiui, teisinis reglamentavimas galėtų užtikrinti visų savanorių ir pažeidžiamiausių grupių apsaugą, reikalavimų savanoriškam darbui aiškumą, galimas mokesčių lengvatas kompensuojant savanorio išlaidas, lengvatinį režimą gaunant vizas

[169] Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymas, priimtas 2011 m. birželio 22 d., Nr. XI-1500, įsigaliojo 2011 m. rugpjūčio 1 d. (Žin., 2011, Nr. 86-4142). Šio įstatymo tekstas skaitytojų patogumui pridedamas leidinio pabaigoje.

ir leidimus gyventi savanoriams iš užsienio, galimybę gauti valstybės paramą už savanorių priėmimą į įstaigą ar organizaciją ir pan.). Daugelis šių klausimų dabar jau reglamentuojami Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymu (toliau vadinama – LR SVĮ). Be to, 2011 m. gruodžio 22 d. priimtas LR PĮ taip pat įtvirtinta keletą su savanoryste probacijos sistemoje susijusių nuostatų.

Santykiai, susiklostantys dėl savanoriško darbo, Lietuvoje priskiriami civiliniams teisiniams santykiams (nors tokia nuostata buvo suformuota anksčiau, tačiau ji aiškiai įtvirtinta ir LR SVĮ 3 str. 1 d.). Visiems civiliniams teisiniams santykiams būdingas **sutarties laisvės principas**, t. y. šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises ir pareigas, taip pat sudaryti ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau vadinama – LR CK)[170] nenumatytas sutartis, jeigu tai neprieštarauja įstatymams (LR CK 6.156 str.). Todėl savanoriškas darbas Lietuvoje gali būti organizuojamas laisvai, juridiniam asmeniui (savanoriško darbo organizatoriui) susitariant su savanoriu dėl savanoriško darbo atlikimo sąlygų, kurios neprieštarautų įstatymams, taip pat išlaidų, patirtų atliekant tokio pobūdžio darbus, kompensavimo tvarkos ir pan. Pagal civilinę teisę toks sandoris turi neprieštarauti viešajai tvarkai, gerai moralei ir imperatyvioms įstatymo normoms.

Santykiai, susiklostantys dėl savanoriško darbo, yra panašūs į darbo teisinius santykius, tačiau juos skiria savanoriško darbo esmė ir prigimtis. Labai svarbu atskirti darbo santykius ir savanorystę, kad sutartis dėl savanoriško darbo neįgautų darbo santykiams būdingų požymių, dėl ko, nesudarius darbo sutarties, toks darbas **gali būti pripažintas nelegaliu** (LR SVĮ 3 str. 2 d. aiškiai įtvirtinta nuostata, kad „*veikla, kuri atitinka šiame įstatyme nustatytus savanoriškos veiklos principus ir organizuojama šio įstatymo nustatyta tvarka, nėra laikoma nelegaliu darbu*“). Darbo santykiai sietini su pavaldumu darbdaviui, tam tikromis funkcijomis ir atlygintinumu. Savanorystė taip pat gali būti siejama su pavaldumu, tačiau savanoriui turėtų būti taikomi ne tokie griežti paklusimo darbo tvarkai reikalavimai[171], t. y. savanoriškų darbų organizatorius turėtų **išskirti savanorius ir darbuotojus** bei taikyti skirtingus reikalavimus darbo laiko, kontrolės, problemų sprendimo, netgi laikotarpio, kurį savanoris išdirbs organizacijoje, atžvilgiu. Savanorystė taip pat gali būti siejama su tam tikrų funkcijų atlikimu. Darbo materialinis neatlygintinumas

[170] Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, priimtas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864 (Žin., 2000, Nr. 74-2262) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

[171] *Kadziauskas G.* Savanorystės tradicija Lietuvoje // Savanorystė Lietuvoje: iššūkiai ir perspektyvos. Tarptautinės konferencijos pranešimų santraukos. Vilnius, 2008, p. 9.

yra bene aiškiausias savanorišką darbą nuo darbo santykių skiriantis bruožas. Atlygis šiuo požiūriu reiškia mainais už darbą suteikiamas vertybes pinigais ar kitais materialiais daiktais. Savanoriai mainais už darbą gali gauti kitus dalykus: padėką, moralinį pasitenkinimą, galimybę dalyvauti jiems skirtuose renginiuose ir pan. (žr. *šio leidinio I skyrių*). Būtina pabrėžti, kad bet kuriuo atveju neatlygintinumo už savanorišką veiklą nereikėtų painioti su **išlaidų**, reikalingų savanoriškam darbui atlikti, **kompensavimu**. LR SVĮ 8 straipsnio 1 dalies 4 punkte numatyta savanoriškos veiklos organizatoriaus teisė (bet ne pareiga) kompensuoti savanoriams su savanoriška veikla susijusias išlaidas, jų kompensavimas preziumuoja rašytinės sutarties tarp savanoriškos veiklos organizatoriaus ir savanorio sudarymą (LR SVĮ 9 str. 1 d.), 11 straipsnio 1 dalyje numatyta, kokios tai gali būti išlaidos: kelionės, nakvynės, maitinimo, pašto, telefono, mokymų, draudimo, taip pat išlaidos reikalingoms priemonėms, specialiems drabužiams bei kitos su savanoryste susijusios išlaidos.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad savanoriško darbo tam tikrose veiklos srityse kai kuriuos aspektus Lietuvoje reguliuoja priimti atskiri poįstatyminiai teisės aktai (ministro įsakymai ir pan.). Prie tokių sričių priskirtini ir savanoriški **darbai, atliekami probaciją vykdančiose įstaigose**, taip pat laisvės atėmimo vietose. 2007 m. gruodžio 17 d. priimtas Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus įsakymas „Dėl savanoriško darbo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“[172] (toliau vadinama – Įsakymas), kuriame reglamentuojama savanoriškų darbų, atliekamų probaciją vykdančiose įstaigose, **išlaidų kompensavimo ir sutarčių sudarymo tvarka**. Šiame įsakyme taip pat pabrėžiama, kad įstaigos ir savanorišką darbą atliekančio asmens santykiai yra civiliniai teisiniai santykiai (4 punktas).

Toliau aptariant savanorystės dirbant su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų teisinius klausimus nagrinėjamos bendros su savanoryste susijusios teisės normos, nes iš esmės jos turėtų būti taikomos savanoriams dirbant su nuteistaisiais ar grįžusiais iš įkalinimo įstaigų, ypač nevyriausybinėse organizacijose. Tam tikri ypatumai ir konkrečiau apibrėžti reikalavimai taikomi savanoriams, dirbantiems su nuteistaisiais ar grįžusiais iš įkalinimo **biudžetinėse įstaigose** (probaciją vykdančiose įstaigose, laisvės atėmimo vietose), todėl aptariant tam tikrus klausimus tokie minėtame Įsakyme įtvirtinti išskirtinumai aptariami atskirai.

[172] Žin., 2007, Nr. 137-5708.

V.1. Kas gali būti savanoriu?

LR SVĮ 5 straipsnyje nustatyti išskirtiniai **amžiaus** bei **užsieniečių teisėto buvimo šalyje** reikalavimai, keliami savanoriams. Be šių kriterijų, Lietuvoje galiojantys teisės aktai nekelia kitų reikalavimų savanoriams, todėl savanoriška veikla, atsižvelgiant į savanorį priimančios organizacijos veiklos pobūdį, gali užsiimti visi fiziniai asmenys, nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, pilietybės ir socialinės padėties, tikėjimo, seksualinės orientacijos, santuokinės ir šeimos padėties, įsitikinimų ar pažiūrų, priklausomybės politinėms partijoms ar visuomeninėms organizacijoms, kitų aplinkybių, nesusijusių su dalykinėmis asmens savybėmis.

V.1.1. Savanorių amžius

LR SVĮ 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad savanoriais gali būti **vyresni kaip 14 metų asmenys**, o to paties straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, jog **jaunesni kaip 18 metų asmenys** gali dalyvauti savanoriškoje veikloje, jeigu tam neprieštarauja vaiko atstovas pagal įstatymą. Kadangi savanoriškas darbas priskiriamas civiliniams teisiniams santykiams, galimybė būti savanoriu sietina su civiliniu subjektiškumu. Civilinis subjektiškumas suprantamas kaip fizinio asmens gebėjimas savo veiksmais įgyti civilines teises ir sukurti pareigas (LR CK 2.5 str.). Jis atsiranda, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t. y. kai jam sueina aštuoniolika metų. Tais atvejais, kai teismas leidžia asmeniui sudaryti santuoką, nesulaukus aštuoniolikos metų, toks asmuo taip pat įgyja visišką civilinį veiksnumą ir gebėjimą įgyti teises bei pareigas, todėl tokie asmenys turėtų turėti teisę dalyvauti savanoriškoje veikloje ir sudaryti savanoriško darbo sutartis (čia galima įžvelgti tam tikrą prieštarą tarp LR SVĮ ir LR CK, nes LR SVĮ turi mintyje visus jaunesnius kaip 18 metų asmenis, tačiau vargu ar ji praktikoje bus labai aktuali).

Taigi savanoriais, neatsižvelgiant į kitų valią ir prieštaravimus, **gali būti visi asmenys, sulaukę 18 metų**. Pagal LR CK jaunimas nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų turi tik dalinį civilinį veiksnumą, t. y. įstatyme nustatytus sandorius jie gali sudaryti savarankiškai, o kitus – tik savo atstovų pagal įstatymą sutikimu. Savanoriško darbo sutartys nepatenka į įstatyme nurodytų sandorių sąrašą, todėl **asmenys pagal LR CK nuo 14 iki 18 metų, norintys sudaryti savanoriškos veiklos sutartis, turi gauti tėvų sutikimą**. Sutikimo forma tokiu atveju turi atitikti sandorio sudarymo formą. Taigi, jei sutartis su savanoriu sudaroma raštu – reikalingas rašytinis tėvų sutikimas, jei žodžiu – žodinis (LR CK 2.8 str.). Jei tėvų sutikimo nėra, tėvai gali (bet neprivalo) ginčyti vaiko savanorišką veiklą arba patvirtinti ją jau po sandorio sudarymo.

Šiuo požiūriu taip pat galima įžvelgti tam tikrą LR SVĮ ir LR CK neatitiktį – pirmajame nustatytas tėvų „neprieštaravimas“, antrajame – tėvų „sutikimas“, t. y. pirmuoju atveju pakanka pasyvaus neprieštaravimo, antruoju – reikia aktyvaus sutikimo (pritarimo). Tačiau remiantis abiem įstatymais, jeigu tėvai nieko nežinotų apie savo vaiko savanorystę ir (ar) jo sudarytą savanoriškos veiklos sutartį, o apie tai sužinoję tam nepritartų (priešintųsi), dalyvavimas savanoriškoje veikloje būtų negalimas (pagal LR SVĮ 5 str. 2 d.), o sudaryta savanoriškos veiklos sutartis – negaliojanti (pagal LR CK 2.8 str. 1 d.). Pritarimas savo vaikų nuo 14 iki 18 metų savanorystei reikštų tiek „neprieštaravimą“ pagal LR SVĮ, tiek „sutikimą“ pagal LR CK, taigi ši nedidelė žodžių neatitiktis gali kelti tam tikrų klausimų tik savanorystės pradžioje. Savanoriškos veiklos organizatoriams patartina visada bent jau paklausti būsimų savanorių nuo 14 iki 18 metų, ką apie tai mano jų tėvai, ypač jei savanorystė turėtų trukti ilgesnį laiką. Kaip ir visada, dirbant su žmonėmis, **būtinas jautrumas asmeniui, gebėjimas klausytis, įsigilinti ir suvokti asmens dabartinę ar ilgalaikę situaciją**. Pavyzdžiui, gali būti, kad paauglystės laikotarpiu santykiai su tėvais nėra geri, tėvams visiškai neįdomu, ką veikia jų vaikai, arba savanorystė yra bandymas pabėgti iš niūrios ir konfliktinės namų kasdienybės[173], todėl toks klausimas gali sutrikdyti arba sugluminti savanoriauti norintį jaunuolį. Be to, savanoriauti gali skatinti įvairiausi motyvai, pavyzdžiui, artimųjų įkalinimo patirtis, apie kurią nesinori imti iš karto pasakoti, arba tūkstančiai kitų asmeninių priežasčių. Visada svarbu žinoti, kad LR CK 3.165 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog „*tėvai turi teisę ir pareigą auklėti savo vaikus ir yra atsakingi už savo vaikų auklėjimą ir vystymą, privalo rūpintis savo vaikų sveikata, jų dvasiniu ir moraliniu ugdymu. Tėvai atlikdami šias pareigas turi pirmumo teisę prieš kitus asmenis*“. Taigi, jei tik tėvai nepiktnaudžiauja savo teisėmis[174], jų valia yra svarbiausia. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį,

[173] Pavyzdžiui, Jaunimo mainų agentūra (JAMA, internetinis adresas www.jama.lt) turi patirties dirbant su socialinės rizikos jaunimu, kuriam savanorystė svetimoje šalyje suteikia šansų patekti į kitokią aplinką, kitaip save identifikuoti ir integruotis.

[174] LR CK 3.180 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad jeigu „*tėvai (tėvas ar motina) vengia atlikti savo pareigas auklėti vaikus, piktnaudžiauja tėvų valdžia, žiauriai elgiasi su vaikais, daro žalingą įtaką vaikams savo amoraliu elgesiu arba nesirūpina vaikais, teismas gali priimti sprendimą dėl laikino ar neterminuoto tėvų (tėvo ar motinos) valdžios apribojimo*.“ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 181 str. numato administracinę atsakomybę už tėvų valdžios nepanaudojimą arba panaudojimą priešingai vaiko interesams, o LR BK 163 str. – baudžiamąją atsakomybę už piktnaudžiavimą tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis.

kad pagal LR CK 3.165 straipsnio 3 dalį „*visus klausimus, susijusius su vaikų auklėjimu, sprendžia abu tėvai tarpusavio susitarimu*“. Jeigu tėvai nesutaria dėl savo vaiko savanorystės, savanoriškos veiklos organizatoriui gali tekti atsidurti tėvų ir vaikų tarpininko, kuriam svarbiausia – vaiko interesai, supratimas ir civilizuota komunikacija, vaidmenyje.

Pagal LR SVĮ 5 straipsnio 1 dalį asmenys **iki 14 metų formaliai negali būti savanoriais**. Sulaukusiu 14 metų asmuo laikomas savo gimimo dienos 24.00 valandą. Tačiau ši LR SVĮ nuostata nereiškia, kad vaikus iki 14 metų apskritai draudžiama įtraukti (žinoma, turint arba preziumuojant tėvų sutikimą) į panašumų su savanoriška veikla turinčią socialiai naudingą veiklą. Pagal LR CK 2.7 straipsnį už nepilnamečius iki 14 metų sandorius jų vardu sudaro tėvai arba globėjai, o „*nepilnamečiai iki keturiolikos metų turi teisę savarankiškai sudaryti smulkius buitinius sandorius, sandorius, susijusius su asmeninės naudos gavimu neatlygintinai, taip pat sandorius, susijusius su savo uždirbtų lėšų, atstovų pagal įstatymą ar kitų asmenų suteiktų lėšų panaudojimu, jeigu šiems sandoriams nėra nustatyta notarinė ar kita speciali forma*“. Kitaip tariant, asmenims iki 14 metų netaikomas LR SVĮ, nes jie formaliai negali vadintis „savanoriais“, jiems negalioja ir LR SVĮ savanoriams nustatytos teisės ir pareigos. Tačiau iš esmės, gavus ar preziumuojant tėvų sutikimą, jie gali dalyvauti į savanorišką veiklą panašioje socialinėje veikloje, jei tik ji atitinka jų interesus, nepažeidžia jų teisių ir (ar) nekenkia sveikatai (čia svarbi paralelė su lengvų darbų samprata darbo teisėje, apie kurią rašoma toliau), nevadinant jų „savanoriais“.

Nors, kaip minėta, savanoriškas darbas priskirtinas ne darbo, o civiliniams santykiams, vis dėlto, vertinant savanoriškų darbų tinkamumą vaikams iki 18 metų, tikslinga remtis ir **darbo teisės keliamais reikalavimais darbui**, kurį gali dirbti pilnametystės nesulaukę asmenys. Todėl priimant savanoriškam darbui vaiką svarbu užtikrinti, kad nebūtų pažeisti jo ar jos interesai, nepagrįstai nebūtų suvaržomos jo ar jos teisės ir laisvės bei užtikrinamos tinkamos darbų sąlygos (jas privalo užtikrinti savanoriškų darbų organizatorius). Darbo santykių požiūriu Lietuvoje taikomi santykinai griežti darbo sąlygų reikalavimai tiek darbuotojams, tiek savanoriams iki 18 metų[175]. Priimant as-

[175] Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 138 „Dėl asmenų iki aštuoniolikos metų įdarbinimo, sveikatos patikrinimo ir jų galimybių dirbti konkretų darbą nustatymo tvarkos, darbo laiko, jiems draudžiamų dirbti darbų, sveikatai kenksmingų, pavojingų veiksnių sąrašo patvirtinimo“, priimtas 2003 m. sausio 29 d. (Žin., 2003, Nr. 13-502) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

menis iki 18 metų, sąlygos turi būti adekvačios priimamų savanoriais asmenų amžiui. Jaunam asmeniui suteikiamas **darbas turi būti saugus, nekelti pavojaus sveikatai, fiziniam, protiniam ir dvasiniam vystymuisi, nepakenkti mokymuisi**. Draudžiama skirti jaunus asmenis dirbti darbus, kurių aplinkoje yra jų sveikatai kenksmingų ar pavojingų fizikinių, biologinių, cheminių ar psichofiziologinių veiksnių. Psichofiziologiniai veiksniai teisės aktuose labiausiai siejami su fizinės jėgos, fizinį nuovargį sukeliančiais darbais. **Vaikų iki 16 metų darbas draudžiamas, išskyrus jų fizines galimybes atitinkančius lengvus darbus**. Minėtame Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime pateikiamas baigtinis lengvų darbų sąrašas (pavyzdžiui, vaistažolių rinkimas; mažų naminių gyvuliukų ir paukščių priežiūra; medelių ir krūmų sodinimas, rišimas, laistymas; reklamų, laikraščių, afišų klijavimas gatvių stenduose; laikraščių, reklaminių lankstinukų, pranešimų pristatymas į namus, įstaigas; pašto ir įstaigos pasiuntinio darbai ir kt.), kuriame galima rasti nebent tam tikrus pagalbinius, techninius darbelius, kurie galėtų būti dirbami probacijos įstaigoje ar nevyriausybinėje organizacijoje, dirbančioje su nuteistaisiais. Žinant teisės aktuose apibrėžtas nuostatas dėl savanorių amžiaus, svarbu suvokti **savanorystės probacijos srityje specifiką ir atitinkamai įvertinti konkrečius darbus, patikėtus savanoriams atlikti**. Savanoriška veikla probacijos sistemoje nebūtinai reiškia tiesioginį darbą su nuteistaisiais. Tačiau jeigu savanoriai dirba tiesiogiai su nuteistaisiais, svarbu atsižvelgti ir įvertinti savanorio socialinį ir psichologinį brandumą – tiek siekiant apsaugoti pačius savanorius nuo galimų nuteistųjų piktnaudžiavimų ar išnaudojimo, tiek siekiant apsaugoti pačius nuteistuosius nuo galbūt netaktiško savanorio elgesio, perdėto smalsumo ar savanaudiškumo.

LR PĮ 7 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta nuostata, kad savanoriais gali **būti 18 metų sulaukę** ir probacijos tarnybų pasitikėjimo verti asmenys. Ši nuostata taikytina tik tiesiogiai probacijos tarnybose veikiantiems savanoriams. Be to, įstatyme įtvirtinta, kad sudarant sutartį (susitarimą) su savanoriu, turi būti atsižvelgiama į jo asmenines savybes, veiklos pobūdį ir galimybę daryti teigiamą įtaką probuojamajam. Nuteistasis turi teisę pasirinkti savanorį, atitinkantį minėtus reikalavimus, atsakingą už jo resocializaciją (LR PĮ 7 str. 5 d.).

Iki kurio amžiaus galima dirbti savanoriškus darbus su nuteistaisiais, teisės aktai nereglamentuoja, todėl čia svarbiausia – savanorio entuziazmas ir noras įsitraukti į savanorystę.

Teisės instituto tyrėjų atliktoje trijų įstaigų / organizacijų, tiesiogiai dirbančių su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų (Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“, Vilniaus regiono probacijos tarnyba ir Lietuvos kalinių globos draugija), ir jų padalinių apklausoje respondentai darbui su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų tinkamiausiais įvardijo pilnamečius savanorius[176]. Daugelyje klausimynų nurodyta 21 metų ir didesnė minimalaus savanorių amžiaus riba. Tik dviejuose klausimynuose nurodyta, kad būtų galima priimti ir jaunesnius, t. y. 18 metų nesulaukusius, savanorius. Maksimali savanorių amžiaus riba klausimynuose arba nenurodoma, arba siejama su 60–65 metų (NVO klausimynai) ar su 40–55 metų amžiumi (probacijos tarnybų klausimynai). Pastebėta, kad į šias įstaigas / organizacijas besikreipiančių pačių klientų iki 21 metų ir vyresnių nei 60 metų amžiaus yra mažiau, todėl ir atitinkamo amžiaus savanorių poreikis yra mažesnis.

V.1.2. Savanoriai užsieniečiai

Tam tikrų papildomų kliūčių gali iškilti savanoriškus darbus dirbti kviečiantis **asmenis iš užsienio**. Lietuvoje nėra specialių vizų, leidimų gyventi Lietuvoje, supaprastintos jų gavimo tvarkos asmenims, atvykstantiems iš užsienio savanoriauti. Bet kokio pobūdžio darbui, ir savanoriškam, Lietuvoje reikalingas laikinas arba nuolatinis leidimas gyventi ir dirbti Lietuvoje. LR SVĮ 5 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad savanoriais gali būti „*Lietuvos Respublikos piliečiai ir Lietuvos Respublikos teritorijoje teisėtai esantys užsieniečiai*.“

Savanoriams, atvykstantiems iš šalių, nepriklausančių ES, norintiems gauti laikinus ar nuolatinius leidimus dirbti ir gyventi Lietuvoje, užsieniečių padėtį reguliuojantis įstatymas numato pakankamai sudėtingą ir ilgą procesą. Nepaisant dokumentų gausos tokiam leidimui gauti, procesas pirmąkart prašant tokio leidimo užtrunka net iki šešių mėnesių. Toks leidimas gyventi Lietuvoje užsieniečiams, dirbantiems Lietuvoje, reikalingas nuo pat pirmųjų dienų, ir turisto viza nėra pakankamas teisinis pagrindas dirbti net savanoriškus darbus. Todėl galima teigti, kad sąlygos ne ES šalių piliečiams dirbti savanorišką darbą Lietuvoje šiuo požiūriu nėra palankios.

ES valstybės narės piliečiui leidimo gyventi Lietuvoje išdavimas yra kur kas paprastesnis, nes asmuo, planuojantis užsiimti teisėta veikla (darytina išvada, kad tai gali būti ir savanoriška veikla) iki trijų mėnesių per pusę metų, apskritai atleidžiamas nuo pareigos turėti tokį leidimą, o ilgesnį laiką dirban-

[176] Apie tyrimo rezultatus plačiau žr. *šio leidinio VII skyriuje*.

čiam asmeniui iš ES valstybių leidimo gyventi metams išdavimas nuo dokumentų pristatymo užtrunka iki vieno mėnesio[177].

V.1.3. Savanoriai (buvę) nuteistieji

Organizuojant ir skatinant savanorystę probacijos sistemoje kyla natūralus klausimas, ar savanoriais gali būti esami ar buvę nuteistieji, asmenys, turintys teistumą arba kuriems teistumas išnykęs ar panaikintas (plačiau žr. LR BK 97 str.). Iš esmės nei LR SVĮ, nei kiti teisės aktai nedraudžia savanoriais būti nuteistiems asmenims ar asmenims, turintiems teistumą. Bausmių vykdymo srityje tiek Lietuvoje, tiek kitose šalyse gausu pavyzdžių, kai **esami ar buvę nuteistieji sėkmingai įsitraukia į savanorišką veiklą** – pačioje bausmių vykdymo sistemoje (pavyzdžiui, organizuodami savipagalbos grupes, vesdami kursus ir pan.)[178] arba bet kurioje kitoje srityje. Akivaizdžiai matomos konkrečių žmonių sėkmės istorijos (geros praktikos pavyzdžiai) gali būti svarus argumentas, motyvuojantis ir pačią nuteistųjų grupę. Kita vertus, savanoriškos veiklos organizatoriams nėra draudžiama nustatyti savus kriterijus savanoriams, tarp kurių gali būti ir reikalavimas nebūti teistam. Tokią teisę įtvirtinta LR SVĮ 9 straipsnio 3 dalyje: „*Atsižvelgiant į savanoriškos veiklos pobūdį ir teisės aktų nustatytus reikalavimus, savanoriškos veiklos organizatorius iš savanorišką veiklą norinčių atlikti asmenų gali reikalauti pateikti tokiai veiklai atlikti reikalingus dokumentus (sveikatos pažymėjimą, pažymą apie teistumą ir kt.)*.“

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad kai kurie Lietuvos Respublikos įstatymai draudžia dirbti tam tikrą darbą arba verstis tam tikra profesine veikla, jei asmuo buvo teistas arba turi teistumą. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos švietimo

---

[177] Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties, priimtas 2004 m. balandžio 29 d., Nr. IX-2206 (Žin., 2004, Nr. 73-2539) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais); 99–101 str. Lietuvoje yra nemažai organizacijų, turinčių tarptautinio bendradarbiavimo savanorystės srityje patirties. Todėl iškilus konkretiems klausimams dėl tarptautinės savanorystės, tikslingiausia kreiptis į tokias organizacijas informacijos ir patarimo. Pavyzdžiui, Jaunimo tarptautinio bendradarbiavimo agentūra (JTBA), internetinis adresas www.jtba.lt. Šiame puslapyje rasite ir naudingos informacijos apie Europos savanorių tarnybą ir savanorystę visame pasaulyje. Taip pat Jaunimo mainų agentūra (JAMA), internetinis adresas www.jama.lt; organizacija savanoriaujančiam jaunimui „Socialinis veiksmas“. www.savanoriai.org.

[178] Vienas iš tokių sėkmingai vykdomų narkomanų reabilitacijos projektų vyksta Vilniaus pataisos namuose.

įstatymo 48 straipsnio 7 dalyje[179] įtvirtinta, kad **mokytoju** negali dirbti asmuo, teistas už tyčinę nusikalstamą veiką. Pažymėtina, kad šiuo atveju negalėjimas dirbti mokytoju nėra siejamas su teistumu, kuris, pagal LR BK 97 straipsnį po tam tikro laiko išnyksta, gali būti sutrumpintas ar panaikintas, bet su pačiu nuteisimo faktu, kuris neišnyksta niekada, nebent asmuo būtų reabilituotas, pripažinus, kad jis buvo nuteistas nepagrįstai. Panašių nuostatų yra ir kai kurių kitų profesinių grupių ar pareigų teisinį statusą reglamentuojančiuose įstatymuose[180]. Papildomai svarbu atkreipti dėmesį, kad **į tarnybą Kalėjimų departamente** ir **jam pavaldžiose įstaigose** negali būti priimtas asmuo, įstatymų nustatyta tvarka pripažintas kaltu už tyčinio nusikaltimo padarymą, nepaisant teistumo išnykimo ar panaikinimo, arba pripažintas kaltu už kitos nusikalstamos veikos padarymą, jeigu nepraėjo treji metai nuo teismo nuosprendžio (nutarties) įsiteisėjimo dienos arba jis turi teistumą dėl (padaryto) nusikaltimo[181].

---

179 Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 48 straipsnis: „*7. Mokytoju negali dirbti asmuo: <...> 2) nuteistas už tyčinę nusikalstamą veiką*“ (1991 m. birželio 25 d., Nr. I-1489; nauja įstatymo redakcija nuo 2003 m. birželio 28 d., priimta 2003 m. birželio 17 d., Nr. IX-1630 (Žin., 2003, Nr. 63-2853) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

180 Pavyzdžiui, advokatu gali dirbti tik nepriekaištingos reputacijos asmuo. Tokiu jis nelaikomas, jei yra teistas už tyčinę nusikalstamą veiką, nesvarbu, ar teistumas išnykęs, ar ne, taip pat teistas už kitą (t. y. neatsargią) nusikalstamą veiką, kol teistumas neišnykęs (Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 8 str. (priimtas 2004 m. kovo 18 d., Nr. IX-2066 (Žin., 2004, Nr. 50-1632) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais)). Panaši nuostata taikoma ir antstoliams bei notarams: asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos, jeigu: 1) buvo nuteistas už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, nepaisant to, ar išnyko teistumas; 2) buvo nuteistas už baudžiamąjį nusižengimą, nesunkų ar apysunkį tyčinį ar neatsargų nusikaltimą ir nėra išnykęs teistumas (Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 5 str. (2002 m. gegužės 9 d., Nr. IX-876 (Žin., 2002, Nr. 53-2042) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais); Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 3 str. 3 d. (priimtas 1992 m. rugsėjo 15 d., Nr. I-2882 (Žin., 1992, Nr. 28-810)). Valstybės tarnautojų pareigos siejamos tik su teistumo neturėjimu: į valstybės tarnautojo pareigas negali būti priimtas asmuo: įstatymų nustatyta tvarka pripažintas kaltu dėl sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo, nusikalstamos veikos valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams ar korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos padarymo ir turintis neišnykusį ar nepanaikintą teistumą (Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 9 str. (1999 m. liepos 8 d., Nr. VIII-1316; nauja įstatymo redakcija nuo 2002 m. liepos 1 d., Nr. IX-855, (Žin., 2002, Nr. 45-1708) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais)). Panašūs reikalavimai taikomi teisėjams, prokurorams, turto vertintojams, vidaus tarnybos ir Valstybės saugumo departamento pareigūnams, taip pat norintiems įsigyti ginklą ir pan.

181 Tarnybos Kalėjimų departamente prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos statuto 11 str. 1 d. 5 punktas; Lietuvos Respublikos tarnybos Kalėjimų departamente prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos statuto pakeitimo įstatymas, priimtas 2008 m. lapkričio 6 d., Nr. X-1791 (Žin., 2008, Nr. 135-5230) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

Šie apribojimai taikomi mokamam, o ne savanoriškam darbui. Gali būti situacijų, kai nuteistas ar teistumą turintis asmuo imasi savanoriškos veiklos labai panašiose srityse (pavyzdžiui, panašiose į mokytojo darbą), kuriose dirbant mokamą darbą tokiems asmenims numatomi jau minėti apribojimai. Tokiais atvejais reikėtų vertinti labai individualiai, kiek konkretus žmogus yra patikimas atlikti tam tikrą savanorišką veiklą, nes jokie formalūs apribojimai teistiems asmenims nenustatyti. Svarbiausia, kad jų nusikalstamas elgesys būtų nebeaktualia praeitimi.

Be to, papildomai reikėtų atkreipti dėmesį į tai, ar teismas nėra nustatęs teistam asmeniui vis dar galiojančios baudžiamojo poveikio priemonės – **draudimo dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla** (iki 2011 m. liepos 5 d. tai buvo savarankiška bausmė)[182]. Tik labai retais ir išskirtiniais atvejais teismas galėtų konkrečiai uždrausti asmeniui užsiimti būtent savanoriška veikla. Tačiau jis gali uždrausti dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla[183] tokiose srityse, kuriose gali būti dirbama gaunant atlyginimą arba veikiant savanoriškai (pavyzdžiui, dirbti su vaikais). Tokiais atvejais teismo nustatytas draudimas galioja ir mokamam darbui, ir savanoriškai veiklai.

Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad LR BK ir LR BVK **nustato ir kitų bausmių ar baudžiamojo poveikio atlikimo sąlygų**, į kurias svarbu atsižvelgti įtraukiant teistą asmenį į savanorišką veiklą. Pavyzdžiui, jam gali būti nuo vienerių iki trejų metų uždrausta naudotis specialia teise (vairuoti kelių transporto priemones, žvejoti ir pan.; LR BK 68 str.), jam gali būti nuo vienerių iki penkerių metų atimta viešoji teisė būti išrinktam ar paskirtam į ins-

---

[182] Nuo 2011 m. liepos 5 d. viešųjų teisių atėmimo bausmė ir teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmė tapo baudžiamojo poveikio priemonėmis. Žr. 2011 m. birželio 21 d. priimtą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimų ir papildymų įstatymą Nr. X-1472, įsigaliojusį 2011 m. liepos 5 d. (Žin., 2011, Nr. 81-3959).

[183] LR BK 68^2 str. įtvirtinta, jog teisė dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla gali būti atimama nuo vienerių iki penkerių metų. Teismas, skirdamas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimą, nurodo šios baudžiamojo poveikio priemonės terminą. Teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas, paskirtas kartu su laisvės atėmimu arba areštu, taikomas visą laisvės atėmimo ar arešto atlikimo laiką ir teismo paskirtą laiką po laisvės atėmimo ar arešto atlikimo. Tai reiškia, kad, pavyzdžiui, jeigu asmuo buvo nuteistas dvejų metų laisvės atėmimo bausme ir trejiems metams jam atimta teisė dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla, atlikdamas laisvės atėmimo bausmę jis negali to daryti (tai taikoma ir trumpalaikėms išvykoms bei lygtiniam paleidimui), taip pat dar trejus metus po visiško bausmės atlikimo.

titucijų, įstaigų, įmonių, nevyriausybinių organizacijų renkamas ar skiriamas pareigas (LR BK 68[1] str.), gali būti uždrausta prisiartinti prie nukentėjusiojo asmens (LR BK 72[1] str.), bausmės vykdymo atidėjimo (LR BK 75 str.) arba lygtinio paleidimo (LR BVK 157 str.) metu jis gali būti įpareigotas neišeiti iš namų tam tikru laiku, jeigu tai nesusiję su darbu arba mokymusi, nesilankyti tam tikrose vietose arba nebendrauti su tam tikrais asmenimis ar asmenų grupėmis, be probacijos tarnybos leidimo neišvykti už gyvenamosios vietos miesto (rajono) ribų ir pan. Į visa tai būtina atsižvelgti, nuteistuosius įtraukiant į savanorišką veiklą.

V.2. Sutartys ir susitarimai

Lietuvoje savanoriški darbai priskiriami civiliniams teisiniams santykiams, todėl sprendžiant, ar turėtų būti sudaromas susitarimas tarp savanorio ir savanoriškų darbų organizatoriaus ir koks tas susitarimas turėtų būti, reikėtų vadovautis **sutarties laisvės** principu, vienu iš svarbiausių civilinėje teisėje. Remiantis juo, savanoris ir organizacija turi teisę laisvai susitarti dėl savanoriškų darbų atlikimo, taip pat pasirinkti sutarties dėl savanoriško darbo formą bei laisvai sutartyje aptarti savanoriško darbo atlikimo sąlygas, jeigu tam tikrais atvejais sutarties turinys ar jos forma nėra nustatyti atitinkamais valdžios institucijų priimtais imperatyviais teisės aktais arba šalių sutartos sąlygos neprieštarauja gerai moralei, viešai tvarkai ar visuotinai pripažintiniems kitiems teisės principams.

LR SVĮ 9 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog „*savanoriškos veiklos organizatorius su savanoriu sudaro rašytinę savanoriškos veiklos sutartį, jeigu:*

1) kompensuojamos su savanoriška veikla susijusios išlaidos;

2) sudaryti sutartį pageidauja viena iš šalių“.

Sutartyje gali būti susitariama dėl savanoriškos veiklos trukmės ir laiko, patirtų išlaidų kompensavimo, kitų sąlygų (LR SVĮ 9 str. 2 d.). Be to, LR PĮ 7 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad sutartyse (susitarimuose) su savanoriais nustatomos jų teisės ir pareigos, vykdant probuojamųjų resocializaciją patirtų nuostolių kompensavimas, probacijos tarnybų įsipareigojimai ir kitos bendradarbiavimo sąlygos.

Nevyriausybinės organizacijos, dirbančios su nuteistaisiais bei grįžusiais iš įkalinimo įstaigų, savanoriškiems darbams įforminti **turi plačią galimybę pasirinkti, kokios formos sutartį sudaryti**. Tarp savanorio ir savanoriškų

darbų organizatoriaus sudaryta sutartis gali būti pati įvairiausia: vieni gali paspausti ranką ir susitarimą turėti galvoje, kiti savo įsipareigojimus ir susitarimus gali įtvirtinti raštu ir padėti į stalčių. Civilinė teisė leidžia abiejų formų sutartis. Pasirinkus rašytinę savanoriškų darbų sutartį, nevyriausybinės organizacijos gali rinktis jos formą – remtis Kalėjimų departamento direktoriaus įsakymu „Dėl savanoriško darbo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ patvirtintu savanoriško darbo atlikimo sutarties formos pavyzdžiu (žr. *šio leidinio priede*) arba pasirinkti kitokią, organizacijos poreikius ir veiklos specifiką geriau atitinkančią sutarties formą.

Savanorio ir organizacijos susitarimo turiniui, pareigų ir teisių apibrėžimui savanoriško darbo atlikimo sutartyje taip pat paliekama daug laisvės. Svarbu, kad susitarimas savanoriui ir organizacijai suteiktų aiškumo dėl tarpusavio santykių, įsipareigojimų, lūkesčių vienas kito atžvilgiu, ir, kita vertus, susitarimo pobūdis, detalumas, jame nustatyti atsakomybės ar kontrolės mechanizmai nesupanašėtų į darbo santykių reguliavimą. Savanoriško darbo sutartyje gali būti aptariami kiekvienos šalies įsipareigojimai, teisės, lūkesčiai, savanoriškų darbų pobūdis, jų organizavimo tvarka, išlaidų kompensavimo, socialinių garantijų, draudimo nuo nelaimingų atsitikimų ar kitų rizikų (jei savanoriškas darbas susijęs su tam tikromis rizikomis), atsakomybės už padarytą žalą ir kiti konkretiems savanoriškiems darbams svarbūs klausimai. Teisės instituto tyrėjų atliktoje trijų įstaigų / organizacijų, tiesiogiai dirbančių su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų (Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“, Vilniaus regiono probacijos tarnyba ir Lietuvos kalinių globos draugija), ir jų padalinių apklausoje respondentai nurodė, kad sutartyje su savanoriu svarbu aptarti darbo sąlygas, savanorystės tikslus, vertybes, požiūrį į nuteistąjį; savanorio įsipareigojimą atsakingai vykdyti savanorišką darbą (pavyzdžiui, tinkamai pasirengti veiklai, pranešti iš anksto, jei negalės dalyvauti, kai yra už ką nors atsakingas, neateiti apsvaigusiam ir pan.); savanorio draudimą, saugumo užtikrinimą, įstatymų nustatytus būtinus reikalavimus. Dažnai šalys – savanoris ir organizacija – tam tikrų sutarties sąlygų apskritai neaptaria, o įstatymas šių sąlygų nereglamentuoja. Neaptartas sąlygas gali užpildyti pačios šalys, papildydamos savo susitarimą ar rašytinę sutartį vėliau. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad tam tikros savanorių bei savanoriškos veiklos organizatorių teisės ir pareigos įtvirtintos LR SVĮ 7 ir 8 straipsnyje, todėl sutartyse jų kartoti nereikia, nebent norima jas konkretinti ar plačiau paaiškinti.

Probaciją vykdančiose įstaigose ir laisvės atėmimo vietose, t. y. biudžetinėse įstaigose, priimančiose savanorius dirbti su nuteistaisiais ar grįžusiais

iš įkalinimo įstaigų, sutartys dėl savanoriško darbo turi būti sudaromos raštu, remiantis Kalėjimų departamento direktoriaus įsakymu „Dėl savanoriško darbo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ numatytu savanoriško darbo atlikimo sutarties formos pavyzdžiu (žr. *šio leidinio priede*). Pagal šį įsakymą, savanoriškas darbas yra darbas, nustatytas įstaigos vadovo ir savanorišką darbą atliekančio asmens raštu sudaromoje savanoriško darbo atlikimo sutartyje siekiant integruoti nuteistąjį į visuomenę (4 punktas). Šiuo įsakymu nenukrypstama nuo bendrų savanoriško darbo sutarčių dispozityvumo tendencijų, paliekama daug laisvės apsibrėžiant abiejų šalių, savanorio ir jį priimančios įstaigos, įsipareigojimus. Patvirtintame savanoriško darbo atlikimo sutarties pavyzdyje numatyti tik keli būtini įpareigojimai: įstaigai – suteikti savanorišką darbą atliekančiam asmeniui informaciją apie atliekamo darbo pobūdį, saugą ir sveikatą darbe; savanoriui – laikytis saugos ir sveikatos darbe reikalavimų bei įstaigos nurodytų elgesio su nuteistaisiais taisyklių.

Išskirtini dar keli imperatyvūs reikalavimai, keliami probaciją vykdančių ir laisvės atėmimo įstaigų sutartims su savanoriais bei joms tvarkyti. Kalėjimų departamento direktoriaus įsakymu numatyta, kad savanoriško darbo atlikimo sutartyje įstaigos vadovas ir savanorišką darbą atliekantis asmuo nustato, kokios su savanorišku darbu susijusios išlaidos bus kompensuojamos (5 punktas), todėl **išlaidų kompensavimo** klausimas yra būtina probaciją vykdančių ar laisvės atėmimo įstaigų sudaromų sutarčių su savanoriais sąlyga. Kokių rūšių išlaidos konkrečiai bus kompensuojamos, susitaria savanoris ir jį priimanti įstaiga. Taip pat svarbu pabrėžti, kad probaciją vykdanti ar laisvės atėmimo įstaiga yra įpareigojama pildyti laisvos formos **apskaitos žurnalą**, kuriame turi būti nurodoma savanoriško darbo sutarties data ir numeris, savanorišką darbą atliekančio asmens vardas ir pavardė bei kiti duomenys (žr. *šio leidinio priede*).

V.3. Socialinis ir sveikatos draudimas

Lietuvoje nėra atskirų socialines garantijas savanoriams apibrėžiančių teisės aktų. Pagal galiojančius teisės aktus asmenys, dirbantys savanoriškus darbus, nėra privalomai draudžiami nei pagal Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymą, nei pagal kitus socialinio draudimo santykius reglamentuojančius teisės aktus. Todėl jei savanoris neužsiima jokia kita veikla, t. y. negauna jokių nuolatinių pajamų, tampa **socialiai neapsaugotu** visuomenės nariu, nes privalomai jis nėra draudžiamas nei pensijų socialiniu draudimu, nei

ligos ir motinystės socialiniu draudimu, nei nedarbo socialiniu draudimu, nei nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu, nei sveikatos draudimu. LR SVĮ 10 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta tik bendra lakoniška nuostatą, jog „*atsižvelgdamas į savanoriškos veiklos trukmę ir pobūdį, savanoriškos veiklos organizatorius gali drausti savanorį draudimo įmonėse arba kompensuoti savanoriui draudimo įmokas teisės aktų nustatyta tvarka*“.

Vis dėlto savanorystė dažniausiai nėra pagrindinė ir vienintelė asmenų veikla. Teisės aktuose numatytas platus sąrašas asmenų, kurie privalomai draudžiami sveikatos draudimu, ir jei asmuo užsiima kokia nors veikla be savanorystės, greičiausia jis bus apdraustas, remiantis jau minėtu teisės aktu (pavyzdžiui, studentai draudžiami privalomuoju sveikatos draudimu valstybės lėšomis, darbuotojai pagal darbo sutartį draudžiami visomis valstybinio socialinio draudimo rūšimis ir pan.).

Kalėjimų departamento direktoriaus įsakyme „Dėl savanoriško darbo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pabrėžiama, kad savanoriško darbo atlikimo sutartyje gali būti nustatyta, jog savanorišką darbą atliekantis asmuo draudimo įmonėse draudžiamas savanorišku draudimu nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir sveikatos draudimu (6 punktas), tačiau tokios sąlygos įtraukimas į savanoriško darbo sutartį nėra privalomas. Pabrėžiama, kad, numačius savanorio draudimą, sutartyje turi būti nurodomas tokio draudimo tikslas ir sąsaja su savanorišku darbu.

Savanoriška veikla savo pobūdžiu labai skirtinga, todėl tam tikrais atvejais patartina savanoriškų darbų organizatoriui ir savanoriui **aptarti draudimo nuo nelaimingų atsitikimų ar sveikatos draudimo klausimą**. Saugant tiek savanorio, tiek pačios organizacijos interesus, rekomenduojama atsižvelgti į organizacijos veiklą, jos rizikingumą savanoriams.

Taip pat reikėtų pažymėti, kad netgi tais atvejais, kai savanoriško darbo patirtis **oficialiai fiksuojama** (LR SVĮ 12 str. numatyta, jog dalyvavimas savanoriškoje veikloje gali būti pripažįstamas savanorio praktinio darbo ir (ar) mokymosi patirtimi, įskaitytas kaip socialinė veikla pagal bendrojo ugdymo planus), ji vis tiek **nėra įtraukiama į asmens kaupiamą darbo stažą**, į kurį atsižvelgiama išėjus į pensiją. Lietuvoje taip pat nėra teisės aktų, draudžiančių ar ribojančių galimybę dirbančiam savanorišką darbą asmeniui gauti bedarbystės pašalpas[184].

[184] Kai kuriose valstybėse savanoriškas darbas gali tapti kliūtimi gauti bedarbystės pašalpą ar panašias išmokas (pavyzdžiui, Latvijoje savanoriai mediatoriai susiduria su tokiomis problemomis).

V.4. Darbo organizavimo ir saugos reikalavimai

Savanoriško darbo teisiniams santykiams nėra tiesiogiai taikomos Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau vadinama – LR DK) ir su juo susijusių kitų teisės aktų nuostatos, tačiau rekomenduojama **savanorį supažindinti su pagrindinėmis LR DK nuostatomis, kurios gali būti aktualios ir savanoriškai veiklai**. Remiantis sutarties laisvės principu, šios normos gali būti perkeltos į savanoriško darbo sutartį. Viena vertus, šių nuostatų žinojimas ir laikymasis gali padėti lengviau organizuoti savanorišką veiklą bei išvengti nesusipratimų, jomis galima remtis konfliktinėmis situacijomis, kita vertus, jei jos ir nebūtų tiesiogiai taikomos savanoriškos veiklos organizatoriaus ir savanorių santykiuose, patiems savanoriams gerai žinoti, kokias teises ir pareigas darbo teisinius santykiams reglamentuojantys teisės aktai numato darbdaviams ir darbuotojams, kurių aplinkoje jis veikia savanoriškai, t. y. tuose santykiuose tiesiogiai nedalyvaudamas ir negaudamas piniginio atlygio. LR DK yra ilgas, sudėtingas ir susistemintas įstatymas, kurio nuostatas tiksliai suprasti kartais sunku net ir teisininkams, todėl reikalauti iš savanoriškos veiklos organizatoriaus, savanorių koordinatoriaus, juo labiau – paties savanorio gerai ir tiksliai žinoti LR DK nuostatas nėra prasminga. Tačiau reikšmingesnės savanoriškai veiklai (nors nebūtinai tiesiogiai taikomos) nuostatos galėtų būti, pavyzdžiui, šios:

a) darbuotojas neturi teisės be darbdavio ar jo įgalioto asmens sutikimo savo darbą pavesti atlikti kitam asmeniui (LR DK 118 str.);
b) kasdieninė darbo laiko trukmė neturi viršyti aštuonių darbo valandų, jei nėra įstatymais ir kitais teisės aktais nustatytų išimčių (LR DK 144 str. 2 d.);
c) kiekvieno darbuotojo darbo ir poilsio laiko paskirstymas (kaita) per parą, savaitę ar apskaitinį laikotarpį, taip pat kasdieninio darbo (pamainos) pradžia ir pabaiga nustatoma pagal įmonės, įstaigos, organizacijos darbo tvarkos taisykles (LR DK 147 str. 1 d.);
d) darbuotojams suteikiama ne ilgesnė kaip dviejų valandų ir ne trumpesnė kaip pusės valandos pertrauka pailsėti ir pavalgyti. Ši pertrauka paprastai suteikiama praėjus pusei darbo dienos (pamainos) laiko, bet ne vėliau kaip po keturių darbo valandų (LR DK 158 str. 1 d.);
e) darbdavys privalo pasirūpinti, kad darbuotojams būtų sudarytos tinkamos sąlygos per pertrauką pailsėti ir pavalgyti (LR DK 158 str. 4 d.);
f) jaunesniems kaip aštuoniolikos metų darbuotojams, kurių darbo laiko trukmė yra ilgesnė negu keturios valandos, privalo būti suteikta ma-

žiausiai trisdešimties minučių papildoma pertrauka pailsėti darbo metu (LR DK 159 str. 2 d.);

g) dirbant lauke arba nešildomose patalpose, kai aplinkos temperatūra žemesnė kaip -10 C, taip pat dirbant sunkų fizinį ar didelės protinės įtampos reikalaujantį darbą arba darbą veikiant kitiems nepalankiems sveikatai veiksniams, privalo būti suteikiamos specialios pertraukos (LR DK 159 str. 3 d.);
h) įmonėse, įstaigose ir organizacijose nedirbama nustatytomis švenčių dienomis (LR DK 162 str. 1 d.);
i) darbas turi būti organizuojamas vadovaujantis darbuotojų saugos ir sveikatos norminių teisės aktų reikalavimais (LR DK 264 str. 1 d.) ir kt.

Dar kartą svarbu pabrėžti keletą svarbių dalykų:

1) šios nuostatos nėra tiesiogiai taikomos savanoriškai veiklai, bet **gali būti parankios organizuojant savanorišką darbą**, kai kurias jų netgi galima įtraukti į savanoriškos veiklos sutartį (pavyzdžiui, dėl savanoriškos veiklos laiko, poilsio ir pan.); svarbus ir kitas tokios informacijos kontekstas – savanoriams kartais gerai žinoti darbo teisinę aplinką, kurioje dirba samdomi darbuotojai (pavyzdžiui, savanorių koordinatorius);
2) darbo santykiai kiekvienoje organizacijoje pirmiausia priklauso nuo esamų praktinių susitarimų, darbo kultūros, komunikacijos ir gebėjimo reflektuoti, bendrumo jausmo, atsakomybės ir pan.; **teisės aktai sukuria prielaidas saugiems darbo teisiniams santykiams**, kuriais remiamasi kilus ginčams, nesutarimams, atsiradus darbdavio ar darbuotojo piktnaudžiavimams ir pan.; lygiai tas pats taikytina ir savanoriškai veiklai – jei ši veikla remiasi gera valia, patirtimi, pasitikėjimu, atvirumu ir viskas vyksta sklandžiai, teisės normos neatrodo aktualios (panašiai, kaip vairuotojui nerūpi automobilio sandara ir veikimo mechanizmas, kol jis važiuoja), tačiau esant nesklandumams (pavyzdžiui, savanoriui susižalojus), teisė bus tas pagrindinis instrumentas, pagal kurį bus matuojami nutikę įvykiai; taigi kiekvienam savanoriškos veiklos organizatoriui bei savanoriui reikia nuspręsti, kokių teisinių susitarimų ir kokių teisinių žinių jam reikia;
3) savanoriška veikla **negali virsti į darbo santykius panašia veikla** (apie tai plačiau žr. *šio leidinio I skyrių*); čia galima dar kartą prisiminti vieną iš trijų savanoriškos veiklos principų, įtvirtintų LR SVĮ 4 straipsnyje: savanoriška veikla remiasi naudos visuomenei ir asmeniui prin-

cipu – dalyvavimas savanoriškoje veikloje sudaro asmenims galimybę aktyviai prisidėti prie visuomenės gerovės kūrimo ir skatina savanorių asmeninę saviraišką ir tobulėjimą.

Paminėta laikysena dar svarbesnė turint mintyje darbų saugą ir sveikatą darbe detaliau reglamentuojančius teisės aktus, ypač jei savanoriškas darbas gali kelti bent minimalų pavojų ar riziką asmeniui. LR SVĮ 8 straipsnio 2 dalies 1 punkte įtvirtinta savanoriškos veiklos organizatoriaus pareiga „*informuoti savanorį apie savanoriškos veiklos pobūdį ir mastą, jos eigą, esančius ir galimus rizikos veiksnius sveikatai ir saugai, kurie gali iškilti savanoriškos veiklos metu, ir apsisaugojimo nuo jų priemonių panaudojimą*“.

Pagrindinis šios srities teisės aktas yra Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas[185]. Šio įstatymo 11 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta principinė nuostata, kad „*darbdavio pareiga yra sudaryti darbuotojams saugias ir sveikatai nekenksmingas darbo sąlygas visais su darbu susijusiais aspektais. Darbuotojų saugos ir sveikatos priemonės finansuojamos darbdavio lėšomis*“.

Probaciją vykdančių įstaigų ir laisvės atėmimo vietų, priimančių savanorius dirbti su nuteistaisiais ar grįžusiais iš įkalinimo įstaigų, sudaromose sutartyse dėl savanoriško darbo, remiantis Kalėjimų departamento direktoriaus įsakymu „Dėl savanoriško darbo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ „numatytu“ savanoriško darbo atlikimo sutarties formos pavyzdžiu (žr. *šio leidinio priede*), turi būti įtraukiamas įpareigojimas įstaigai suteikti savanorišką darbą atliekančiam asmeniui informaciją apie atliekamo darbo pobūdį, saugą ir sveikatą darbe, o savanoris turi būti įpareigojamas laikytis saugos ir sveikatos darbe reikalavimų bei įstaigos nurodytų elgesio su nuteistaisiais taisyklių.

V.5. Išlaidų kompensavimas

LR SVĮ 11 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad savanoriškos veiklos organizatorius **gali kompensuoti** savanoriui su savanoriška veikla susijusias kelionės, nakvynės, maitinimo, pašto, telefono, mokymų, draudimo išlaidas, taip pat išlaidas, reikalingas priemonėms, specialiems drabužiams bei kitas tarptau-

[185] Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas, priimtas 2003 m. liepos 1 d., Nr. IX-1672 (Žin., 2003, Nr. 70-3170) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

tinėse savanoriškos veiklos programose nustatytas išlaidas. Jų kompensavimo sąlygas ir tvarką detalizuoja Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas[186]. Jame sukonkretintos kai kurios su savanoriška veikla susijusios kompensuotinos išlaidos: **kelionės išlaidos** – iki savanoriškos veiklos atlikimo vietos ir iš jos išlaidos, taip pat susijusios su savanoriškos veiklos atlikimu; **nakvynės išlaidos** – kai savanoriška veikla atliekama ilgiau nei parą ir (ar) kitoje nei savanorio gyvenamoji vieta vietovėje; **maitinimo išlaidos** – kai savanoriška veikla trunka ne mažiau kaip keturias valandas per parą; **pašto, telefono išlaidos** – kai savanoris savanorišką veiklą atlieka ne savanoriškos veiklos organizatoriaus patalpose.

Įsakyme taip pat nustatyta, kad su savanoriška veikla susijusios išlaidos savanoriui kompensuojamos pagal išlaidas patvirtinančius dokumentus (važiavimo bilietus, prekių (paslaugų) pirkimo–pardavimo kvitus, sąskaitas faktūras arba PVM sąskaitas faktūras, kitus dokumentus, patvirtinančius faktiškai patirtas išlaidas). Kelionės iki savanoriškos veiklos atlikimo vietos ir iš jos, kai **vykstama savanorio transporto priemone**, sunaudotų degalų įsigijimo išlaidos kompensuojamos, atsižvelgiant į kelionės metu nuvažiuotų kilometrų skaičių ir atitinkamos transporto priemonės gamintojo nurodytus transporto priemonės techninius duomenis (degalų sunaudojimo normas 100 kilometrų). Degalų įsigijimo kaina nustatoma pagal savanorio pateiktus išlaidas patvirtinančius dokumentus.

Savanoriškos veiklos organizatoriai, kompensuojantys savanoriams nurodytas išlaidas, pildo **laisvos formos žurnalą** – įrašo jame savanoriškos veiklos vykdymo datą ir vietą, savanorių, kuriems kompensuojamos nurodytos išlaidos, vardus, pavardes, adresus, jiems kompensuojamų išlaidų rūšį ir dydį, išlaidas patvirtinančių dokumentų rekvizitus: datą, numerį, paslaugos teikėjo pavadinimą, pinigų sumą. Savanoriškos veiklos organizatorius **saugo su savanoriška veikla susijusias išlaidas patvirtinančius dokumentus** Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymo[187] nustatyta tvarka.

Su savanoriško darbo atlikimu susijusias išlaidas reglamentuoja Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. Šiame įstatyme **iš apmo-**

---

[186] Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1-330 „Dėl savanoriškos veiklos išlaidų kompensavimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“, priimtas 2011 m. liepos 14 d. (Žin., 2011, Nr. 94-4451). Įsakymo tekstą žr. *šio leidinio priede*.

[187] Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas, priimtas 2001 m. lapkričio 6 d., Nr. IX-574 (Žin., 2001, Nr. 99-3515) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

kestinamų pajamų išskiriamos sumos (išskyrus asmens, susijusio su gyventoju darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais, kompensuojamos gyventojo išlaidos), skirtos nakvynės, maitinimo, registravimosi dalyvauti renginyje bei kelionės išlaidoms padengti, jeigu šios išlaidos susijusios su teisės aktų nustatyta tvarka organizuojama **gyventojo savanoriška veikla**[188] ar darbo funkcijomis arba individualia veikla (Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2 str. 14 d. 5 p.).

Savanoriui iš esmės gali būti kompensuojamos visos sutartos, tačiau tinkamais dokumentais pagrįstos išlaidos. Svarbu, kad kompensuojamų išlaidų pobūdis atitiktų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimu „Dėl neapmokestinamųjų piniginių kompensacijų dydžių nustatymo“ numatytas sąlygas[189]. Šiame nutarime nurodomos piniginės kompensacijos, kurios nėra apmokestinamos gyventojų pajamų mokesčiu. Į šias kompensacijas įeina maitinimo išlaidos, kai vienos paros maitinimo išlaidos neviršija 20 proc. Lietuvos Respublikos patvirtinto minimalaus gyvenimo lygio, nakvynės išlaidos pagal išlaidas patvirtinančius dokumentus, kelionės į renginio vykdymo vietą ir grįžimo išlaidos visomis transporto priemonėmis ir kitos nutarime nurodytos išlaidos. Tačiau tuo atveju, kai savanoris nepateikia išlaidas patvirtinančių dokumentų, kai to reikalaujama, arba kai savanorio kompensuojamų išlaidų suma viršija nutarime nurodytus dydžius, **piniginė kompensacija apmokestinama gyventojų pajamų mokesčiu**. Dėl šios priežasties savanoris yra įpareigojamas saugoti išlaidas patvirtinančius dokumentus, antraip jo gautos piniginės kompensacijos bus apmokestintos gyventojų pajamų mokesčiu. Savanoriško darbo organizatoriai, kompensuodami minėtas išlaidas pagal minėto Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo nuostatas, taip pat yra įpareigoti pildyti laisvos formos žurnalą, įrašydami jame vykdomo renginio pavadinimą, konkretų tikslą, datą ir vietą, savanorių, kuriems kompensuojamos kelionės, nakvynės, degalų įsigijimo ir kitos išlaidos, vardus ir pavardes, asmens kodus, jiems kompensuojamų išlaidų dydžius. Be to, jei savanoris pateikia kokius nors į kompensuojamas išlaidas patenkančias sumas patvirtinančius dokumentus, šių dokumentų rekvizitai taip pat turi būti registruojami ir saugomi. Taigi turi būti padengiamos tik su savanoriško dar-

[188] Nauja šio punkto redakcija nuo 2011 m. rugpjūčio 1 d.

[189] Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1515 „Dėl neapmokestinamųjų piniginių kompensacijų dydžių nustatymo“, priimtas 2003 m. gruodžio 2 d. (Žin., 2003, Nr. 114-5152).

bo atlikimu susijusios išlaidos ir būtina, kad, kompensuojant sutartas išlaidas, savanoriai pristatytų tokias išlaidas patvirtinančius ir prieš tai išvardytus reikalavimus atitinkančius dokumentus. LR SVĮ 11 straipsnio 3 dalyje taip pat įtvirtinta, kad „*savanoriui kompensuojamos savanoriškos veiklos išlaidos nėra savanorio pajamos*“.

LR PĮ 7 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta, kad savanoriams gali būti kompensuojamos išlaidos, patirtos vykdant probaciją. Išlaidų kompensavimo tvarkos aprašą ir maksimalų kompensuojamų išlaidų dydį nustato Vyriausybė arba jos įgaliota institucija. **Kalėjimų departamento direktoriaus įsakyme** „Dėl savanoriško darbo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ numatyta, jog savanoriško darbo atlikimo sutartyje probaciją vykdančios ar laisvės atėmimo įstaigos vadovas ir savanoris nustato, kokios su savanorišku darbu susijusios išlaidos bus kompensuojamos (5 punktas). Taip pat įtvirtinama, kokios su savanorišku darbu susijusios išlaidos apskritai gali būti kompensuojamos savanoriui, dirbančiam probaciją vykdančioje ar laisvės atėmimo įstaigoje su nuteistaisiais. Pateikiamas baigtinis sąrašas galimų kompensuoti išlaidų. Tai:

1) kelionės iki savanoriško darbo atlikimo vietos ir iš jos išlaidos;
2) nakvynės išlaidos, kai savanoriškas darbas atliekamas ilgiau nei parą ir (ar) kitoje nei savanorišką darbą atliekančio asmens gyvenamoji (buveinės) vieta;
3) pašto, telefono išlaidos, jeigu savanoriškas darbas atliekamas ne įstaigos patalpose;
4) savanoriško darbo atlikimo sutarties galiojimo laikotarpiui tenkančios savanoriško draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir sveikatos draudimo išlaidos;
5) išlaidos, susijusios su išankstiniu kelionės bilietų įsigijimu ir užsakymu telefonu, bagažo vežimu ir saugojimu;
6) kvalifikacijos kėlimo išlaidos, susijusios su atliekamu savanorišku darbu.

Taip pat yra keliamos papildomos sąlygos, kad išlaidos probaciją vykdančioje ar laisvės atėmimo įstaigoje dirbančiam savanoriui būtų kompensuojamos:

a) 1–2 punktuose minimos išlaidos kompensuojamos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimo Nr. 1515 „Dėl neapmokestinamųjų piniginių kompensacijų dydžių nustatymo“ nustatyta tvarka.

b) 3–6 punktuose minimos išlaidos pagal savanorio pateiktus šias išlaidas patvirtinančius dokumentus. Įstaiga, kompensuojanti išlaidas savanoriui, privalo pildyti laisvos formos apskaitos žurnalą. Žurnale turi būti įrašoma savanoriško darbo atlikimo sutarties data ir numeris, savanorišką darbą atliekančio asmens vardas ir pavardė, kompensuojamų išlaidų dydis. Savanoriško darbo kompensuojamas išlaidas patvirtinantys dokumentai registruojami, apskaitomi ir saugomi teisės aktų nustatyta tvarka.

V.6. Teisinė atsakomybė

Savanoriško darbo sutartis patenka į civilinės teisės reguliavimo sritį, todėl jai taikomos bendros civilinės teisės nuostatos dėl atsakomybės. Kalėjimų departamento direktoriaus įsakymu „Dėl savanoriško darbo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ patvirtintame savanoriško darbo atlikimo sutarties formos pavyzdyje (žr. *šio leidinio priede*) įtraukta nuostata, kad savanoriško darbo metu įstaigai ar savanorišką darbą atliekančiam asmeniui padaryta žala atlyginama įstatymų nustatyta tvarka (11 punktas). LR SVĮ nėra jokių nuostatų dėl savanorio padarytos ar patirtos žalos.

Kadangi sutartis dėl savanoriško darbo paprastai neturi turtinio pobūdžio elementų, tiek savanoriško darbo organizatoriui tiesiogiai nevykdant sutarties įsipareigojimų, pavyzdžiui, nesuteikiant savanoriui įrankių, būtinų vykdyti savanorišką veiklą, tiek ir savanoriui nevykdant sutartimi prisiimtų įsipareigojimų, tam tikra turtinė žala atsiranda ne visada.

Savanoriško darbo sutartyje gali būti numatyta savanorio pareiga saugoti jam patikėtą su savanorišku darbu susijusį savanoriško darbo organizatoriaus turtą. Tačiau net jei sutartyje ir nėra tiesioginių įpareigojimų saugoti jam patikėtą turtą, šie įpareigojimai atsiras ne remiantis sutartimi, o iš bendrosios rūpestingumo pareigos. Todėl savanoriui nesaugant jam patikėto turto, **jis privalės atlyginti organizacijai atsiradusią žalą, jeigu neįrodys, kad žala padaryta ne dėl jo kaltės**.

LR CK 6.264 straipsnyje numatyta samdančio darbuotojus asmens atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl jo darbuotojų kaltės. Nors jau aptarta, kad savanorio ir savanoriško darbo organizatoriaus santykiai nėra darbo teisiniai santykiai, o savanoriai nėra laikomi darbuotojais, šiame LR CK straipsnyje darbuotojais laikomi asmenys, atliekantys darbą tiek pagal darbo, tiek pagal civilinę sutartį, jeigu jie veikia atitinkamo juridinio asmens nurodymu ar jo kontroliuojami. Tai-

gi, kadangi savanoris su jį priimančia organizacija sudaro civilinę sutartį ir veikia tos organizacijos nurodymu, **organizacija atsakys už savanorio padarytą tretiesiems asmenims žalą**. Šiuo atveju organizacijos atsakomybė atsiras, jeigu savanoris žalos padarys, vykdydamas savo kaip savanorio funkcijas[190].

V.7. Savanoriškos veiklos pripažinimas

LR SVĮ 8 straipsnio 2 dalies 4 punkte įtvirtinta savanoriškos veiklos organizatoriaus pareiga „*savanoriui prašant išduoti dokumentą, patvirtinantį savanorio atliktą savanorišką veiklą, įgytą kompetenciją*“, o 7 straipsnio 1 dalies 3 punkte – atitinkama savanorio teisė gauti tokį dokumentą. LR SVĮ 12 straipsnio 1 ir 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „*dalyvavimas savanoriškoje veikloje, atsižvelgiant į jos tikslus ir pobūdį, gali būti pripažįstamas savanorio praktinio darbo ir (ar) mokymosi patirtimi*“, o „*atlikta savanoriška veikla gali būti įskaityta kaip socialinė veikla pagal bendrojo ugdymo planus*“, tačiau praktinė dokumento, patvirtinančio asmens savanorišką veiklą, nauda gali būti daug platesnė, nei numatyta LR SVĮ. Toks dokumentas gali tapti svarbia asmens gyvenimo aprašymo (lot. *curriculum vitae, CV*) dalimi – tiek įsidarbinant[191], tiek toliau savanoriaujant. Svarbu atkreipti dėmesį, kad LR SVĮ 8 straipsnio 2 dalies 4 punkte numatomas ir savanorystę, ir įgytą kompetenciją patvirtinantis dokumentas. Įgytos kompetencijos labiau detalizuoja buvusią savanorišką veiklą, todėl tikslinga jas detalizuoti, ypač, jei to prašo savanoris.

Savanoriškos veiklos organizatoriui svarbiausia, kad:

1) savanorišką veiklą ir įgytas kompetencijas pripažįstantis dokumentas būtų laikomas įprastu savanoriškos veiklos užbaigimo įforminimu;
2) toks dokumentas turėtų standartinę formą ir eilės numerį, įrašomą į apskaitos žurnalą, – tai ne tik svarbus dokumento originalumo patvirtinimas, bet ir įstaigos prestižo ženklas;
3) kuo labiau būtų atsižvelgiama į individualius savanorio pageidavimus, kas tame dokumente turėtų būti surašyta.

---

[190] *Kadziauskas G.* Savanoriškos veiklos teisinės aplinkos vertinimas. Vilnius, LLRI, 2008, p. 8–9.

[191] Vakarų šalyse savanoriška veikla dažnai laikoma svarbiu asmens angažuotumą ir kompetenciją apibūdinančiu požymiu. Nors nėra atlikta tyrimų, kiek darbdavių tokią veiklą mano esant svarbią ar būtiną priimant į darbą, tačiau tikėtina, kad jos reikšmė vis labiau didės.

VI

Savanorystės organizavimas ir palaikymas

Simonas Nikartas

Šioje leidinio dalyje aptariami praktiniai savanoriškos veiklos probacijos sistemoje organizavimo aspektai. Bendrais savanorystės organizavimo klausimais yra išleista nemažai literatūros lietuvių ir užsienio kalbomis[192], todėl čia koncentruojamasi tik ties savanorystės strategija bei refleksija, savanorių

[192] *Bagdonienė M., Skruibis P., Milašiūtė A., Miškinytė A., Karinauskienė A., Gaudiešiutė I.* „Jaunimo linijos“ savanorių parengiamųjų kursų programa. Vilnius, 2008; *Barbzon T., Matisoff D., Ražaitis G.* Kaip būti geru savanoriu. Vilnius, 2001; *Farmer S. M., Fedor D. B.* Volunteer participation and turnover intentions: the role of satisfaction, expectations and organizational support. Academy of Management Proceedings, 1997, p. 380–384; *Finkelstein M. A*. Volunteer satisfaction and volunteer action: a functional approach // Social Behavior and Personality, 2008, Nr. 36 (1), p. 9–18; *Jonutytė I., Bitinas B.* Savanorių rengimas darbui su socialinės raidos rizikos vaikais: motyvacinis aspektas // Socialiniai mokslai, 2000, Nr. 2 (23); *Jonutytė I.* Savanorių rengimo darbui su vaikais programos ypatumai // Pedagogika, 2000, Nr. 42; *Jonutytė I.* Savanorių socialinių pedagogų rengimas. Daktaro disertacijos santrauka. Klaipėdos universitetas. Klaipėda, 2000; *Jonutytė I.* Socialinių pedagogų savanorių atrankos ypatumai: motyvacinis aspektas // Pedagogika, 2001, Nr. 53; *Jonutytė I.* Savanoriška socialinė veikla – jaunimo neformalaus ugdymo ir saviugdos forma // Pedagogika, 2002, Nr. 60; *Jonutytė I.* Jaunųjų savanorių motyvavimas tęstinei socioedukacinei veiklai su vaikais // Pedagogika, 2006, Nr. 83, p. 96–102; *Jonutytė I.* Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje. Vilnius, 2007; *Jordan P., Ochman M.* Savanorių vadybos nevyriausybinėse organizacijose pagrindai. Vilnius, 1998; *Kurapkaitienė N., Kėžaitė-Jakniūnienė M.* Būk savanoris – keisk pasaulį. Tavo savanorystės kelrodis. Vilnius: Europos Komisijos atstovybė Lietuvoje, 2011; *McCurlsy S., Lynch R.* Savanorių vadyba. Vilnius, 2001; *Marcinskas A., Šikšnelytė A*. Darbuotojų pasitenkinimo darbu didinimo strategijos // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, 2002, Nr. 21, p. 137–146; *Payne M*. Social care in the community. London, 1993; *Petkevičiūtė N., Kalinina* I. Veiksniai, didinantys darbuotojų organizacinį įsipareigojimą // Organizacijų vadyba, 2004, Nr. 31; Savanorių darbo pradžiamokslis. Vilnius, 1997; *Skruibienė I.* Savanorių pritraukimo ir motyvavimo programa. Vilnius: Jaunimo psichologinės paramos centras, 2010; *Spierts M.* Balansavimas ir aktyvinimas. Metodiškai organizuotas sociokultūrinis darbas. Vilnius, 2003. Taip pat žr. Savanorių centras. www.savanoris.lt; Savanorių duomenų bazė. www.buk-savanoriu.lt; Savanorystė Lietuvoje. www.savanoriaujam.lt.

paieška, atranka, palaikymu, motyvavimu ir mokymu, atsižvelgiant į tikslinės nuteistų asmenų grupės specifiką (žr. *6 pav.*). Rengiant šią leidinio dalį buvo remtasi pokalbiais (interviu) su projekte „Nuteistųjų ir grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų bei jų šeimos narių integracijos į darbo rinką modelio, priemonių, paslaugų sukūrimas ir įgyvendinimas“ dalyvavusių organizacijų savanorių koordinatoriais, pateikusias savo požiūrį į įvairius savanorystės organizavimo aspektus dirbant su nuteistaisiais[193]. Svarbiausios ir aktualiausios respondentų išsakytos mintys cituojamos, siekiant vaizdžiai pateikti savanorystės probacijos sistemoje aktualijas.

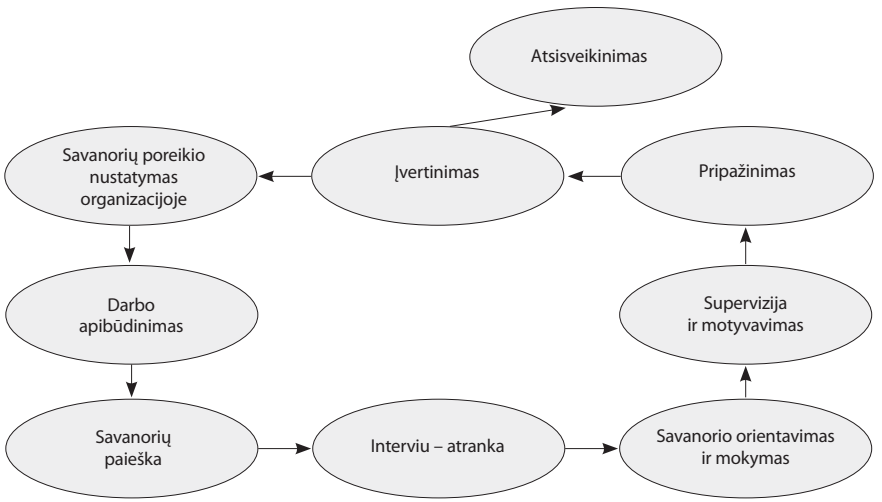

6 pav. **Darbo su savanoriais ciklas**[194]

[193] 2010 m. spalį atlikti trys giluminiai interviu su Vilniaus arkivyskupijos „Carito“ ir Lietuvos kalinių globos draugijos darbuotojais, atsakingais už savanorių veiklą (savanorių koordinatoriais). Šio metodo tikslas – atskleisti savanorystės organizavimo dirbant su nuteistaisiais ypatumus. Taip pat šiame skyriuje naudojamasi projekto „Nuteistųjų ir grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų bei jų šeimos narių integracijos į darbo rinką modelio, priemonių, paslaugų sukūrimas ir įgyvendinimas“ partnerių darbuotojų anketinės apklausos duomenimis. Apie ją žr. *šio leidinio VII dalį*. Giluminio interviu klausimyno gaires ir anketą žr. *šio leidinio priede*.

[194] Pagal *McCurley S., Lynch R.* Essential volunteer management. The Directory of Social change. London, 1998.

Šios ledinio dalies tikslas nėra pateikti parengtus atsakymus, o – **pasidalyti projekto dalyvių patirtimi ir požiūriu**, taip sudarant galimybę mokytis ir kažką naudingo pritaikyti savo veikloje, galbūt atrasti ir naujų idėjų ieškant atsakymų į kasdienius klausimus apie savanorystę. Kaip minėta ankstesniame leidinio skyriuje, Lietuvoje galiojantys teisės aktai numato tam tikrus savanoriškos veiklos organizavimo nevyriausybinėse organizacijose ir valstybės institucijose skirtumus. Tačiau iš esmės, organizuojant savanorystę, nėra esminio skirtumo, kas yra savanoriškos veiklos organizatorius, tokia nuostata matoma ir LR SVĮ 6 straipsnyje, kuriame lygiomis teisėmis išvardyti visi potencialūs savanoriškos veiklos organizatoriai. Taigi šiame leidinio skyriuje aptariamos temos tinka visoms įstaigoms ir organizacijoms, turinčioms atsirinkti, kas jų veiklai aktualu, o kas – ne.

VI.1. Savanorystės organizavimo pagrindai

Žinomas savanorystės tyrėjas *M. Spierts* savanorių darbo organizavimą suskirstė pagal tris aspektus, kuriuos galime įvardyti pagrindiniais savanorystės organizavimo principais[195]:

1) pirma, turi būti pasirūpinta, kad būtų patenkinti skirtingi savanorių, projekto dalyvių, specialistų, bendruomenės narių ir pačios bendruomenės **interesai, motyvai ir poreikia**i;
2) antra, užtikrinti **patrauklų darbo klimatą** savanoriams. Aiški politika savanorių atžvilgiu yra labai svarbi, joje turėtų būti išryškintos tokios pagrindinės kryptys: kuruoti ir paremti, įtraukti, atrinkti ir supažindinti su darbu, sukurti geras darbo sąlygas, kad savanoris galėtų patenkinti savo poreikius, siekti savanorių savirealizacijos ir tobulėti, (iš)spręsti ginčus ir konfliktus;
3) trečia, pasirūpinti, kaip tinkamai paskirstyti **adekvačias ir įvykdomas užduotis bei kompetencijas**.

Išskirdami tokius aspektus siekiame atkreipti dėmesį, kad priimant asmenį savanoriauti būtina bendruomenei ar organizacijai turėti sukurtą savanoriško darbo organizavimo **sistemą** arba **programą**, kuri apimtų šiuos etapus:

- darbo užduoties projektavimas (savanorio darbo vietos parengimas);
- savanorių ir bendruomenių poreikių ir interesų įvertinimas;
- savanorių verbavimas arba kvietimas;

[195] *Spierts M.* Balansavimas ir aktyvinimas. Metodiškai organizuotas sociokultūrinis darbas. Vilnius, 2003.

- savanorių atranka;
- savanorių parengimas;
- užduočių suteikimas;
- komunikavimas (pokalbiai, refleksijos, patarimai, pastiprinimai, drausminimai);
- ugdymas;
- apdovanojimai (skatinimas).

VI.2. Savanorių koordinatoriaus svarba

Kiekvienai savanorišką veiklą norinčiai plėtoti bendruomenei arba organizacijai svarbu turėti savanorių kuratorių (koordinatorių, vadybininką). Dauguma didelių organizacijų, kuriose savanorystė sudaro svarbią jų veiklos sritį, turi koordinatorius, kurie paprastai būna savo srities specialistai (socialiniai darbuotojai, psichologai, socialiniai pedagogai ir kt.), **atsakingi už savanorių vadybą organizacijoje**. Savanorių koordinatorius turi būti jungiamoji darbuotojų, savanorių ir klientų grandis. Svarbu, kad tokį darbą dirbantis žmogus būtų komunikabilus, empatiškas, jautrus žmonėms, diplomatiškas, konstruktyvus, lankstus, kompetentingas, nuoširdus, iniciatyvus, aktyvus, mokėtų dirbti individualiai ir grupėje, turėtų grupės moderavimo įgūdžių. Panašūs savanorių koordinatoriaus įgūdžiai buvo paminėti ir projekto partnerių užpildytose anketose. Jų buvo klausiama, **kokių žinių ir / ar gebėjimų labiausiai reikia dirbant su savanoriais**? Į šį klausimą atsakyta 11-oje anketų. Daugiausiai buvo pabrėžiami įvairūs psichologiniai darbuotojo įgūdžiai (9 atsakymai). Tik trijose anketoje pažymėta, kad reikalingos teisinės arba (ir) psichologinės žinios. Penkiose anketose paminėti bendravimo įgūdžiai (komunikabilumas, draugiškumas). Daugelis respondentų įvardijo įvairius specifinius psichologinius gebėjimus, pavyzdžiui:

- gebėti dirbti probleminėmis demotyvuojančiomis situacijomis;
- gebėti suvokti savanorio poreikius ir motyvus;
- gebėti padėti savanoriui atsiskleisti;
- gebėti motyvuoti arba turėti motyvuojančiojo interviu įgūdžių;
- pašaukimas.

Taip pat paminėti darbo organizavimo ar vadovavimo įgūdžiai (2 atsakymai), išmanyti kalbos kultūrą bei turėti laiko rezervą (po vieną atsakymą).

Pagrindinė koordinatoriaus funkcija – derinti organizacijos klientų, organizacijos ir savanorių asmeninius tikslus, motyvus, lūkesčius. Į pastaruosius atsižvelgti ir jautriai į juos reaguoti ypač svarbu, nes savanoriška veikla ne-

bus efektyvi ir nesuteiks maksimalios naudos paslaugų gavėjams, jei nebus bent iš dalies patenkinti asmeniniai savanorių poreikiai. Su savanoriais dirbant formaliai, apsiribojama funkcijų savanoriams delegavimu ir kontrole, tačiau koordinatoriaus funkcijos turėtų būti kur kas platesnės: tai ir savanoriškos veiklos struktūrizavimas, siūlymų savanoriams dėl atliekamų užduočių teikimas, priežiūra, globa ir vertinimas, kaip laikomasi susitarimų, savanorių komandos telkimas, instruktavimas, individualios bei grupinės paramos teikimas ir, be abejo, viena iš svarbiausių funkcijų – savanorių motyvavimas[196].

Štai kaip savanorių koordinatoriaus funkcijas ir darbą suvokia patys projekte dalyvavusių organizacijų savanorių koordinatoriai[197]:

> *„Kol aš buvau pasiėmęs savanorių koordinatoriaus funkciją, tai buvo savanorių paieška, tas laukas, savanorių priėmimas, priėmimas tai reiškia pirminis pokalbis ir atranka, tada savanorio įvedimas į organizaciją, tada palaikymas nuolatos, palydėjimas per veiklas, organizavimas susitikimų refleksinių su savanoriais, organizavimas grupinių savanorių susirinkimų, aptarti kaip jiems čia sekas, toliau palaikant, savanorių veiklos aptarimas su kitais darbuotojais, ta refleksija vadinama, vėlgi grįžtamasis ryšys savanoriams ir toliau įvertinimas kartu su savanoriais jų veiklos, ir vėlgi tas ratas iš naujo iki tol kol savanoris neišvyksta ir tada atsisveikinimas. Tai nu toks budėjimas su savanoriu.“*
>
> *„Savanorių koordinatoriaus funkcijos ir būtų savanorystės proceso organizavimas, visų pirma, o ... Dalinantis funkcijomis šiuo atveju šiek tiek su savanoriu centru galbūt, bet pati veikla savanorių yra tiktai koordinatoriaus atsakomybė čia. Ir taip pat koordinatorius yra jungiamoji grandis tarp darbuotojo ir tarp savanorio, kad organizuoti tą apytaką, refleksiją irgi kontaktą.“*

Toliau apžvelgiami pagrindiniai savanorystės probacijos sistemoje organizavimo etapai.

VI.3. Savanorystės strategija

Pagrindiniai savanorystės strategijos elementai organizacijoje – savanorystės **poreikio įvertinimas**, jos **tikslų nustatymas** ir s**avanorio statuso organizacijoje išryškinimas**. Atskleidus šiuos dalykus tampa aišku, kokių savanorių

196 *Jonutytė I.* Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje. Vilnius, 2007.

197 Čia ir toliau kalba netaisyta. Respondentų mintys užrašytos laisvai jas išdėsčius, jų neredaguojant. Pateikti jas taip, kaip jos buvo išsakytos, svarbu dėl autentiškumo, siekiant atpažinti tikrąją respondentų siunčiamą žinią. Netaisyta respondentų kalba geriau atskleidžia visą kontekstą.

ir kokiai veiklai organizacijai reikia, ko organizacija tikisi iš savanorių ir ką jiems gali pasiūlyti / duoti.

Savanorystės tikslų ir poreikio organizacijoje nustatymas projekte dalyvavusių organizacijų savanorių koordinatorių vertinamas kaip vienas iš pirmųjų žingsnių organizuojant savanorišką veiklą. Organizacijai, pasak jų, yra svarbu nustatyti, kam organizacijos veiklos tikslų kontekste reikalingi savanoriai ir kam jie (kokioms funkcijoms įgyvendinti) yra reikalingi. Savanorių įtraukimas ir jų veikla turėtų atitikti organizacijos tikslus.

„Tai atpažinimas, kam organizacijai yra reikalingi savanoriai, dar visų pirma, ar reikalingi, atsakymas į klausimą [...] jeigu pavyksta atsakyti, kad reikalingi, tada galima ieškoti kam, ir tą padaryti aš manau būtų teisinga iki ateinant savanoriams ir tada jau šnekant su savanoriais, įvedinėjant juos turėtų organizacija turėt savo atsakymus ką jinai siūlo ir ką jinai ieško ir kokių ji ieško, aišku, po to lankstumas ir kūrybiškumas, reiškiasi iš pačių savanorių, kitos iniciatyvos gali rastis, bet pradžioj tai turi turėti aiškų atsakymą organizacija kaip čia mums atrodo. Nes kitu atveju tai galim prarast tą tikslingumą savo veiklų, nes savanoriai gali pradėti daryt daug labai visko, gali visokių būrelių organizuoti, gali kartu smagiai laiką leisti, bet kartu iš to nesusidaro kryptingas veikimas link asmens grįžimo į visuomenę, pavyzdžiui. Tai yra tiesiog visiem užsiėmimo, bet tuo ir baigiasi. Norisi tą kryptingumą išlaikyti ir kad tą kryptingumą galėtų ugdyti ir savanoris. Aišku, tam ir pati organizacija turi būti jautri, nežinau čia gal apie tokį integravimą“.

„O gal dar nepaminėjau pačios pradžios, tai savanorystės poreikis, įvardijamas pačių organizacijų, tai pamatinė mintis, nes tiesiog mes darbuotojai dirbame kaip komanda, tai susirinkimo metu ieškojom, kam mums reikalingi savanoriai...“.

Savanorystės tikslų nustatymas taip pat vertinamas kaip svarbus veiksnys skleidžiant savanorystės idėją ir ieškant savanorių:

„Reikia labai daug dirbti su ta savanorių sklaida, kad galima savanoriauti ir prieš tai atpažinus ką galima, ieškom, ir kodėl svarbu, kodėl, dėl ko savanoris norėtų pas mus savanoriauti tą reiktų jau suformuluot, žinot ieškant. Kad mum būtų patrauklu, ne kodėl mums jo reikia, o kodėl jam reikia, kodėl nori čia ateit, tai padeda ieškojimui.“

Kitas svarbus savanorystės strategijos žingsnis – įvardyti **savanorio statusą organizacijoje**, t. y. kas yra savanoris, koks jo vaidmuo organizacijoje ir pan. Savanorių koordinatorių nuomone, savanoriai neturi būti lygūs savo

funkcijomis su darbuotojais. Savanorių veikla turi remtis subsidiarumo principu – savanoris atlieka veiklą, kurios negali arba neturi laiko atlikti darbuotojas. Savanoriai matomi kaip tarpininkai tarp darbuotojų ir klientų. Savanorių pranašumais nurodomas neformalus, ir nuoširdesnis santykis su klientais:

„Galėtų būt ir mintis buvo ta, kad neatlikti tuos pačius darbus ar funkcijas kaip darbuotojai. Tai nebūtų darbuotojo, vietoj darbuotojo, bet tam tikrą veiklą, pavyzdžiui, tie patys kompiuteriniai kursai ar kliento palydėjimas kažkur, kuriuos mes darbuotojai norėtume daryti, bet neturim galimybių, kurių tikrai neturėsim savo darbo laiko kada skirti. Ir tai poreikis būtų dvejopas – iš vienos pusės atlikti tas veiklas, kurias mes norėtumėm kaip darbuotojai daryti, bet neturim galimybių daryti ir praktiškai ir nesimato tų galimybių, kad jos kažkada bus.“

Pabrėžiamas savanorio kaip **tarpininko tarp darbuotojų ir kliento vaidmuo**. Savanoris gali kurti mažiau formalius nuoširdesnius santykius su klientu, taip pat jis suvokiamas kaip visuomenės, į kurią nuteistiesiems padedama integruotis, atstovas:

„Nežinau, aš minėjau, kad taip pat turi atpažinti organizacijoje, kokį statusą priskiriam savanoriams, kaip mes laikom savanorius, ar savanoriai yra lygūs darbuotojams ir jie dalyvauja įvairiuose susirinkimuose darbuotojų, ir gal net patys veda ten pavyzdžiui kažkokius užsiėmimus savarankiškai, ar labiau yra savanoriai organizacijoj matomi kaip trečia grupė, kuri yra tarpininkas tarp klientų ir darbuotojų. Ir mes savanorius matom pas save nakvynės namuose tai kaip tarpininkus ir čia mums tas yra didelė vertybė, nes yra kitoks, nes darbuotojas tokio santykio su klientu niekada negalės turėti, kokį gali turėti iš šalies atėjęs žmogus, nes jisai nėra darbuotojas. Mažiau formalus, daug mažiau formalus ir nuoširdesnis gali būti santykis ir tas santykis yra vertybė. Dėl to nesinori suvienodinti su darbuotojais [...].“

Atsižvelgiant į savanorio statusą ir darbo su nuteistaisiais specifiką, respondentų nuomone, svarbu parengti tinkamas **savanorio darbo sąlygas**, pavyzdžiui, apsaugoti nuo žalos, kurią gali padaryti didelis emocinis krūvis bei įtampa dirbant su tiksline nuteistųjų grupe.

„Ir su mūsų, dar tik pastebėčiau, grįžtant atgal dar prie palaikymų visų, tai ypač svarbu, ypač naujų, bet ir net ir stipresnių savanorių per daug ilgą laiką nepalikt su tiksline grupe, nes yra didžiulis krūvis emocinis ir svarbu sugebėt apsaugot, atskirt, kad savanoris neturi būt darbuotoju, nu pas mus tas principas, nu neturi tapti darbuotoju, kad jis yra kaip darbuotojas, bet negauna pinigų.

Savanoris, jis turi aiškiai turėt savanorio funkciją, kuri, aišku gali būt bet kokia veikla įvairi, bet jisai turi jaustis, kad jisai yra savanoris, kad ateina duoda savo laisvu laiku ir po to vis tiek yra nebe savanoris, todėl turi būti apsaugotas nuo per didelės įtampos, per didelio krūvio, per didelio atsakomybės prisiėmimo, jokiu būdu neturi pasiimt atsakomybės nuo darbuotojų, kad aiškiai darbuotojai turi turėt savo ir kur padeda savanoriai. Tai tą mes pas save darom dienos centre, pavyzdžiui, neleidžiam savanoriams ilgiau 3–4 valandų per dieną praleisti. Ir ne daugiau dviejų kartų per savaitę. Naujai atėjusiems sakom, ateik tu vieną kartą, net nebandyk ateit daugiau pradžioj. Net jeigu ir gerai sekasi, na taip atsargiai. Jau jeigu patinka tai galim dar antrą kart, jeigu yra prasmė, bet būtent tam apsaugojimui labai svarbu, nes gali ir nepastebėt kaip, gali savanoris nieko nesakyt, nereflektuot, net ant jo nesimatyt gali, bet viduj šoką jis išgyvena. Nes buvo pas mus jaunimėlis iš [pavadinimas] mokyklos, tai jie ten atrodo nieko ant jų, paskui mes, taip pasišnekėdavau, pasišnekėdavau, nes norėjosi juos taip labiau pagloboti, nes jie mokiniai, mes paprastai amžiaus neribojam, bet įprastai pas mus visi vyresni savanoriai būdavo, o čia jaunesni, mes pasišnekėdavom kas porą dienų, nes jiems iš tiesų tik pora savaičių buvo ta praktika, net nereikėtų savanoriais vadinti, bet vis tiek žmonės atėjo. Tai su jais antros savaitės tiktais vidury apie pirmas dienas jie prakalbo išdrįso kalbėti, nes vaikinukas toksai pasakojo, kad jam ten buvo stiprių išgyvenimų, nors nieko ten nevyko aplinkui, jam tiesiog viduje vyko stiprūs dalykai, na vat ir džiaugsmas liko man, kad tikrai neleidom per ilgai būti. Jiems reikėjo tą praktiką, ir tai intensyviau buvo, nes jiems reikėjo ateit kiekvieną diena, nu nes praktika. Bet jau tas, iš karto mes susitarėm, kad jie praleis mažiau valandų, negu iš jų praktika reikalauja. Nes labai sunku buvo, kad ir pasitvirtino, kad geriau atsargiai. Tai toks jo...“

Savanoris aukoja savo laisvą laiką organizacijai, todėl sudėtinga iš jo reikalauti tam tikrų apibrėžtų įsipareigojimų, pavyzdžiui, darbo laiko, darbo kokybės ir pan. Tačiau tam tikri **įsipareigojimai ir atsakomybė** turi būti. Atlikti interviu rodo, kad savanorių koordinatoriams svarbus savanorio pastovumas, todėl vienas iš pirminių ir pagrindinių savanorio įsipareigojimų turėtų būti ateiti sutartu laiku, ypač kai jie atlieka tam tikras užduotis, kurios susijusios su paslaugomis tikslinei grupei ir jei savanoris yra pagrindinis tos paslaugos (ar jos dalies) vykdytojas. Tokiais atvejais gali nutikti, kad savanorio neatėjimas sugriaus visus dienos planus – tai svarbu duoti savanoriui suprasti.

„Labai įdomu kai reikia, sako įsipareigojimų reikia savanoriams, na reikia iš tiesų, to, kad ateinu kiekvieną antradienį ar kiekvieną trečiadienį iš tiesų reikia tokio įsipareigojimo. Bet kad aš įsipareigoju būti čia tris mėnesius, neįsivaiz-

duoju tokio, kad aš galiu kažką taip įpareigot, jei žmogus ateina save atiduot, o jeigu ten nežinau, į kaimą reikia važiuoti, bulvių kasti. Sakysiu nu žinai, tu man žadėjai. Tas tarpinis tarp pareigos ir laisvo pasirinkimo, kažkoks turi būti tarpinis balansas, kad žmogus jaustų kaip ir vidinę atsakomybę, aš vis dėl to atėjau, aš čia žadėjau ir jo tą laiką sutarti jeigu tai yra kažkokia tikslinė veikla, jeigu aš mokau kompiuteriais arba jeigu aš vedu užsiėmimus: tai valanda ir diena būtinai turi būti sutarta. Arba valgyt padaryt. O jeigu ateina padrikai žmonės: pabūti, praleisti laiką, pabendrauti, būna ir tokių, tai tikrai to laiko kažkokių specifinių reikalavimų ir neturi, kad naktį tik neateitų".

Kitas svarbus savanorio įsipareigojimas susijęs su jo **elgesiu organizacijoje**, o ypač atsižvelgiant į tikslinės grupės specifiką. Kaip minėta, savanoris suvokiamas kaip tarpininkas, kaip visuomenės atstovas bendraujant su nuteistaisiais, todėl svarbu duoti pozityvų pavyzdį savo elgesiu. Čia svarbu įspėti savanorius apie tam tikras elgesio ribas organizacijoje.

„Tai va, ir iš tiesų aiški tas pamokymas pradžioj, kad jeigu tu ir rūkai, jeigu tu ir geri savaitgaliais, kaip savanoris tai labai to neskleisk. Vis tiek ateini su kažkokiu tai aukštesniu tikslu ir nesakyk, nu kaip prisigėriau tai jau ten, tai va tokie pamokymai pačioj pradžioj vyksta, kaip nederėtų, kas yra per daug".

Organizacijoje taip pat svarbu atskirti savanorius nuo studentų ar mokinių praktikantų. Šio leidinio *IV skyriuje* minėta, jog LR SVĮ 12 straipsnyje įtvirtinta, kad dalyvavimas savanoriškoje veikloje, atsižvelgiant į jos tikslus ir pobūdį, **gali būti pripažįstamas savanorio praktinio darbo ir (ar) mokymosi patirtimi**, o atlikta savanoriška veikla gali būti įskaityta kaip socialinė veikla pagal bendrojo ugdymo planus. Tačiau į instituciją ar organizaciją ateinantys stažuotis praktikantai neturėtų būti laikomi savanoriais. Profesinė praktika yra privaloma studijų ar mokymosi dalis, taigi jos pirminis motyvas yra visiškai kitoks nei tikrosios savanorystės. Tai jokiu būdu nereiškia, kad profesinė praktika yra kažkas prastesnio nei savanorystė, atvirkščiai, – į ją ateina jau tam tikrų profesinių žinių turintys studentai ar mokiniai, taigi iš jų ir reikalauti galima ir reikia daug daugiau. Praktikanto statusas bent jau formaliai yra artimesnis darbuotojui, nes profesinė praktikos prasmė ir esmė – praktinis įgytų žinių išbandymas kaip vienas iš profesinio pasirengimo etapų. Be to, praktikai paprastai numatomas konkretus valandų skaičius, ji dažniausiai vyksta pagal aukštųjų ir profesinių mokyklų bei praktikos vietų (institucijų, organizacijų) pasirašytas sutartis ar pasiektus susitarimus, kuriuose aptariami įvairūs praktikos turinio ir formos elementai. Paprastai praktika vertinama, jai apiforminti

keliami daug griežtesni reikalavimai nei savanorystei. Taigi, jeigu asmuo į organizaciją nuo pat pradžių ateina kaip praktikantas (o ne prašo jau pasibaigusią savanorystę *post factum* pripažinti praktinio darbo ar mokymosi patirtimi, kaip numatyta LR SVĮ 12 str.), jis turi būti **traktuojamas kaip praktikantas**, ne kaip savanoris, su visais iš to išplaukiančiais organizaciniais bei praktiniais padariniais (žr. taip pat šio leidinio *I skyrių apie savanorystės sampratą*).

Vis dėlto atliktų interviu analizė rodo, kad savanorių koordinatoriai kartais linkę ir praktikantus sieti su savanorių statusu:

> *„Didžioji dalis yra studentų pas mus, ateina. Tai kadangi pavasaris dabar, tai labai sugužėjo, kadangi jiems privaloma yra praktika, savanorystės ir socialinio darbo. Tai socialinio darbo yra dvi studentės, jos atėjo kaip ir, aš net nerašiau jų į projektą, nes iš to socialinio darbo būna praktika didelė praktika, tai įrašiau, o kur 30 valandų tai net nerašiau, nes mergaitės vieną kartą per savaitę ateina, bet vis tiek savanorės ir jos sakė, kad ir toliau ateis – žiūrėsim kaip bus.“*

Taigi trumpai apibendrinant savanorystės nustatymo institucijoje ar organizacijoje strateginius elementus, svarbu matyti savanorišką veiklą kaip svarbią veiklos sritį, kurioje iš pat pradžių reikia įvertinti savanorystės poreikį, nustatyti jos tikslus ir apsibrėžti būsimą savanorio statusą.

VI.4. Darbo su savanoriais refleksija

Darbo su savanoriais refleksija – tai individualūs ir bendri darbuotojų verbalizuoti savanorystės tikslų, jų įgyvendinimo eigos ir rezultatų organizacijoje, darbuotojų ir savanorių santykio kokybės, kylančių problemų ir jų sprendimo būdų ir pan. apmąstymai. Savanorystės refleksija – tai savęs per savanoriškos veiklos organizavimą ir iš to kylančią patirtį įsivertinimas, kylančių sunkumų ir džiuginančių pasiekimų aptarimas, tolesnių žingsnių nusistatymas.

Projekte dalyvavusių institucijų savanorių koordinatoriai teigia, kad už savanorius atsakingi darbuotojai kalbasi apie savanorius, jų problemas, ieško bendrų sprendimų, bendro požiūrio. Vienas iš koordinatorių išryškino du svarbius refleksijos lygmenis: pirmasis gali būti siejamas su minėtu strateginiu savanorystės organizavimo žingsniu – tai bendras sutarimas dėl savanorystės koncepcijos, jos poreikio ir tikslų organizacijoje:

> *„Keli lygmenys, vienas lygmuo buvo, kad susivokimas, čia prieš keturis gal mėnesius, prieš tris, prieš keturis mėnesius, susivokimas grynai bendrų susirin-*

kimų lygmenyje. Aš taip stengiausi perklausti ir su visais susitarti, kad tai pažinimas ir priėmimas to, kad mums reikia savanorių. Ir kad be jų negalim kai kurių savo veiklų, ypač dienos centro be savanorių mes negalim. Tą dabar darom, nes nėra daug savanorių praktiškai ta veikla, kokios mes norim ji turi būt kitokia, ir kad ji atsirastų tokia, kokią mes matom vizijoj, tai reikalingi yra savanoriai. Ir tas buvo atsakymas, nes iki tol mes ten ieškojom savanorių visaip bandėm juos priimti. Bet refleksija atsitiko toj vietoj, kad susivokėm, kad mes nebuvom atsakę, kad mes norim, kad mums reikia. Ir tas buvo atsakymas, nes iki tol mes ten ieškojom savanorių visaip bandėm juos priimti. Bet refleksija atsitiko toj vietoj, kad susivokėm, kad mes nebuvom atsakę, kad mes norim, kad mums reikia. Mes tiesiog ieškojom, nes tiesiog reikia savanorių ieškot, o refleksija atsirado tokia, kad mums būtini yra savanoriai, tada visai kitokia kokybė ir ieškojimas, pastanga priimti ir dalintis atsakomybėm už savanorius. Tai čia vienas lygmuo."

Antras lygmuo gali būti apibūdintas, kai darbo su savanoriais eigoje atsakingi darbuotojai **išryškina iškylančias problemas ir ieško jų sprendimo būdų**. Štai konkretus tokios refleksijos pavyzdys:

„Kitas lygmuo yra. Yra kai aš pasišneku su dienos centro darbuotoja, pasišneku su [vardas] vakarine darbuotoja, kartais mes trise susėdam pasišnekam apie savanorius, tai čia toks kitas, ne bendruose visai susirinkimuose, bet irgi vyksta, kur mes galvojam kartu susėdę, vat ateina jeigu kokia savanorė ji ten pabūna vakare, tada mes pasitariam kaip jai ten sekėsi. Ką galima būtų toliau daryti, kaip sugalvoti kokią veiklą jai, o prasmė, prasmė, taip net noriu sakyti, savaime suprantama prasmė, nes visa organizacija yra paliečiama savanorių, mes visi su savanoriais būnam ir yra ypač mano veikloj jie yra, veiklose, kurios yra socialinių darbuotojų veiklos, tai dėl to yra be galo svarbu, kad visi mes dalyvautume kartu, tiek ir palaikyme, tiek ir įvedime tiek ir paieškoj savanorių ir ta refleksija yra labai reikalinga. Va pavyzdžiui buvo praktinė situacija: viena savanorė penktadieniais kai kino filmai ten vyksta ateidavo pas [vardas] padėti su visais tais filmais suorganizuoti ir aš taip pasišnekėjau su ja, išsivedžiau, pakalbėdavau, paskui mes susitikdavom su ta savanore irgi ten pasitardavau ir su [vardas] aš taip mažiau apie tai kalbėdavau – nu kaip ten savanoriai, nu gerai. Tai gerai žinai, jin ten filmus, aš ten palaikau, kokia ten prasmė tai savanorei, pasišneku. Paskui po kiek laiko paaiškėjo, kad savanorė ateina, jinai nu fainiai ten su žmonėm pabendrauja, tas iš tikrųjų faina ir jai ten patinka, bet paskui baigėsi tas laikas kino filmo ir jinai pasilieka toliau, nes jai nėra aišku, kad jai reikėtų išeit. Kai nebėra ką veikt tai ji nueina su vienu žmogum pasišneka, su kitu, bet didžiąją laiko dalį praleidžia šnekėdamasi su [vardas]. [Vardas] sako,

aš tada nu nei darbų galiu pasidaryti nieko, bet ir negaliu žinai išprašyti, nes nesinori, žinai savanorė atėjo, neaišku kaip čia man elgtis. Tada eina ten su budėtoju jinai pasišneka. Budėtojas būna iki darbo galo iki puse 11 iki 11. Ir tas kai išlindo jau buvo nemažai laiko praėję ir aš supratau, kad aiškūs dalykai, kuriuos mes galim sudėliot susitart, čia yra neaiškumas savanoriui, neaiškumas darbuotojui ir yra mano atsakomybė, kurios aš nepamačiau ir nesusitvarkiau, tai va tokie dalykai, komunikacijos kažkokie trukdžiai neliktų nepastebėti ir neatsitiktų labai svarbu yra reflektuot. Jeigu kažkur nukeliauja savanoris labai yra svarbu kas ten vyksta, ar aišku, ką reikia daryt su tuo savanoriu, ar aišku, kas yra savanoris. Kad jisai nu irgi pagalba, kad jam reikia aiškiai pasakyti, kad nu va viso gero, dabar ačiū, padėjai, eik lauk iš čia, nebetrukdyk. Nu ta prasme, gražiai tą, bet sutarti. Čia toks paprastesnis pavyzdys, bet jisai labai yra svarbus, nes tada negalėtų vykti darbas, dėl to, kad atėjo žmogus padėti, bet trukdo."

Kitas savanorių koordinatorius reflektuojant savanorystę pabrėžė grįžtamojo ryšio su savanoriais svarbą, t. y. refleksija vyksta ne tik tarp darbuotojų, bet ir tarp darbuotojų ir savanorių:

„Taip pat savanorystės metu refleksija, kai yra grįžtamasis ryšys visada yra klausiama ir savanorių, ką jūs norėtumėte kitaip daryti? Ką norėtumėte…"

Galima klausti, kokia yra savanorystės strategijos ir refleksijos specifika dirbant su (buvusiais) nuteistaisiais? Galima teigti, kad išvardyti savanorystės strategijos aspektai yra svarbūs kiekvienai su savanoriais dirbančiai organizacijai. Vis dėlto pažymėtina, kad interviu metu savanorių koordinatoriai ypač pabrėžė **savanorystės tikslų ir poreikio nustatymą** – dėl sudėtingo, daug laiko ir pastangų bei žmogiškųjų išteklių reikalaujančio darbo su didesnės rizikos asmenimis, kurių daugelis, pasak savanorių koordinatorių, yra nemotyvuoti. Savanorystės tikslas – padėti, o ne trukdyti dirbant socialinį darbą, todėl savanorystės poreikio ir tikslų bei savanorio statuso organizacijoje nustatymas laikytinas vienų iš pagrindinių priemonių siekiant išvengti situacijų, kai savanoriai labiau trukdo, o ne padeda organizacijos darbuotojams.

Aiškus tikslų ir poreikių bei savanorio statuso apsibrėžimas padeda savanoriui labiau įsitraukti į organizacijos veiklą, jaustis joje tvirčiau, taip pat padeda apsisaugoti nuo tam tikrų grėsmių dirbant su specifine nuteistųjų grupe, pavyzdžiui, didelio darbo, krūvio emocinės įtampos ir pan.

VI.5. Savanorių paieška

Savanorių paieškos būdų yra įvairiausių, kurį pasirinkti, priklauso nuo institucijos ar organizacijos misijos, veiklos tikslų ir pobūdžio, dydžio, suformuluotos savanorystės strategijos, savanorių skaičiaus poreikio, savanoriams patikimų įgyvendinti užduočių ir pan.

Pavyzdžiui, Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ organizacijoje[198] savanorių paieška vykdo specialus padalinys – „Caritas“ savanorių centras, kuris siunčia savanorius jų pageidavimu į įvairius organizacijos padalinius, tarp kurių yra projekte dalyvaujantys „Carito“ Nakvynės namai ir „Carito“ socialiniai darbuotojai, dirbantys Vilniaus regiono probacijos tarnyboje. Pažymėtina, kad savanorių koordinatoriai tokį paieškos modelį vertina teigiamai.

> *„Su paieška sunku mums čia pasigirti, padeda, kad yra Carito bendras savanorių centras, iš kurio kai kurie žmonės žino, kad gali kreiptis nes ten yra įvairiais kanalais paskleista informacija ir jeigu žmonės ateina į Caritą savanoriauti, ten susitinka su [vardas], kuris atsakingas yra ir jisai, jeigu žmonės, jis pristato visus padalinius ir jeigu žmonės nori nakvynės namuose, tada [vardas] mums persiunčia kontaktus ir aš per savaitę susisiekiu su tuo žmogum ir tas veikia, jis labai gerai veikia [...]“.*

Kitas paieškos būdas, kai patys darbuotojai ar savanoriai per savo ryšius, internetinius bendravimo puslapius kviečia žmones savanoriauti.

> *„Tai va, o visi kiti, tai per pažįstamus, per ryšius, vis tiek. Aš čia pradžioj kol dar neįrašinėjai sakiau, kad viena pasikvieti, tas vienas dar kažką pažįsta, nes tie patys žmonės su tokiais pačiais ir bendrauja. Jeigu aš linkęs į savanorystę, į gerus darbus, tai ir mano draugai bus kažkiek linkę į tai, bent pora jų. Tai jis pasikviečia savus, ten vienas moka kompiuteriu, kitas mano draugas moka ten anglų, tai jis gali pamokinti juos anglų. Nors jau jaučiu kad būtų specifiškai paieškoti reikia gerai.“*
>
> *„<...> savanoriai vis taip atsiranda atsiranda, mes patys į facebooką kvietėm, ten ateina žmonės, bet dar nepakankamai aktyviai ieškom.“*

Organizacijos naudojasi ir specialiomis darbuotojų paieškos sistemomis, kai reikia rasti savanorį tam tikroms specifinėms funkcijoms vykdyti.

> *„Pavyzdžiui internete, kur yra tas CV.lt savanorių skiltis, reikėtų, kad virtuvėj kas nors perimtų, nes ... jau 4 mėnesiai pas mus dirba ir kiekvieną dieną, jau*

[198] Plačiau žr. Vilniaus arkivyskupijos „Carito“ internetinėje svetainėje http://vilnius.caritas.lt/prisidek-prie-musu.html

kiek ir pavargo žmogus, tai tai.. Tai va tai, niekaip rankos nenutįsta iki to darbo, bet reikėtų ten ieškoti. Vienintelis, kurio ieškojau specifika buvo jogos mokytojas, ai ir dar ieškojau šokių mokytojo, bet nė vienas nesutiko, o jogos sutiko iš karto parašiau laiškus ir atsiliepė ir gerai, turėjau tokią svajonę, sako, prieš 10 metų ir dabar kai parašei man laišką, kaip pirštas koks nors – norėjai, dabar turi padaryti, tai va dabar pas mus vaikšto ir savanoriškai moko.“

Ieškant savanorių svarbiausia – nenusivilti. Tai, kad jų trūksta, nereiškia, kad institucijos ar organizacijos veikla nieko nedomina ar laikoma nereikalinga, neįdomi, neperspektyvi ir pan. Savanorystės idėjų visuomenėje sklaida priklauso nuo bendrų socialinių, kultūrinių, politinių ir ekonominių tendencijų, kurioms dažniausiai galima turėti tik labai mažai įtakos. Be to, kaip minėta šio leidinio *III skyriuje*, paprastai kitos socialinės veiklos sritys pritraukia daugiau savanorių nei probacijos sistema. Kad ir kaip ten būtų, svarbu tikėti, kad visuomenėje visuomet yra daug žmonių, galvojančių panašiai ir pasiryžusių padėti. Dažnai tai būna tik tinkamo laiko ir tinkamo susitikimo (konjunktūros) klausimas.

VI.6. Savanorių atranka (priėmimas)

Organizuojant savanorišką veiklą kyla diskusijų apie savanorių atrankos svarbą, etiškumą, galimą žalą pačiam (priimtam ar nepriimtam) savanoriui, tikslinei grupei, organizacijai / institucijai ir bendruomenei. Šių diskusijų galima išskirti dvi pagrindines pozicijas: viena jų palaiko mintį, kad savanorių atranka yra neetiška, nes savanoriai aukoja savo laiką, norėdami padėti kitiems, ir jiems neturėtų būti keliami jokie papildomi reikalavimai, priimami tiesiog visi norintys. Savanorius jų veikloje turi lydėti institucijų ar organizacijų darbuotojai (specialistai), todėl jų užduotis yra laiku pastebėti, kad veikla tampa destruktyvi, varginanti ir pan., bei įsikišti. Kita pozicija išreiškia savanorių atrankos poreikį. Organizacija, teikdama pagalbą savo klientams, turi užtikrinti visišką fizinį ir psichologinį jų saugumą. Pasak *I. Jonutytės,* autoriai *J. Patterson, Ch. Tremper* ir *P. Rypkema* teigia, kad savanorių atranka yra būtina, nes savanoris gali padaryti žalą klientui, organizacijai ir sau pačiam, ypač jeigu, pavyzdžiui, dirba su rizikos grupės vaikais, paaugliais, neįgaliais ar senyvais žmonėmis. Savanorių atrankos tikslas turėtų būti ne tik apsaugoti klientą nuo galimo netinkamo elgesio, bet ir galimos žalos organizacijai ir pačiam savanoriui prevencija[199]. Taigi, kaip buvo minėta, jeigu netinkamai

[199] *Jonutytė I.* Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje. Vilnius, 2007.

ir neatsakingai bus parinkti savanoriai arba visiškai nebus vykdoma atranka, gali būti pažeista tikslinei grupei teikiamų paslaugų kokybė, organizacijos darbuotojų interesai ir pačios organizacijos įvaizdis. Pavyzdžiui, įvairios negydomos priklausomybės (nuo narkotikų, alkoholio, vaistų ir pan.), psichiniai sutrikimai, iššaukiantis savanorių elgesys ir pan. gali (čia pabrėžiamas žodis „gali“, nes visada svarbiausia yra konkretus kontekstas) mažinti klientų ir aplinkinių pasitikėjimą institucija ar organizacija, pažeisti darbuotojų ir klientų teises bei teisėtus interesus. Be to, **atranka svarbi ir pačiam į savanorišką veiklą norinčiam įsitraukti asmeniui**, nes savanorystei dažnai reikia ne tik psichologinių jėgų, bet ir fizinių pastangų. Tad jei žmogus turi, pavyzdžiui, sveikatos problemų, organizacija neturėtų leisti jam dalyvauti veikloje, kuri keltų pavojų jo sveikatai. Taip pat, jei asmuo turi neišspręstų emocinių, psichologinių sunkumų, jis negali dalyvauti savanoriškoje veikloje, kuriai reikia emocinio stabilumo[200]. Žinoma, daugelį iškilusių abejonių dėl į savanorišką veiklą norinčių įsitraukti asmenų tinkamumo, gali išspręsti plačios savanorystės galimybės ir specializacija, jei institucijos ar organizacijos veiklos spektras yra labai platus (pavyzdžiui, koks jis yra „Carite“). Jei kyla abejonių dėl būsimo savanorio galimybių dirbti su (buvusiais) nuteistaisiais, jam galima siūlyti įvairią veiklą su kitomis tikslinėmis grupėmis arba savanorišką veiklą, tiesiogiai nesusijusią su tiksline grupe.

Savanorių atrankos apžvalga Lietuvoje parodė, kad nėra bendros visoms institucijoms, organizacijoms ar bendruomenėms savanorių atrankos – kiekviena organizacija, atsižvelgdama į savo specifiką, poreikius, darbo metodus ir savanorių motyvaciją, **kuria savus atrankos kriterijus ir savitą atrankos modelį**, taip pat taiko skirtingas atrankos metodikas: individualius ir grupinius pokalbius, anketavimą, standartizuotą pokalbį – interviu, kūrybines užduotis ir kt.

Nuteistieji – išskirtinė tikslinė grupė, turinti savų socialinių sunkumų ir poreikių[201], todėl darbas su ja iš savanorio gali pareikalauti tam tikrų savybių ir gebėjimų. Anketinės apklausos metu organizacijų darbuotojų buvo prašyta nurodyti **grėsmes, su kuriomis gali susidurti dirbdami su nuteistaisiais savanoriai**. Iš esmės ir nevyriausybinių organizacijų, probacijos tarnybų darbuotojai dažniausiai minėjo pavojingas darbo sąlygas ir tam tikrus konkrečius jų aspektus (iš viso – 11 atsakymų): pavojus užsikrėsti ligomis, psichologinis

[200] *Borovskaja O.* Savanorystės organizavimo ypatumai vykdant projektinę veiklą bendruomenėje. Magistro darbas. MRU. Vilnius, 2007.

[201] Plačiau žr. *šio leidinio IV skyrių.*

perdegimas, konfliktinės situacijos, smurtas ir pan. Penkiose anketose paminėtos galimo bendravimo su kaliniais problemos (kalinių vengimas bendrauti, manipuliavimas savanoriais, per didelis savanorių pasitikėjimas).

Atlikto tyrimo metu projekte dalyvavusių institucijų ir organizacijų atstovai, dirbantys su savanoriais, išskyrė tokias savybes, kurias, jų nuomone, turi turėti savanoriai, dirbantys su nuteistaisiais:

- darbui su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų tinkamiausi nurodyti **pilnamečiai savanoriai** (dėl savanorių amžiaus žr. *taip pat šio leidinio V skyrių*). Daugelyje anketų nurodyta 21 metų ir didesnė minimalaus savanorių amžiaus riba (13 atsakymų nurodyta minimali savanorių amžiaus riba – 21–25 m.). Tik dviejuose „Carito“ padalinių klausimynuose nurodyta, jog būtų galima priimti ir jaunesnius, t. y. 18 m. nesulaukusius, savanorius; dviejuose probacijos tarnybų užpildytuose klausimynuose minimali amžiaus riba savanoriui nurodyta 18 metų. Maksimali savanorių amžiaus riba klausimynuose arba nenurodoma, arba siejama su 60–65 m. (nevyriausybinių organizacijų užpildyti klausimynai) ar su 40–55 m. amžiumi (probacijos tarnybų užpildyti klausimynai). Pastebėta, kad į projekte dalyvavusias institucijas ir organizacijas besikreipiančių **pačių klientų** iki 21 metų ir vyresnių nei 60 metų yra mažiau, todėl ir atitinkamo amžiaus savanorių poreikis yra mažesnis. Manytina, kad tikslinės grupės amžius galėtų būti svarus motyvas pagal jį atitinkamai formuoti ir savanorių grupes;
- išsiskyrė respondentų nuomonės dėl savanorių, dirbančių su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų, **išsilavinimo**. Nevyriausybinių organizacijų respondentai savanoriams kelia žemesnius išsilavinimo reikalavimus. Dažnas atsakymas – savanorio, dirbančio su nuteistaisiais ar grįžusiais iš įkalinimo įstaigų, išsilavinimas nėra svarbus (3 atsakymai) arba jis turėtų būti bent vidurinis (3 atsakymai). Probacijos tarnybų atsakymuose dominuoja bent aukštesnysis savanorio išsilavinimas (7 atsakymai). Įdomu pažymėti, kad „Carito“ atstovai, dirbantys probacijos tarnybos patalpose, mano, jog savanorių išsilavinimas nėra svarbus. Kai kurie respondentai, apibrėždami išsilavinimą nurodė, kokių sričių išsilavinimą turintys savanoriai būtų tinkamiausi – socialinės, psichologinės, pedagoginės krypties – bet dauguma jų pažymėjo, kad šios kryptys yra prioritetinės, bet tikrai nėra būtinos;
- respondentai nurodė aptariamoje srityje dirbantiems savanoriams svarbius turėti **gebėjimus ir pomėgius**. Dauguma jų – bendro pobūdžio:

komunikabilumas, darbas komanda, mokėti atpažinti ir spręsti problemas, gebėti savarankiškai organizuoti veiklą, mokėti spręsti konfliktus, operatyvumas, domėjimasis tiksline grupe. Tam tikrai veiklai, be bendrųjų, yra svarbūs ir tam tikri **konkretūs gebėjimai**, pavyzdžiui, kompiuterinis raštingumas, „Alfa kursams“[202] – motyvacija augti krikščioniškajame tikėjime ir pan.; be to, keliose anketose paminėta, jog norintys būti savanoriais asmenys neturėtų patys turėti priklausomybių;

- taip pat buvo išskirtos **asmeninės savybės ir vertybės**: atsakingumas, pagarba žmogui, savarankiškumas, iniciatyvumas, geranoriškumas, supratingumas, noras padėti, veiklumas, sąžiningumas, punktualumas, nors minimali motyvacija, su kuria galėtų dirbti savanorių koordinatoriai ir kiti partnerio ar jo padalinio darbuotojai. Viename „Carito“ darbuotojų užpildytame klausimyne paminėta, jog svarbu, kad savanoriai būtų praktikuojantys tikintieji.

Su savanorių koordinatoriais **atlikti interviu** parodė, kad specialiai nėra nustatytos griežtos savanorių atrankos. Viena iš to priežasčių įvardijama savanorių stoka, todėl priimami beveik visi norintieji:

„Lietuvoj nėra tokios padėties, kad ateitų 200 ir tu jau atrinkinėtum pagal kažkokius kriterijus. Ateina 5-6 irgi nesakysi, kad aš tik 3 galiu.“

Savanorių atranka priklauso ir nuo organizacijos v**eiklos specifikos bei jos galimybių** įtraukti savanorius į įvairią veiklą:

„Gal kokiai inspekcijai tai būtų sunkumų, pas mus kai tas dienos centras, jie gali ir lauke susitikti ir mieste gali susitikti, daryt kažkokius, supažindint su miestu, kur jie ką tik išėję ir Ignalinoj gyveno ir dabar ką tik atvažiavo į Vilnių, tų veiklų kaip ir daug yra, kad tuos savanorius užpildyti.“

Pabrėžiama, kad **nėra išankstinių kriterijų savanoriams**, priimami įvairūs asmenys, bandoma surasti vietą organizacijoje ir tam tikrų išskirtinių asmeninių savybių turintiems (ar turėjusiems) asmenims:

„Nėra tokios specifikos kol kas atpažinta galinčių ar negalinčių dirbti dėl tikslinės grupės, nu aišku jau sunkiau yra jei yra psichinis ligonis, žmogus atėjęs su psichikos sutrikimais, bet ir tai kartais gali būt kūrybiškų sprendimų. Buvo

[202] „Alfa kursai“ (pavadinti turint mintyje pirmąją graikiškosios abėcėlės raidę *A, α*; gr. *άλφα,* lot. *alpha*) vedami krikščioniškose parapijose ir bendruomenėse. Tai – 11 kassavaitinių susitikimų, kuriuose susipažįstama su pamatinėmis krikščionybės tiesomis ir kviečiama jas asmeniškai išgyventi. Plačiau žr., pvz., www.bernardinai.lt

pas mus savanoriauti atėjęs tikrai su sutrikimu kažkokiu vyrukas, tai ir mes numatėm, kad būtum vargę su juo jeigu jis taip tiesiog ateitų ir pavyzdžiui dienos centre veikloj kokioj dalyvautų, bet ką mes su juo susitarėm, jisai didelis toks augalotas vyras, ką susitarėm, va socialinė tarnyba kraustėsi, jeigu tau tokia pagalba tinka ir jeigu norėtum prisidėt, tai galim pakviest tave ir tu padėsi panešiot nešulius sunkius, na ir OK, jis atvažiavo padėt, bet tai jau nebuvo su tiksline grupe darbas, tiesiog pagalba. Šiaip nėra."

„Netgi kad tas pats narkomanas ar ne, buvęs, jis ten buvo vaikinas atėjęs, dvi savaites tiktai metęs ir sako aš noriu būt savanoriu, kad kažką daryčiau gero, kad skleisti tą žinią. Ir sako, kad aš nieko daugiau nemoku, tik perduoti ką aš patyriau ir kaip man sunku ir galbūt kas nors pasimokys ir eis kartu su manim. Tai va, tai ta savanorystė irgi tokia, kad ok, gerai gali, tokių ribų nėra kažkokių. Aišku, jam nelabai pavyko pabaigoj, bet bandė, fainiai, kad bandė."

Vis dėlto, nors labai griežtų atrankos kriterijų nėra, atsižvelgiant į specifinę tikslinę grupę, svarbios tam tikros **asmeninės savybės**, pavyzdžiui, bendravimo įgūdžiai, pastovumas, psichologinis tvirtumas, atsparumas manipuliavimui ir pan.:

„Stiprių jo, kad savim žmogus pasitikėtų, kad jis nebijotų, kad nebūtų užsidaręs žmogus, kad neturėtų išankstinių nuostatų svarbu, nes savanorės tos kurios ateina praktiką atlikti ir socialinį darbą studijuoja jau matosi, kad ateina ir žiūri iš padilbų, nesišneka ir vyrai automatiškai tai pajaučia. Ateina savanorės, kaip ir jos funkcija didžioji, kad sutaikyti vyrą, žmogų išėjusį iš kalėjimo su visuomene, jis neša didelį pyktį ant tos visuomenės išėjęs, tai, kad jis ten papuolė, kad gavo per didelę bausmę, kad kentėjo, visi mes esam kalti. Ir ateina tas žmogus iš paprastos normalios šeimos, kuris niekados nėra sėdėjęs ir kuris turėtų atstovauti ir tuo pačiu nešti gerą žinią, kad aš esu draugiškas tau, kad aš noriu tau padėti. Jeigu ateina kuris turį kažką piktą – nu žinai tu kalinys, bet aš turiu padaryti čia kažką, nes man reikia. Jau tada nėra gerai. Bet tai vis tiek kad turėtų tą pozityvų požiūrį į žmones."

„Tai tą bandom padaryt per atranką, išsiaiškint su savanoriu, ar jisai galės, nes būna kartais tokie nu paprasti kriterijai, kad ateina ir sako, na aš norėčiau čia padėt, na gerai, labai gerai, tai kada galėtumėm susitart susitikt, tai tiesiog negalim susitart dėl vieno susitikimo, nes aš čia kažkada užeisiu, kažkada neužeisiu. Tai reiškia jau pastovumo nėra jokio, bet vis tiek paliekam šansą. Tai vienas kriterijų, kad būtų įmanoma susitart dėl konkretaus laiko, žinai vat, tada aš ateinu ir darau ką darau arba tiesiog galim kviestis į..., bet šiaip yra atranka, bet ji neturi tokių aiškių kriterijų stiprių, nes stengiamės ne, nu kaip tam, nežinau, gal persiuntė tą klipą idėją klipo, nes nežinai ką išmeti, ir tas principas yra

su savanoriais, nes negali žinoti ką reiškia kaip aš galiu vertint žmogų pašnekėjęs vieną ar du kartu, negaliu, tiesiog pasišnekam ir jeigu žmogus nori, jeigu galima susitarti dėl kažkokių pabandymų, tai bandom tada ir <...>".

„Bet žinoma vienijantis principas tai yra, kas galėtų būti savanoriu, atrankos principas tai yra tas gebėjimas būti tarpasmeniniame, ne funkciniame santykyje. Kol kas šioje veikloje ne specialistai yra reikalingi kažkurios tai srities, bet būtent kaip Carito tapatybė tai yra derinti profesinę veiklą su tarpasmeniniu santykiu, tai reiškia tie empatiniai sugebėjimai, užklausimo, gebėjimo korektiškai elgtis su klientu ir tam tikro psichologinio atsparumo. Priimti tą realybę, kuri yra šita tikslinė grupė ir neišsigąsti."

„Tai atrankos būdas dvejopas yra: arba iš Carito, tai reiškia jau yra įvykęs pirmas pokalbis, pirmas interviu ir jeigu savanoris pats išreiškęs mintį yra, kad čia galėtų savanoriauti, savo poreikį įvardijęs, tada dar vieno pokalbio metu tiesiog bandom atpažinti jo kaip asmens kompetencijas, bendravimą, iš esmės pagrindinis principas pagal kurį stengiuosi pažiūrėti ar gali tikt ar netikt, tai yra bendravimo kokybė. Žmogus pajėgus tarpasmeniniam ryšiui, nes ne tiek reikalingi specialistai kiek santykis su klientu, nes dėl šios tikslinės grupės specifikos žmonės yra jautrūs santykiui su jais, kad jis būtų lygiavertis daugiau. O taip pat žiūriu ar negąsdina savanorio iššūkiai būtent su šita tiksline grupe. Tiesiog stengiuosi pateikti realistinį vaizdą, kas yra. Ir po to tiesiog kol kas dar neformalus bandomasis laikotarpis. Iš pradžių su savanorių koordinatorium kažką veikia savanoris ir tada pabandom reflektuoti dar vieno pokalbio metu kaip ką jos patyrė, kaip jaučiasi."

Vienas respondentas pažymėjo, kad savanorių atranka turi vykti atsižvelgiant į **organizacijos kultūrą ir tikslus** – savanoris savo veikla neturi trukdyti organizacijos darbo.

„Atranka labiau pas mus aš taip esu suvokęs atsitinka ne pagal darbo specifiką, bet labiau pagal darbo kultūrą vyraujančią organizacijoj, nes rūpestis yra, kad savanoris netaptų trukdžiu darbuotojams, vietoj to, kad ateina padėt, kad jisai neateitų trukdyt ir, kad jisai nesijaustų pats, kad trukdo, o nepadeda."

Yra prasmės ir, tą pažymi respondentai, dėl **savanorio (ne)tinkamumo nespręsti iš karto, akimirksniu**, nebent tikrai iš karto paaiškėja ir bendrai sutariama, kad konkretaus asmens savanorystė neperspektyvi. Paprastai atranka vyksta ir turėtų vykti natūraliai, savanorio darbo proceso metu, pirmaisiais savanoriavimo mėnesiais. Savanoriui suteikiamas neformalus (tiesiogiai neįvardijamas) bandomasis laikotarpis:

„Bet jinai nėra per vieną pokalbį, ta prasme, kad aš pasišneku ir sakau mmm... Tai nėra, kad per vieną pokalbį sprendžiu kažką. Bet kuriuo atveju jeigu žmogus ateina ir turi kažką duoti, nori duoti, nesvarbu kokios tos priežastys. Ir paskui jeigu jau jis dirba čia, daro kažką ir matau kad, na visi mes, aš viena nenusprendžiu netgi ir direktorė, sakau na kažkaip negerai čia gaunasi, čia vienaip daro, o paskui su ta pačia tiksline grupe eina ir baliavoja ten vakarais. Nu jau nėra gerai. Tai šnekamės tada ir su pačiu savanoriu, kas negerai, kodėl negerai. Kas peržengia jau ribas ir arba jis taiso arba išeina iš savanorystės, bet tokio, kad per vieną pokalbį, sakau ateina ir sakau ne.“

„Na jo jo, jeigu tas, bet tas irgi paaiškėja dažniausiai, mes psichologinio kažkokio testo nepateikiam žmogui atėjus, tai pasimato eigoje. Ir tada yra erdvė arba šnekėtis, nes gali būti tiesiog situacijos nutinka ir aš pratrunku, tiesiog tas vienas atsitikimas nereiškia, kad aš nepasimokysiu ir nebūsiu dar geresnis savanoris. Atsiranda tokia galimybė šnekėtis, šnekamės kas nutiko, kas ten buvo. Kaip, ar čia visada, ar tau dažnai tau būna, nes jeigu iš tikrųjų jei vieną kart antrą kart, realiai pagal situaciją. Jeigu matos kad jau tikrai žmogui nu neišeina, yra buvę, yra buvę savanorių, kad jau per pirmą pokalbį nepavyko susišnekėti, tai jau mes taip tada ir susitarėm, kad ne, ir yra, aišku, ir lieka klaustukas, o gal ji ten būtų sėkmingai realizavusis čionai ir gal būtų visai neblogai buvę, bet tiesiog nepavyko susišnekėti.“

Savanoriavimo pradžioje stebima, kaip savanoris **prisitaiko organizacijoje**, kaip **bendrauja su tiksline grupe** ir pan. Stebėti stengiamasi subtiliais būdais, nesudarant spaudimo ir įspūdžio, kad žmogus kontroliuojamas:

„Jo, nes iš tikrųjų nežinai koks žmogus. Gali sėdėt sakyt, kad labai myli žmones, o nueit ten ir jaust kažkokį priešiškumą galų gale. Nebūtinai kaip kaliniui gali jausti, kaip tatuiruotam žmogui ar ten smirdinčiam žmogui, jie gi ten visokie, tai gali pradėt raukytis. Tai tiesiog pabūni kartu, pasižiūri kaip jis reaguoja, kaip žmonės į tą savanorį reaguoja, ar jie susibendrauja, jeigu viskas fainai gali ir už 10 min. išeiti. Aišku, kad tai nebūtų, kad stebiu aš tave, dabar stebi tu, elkis kažkaip... Bandom atrast bendrą veiklą pradžiai kažkokią, nežinau, menine forma, žaidimo forma ar filmo pažiūrėjimo forma, na, kad tai būtų visi veikiam, ne kad jos veda, o aš stebiu, kad tas užsiėmimas, ar ne, pirmas – aš ten joms paantrintu, o jos veda – kaip pagalba daugiau, o ne priežiūra.“

Savanorių koordinatoriai ne itin pabrėžė **amžių** kaip svarbų atrankos kriterijų. Vis dėlto vienos organizacijos savanorių koordinatorė pažymėjo, kad nepilnamečių savanoriavimas būtų sudėtingas, nes yra didesnis nuteistųjų manipuliavimo pavojus. Tačiau nėra kategoriškai atmetama galimybė, kad labai

jaunas žmogus negalėtų savanoriauti, skiriant daugiau dėmesio jam parengti ir įtraukti į savanorystės veikloje su nuteistaisiais specifiką:

> *„Sunkų būtų, nebuvo dar. Jo, manipuliacijos gal tada didesnė tikimybė nes vyrai yra linkę gal – nu paskolink man čia penkis litus, reikia vis tiek turėti, suprasti su kuo bendrauji, nepervertint tų žmonių, kad ir kiek tu jį gerbtum mylėtum, ir visi žmonės yra geri, bet nepervertinti, jie irgi turi savo žaidimus. Tai gal jo, jeigu jau būtų jaunimas kažkoks labai jaunas žmogus, tada gal reikėtų įvestį į tą kontekstą, kas tu esi su kuo tu esi ir ir paruošti papildomai.“*

Apibendrinant svarbu pažymėti, kad, organizuojant atranką savanoriškai veiklai probacijos sistemoje, reikėtų matyti galimas darbo su didesnės rizikos grupe grėsmes, taigi atrankos kriterijai tokiai veiklai turėtų būti griežtesni. Įdomu, kad savanorių koordinatoriai interviu metu ypač griežtų atrankos kriterijų neišskyrė, nors pažymėjo, kad savanorių atranka tam tikroms specifinėms funkcijoms atlikti yra griežtesnė – ieškoma atitinkamų gebėjimų turinčių žmonių (pvz., maistui gaminti, ugdymo užsiėmimams ir pan.). Mažesni reikalavimai keliami savanoriams, kurie arba užsiima mažiau įgūdžių ir psichologinio pasiruošimo reikalaujančia veikla, arba tokia veikla, kuri nėra tiesioginis socialinis, pedagoginis arba psichologinis darbas su tiksline grupe (pvz., pagalba buityje ir pan.). Todėl atrankos griežtumas priklauso ir nuo savanorio veiklos srities specifikos.

VI.7. Savanorių rengimas (mokymai)

Savanoriai gali teikti įvairiausias paslaugas tikslinei grupei arba dalyvauti jas teikiant, atlikti įvairiausius darbus institucijoje ar organizacijoje, o tai įpareigoja organizaciją prisiimti atsakomybę už savanorių darbo kokybę. Pagal *L. C. Johnson,* organizacija ne tik turėtų pasirūpinti tinkamų savanorių parinkimu atitinkamai veiklai, bet ir **juos atitinkamai parengti**. Organizuojant savanorių rengimą būtina atsižvelgti į turimą pasirinktos savanoriškos veiklos patirtį. Į tą pačią savanorišką veiklą gali įsitraukti labai skirtingo amžiaus, išsilavinimo, patirties, charakterio, profesijos savanoriai. Anot *I. Jonutytės,* svarbu diferencijuoti savanorių pa(-si)rengimo programas, atsižvelgus į individualius savanorių gebėjimus. Pavyzdžiui, į ligonių lankymą namuose dažniausiai įsitraukia brandaus amžiaus moterys, o į socialinę-pedagoginę veiklą su vaikais – moksleiviai, studentai. Tačiau tarp savanorių būna ir tam tikros

srities specialistų, todėl netikslinga organizuoti visiems savanoriams vienodo turinio, trukmės ir pan. savanorių rengimo kursų, nebent institucijai ar organizacijai svarbu skatinti savanorių bendrystę. Organizacijoms svarbu lanksčiai vertinti savanorių kompetenciją, įgytą už organizacijos ribų[203].

Pagal Europoje susiformavusią tradiciją savanorių rengimo strategija vystoma dviem kryptimis:

1. Savanoriai specialiai nerengiami socialiniam darbui, o reikalingų žinių ir įgūdžių jie įgyja praktinėje veikloje, dirbdami šalia patyrusio darbuotojo.
2. Savanoriai specialiai rengiami pasirinktai veiklai, organizuojant jiems kursus, seminarus, konsultuojant individualiai ir pan.[204]

Projekte dalyvavusių institucijų ir organizacijų veikloje dominuoja pirmasis būdas. Savanorių mokymasis vyksta jiems bendraujant su koordinatoriumi, kitais darbuotojais bei savanoriais, taip pat organizuojant savanorišką veiklą lydinčius susitikimus / grupes. Galima teigti, kad šios mokymų formos turinį praktiškai atitinka toliau aprašyti savanorių palaikymo ir motyvavimo etapai.

Vis dėlto savanorių koordinatoriai pabrėžia ir **specialių savanorių mokymų poreikį**. Mokymasis savanoriui ir koordinatoriui bendraujant ir specialūs mokymai įvardijami kaip turintys skirtingus tikslus, suteikiantys skirtingas žinias ir įgūdžius, todėl šalia pirmojo mokymosi būdo reikalingi ir specialūs mokymai.

> *„Tai savanorių koordinatorius, vis tiek tai yra, negali viso to išdėstyti, tik trumpai pagrindinius momentus, bruožus. Tai reikalingi mokymai arba kitas būdas, tai kiekviena organizacija tada truputį pristato savanoriam. Tarkim PI analitikas pristatė PI veiklą savanoriam, tai pat projekto partneriam savo veiklą, savanorystės patirtį pristatė savanoriam, pvz., Caritas mokymai. Tiesiog tai mokymai yra būtini, tiesiog nes jie irgi įveda savanorius, manau, kad turėtų ne savanorių koordinatorius atskirų individualių konsultacijų, pokalbių su savanoriais metu aiškinti, bet turėtų būti mokymai kryptingi. O savanorių koordinatorius, tai tik atranka ir įvadas į pačią savanorystę, tai kas vyksta čia, pradinė informacija, o toliau turėtų būti mokymai, kurie duotų bendrą vaizdą, stuburą savanorystės.“*

Mokymai reikalingi ir dėl tikslinės grupės specifiškumo – **darbui su nuteistaisiais reikia tam tikrų specialių teisinių ir psichologinių žinių**:

---

[203] *Jonutytė I.* Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje. Vilnius, 2007.

[204] *Payne M*. Social care in the community. London, 1993.

„Tikrai nori žinoti savanoriai, o kaip elgtis su šita tiksline, su nuteistaisiais, nes tikrai mato, kad yra sava specifika, tai yra ir gerokai greičiau pajudėtų tas... tvirčiau jaustųsi savanoris, kažkaip efektyviau. Ir savanorių motyvacijos priemonė yra mokymai, kaip su tiksline grupe elgtis ir taip pat mokymai apie organizacijos tapatybę, kokia yra savanorių vieta, ką veikia šitoj organizacijos, kas yra savanoris. Nes nori turėti žinių, taip pat išreiškia norą turėti žinių bendrai apie probacijos sistemą, apie laisvės atėmimo visą procesą, jeigu žmogus pakliūna į šitą sistemą kaip nuteistasis ar jis būtų laisvės atėmimo vietą ar vykdymas atidėtas bausmės, tiesiog apie visą sistemą, kokia kokia, apie visumą, nes tada susidaro fonas savanoriui daugmaž, nes kai yra bendras visuminis vaizdas, tai labai motyvuoja.“

„Tai jeigu klaustum, ar reikalingi ar nereikalingi yra mokymai savanoriams, tai aš manau, kad yra reikalingi, tai būtent apie specifinės grupės, apie klausymąsi, apie tai apie ką turėsim tą seminarą iš dalies, tą būtų gerai mums pasirengti ir atėjus savanoriam pamokyt, nes tai būtų ir pačiam savanoriui ir mum didžiulė nauda. Kol kas neturim.“

Savanorių koordinatorių interviu metu buvo išreikštas specialių savanorių mokymų poreikis, visų pirma dėl tikslinės grupės specifikos – dirbant su nuteistaisiais svarbios yra tam tikros teisinės, socialinės ir psichologinės žinios. Savanoriai turėtų būti supažindinami su probacijos sistema ir probacijos vykdymo tvarka, įgyti supratimą apie psichologinį bendravimą su nuteistaisiais, manytina, kad svarbu išmanyti ir kitas sritis, kurios gali būti svarbios dirbant su nuteistaisiais, pavyzdžiui, socialinę paramą, įdarbinimo galimybes, teisinį jo reglamentavimą ir pan.

VI.8. Savanorių palaikymas (motyvavimas)

Savanorystės motyvai ir paskatos aptartos šio leidinio *I skyriuje*. Akivaizdu, kad, norint savanorius išlaikyti ilgesnį laiką, būtina toliau juos palaikyti ir motyvuoti, kad jų energija neišblėstų ir jie jaustųsi papuolę į jiems palankią terpę, yra naudingi kitiems. Apibendrinant įvairių autorių teiginius apie savanorių palaikymą ir motyvavimą galima išskirti šiuos pagrindinius savanorių tolesnio **palaikymo (motyvavimo) aspektus**:

- **Savanoris jaučiasi esąs organizacijos dalimi** (jo vaidmuo vertinamas organizacijoje). Svarbu savanorį įtraukti į sprendimų priėmimą tai leidžia pajausti, kad nuo atsakomybės priklauso pokyčiai. Svarbu pažymėti, kad savanorio dalyvavimas priimant sprendimus nereiškia,

kad savanoris pats priima sprendimus dėl organizacijos veiklos, nes tai – organizacijos vadovybės kompetencija. Svarbu, kad savanoriai nesijaustų esantys nuošalyje – būtų klausiama jų nuomonės, būtų informuojami apie priimtus sprendimus, planus, svarbius įvykius ir pan.

- **Savanoris jaučiasi svarbus ir naudingas bendruomenei**. Čia svarbiausia organizacijos sprendžiamų problemų aktualumas, vertybės, kurių organizacija laikosi, ir jos tikslai[205]. Savanorio ir organizacijos vertybių ir tikslų artumas padeda savanoriui jaustis savo vietoje ir atliekant reikiamą vaidmenį.
- **Savanoriškas darbas teikia galimybę tobulėti**. Savanoriška veikla turi sudaryti galimybes asmeniškai tobulėti (bendraujant, patiriant naujų įspūdžių, dalyvaujant įvairiuose renginiuose ir t. t.) arba (ir) skatinti specialiuosius gebėjimus ir kelti profesinę kvalifikaciją. Užsiimant savanoriška veikla tikslingai arba nesąmoningai gali būti patenkinami visiškai priešingi poreikiai bei interesai nei dirbant pagrindinį – mokamą darbą. Kai kas gali ieškoti kitų vertybių, ignoruojamų jo darbe ar kasdieniame gyvenime, pavyzdžiui, nuoširdžių santykių tarp žmonių, atvirumo, nesavanaudiškumo ir pan.[206]
- **Priklausymas bendruomenei**. *P. Jordano, M. Ochman* nuomone, labai dažnai savanorius motyvuojantis veiksnys yra poreikis susitikti su naujais žmonėmis ir įveikti izoliacijos ir nereikalingumo jausmą. Lygiai taip pat svarbus poreikis priklausyti grupei. Grupė suteikia savo nariams vieningumo, bendruomenės, paramos ir saugumo jausmus. Grupė patenkina žmonių poreikį būti kartu su kitais žmonėmis, kurių vertybės ir tikslai sutampa su jų vertybėmis ir tikslais. Suvokimas, kad tu priklausai tam tikrai grupei, veikiančiai pagal aiškius standartus ir vertybes, leidžia atsirasti tam tikram išskirtinumo jausmui. Nuolatinis bendravimas ir atviri žmogiški santykiai institucijoje ar organizacijoje apsaugo nuo staigaus, nepaaiškinamo savanorių „dingimo“. Užtikrinant nuolatinį bendravimą, svarbu keistis mintimis apie esamą situaciją ir pasikeitimus, galinčius turėti poveikį veiklos rezultatams[207].

---

205 Plačiau žr. *McCurlsy S., Lynch R.* Savanorių vadyba. Vilnius, 2001.

206 *Jordan P., Ochman M.* Savanorių vadybos nevyriausybinėse organizacijose pagrindai. Vilnius, 1998, p. 52. Taip pat žr. *Jonutytė I., Bitinas B.* Savanorių rengimas darbui su socialinės raidos rizikos vaikais: motyvacinis aspektas // Socialiniai mokslai, 2000, Nr. 2 (23).

207 *Jordan P., Ochman M.* Savanorių vadybos nevyriausybinėse organizacijose pagrindai. Vilnius, 1998, p. 54.

- **Ryšys su organizacijos darbuotojais, ypač – savanorių koordinatoriumi**. Svarbu, kad darbuotojai ir ypač – koordinatorius palaikytų ryšį su savanoriais. Būtina bendrauti individualiai, o kartą per savaitę ar dvi turėtų vykti susirinkimas su visais grupės savanoriais. Svarbi šių susitikimų funkcija – teikti ir gauti moralinę bei psichologinę paramą. Dažnai atmosfera grupėje nulemia savanorio norą likti organizacijoje. Labai svarbu palaikyti savanorius tuo metu, kai jie susipažįsta su komanda – kol jie dar yra naujokai ir aiškiai nesuvokia, kokios veiklos iš jų tikimasi ir ką jie daro neteisingai. Svarbu pagelbėti krizinėje situacijoje ir suvokti tokias situacijas ne kaip pralaimėjimą, bet kaip naują naudingą patirtį[208].
- **Sudaromos sąlygos motyvuojančiai veiklai**. *S. McCurley* ir *R. Lynch* teigia, kad, kuriant efektyvią savanorių programą, svarbiausia tinkamai parinkti savanoriams darbus, sukurti motyvuojančias darbo (veiklos) vietas. Savanoriai, ateidami dirbti, skiria dalį savo laisvalaikio. Jeigu jiems darbas atrodo neįdomus, nemalonus, žeminantis ar kaip nors kitaip jų netenkinantis, jie pasirinks kitokį laisvalaikio leidimo būdą. Organizacijai, galinčiai pasiūlyti įdomias ir produktyvias darbo vietas, bus nesunku pritraukti ir išlaikyti savanorius[209].
- **Skatinamas atsakingumo ir nuosavybės jausmas**. Svarbu, kad savanoris pajustų asmeninę atsakomybę už tam tikras sritis, veiklą, projektus ar konkrečius asmenis. Pavyzdžiui, projekto *Big brothers, Big sisters*, auklėtojai, krizių telefono tarnybų darbuotojai – visi turi vieną ar daugiau savo globotinių. Nuosavybė suteikia savanoriams tai, už ką jie gali būti atsakingi, taigi ir kuo didžiuotis[210]. Antras, svarbus aspektas – savanorio atsakomybė už savo darbą. Ta aplinkybė, kad savanoris atlieka tik tai, ką kiti nutaria, pradeda sekinti jo motyvaciją, menkinti pasididžiavimo atliekamu darbu jausmą. Jis arba pradės piktintis tuo, ką jam liepiama daryti, arba praras susidomėjimą darbu. Žinoma, negalima leisti, kad visi savanoriai darytų tai, kas, jų nuomone, geriausia, ir tam visiškai nevadovauti. Reikia užtikrinti, kad visi jie dirbtų siekdami bendrų tikslų, tačiau būtina juos įtraukti į planavimo ir sprendimų priėmimo procesą, kad jie pajustų turį nors šiek tiek įtakos savo

208 *Jordan P., Ochman M.* Savanorių vadybos nevyriausybinėse organizacijose pagrindai. Vilnius, 1998, p. 54.

209 Plačiau žr. *McCurlsy S. Lynch R.* Savanorių vadyba. Vilnius, 2001.

210 Ten pat.

darbe[211]. Trečias svarbus elementas, rengiant gerą darbo struktūrą, yra užtikrinti, kad savanoriai būtų laikomi atsakingais už konkrečių rezultatų siekimą, o ne tiesiog už veiksmų sekos ar darbo pareigų atlikimą. Jei jie atsakingi už rezultatus ar pasekmes, sutelkia dėmesį į galutinį veiklos produktą ir patiria pasitenkinimą, kai juntama pažanga siekiant reikšmingų rezultatų. Kai savanorių darbui numatomi konkretūs rezultatai, savanoriai turi galimybę patenkinti savo pasiekimų ir užduoties atlikimo poreikius. Tai padeda jiems pajusti, kad jų savanoriška veikla yra vertinga ir vertinama.

Palaikant ir motyvuojant savanorius daug dėmesio turėtų būti skiriama **pirminiam savanorio įtraukimo į organizacijos veiklą etapui**. Jis reikalingas, kad savanoriui būtų padėta apsiprasti organizacijoje, surasti savo vietą, jaustis gerai ir pan. Šiame etape svarbu ne tik padėti surasti savanoriui „pagauti jo užduoties ar veiklos esmę“, supažindinti su jo funkcijomis, tačiau ir informuoti apie elementariausius dalykus, susijusius su higiena, buitimi ir pan.:

„Bandom per patį pirmą pokalbį bandom atrasti ką jis norėtų veikti. Dažnai ateina ir sako noriu noriu daryti gera noriu kažką ką aš galiu ir tada bendrauji, ką moki, ką veiki, kuo užsiimi, kiek laiko turi galų gale. Kokie tavo pomėgiai, ir bandai atrasti tą nišą, kur tu gali.. papasakoji kas pas mus vyksta. Tai va čia per patį pirmą vyksta atradimas kur savanoris galėtų save realizuoti, galėtų pagelbėti.“

„Dar palaikymui ir apskritai atėjimui savanorio į įstaigą padeda kai jisai įvedamas yra ir konkrečiai žino savo vietą , kad jisai turi savo vietą ir aiškiai susitariama dėl laiko, kada ateis, ką jisai darys, pačioj pradžioj tie dalykai labai svarbu yra, nes tai sumažina pasimetimą, nes pas mus tai ir dienos centre ir visur yra labai daug tokio buvimo neapibrėžtume, kuris kelia be galo daug įtampos, jeigu nesi apsipratęs, tai, kad tą įtampą sumažinti, mes stengiamės kuo aiškiau sudėlioti kaip atrodo mano pirmas atėjimas savanoriauti, pirmas, aš ateinu, čia yra mano vieta, kur aš nusirengiu, paskui čia galiu nueiti į tualetą, na iki tokių smulkmenų, na labai svarbu, nes yra buvę, kad užmiršau pasakyti, kur čia yra tualetas, ir visą dieną prakentėjo žmogus, o paskui ėjo į bendrą tualetą, kur žmonės, tai paskui galvoju, blemba, čia va.. tai jo tokių smulkmenų pasakymas ir užduočių, kurias reikia atlikti ir per tas užduotis palydėjimas tada ateis, tą labai svarbu yra, svarbu yra savanoriams žinoti vieta ir laikas, kada ateina. Tai gali atrodyti savaime suprantama, bet tai yra svarbu, kad jisai jaustųsi saugiai.“

[211] Ten pat.

Taip pat kaip palaikymo būdas pradiniame etape minimas **buvimas šalia savanorio** atliekant tam tikras jam pavestas užduotis:

„Įvedimas? Jo tai pradžioj irgi kai jau surandam kur tai papasakoji daugmaž kaip kas vyksta ir kaip žmonės gali reaguoti, kaip gali bendrauti kaip su jais reikėtų ir kiek to draugiškumo, kiek pasitikėjimo, kiek atsargumo reikia. Ir dažniausiai tai stengiamės, na aš stengiuosi ir bendradarbė [vardas] pasiimam. Mes stengiamės kartu sudalyvauti pirmuosiuose susitikimuose, jei tai yra kokia vokiečių kalba, tai aš per pirmą pamoką ateinu ir vyrus padrąsinu, kad mokomės mokomės...“

Pagrindinės dvi savanorių palaikymo ir motyvavimo formos – **individualūs savanorio ir koordinatoriaus susitikimai**, bendri susitikimai organizacijos viduje ir savanorių iš skirtingų organizacijų susitikimai. Tiek individualūs, tiek bendri pokalbiai, pasak savanorių koordinatorių, yra svarbūs savanorio darbo vertės pajautimui skatinti. Tai susiję su tikslinės grupės specifika – nuteistieji asmenys dažnai būna nemotyvuoti, tai sukelia savanoriams abejonių dėl jų darbo prasmės:

„Ir po to laiks nuo laiko geriausia bent kartą į mėnesį pasidaryti, tokį laiką pasidaryti susidėjimui ir pasišnekėjimui apie savanorystę reflektuojant. Atsitinka tas pakeliui, nu tokia pusiau koja įkišta į duris, bet bent kartą į mėnesį skirt atskirai būtent tam laiko, nes per tą, susirenkamos įžvalgos, susivokimai, tas procesas, savanoriai dažnai pas mus nepamato kuom jie yra naudingi. Sako, aš labai daug gaunu, man čia labai gerai, bet aš gal čia per daug gerai būnu, nes nieko daug neduodu. Ir apie tą neretai tenka pasikalbėti su savanoriais ir svarbus įgūdis sugebėt pamatyt, kokia yra nauda ir žinot dėl ko, vėlgi aš žinau dėl ko tas savanoris ten yra, kad jam pačiam pasakyt, kad žiūrėk čia žiūrėk koks santykis atsitiko ir kokie dalykai po to vyko, kai tu pabuvai, didžiulė vertė. Tai va reflektuot patiem savanoriam jų daromą poveikį, padėti galbūt daryti geresnį poveikį, nu tas reiškia, kad kažkaip patiems jau profesionaliau mokintis kalbėti, jeigu tas yra, priklauso nuo savanorio, jeigu jam tas yra įdomu.“

„Dar labai svarbu vertės pajautimas pajautimas, ką tu darai savanoriui pačiam. Ir tai va, kaip parodyt tą vertę, nes dažnai ir su [vardas] kur šnekėjom – daro daro. Ir savanoris dažnai pajaučia didesnę vertę sau negu jis jaučia duodamas kitam. Mūsų [vardas], kuri virtuvėje yra, nu jinai daro daro valgyti ir bendrauja su jais, nu ir sako aš jau tiek išmokau tiek supratau, tiek savęs pažinau, atradau savo visokius bruožus. Bet nežinau ar aš jiems kažką duodu, ar naudinga tai kad aš čia esu, ar naudinga kad valgyt gaminu, kad bendrauju su jais. Tai va tą atrasti su savanoriu kartu, pažiūrėkim kaip tas elgias kaip tas

bendrauja kaip tas pasikeitė. Kiekvieną apkalbėti apžiūrėti, na atrasti prasmę to savanoriško darbo“.

„Reikalingas grįžtamasis ryšys, tiek darbuotojui iš savanorio pusės, tiek ir savanoriui ir darbuotojo pusės, kad būtų galimą visą laiką reflektuoti ir tuo būdu įprasminti, nes sunkumų vis tiek yra daug, prasmės klausimai visada iškyla su šita tiksline grupe. Susidūrus su nemotyvuotais klientais, tai yra pagrindinis iššūkis nemotyvuoti klientai.“

„Ir savanorystės palaikymui tai iš ties svarbu visada, visos savanorės tai yra išsakę, kad joms svarbu yra matyti savo darbo prasmę čia, kaip konkrečiai kokią naudą, ar yra nauda šitos savanorystės. Tai savanorio laikas yra duodamas veltui, tai jis yra tik dėl prasmės. Jei savanoris gali atpažinti prasmę, tai yra didžiausias palaikymas savanoriui. Tai vat kaip organizuoti tą prasmę, tai iš vienos pusės savanorių koordinat... bendravimas su koordinatorium, kad išsakytų savo patirtį, savanoriui būtų galima reflektuoti taip pat kartu su kitais savanoriais tą irgi padarom, kad savanoriai galėtų išsakyti savo patirtį ir atgalinis ryšys iš koordinatoriaus pusės. Tiesiog padėti įvardyti dalykus galbūt, kurie yra jau pačio savanorio patirty ir kitas dalykas, dar klientų apklausa, kad irgi, kas jiems buvo vertinga, kokie iššūkiai, kas buvo sunku. Tai grįžtamasis ryšys iš klientų, nu jis irgi, jis suteikia prasmę.“

Individualūs pokalbiai padeda savanoriui atsiverti, atskleisti tam tikrus, iš pirmo žvilgsnio gal net ir nepastebimus sunkumus:

„Per individualias šnekamės po vieną, kas buvo sunku. Na, savanoris pats pirmas niekada neateis ir nepasako, kad man buvo sunku tai ir tai. Eini klausi, iš pradžių sako ne viskas gerai viskas gerai, o paskui jau pasišneki jeigu dviese tai ir išlenda, nu vat čia sako nežinojau kaip ten ir vertybės galų gale, nes savanoriai kurie ateina altruistiniais pagrindais, nori save atiduot nori gerą duot, susiduria su žmonėm, kurie daro bloga ir tai teisina kažkuom, gina tą savo poziciją, tai labai tada tos vertybės tada susvyruoja ar iš tiesų nu tos žmogiškosios pusės. Ir man, kai esi kažkuo įsitikinęs, galvoji, kad visi taip galvoja ir tau pasako ne, visai ne taip, aš galvoju visiškai priešingai ten ir apie tą pačią visuomenę ir tą darbą, tada reikia per bendravimą, kodėl iš kur tas žmogus atėjęs, per individualias konsultacijas.“

Pabrėžiama **savanorių tarpusavio susitikimų svarba** tiek organizacijos viduje, tiek su kitų organizacijų (pavyzdžiui, kartu vykdančių projektą) savanoriais:

„Taip pat dalinimasis savanorystės patirtim, pavyzdžiui iš projekto partnerių, kitų organizacijų, tas yra labai svarbu, ir praturtina pačių savanorių tą...

yra didelis irgi palaikymas. Tai pat Carito savanorių mokymai, savanorių irgi bendros akcijos su Caritu, tai ta tapatybė, ką norime įkūnyti čia, kokią žinią. Per tą tarpasmeninį santykį liudyti kitam, kas vis dėl to yra tas tarpasmeninis santykis, kurį akcentuojam čia.“

„Kai tie savanoriai sueina ir pasišneka kaip aš matau, kaip tu matai, tai irgi naudinga yra. Tada visapusiškas tų kitų žmonių vaizdas susidaro, su kuo tu esi. Ta va ir dabar galvojam kokią nors iškylą padaryt kartu su savanoriais į gamtą, kaip kad ir tvirčiau būtų, kad paskatinimas tai būtų. Į kiną nuėjom visi kartu mes su savanoriais. Susimetėm nupirkom bilietą, darbuotojai.“

„Dar kaip palaikymas, čia pavyzdžiui, yra Carito savanorių centras, tai ten yra galimybės visiems savanoriams susirinkti kažkada ir turėti tokius grupinius susitikimus. Taip pat tarp (kad ir visos?) organizacijos mastu turėti jeigu į kelis mėnesius kartą, gal dar ir rečiau gal būti, nes per daug irgi negerai pasidaryt, nes jeigu kartą į mėnesį asmeniška, paskui jei dar ir grupinį turėsi, tai gali būti nelabai prasminga, nes savanoriai gali būti labai užimti, pas mus bent jau tai užimti, dirba ir ateina tuo laisvalaikiu pasavanoriauti, savo tas dienotvarkes susitvarkę, tai dėl to norėtųsi daryt rečiau.“

„Atsižvelgiant į poreikį, kad vienas kitą pamatytų, tuo pačiu palaiko, susitinka toj pačioj įstaigoj, laba diena, kaip gyveni, ką tu čia veiki, tas labai motyvuoja ir padeda eit toliau, toliau dirbt, atveria galimybes kitom naujom idėjom.“

„Galų gale jų savanoriai su mūsų buvo susitikę. Jų savanoriai pas mus buvo atėję ir merginoms kai buvo kaip paskatinimas, ką jos gali kur veikti, plotmėj ir mūsų savanorių buvo tada atėję 6 ir 2 atėjo, tai kiekviena pasipasakojo kas ką veikia. Kaip bendraujate, kaip jie mato tą tikslinę grupę. Tai jautėsi, kad naudinga iš tiesų buvo.“

Apibendrinant svarbu pažymėti, kad nemotyvuota tikslinė grupė gali neigiamai paveikti pačių savanorių motyvaciją. Nematydami nuteistųjų elgesio ar asmenybės pokyčių, savanoriai gali prarasti savo darbo prasmės jausmą. Remiantis savanorių koordinatorių interviu ši problema vertintina kaip **viena iš pagrindinių savanorių palaikymo ir motyvavimo krypčių**. Tam svarbu skirti daug dėmesio tiek individualiuose, tiek grupiniuose pokalbiuose su savanoriais. Čia itin svarbūs yra savanorių koordinatoriaus psichologiniai ir bendravimo įgūdžiai bei patirtis.

VI.9. Savanorių skatinimas

Į savanorišką veiklą įsitraukiama nesitikint materialaus atlygio, tačiau savanorių skatinimas ir apdovanojimas yra labai svarbūs šioje veikloje. Parenkant apdovanojimo būdus reikia atsižvelgti į savanorio darbo specifiką, asmeninius jo poreikius. Savanorišką veiklą tiriantys autoriai pažymi, kad labai svarbūs yra koordinatoriaus ir savanorio santykiai. Maloni aplinka, įsimintas savanorio vardas, pokalbiams su juo skirtas laikas – jau yra paskata. Reikia padėti susidraugauti su apmokamu personalu, pakviesti į susitikimus, informuoti apie organizacijos veiklą, nepamiršti savanorio duotų klausimų, poreikių ir troškimų.

Galimos ir kitos **savanorių apdovanojimų formos**:

- savanorių dienos minėjimas;
- organizacijos ženklelio ir atmintinės įteikimas;
- išskirtinė savanorių apranga (ypač – dideliuose renginiuose) – marškinėliai, kepurės, skarelės, kita atributika; viešas savanorio padarytų darbų paminėjimas;
- kvietimas į neoficialius organizacijos pobūvius;
- pasveikinimai įvairiomis progomis;
- rūpinimasis savanorių gebėjimų ugdymu;
- įvairios išvykos ir kelionės.

Galima rasti įvairių apdovanojimo formų. Jų pasirinkimas turi atitikti organizacijos vertybes, tikslus, veiklos sritį ir pobūdį.

Tam, kad pripažinimas ir skatinimas veiktų, reikia:

- pripažinimą rodyti dažnai;
- skatinti įvairiais būdais;
- organizacijos nuoširdumo su savanoriu;
- žmogaus, o ne jo nuveikto darbo pripažinimo;
- skatinimo formos atitikties savanorio nuveiktiems darbams;
- ypač pabrėžti laimėjimus, kurie yra labiau reikšmingi ir kurių tikimasi.

Apdovanojimas ne tik skatina savanorį veikti, bet ir didina darbo efektyvumą. Pavyzdžiui, Savanorių centras pateikia tokias savanorių **skatinimo priemones**:

- susitikimus su žymiais žmonėmis, įdomius renginius, vakarones rengia 51 proc. apklaustų organizacijų;
- įteikia savanoriams pagyrimus, padėkas už darbą (48 proc. organizacijų);
- sveikina savanorius gimtadienio ir vardadienio proga (40 proc. organizacijų);

- skatina savanorius įteikdamos nedideles simbolines dovanėles (27 proc. organizacijų);
- rašo rekomendacijas mokymosi institucijai ar darbovietei (26 proc. organizacijų)[212].

Projekte dalyvavusių institucijų ir organizacijų darbuotojų anketinėje apklausoje buvo prašoma paminėti, **kas dar yra svarbu dirbant su savanoriais**. Dažniausiai buvo minima **motyvacija ir jos skatinimas** (4 atsakymai):

„Probacijos sistemoje dirbant, manom, neišvengiamai kyla motyvacijos pagrindimo klausimas, jį spręsti siūlytume kuriant bendrą Carito kaip krikščioniškos NVO savanorių sistemą“.

„Kantrybė, atsakomybė, tikėjimas, kad darbas yra tikrai reikalingas. Savanoriai stipri grandis darbe su buvusiais kaliniais. Tai ir yra darbas, galintis padėti asmeniui grįžti į normalią visuomenę., atsikratyti subkultūros, atstatyti prarastus gebėjimus, įgyti naujų“.

„Svarbu pačiam pritarti savanorystės idėjai, turėti entuziazmo, gal dar svarbu turėti organizacinių įgūdžių“.

„Savanorių gebėjimas, noras dirbti ir atsidavimas darbui.“

Vienas „Carito“ darbuotojas pažymėjo **santykio su savanoriais** bei jų įtraukimo svarbą:

„Savanoris turi aiškiai žinoti, ko iš jo tikimasi, turi jaustis komandos dalimi. Labai svarbu, kad koordinatorius laiku pastebėtų savanorio abejones ar nuovargį ir visada apie tai pasikalbėtų.“

Prie santykio reikšmingumo aspekto galima priskirti ir dar vieno „Carito“ darbuotojo atsakymą, kuriame paminėta **meilės artimui** svarba. Vienas iš savanorių koordinatorių pažymėjo ir **atsisveikinimo** su savanoriu, kuris baigia darbą organizacijoje, **reikšmę**. Atsisveikinimas vertintinas kaip tiek pat svarbus, kiek ir įtraukimas:

„Na tokie raktiniai momentai yra įvedimas tiek pat svarbus yra ir atsisveikinimas kai savanorystę baigia žmogus, kad atsisveikinti, kad uždaryti. Nes va dabar pas mus bus mergina, ta anglų kalbą kur veda, jinai vasarą išvažiuoja ir paskui rudenį grįžta, vis tiek mes sakom, jau kaip tavo paskutinė pamoka įvyks, susieisim visi ir tokį turėsim laiką atsisveikinimo, pasikalbėsim apie tą laiką, kurį čia buvo, tam, kad uždaryti, kad nebūtų taip, a jau nebeateina, nebėra, na kad nepasijaustų, kad nedingtų žmogus, kad lygtais buvo ir neliko. Sudėliot viską į vietas, tas yra be galo svarbu organizacijai ir savanoriams, bet gal ji dar grįš rudenį, ji taip planuoja.“[213]

[212] Savanoriškas darbas, statistinis įvertinimas. Vilnius: NIPC, 1998.

[213] Žr. taip pat šio leidinio *V.7 skyrių apie savanoriškos veiklos pripažinimą*.

VII

Savanorystės organizavimo probacijos sistemoje patirtis ir geros praktikos pavyzdžiai

Simonas Nikartas, Laura Ūselė

Savanorystės skatinimas buvo viena iš sudedamųjų „Nuteistųjų ir grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų bei jų šeimos narių integracijos į darbo rinką modelio, priemonių, paslaugų sukūrimo ir įgyvendinimo“ projekto (toliau vadinama – Projektas) dalių. Darbo grupė, atsakinga už šią Projekto dalį, parengė klausimyną, kurį, darbuotojams pasitarus, užpildė Projekto partneriai ir jų padaliniai. Klausimynu buvo siekiama išsiaiškinti savanorystės, dirbant su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų, **poreikį, kylančius iššūkius, galimybes, pranašumus, trūkumus ir perspektyvas, susijusias su savanoryste**, Projekto partnerių organizacijose ir jų padaliniuose. Sudarytu klausimynu buvo siekiama dviejų konkrečių tikslų: pirma, **surinkti informaciją** apie savanorystę organizacijose, jos plėtros galimybes ir potencialą; antra, siekta, kad pačios organizacijos **įvertintų realią padėtį ir galimybes**. Teisės instituto tyrėjai apibendrino užpildytus klausimynus, tikėdamiesi, kad gauta informacija bus naudinga rengiant darbo su savanoriais, dirbančiais su nuteistaisiais ar grįžusiais iš įkalinimo įstaigų, metodiką ir rengiant savanorių koordinatorių mokymus. Kai kurie šios apklausos rezultatai jau buvo pateikti šiame leidinyje, tačiau paskutiniame jo skyriuje pateikiame visų rezultatų analizę, o leidinio prieduose – patį klausimyną. Tikimės, kad pateikta analizė dar labiau išryškins savanorystės organizavimo ypatumus Projekte dalyvavusiosiose organizacijose, paskatins naujų idėjų gimimą tiems, kurie šį leidinį skaitys vėliau, taip pat bus geras pavyzdys savanorystės poreikiams ir galimybėms įsivertinti organizacijos viduje. Be to, šiuo paskutiniuoju leidinio skyriumi „persekiojama“ ir trečioji intencija – parodyti Projekte dalyvavusių partnerių savanorystės galimybes ir kviesti jomis naudotis visus, kuriems sąmoningai ar netyčia į rankas paklius šis leidinys.

Apklausoje dalyvavo trys Projekto partneriai, tiesiogiai dirbantys su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų: Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ ir jo padaliniai, Vilniaus regiono probacijos tarnyba ir regioniniai padaliniai bei Lietuvos kalinių globos draugija[214]. Apklausa atlikta 2009 m. lapkričio ir 2010 m. sausio mėn. Iš viso gauta 18 anketų, 17 iš jų buvo užpildytos (žr. *3 lentelę*).

3 lentelė. **Projekto partnerių užpildytos anketos**[215]

Projekto partneriai	Užpildytų anketų skaičius
Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ ir jo padaliniai	6
Vilniaus regiono probacijos tarnyba ir jos padaliniai	10
Lietuvos kalinių globos draugija	1

Atsakymai apibendrinti pagal kiekvieną anketoje užduotą klausimą (jie nurodyti pastraipos pradžioje) atskirai ir Projekto partnerių pateiktą nuomonę arba klausimo turinį. Po kiekvienu klausimu apibendrintai įvertinami atsakymai, keliamos Projekto metu spręstinos užduotys, aktualios ir visai savanorystės probacijos sistemoje perspektyvai.

VII.1. Savanorystės sritys

Pirmiausia Projekto partnerių ir jų padalinių buvo paprašyta apsibrėžti, į kokią, jų nuomone, **veiklą**, **darbus**, **iniciatyvas**, dirbdami su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų, jie galėtų įtraukti (arba jau yra įtraukę) savanorius.

Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ padaliniai nurodė labai įvairią veiklą, į kurią įsitraukia ar galėtų įsitraukti savanoriai. Dažniausiai buvo paminėta veikla, susijusi su bendravimu, dalyvavimo dienos centro veikloje arba tam tikruose vakariniuose ar dienos užsiėmimuose, taip pat pagalba organizuojant įvairius renginius (akcijas, šventes, muges ir pan.). Savanoriams siūloma

[214] Tyrėjai dar kartą nuoširdžiai dėkoja visiems dalyvavusiems šioje apklausoje ir kruopščiai užpildžiusiems savianalizės klausimyną. Anketą žr. *leidinio priede*.

[215] Projekto partnerių ir jų regioninių padalinių („Carito“ ir probacijos tarnybų) buvo prašoma apsvarstyti anketoje užduotus klausimus ir į juos bendrai atsakyti (žr. *apklausos anketą priede*), todėl buvo gautas skirtingas anketų skaičius, priklausęs nuo respondentų pasirinkto anketos pildymo būdo ir formos.

užsiimti potencialių Projekto dalyvių (klientų)[216] paieška, pasitikti atvykusiuosius ir palydėti juos į kitas įstaigas ar organizacijas. Bent po kartą buvo paminėta tokia veikla, kaip antai Projekto dalyvių problemų atpažinimas ir jų sprendimas pagal turimą kompetenciją, individualus konsultavimas, lankymas namuose, paramos drabužiais ir buities reikmenimis teikimas, prevencinis darbas su klientų šeimos nariais, vaikais iš socialinės rizikos šeimų, pagalba maldos grupelėje. Dažniausiai minima veikla, į kurią „Carito“ padaliniai įsileistų savanorius, dirbančius su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų, ir kuriai **nereikia specialių tam tikros srities žinių**.

Tik viename klausimyne potencialūs savanoriai buvo suskirstyti į tris grupes: profesionalūs savanoriai (t. y. tam tikros srities specialistai: teisininkai, psichologai); savanoriai, dirbantys renginiuose (pagalba organizuojant muges, akcijas), privataus verslo atstovai (organizuoti smulkius darbus nuteistiesiems).

Atkreiptinas dėmesys į probacijos tarnyboje Projekto metu dirbusių „Carito“ darbuotojų nurodytą galimą veiklą savanoriams probacijos tarnyboje ar įkalinimo įstaigose. Jų nuomone, tai galėtų būti pagalba kompiuterizuotos darbo paieškos srityje, neformalių kompiuterinio raštingumo kursų vedimas, klientų palydėjimas pas partnerius ir dalyvavimas „Alfa kursuose“[217] įkalinimo įstaigose.

Lietuvos kalinių draugijos užpildytame klausimyne nurodyta, kad savanoriai galėtų įsitraukti į dienos centro lankytojų užimtumo organizavimą, bendravimą ir pagalbą darbuotojams ugdant lankytojų socialinius įgūdžius, padėti rengiant išvykas į miestą, organizuojant renginius, įvairius mokymus lankytojams ir pan., padėti virtuvėje.

Vilniaus regiono probacijos tarnybos ir regioninių padalinių užpildytuose klausimynuose dažniausiai minima galima savanorių veiklos sritis – socialinės pagalbos teikimas nuteistiesiems ar grįžusiems iš įkalinimo įstaigų. Pirmiausia – tai pagalba ieškant darbo ir konsultavimas įsidarbinimo klausimais (8 atsakymai), taip pat kitų socialinių problemų sprendimas (5 atsakymai), pagalba atkuriant ryšius su artimaisiais (2 atsakymai), sprendžiant priklausomybių klausimus. Taip pat savanoriams tinkama veikla probacijos tarnybose yra

---

216 Minimi Projekto dalyviai ir klientai, suvokiant skirtingą Projekto įgyvendinimo ir jo pabaigos laiką. Projekto metu buvo aktualus ir labiau tinkamas Projekto dalyvių terminas, jam pasibaigus – tiesiog klientų. Nors, žinoma, net ir Projekto įgyvendinimo metu ne visi klientai buvo Projekto dalyviai.

217 Žr. paaiškinimą 202-oje išnašoje.

pagalba tvarkant nuteistiesiems reikalingus dokumentus (asmens tapatybės, dokumentus, reikalingus socialinei paramai gauti, ir kt.) (5 atsakymai), informavimas apie teisinius klausimus, aktualiausius išėjus iš įkalinimo įstaigos (3 atsakymai). Paminėtos ir kelios kitos veiklos sritys, kuriose būtų vertinga savanorių pagalba: psichologinių problemų sprendimas, tam tikrų priemonių organizavimas, socialinės reabilitacijos ir socialinės integracijos programų užsiėmimų vedimas.

Atkreiptinas dėmesys, kad įsitraukti į probacijos tarnybų nurodytą veiklą savanoriams daugeliu atvejų **būtinos tam tikros specialios žinios** – teisinės, psichologinės, apie socialinių paslaugų sistemą ir jų teikimo tvarką Lietuvoje ir pan. Pažymėtina, kad nevyriausybinės organizacijos savanorių įsitraukimą labiau sieja su nesudėtinga, pagalbine veikla, o probacijos tarnybos – su profesionalia pagalba. Šiuo atveju svarbu atsakyti į klausimą, kokia veikla gali būti patikėta savanoriams, o kuri yra profesionalaus darbo sritis. Gali būti, jog probacijos tarnybų nurodytos galimos savanorių veiklos sritys rodo glaudesnio inspekcijų bendradarbiavimo su kitomis valstybinėmis ir nevyriausybinėmis organizacijomis, teikiančiomis profesionalias paslaugas nurodytose srityse, taip pat funkcijų **derinimo poreikį**. Kitaip tariant, savanorystės poreikis matomas ten, kur jaučiamas (atpažįstamas) atitinkamų formų pagalbos poreikis, tačiau jis ne visada gali būti tenkinamas savanoriška veikla (išskyrus pavienius profesionalios savanorystės atvejus, negalinčius sukurti efektyviai veikiančios sistemos).

VII.2. Savanorių skaičius

Projekto partneriai ir jų padaliniai buvo prašomi įvertini, **kiek savanorių** jie galėtų / norėtų priimti bendrai ir kiekvienai veiklai su nuteistaisiais bei grįžusiais iš įkalinimo įstaigų. Tiek veiklą, į kurią galėtų būti įtraukiami savanoriai, dirbant su nuteistaisiais ar grįžusiais iš įkalinimo įstaigų, tiek ir konkretų savanorių skaičių, kurį Projekto partneriai norėtų ar galėtų priimti, paprasčiau buvo nurodyti nevyriausybinėms organizacijoms ir jų padaliniams, nes daugelyje jų savanoriai jau dirbo ilgesnį laiką – jei ne su nuteistaisiais, tai kitose veiklos srityse. Taigi vertinant apklausos duomenis svarbu atsižvelgti į tai, kad turima darbo su savanoriais ir jų veiklos nišų atradimo, atvirumo jiems patirtis nevyriausybinėse organizacijose ir jų padaliniuose yra didesnė.

Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ nurodė veiklos sritis ir savanorių skaičių (žr. *4 lentelę)*.

4 lentelė. **Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ padalinių nurodytas savanorių poreikis ir veikla**

Vilniaus arkivyskupijos „Carito“ padalinys	Poreikis savanorių, dirbančių su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų (veikla ir skaičius)	Esamas savanorių, dirbančių su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų, skaičius
Nakvynės namai	Iš viso: 12 Žmonėms pasitikti: iki 5 Dienos centrui: iki 2 Vakarinei veiklai: iki 5	5
„Carito“ darbuotojai, dirbantys probacijos tarnyboje	Iš viso: 3–5 ir daugiau Kompiuterinio raštingumo ir paieškos veiklai: 1–2 Klientams palydėti pas partnerius: 1–2 „Alfa kursams“: neribotas skaičius	0
Ignalinos „Caritas“	Iš viso: 8–10 Maldos grupelėje: 2–3 Renginiams: 2–3 Potencialių Projekto narių paieškai ir palydėti: 4	1
Druskininkų „Caritas“	3	0
Šalčininkų „Caritas“	6–8	4
Lentvario „Caritas“	Iš viso: 3 Konsultuoti individualiai: 1 Dirbti prevencinį darbą su projekto dalyvių šeimų nariais: 1 Dirbti prevencinį darbą su vaikais iš socialinės rizikos šeimų: 1	0

Lietuvos kalinių globos draugija galėtų ir norėtų priimti apie 10 savanorių dirbti su nuteistaisiais ar grįžusiais iš įkalinimo įstaigų. Apklausos metu draugijoje ir buvo 10 savanorių.

Vilniaus regiono probacijos tarnyboje apklausos metu nebuvo savanorių, dirbančių su nuteistaisiais ar grįžusiais iš įkalinimo įstaigų. Pusė probacijos tarnybų klausimynų dėl skaičiaus savanorių, kurie galėtų būti priimti tokiai veiklai, nebuvo užpildyti. Kituose klausimynuose atsakymai varijuoja. Pabrėžiama, kad galimų priimti savanorių skaičius labai priklausytų nuo funkcijų, kurios būtų patikėtos savanoriams probacijos tarnyboje. Kai kurios probacijos

tarnybos nurodė ir konkrečius skaičius, pavyzdžiui, Druskininkų probacijos tarnyba norėtų / galėtų priimti 2–4 savanorius, Vilniaus probacijos tarnyboje nuomonės išsiskyrė: buvo nurodyti 2–6 savanoriai, trys savanoriai (1 – padėti spręsti įsidarbinimo problemas, 1 – socialinėms problemoms spręsti, 1 – pagelbėti neturintiems asmens dokumentų) arba „pasistengtų priimti tiek savanorių, kiek jų ateitų“.

Pažymėtina, kad sistemingas galimybių priimti svarstymas organizacijoje yra būtina efektyvios savanorių veiklos prielaida. Jis ne tik leidžia dalį veiklos patikėti savanoriams, bet ir išvengti situacijų, kai nežinoma, ką daryti su savanoriauti norinčiais interesantais, kaip juos organizuoti, nesukuriant dar daugiau (papildomo) darbo tiesiogine veikla užsiimantiems darbuotojams.

VII.3. Savanorystės trukmė ir struktūra

Projekto partnerių ir jų padalinių buvo klausiama, **kuriam laikui** jie norėtų / galėtų priimti savanorius dirbti su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų, taip pat teirautasi, kiek jau dirbantys savanoriai laiko praleidžia atitinkamoje Projekto partnerių ar jų padalinių veikloje.

Ir nevyriausybinės organizacijos, ir probacijos tarnybos daugeliu atvejų pabrėžė, kad savanorių darbo intensyvumas ir trukmė priklauso / priklausys **nuo poreikio** (klientų skaičiaus, veiklos įvairovės). Dažniausiai minimas kartas ar du kartai po kelias valandas per savaitę kaip optimalus savanorio dalyvavimo veikloje su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų asmenimis intensyvumas. Viename probacijos tarnybų klausimyne minėta, kad būtų naudingas savanorių įsitraukimas keturias dienas per savaitę, kitame klausimyne – savanorio įsitraukimas visą darbo dieną.

Projekto partneriai ir jų padaliniai taip pat dažnai pažymi, kad svarbus yra nuolatinis savanorio įsitraukimas į veiklą. Keliuose nevyriausybinių organizacijų klausimynuose atkreipiamas dėmesys, jog organizuojant tam tikrus renginius svarbu įtraukti papildomas savanorių pajėgas, t. y. svarbu turėti rezervą savanorių, kurie **galėtų įsitraukti ir tik tam tikromis progomis** (pavyzdžiui, renginiams).

Projekto partnerių ir jų padalinių buvo klausiama, kaip jie **organizuoja darbą su savanoriais** ir kaip toliau ketina jį organizuoti, dirbdami su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų (kaip vyksta savanorių mokymas, palaikymas, veiklos refleksija ir pan.).

Vilniaus regiono probacijos tarnybose užpildytuose klausimynuose dominuoja atsakymai, kad jie darbo su savanoriais atsakomybe norėtų dalytis su kitais Projekto partneriais (6 atsakymai), dalis iš kurių kartu darbą su savanoriais patikėtų ir kitam savo įstaigos padaliniui (centriniam, 3 atsakymai); be to, viename klausimyne pažymėta, jog visą darbo su savanoriais atsakomybę probacijos tarnyba patikėtų Projekto partneriams. Nedaugelis probacijos tarnybų pačios norėtų organizuoti darbą su savanoriais savo įstaigoje (3 atsakymai). Probacijos tarnybose pastebimas poreikis (nuostata) darbo su savanoriais funkcijas **perleisti nevyriausybinėms organizacijoms** ar bent jomis dalytis.

Nevyriausybinės organizacijos ir jų padaliniai visuose atsakymuose pažymėjo, kad darbą su savanoriais organizuoja patys ir toliau ketina tai daryti (Lietuvos kalinių globos draugija, „Carito“ padaliniai) arba perleidžia šią atsakomybę kitam savo organizacijos padaliniui („Carito“ padaliniai – bendram „Carito“ Savanorių centrui), nes savanorių, dirbančių ne vien su nuteistaisiais, bet ir su kitomis tikslinėmis grupėmis, savo organizacijose jau turi, taigi sukaupta daug darbo su savanoriais patirties.

Projekto partneriai ir jų padaliniai atkreipė dėmesį, kad su kitais Projekto partneriais svarbu dalytis atsakomybe, dirbant būtent su šios tikslinės grupės savanoriais (2 atsakymai). Be to, tarp kitų priemonių, kurios būtų svarbios dirbant su savanoriais, ypač regionuose, paminėtos **darbo su savanoriais metodika, seminarai, mokymai, konferencijos**.

Projekto partnerių ir jų padalinių buvo klausiama, kokia kitų partnerių **pagalba būtų naudinga** jų įstaigai, organizacijai ar padaliniui organizuojant savanorystę dirbant su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų (pvz., žmogiškieji ištekliai (skaičius, jų darbo laikas), žinios, patalpos ir pan.).

Apklausos rezultatai rodo, kad labiausiai reikia pagalbos, susijusios su informacija apie darbą su savanoriais: dažniausiai minimas pasidalijimas informacija, gerąja patirtimi arba žiniomis (9 atsakymai). Taip pat paminėtas mokymų (4 atsakymai) bei darbo metodikos poreikis (2 atsakymai).

Įdomu, kad „Caritas“ ir Lietuvos kalinių globos draugija dažniausiai pabrėžė praktinės informacijos aspektus, pavyzdžiui, pasidalijimą gerąja patirtimi, savanorių paieškos klausimų aptarimą, susipažinimą su organizuojama veikla. Probacijos tarnybų darbuotojai dažniau minėjo informaciją apie konkrečias savanoriams reikalingas žinias, pavyzdžiui, žinios apie socialinę paramą, psichologiją, teisiniai pagrindai ir pan.

Probacijos tarnybų darbuotojų atsakymai skyrėsi tuo, kad juose dažniau paminėti poreikiai, susiję su vidinių išteklių stoka, pavyzdžiui, žmogiškieji ištek-

liai (4 atsakymai) ir savanorių aprūpinimas darbo priemonėmis (3 atsakymai). Taigi anketų atsakymai rodo, kad probacijos tarnyboms reikia įvairesnės ir didesnės pagalbos, ypač – susijusios su savanorių rengimu (žinios, mokymai), jų aprūpinimu darbo reikmenimis ir žmogiškaisiais ištekliais. Tai suprantama, nes probacijos tarnybos turi mažesnį įdirbį pasitelkdamos savanorius.

Projekto partnerių ir jų padalinių buvo klausiama, **kokių žinių ir / ar gebėjimų labiausiai reikia dirbant su savanoriais**. Į šį klausimą buvo atsakyta 11-oje anketų. Daugiausiai buvo pabrėžiami įvairūs psichologiniai darbuotojo įgūdžiai (9 atsakymai). Tik trijose anketoje pažymėta, kad reikalingos teisinės arba (ir) psichologinės žinios. Penkiose anketose paminėti bendravimo įgūdžiai (komunikabilumas, draugiškumas). Daugelis respondentų įvardijo įvairius specifinius psichologinius gebėjimus, pavyzdžiui:

- gebėjimas dirbti probleminėmis, demotyvuojančiomis situacijomis;
- gebėjimas suvokti savanorio poreikius ir motyvus;
- gebėjimas padėti savanoriui atsiskleisti;
- gebėjimas motyvuoti arba motyvuojančiojo interviu įgūdžiai;
- pašaukimas.

Taip pat paminėti tokie gebėjimai ar savybės, kaip antai: darbo organizavimo ar vadovavimo įgūdžiai (2 atsakymai), išmanyti kalbos kultūrą bei turėti laiko (po vieną atsakymą).

Paskutiniame anketos klausime buvo prašoma paminėti, **kas dar yra svarbu** dirbant su savanoriais. Daugiausiai atkreiptas dėmesys į **savanorių motyvaciją ir jos skatinimą** (4 atsakymai). Šį aspektą paminėjo trys „Caritas“ ir Lietuvos kalinių globos draugijos bei vienas probacijos tarnybos darbuotojas: *„probacijos sistemoje dirbant, manom, neišvengiamai kyla motyvacijos pagrindimo klausimas, jį spręsti siūlytume kuriant bendrą Carito kaip krikščioniškos NVO savanorių sistemą“; „Kantrybė, atsakomybė, tikėjimas, kad darbas yra tikrai reikalingas. Savanoriai stipri grandis darbe su buvusiais kaliniais. Tai ir yra darbas, galintis padėti asmeniui grįžti į normalią visuomenę, atsikratyti subkultūros, atstatyti prarastus gebėjimus, įgyti naują“*; *„Svarbu pačiam pritarti savanorystės idėjai, turėti entuziazmo, gal dar svarbu turėti organizacinių įgūdžių“; „Savanorių gebėjimas, noras dirbti ir atsidavimas darbui.“*

Vienas „Carito“ darbuotojas pažymėjo santykio su savanoriais bei jų įtraukimo svarbą: *„Savanoris turi aiškiai žinoti, ko iš jo tikimasi, turi jaustis komandos dalimi. Labai svarbu, kad koordinatorius laiku pastebėtų savanorio abejones ar nuovargį ir visada apie tai pasikalbėtų.“*

VII.4. Praktiniai susitarimai

Projekto partnerių buvo klausiama, ar reikėtų **sudaryti rašytinę sutartį** su savanoriais, dirbančiais jų įstaigoje, organizacijoje, padalinyje su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų, ir jei atsakymas – taip, tai **kodėl tai atrodo svarbu**.

Daugelyje anketų į šį klausimą buvo atsakyta teigiamai (13 atsakymų). Neigiamai atsakyta vienoje anketoje, o dviejose anketose išreikšta abejonė sutarties reikalingumu. Abejonės buvo išreikštos dviejų „Caritas“ padalinių atstovų: „*Sunku pasakyti ar sutarties reikėtų. Ji mums neatrodo būtina. Tačiau kartais patys savanoriai jaučiasi reikšmingiau ir saugiau, kai su jais yra pasirašoma sutartis.“* Taip pat: *„Manau, nereikėtų ypatingų sutarčių. Reikėtų parengti pareigybių aprašą. Reikėtų supažindinti savanorius su nuteistųjų psichologiniais ypatumais, galimomis ypatingomis situacijomis... Tiesiog reikėtų surengti mokymus potencialiems savanoriams.“*

Anketose paminėtos šios svarbiausios rašytinės sutarties su savanoriais sudarymo priežastys:

- teisinės atsakomybės numatymas (6 atsakymai);
- kompetencija (savanorio teisės ir pareigos) ir jos ribos (5 atsakymai);
- įsipareigojimų, susijusių su asmens duomenų apsauga (darbo su nevieša informacija), numatymas (3 atsakymai).

Toliau po vieną atsakymą:

- konkrečių darbo užduočių numatymas;
- supažindinimas su darbo su nuteistaisiais tvarka;
- darbo kontrolė;
- išlaidų kompensavimas;
- nauda savanorių karjerai (pvz., „*Taip pat reikėtų ir dėl to, kad kada nors gali prireikti savanorystę patvirtinančio dokumento ieškant darbo, studijuojant ar vykstant savanoriauti į užsienį.*“).

Teisiniai aspektai – savanorių atsakomybė ir kompetencijos ribos – labiau pabrėžti anketose, kurias užpildė probacijos tarnybų darbuotojai. O nevyriausybinių organizacijų darbuotojai labiau akcentavo psichologinį sutarties poveikį savanoriams ar nuteistiesiems, pavyzdžiui: *„Svarbu aptarti psichologinius, saugumo momentus dirbant su šia grupe“; „Aptarti vertėtų ir žmogaus vertybių sistemą. Peržvelgti savanorystės motyvus ir lūkesčius. Manyčiau, kad reikia. Tai sudrausmintų tiek klientus, tiek savanorius, o klientų atžvilgiu būtų svariau, jeigu savanoris dirbtų pagal sutartį.“*

Sutarčių su savanoriais sudarymo, taip pat jų turinio klausimas ir savanorystės statuso įtvirtinimas (savanorio pažymėjimais, savanorystės sertifikatais ir pan.) yra neabejotinai svarbūs savanorystės organizavimo aspektai, tai patvirtino ir mūsų apklausos respondentai.

Projekto partnerių ir jų padalinių buvo klausiama, **kokius specifinius aspektus**, jų nuomone, svarbu **įtraukti į sutartį** (arba aptarti žodiniame susitarime) su savanoriu, dirbančiu jų įstaigoje, organizacijoje, padalinyje su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų (specifiniai teisės aktų reikalavimai savanoriui, draudimo, saugumo, darbo aplinkos reikalavimai ar pan.).

Anketose pateikti tokie atsakymai:

- saugumo aspektai (8 atsakymai);
- draudimas (5 atsakymai);
- darbo sąlygos ir aplinka (2 atsakymai);
- savanorystės tikslai, vertybės, požiūris į nuteistąjį (2 atsakymai).

Po vieną atsakymą:

- bendravimo su nuteistaisiais ypatumai;
- savanorio įsipareigojimas atsakingai vykdyti savanorišką darbą, pavyzdžiui, tinkamai pasiruošti veiklai, pranešti iš anksto, jei negalės dalyvauti (kai yra už ką nors atsakingas), neateiti apsvaigusiam ir pan.;
- įstatymų nustatyti būtini reikalavimai;
- psichologiniai momentai.

Vėlgi galima pažymėti, kad probacijos tarnybų darbuotojai labiau pažymėjo formalius teisinius aspektus: draudimas, saugumas, darbo sąlygos; o „Caritas“ ir Lietuvos kalinių globos draugijos darbuotojai išryškino tokius aspektus, kaip antai **vertybės** arba tam tikri **psichologiniai aspektai**, pavyzdžiui, bendravimo ypatumai (4 atsakymai).

Projekto partnerių ir jų padalinių buvo klausiama, **kokias papildomas išlaidas**, susijusias su savanoriais, dirbančiais su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų, jų įstaiga, organizacija ar padalinys yra pasiryžęs patirti (pvz., draudimo nuo nelaimingų atsitikimų, kelionės į darbo vietą kompensavimo ar pan.).

Į šį klausimą atsakyta aštuoniose anketose. Daugiausia nurodyta kelionės išlaidos (6 atsakymai) ir draudimas (5 atsakymai). Taip pat paminėtos telefoninių pokalbių (2 atsakymai), maitinimo bei valandinio mokymo, jei yra paskirtas budėjimas, (po 1 atsakymą) išlaidos.

Apibendrinant galima teigti, kad ši anketinė apklausa padėjo atskleisti pagrindinius Projekto partnerių poreikius ir nuomones savanorių, dirbančių su

nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų, klausimu. Kaip ir buvo galima tikėtis, išryškėjo skirtumai tarp Projekte dalyvaujančių nevyriausybinių organizacijų („Caritas“ ir Lietuvos kalinių globos draugija) bei Vilniaus regiono probacijos tarnybos ir regioninių probacijos tarnybų darbuotojų. Tai visų pirma skirtumai, susiję su skirtingu statusu ir veiklos specifika. Nevyriausybinių organizacijų atsakymai buvo išsamesni, tačiau tai aiškintina tuo, kad jų darbuotojai, skirtingai nuo probacijos tarnybų, turi patirties dirbant su savanoriais ir kur kas aiškiau mato įvairias su savanoriais susijusias problemas bei turi susiformavę savo nuomonę apie įvairius savanorystės poreikius ir kitus jos aspektus. Savo ruožtu probacijos tarnybų pareigūnai kur kas konkrečiau įvardijo įvairius teisinius savanorystės aspektus, pavyzdžiui, sutarties su savanoriais formą ir turinį ar veiklą, kurioje galėtų dalyvauti savanoriai (buvo labiau įvardyta veikla, tiesiogiai susijusi su darbu su nuteistaisiais). Tai taip pat susiję su jų, kaip pareigūnų / valstybės tarnautojų, darbo specifika.

Vienas iš esminių dalykų, kurį išryškino ši apklausa – Projekto partnerių ir jų padalinių **bendradarbiavimo poreikis**. Ypač bendradarbiavimo ir pagalbos įgyvendinant savanorystę poreikį išreiškė probacijos tarnybų darbuotojai.

Kaip minėta šio skyriaus pradžioje, pagal pateiktą anketą ir jos rezultatų analizės formą kiekviena probacijos sistemoje veikianti įstaiga ar organizacija gali įsivertinti (žinoma, šią formą ir patį įsivertinimo procesą modifikuodama pagal savo darbo specifiką ir poreikius) savanorystės galimybes ir perspektyvas savo institucijoje ar organizacijoje.

Literatūra

I. Teisės aktai ir jų projektai (abėcėlės tvarka)

1. Europos Parlamento ir Tarybos 2004 m. kovo 31 d. direktyva 2004/18/EB dėl viešojo darbų, prekių ir paslaugų pirkimo sutarčių sudarymo tvarkos derinimo. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2004 04 30, t. 06/7. http://simap.europa.eu/docs/simap/nomenclature/32004l18lt.pdf
2. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija CM/Rec (2010) 1 dėl Europos Tarybos probacijos taisyklių. Anglų, vokiečių arba prancūzų k. žr. https://www.coe.int/
3. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R(92)16 valstybėms narėms dėl Europos bendruomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių (priimta Ministrų Komiteto 1992 m. spalio 19 d. 484-ajame ministrų pavaduotojų susitikime).
4. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus įsakymas Nr. V-368 „Dėl savanoriško darbo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, priimtas 2007 m. gruodžio 17 d. (Žin., 2007, Nr. 137-5708).
5. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas, priimtas 2004 m. kovo 18 d., Nr. IX-2066 (Žin., 2004, Nr. 50-1632) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
6. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas, priimtas 2002 m. gegužės 9 d., Nr. IX-876 (Žin., 2002, Nr. 53-2042) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
7. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, priimtas 2000 m. rugsėjo 26 d., Nr. VIII-1968 (Žin., 2000, Nr. 89-2741) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 64, 67, 75, 82, 87, 92 straipsnių pakeitimo ir 77, 94 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas, priimtas 2011 m. gruodžio 22 d., Nr. XI-1861 (Žin., 2012, Nr. 5-138), įsigalios 2012 m. liepos 1 d.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimų ir papildymų įstatymas, priimtas 2011 m. birželio 21 d., Nr. X-1472, įsigaliojo 2011 m. liepos 5 d. (Žin., 2011, Nr. 81-3959).
10. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, priimtas 2002 m. kovo 14 d., Nr. IX-785 (Žin., 2002, Nr. 37-1341) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
11. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, priimtas 2002 m. birželio 27 d., Nr. IX-994 (Žin., 2002, Nr. 73-3084) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
12. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 18, 19, 66, 90, 91, 126, 138, 140, 152, 154, 157, 158, 159, 164, 176 straipsnių pakeitimo ir 127, 160, 161, 162, 163, 179 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas, priimtas 2011 m. gruodžio 22 d., Nr. XI-1863 (Žin., 2012, Nr. 4-110), įsigalios 2012 m. liepos 1 d.

13. Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas Nr. IX-574, priimtas 2001 m. lapkričio 6 d. (Žin., 2001, Nr. 99-3515) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
14. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, priimtas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864 (Žin., 2000, Nr. 74-2262) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
15. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, priimtas 2002 m. birželio 4 d., Nr. IX-926 (Žin., 2002, Nr. 64-2569), įsigaliojo 2003 m. sausio 1 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
16. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas, priimtas 2003 m. liepos 1 d., Nr. IX-1672 (Žin., 2003, Nr. 70-3170) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
17. Lietuvos Respublikos finansavimo nevyriausybinėms organizacijoms teikimo ir kontrolės įstatymo projektas Nr. XIP-3148.
18. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas, priimtas 2002 m. liepos 2 d., Nr. IX-1007 (Žin., 2002, Nr. 73-3085) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
19. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-1406, pateiktas 2009 m. lapkričio 13 d., atmestas 2010 m. birželio 17 d. Pateikė Seimo narė *Birutė Vėsaitė*. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=357878&p_query=&p_tr2=
20. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties, priimtas 2004 m. balandžio 29 d., Nr. IX-2206 (Žin., 2004, Nr. 73-2539) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
21. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume, įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d. (Žin., 1992, Nr. 33-1014) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
22. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas, priimtas 1998 m. gegužės 5 d., Nr. VIII-723 (Žin., 1998, Nr. 49-1325) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais); Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymo pakeitimo įstatymas, priimtas 2011 m. birželio 23 d., Nr. XI-1508 (Žin., 2011, Nr. 86-4150), įsigalioja 2011 m. rugsėjo 1 d.
23. Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymas, priimtas 1995 m. gruodžio 20 d., Nr. I-1151 (Žin., 1996, Nr. 9-215) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
24. Lietuvos Respublikos Lietuvos šaulių sąjungos įstatymas, priimtas 1997 m. liepos 2 d., Nr. VIII-375 (Žin., 1997, Nr. 69-1736) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
25. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas, priimtas 1992 m. rugsėjo 15 d., Nr. I-2882 (Žin., 1992, Nr. 28-810) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
26. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas, priimtas 2001 m. gruodžio 20 d., Nr. IX-675 (Žin., 2001, Nr. 110-3992) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

27. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas, priimtas 2004 m. rugpjūčio 23 d., Nr. IX-2428 (Žin., 2004, Nr. 135-4894) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
28. Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas, priimtas 2002 m. kovo 5 d., Nr. IX-751 (Žin., 2002, Nr. 35-1271).
29. Lietuvos Respublikos priešgaisrinės saugos įstatymas, priimtas 2002 m. gruodžio 5 d., Nr. IX-1225 (Žin., 2002, Nr. 123-5518) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
30. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas, priimtas 2011 m. gruodžio 22 d., Nr. XI-1860 (Žin., 2012, Nr. 4-108), įsigalios 2012 m. liepos 1 d.
31. Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymas, priimtas 2011 m. birželio 22 d., Nr. XI-1500 (Žin., 2011, Nr. 86-4142), įsigaliojo 2011 m. rugpjūčio 1 d. (išskyrus įstatymo 13 str. 2 d., įpareigojusią Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministrą priimti šio įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus ir įsigaliojusią įstatymo paskelbimo, t. y. 2011 m. liepos 13 dieną).
32. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. IX-1187 „Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“, priimtas 2002 m. lapkričio 12 d. (Žin., 2002, Nr. 113-5029).
33. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. IX-1383 „Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“, priimtas 2003 m. kovo 20 d. (Žin., 2003, Nr. 32-1318).
34. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1-64 „Dėl nevyriausybinio sektoriaus plėtros 2011–2013 metų programos patvirtinimo“, priimtas 2011 m. vasario 3 d. (Žin., 2011, Nr. 17-814).
35. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1-330 „Dėl savanoriškos veiklos išlaidų kompensavimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“, priimtas 2011 m. liepos 14 d. (Žin., 2011, Nr. 94-4451).
36. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, priimtas 1991 m. birželio 25 d., Nr. I-1489; nauja įstatymo redakcija patvirtinta įstatymu, priimtu 2003 m. birželio 17 d., Nr. IX-1630, įsigaliojo nuo 2003 m. birželio 28 d. (Žin., 2003, Nr. 63-2853).
37. Lietuvos Respublikos tarnybos Kalėjimų departamente prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos statuto pakeitimo įstatymas, priimtas 2008 m. lapkričio 6 d., Nr. X-1791 (Žin., 2008, Nr. 135-5230).
38. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas, priimtas 1999 m. liepos 8 d., Nr. VIII-1316; nauja įstatymo redakcija patvirtinta įstatymu, priimtu 2002 m. liepos 1 d., Nr. IX-855 (Žin., 2002, Nr. 45-1708).
39. Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo pakeitimo įstatymas, priimtas 1996 m. rugpjūčio 13 d., Nr. I-1491 (Žin., 1996, Nr. 84-2000) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
40. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 85 „Dėl nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepcijos patvirtinimo“, priimtas 2010 m. sausio 20 d. (Žin., 2010, Nr. 12-566).

41. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 138 „Dėl asmenų iki aštuoniolikos metų įdarbinimo, sveikatos patikrinimo“ ir jų galimybių dirbti konkretų darbą nustatymo tvarkos, darbo laiko, jiems draudžiamų dirbti darbų, sveikatai kenksmingų, pavojingų veiksnių sąrašo patvirtinimo, priimtas 2003 m. sausio 29 d. (Žin., 2003, Nr. 13-502) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
42. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 149 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000–2004 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“, priimtas 2001 m. vasario 9 d. (Žin., 2001, Nr. 14-473).
43. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 220 „Dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“, priimtas 2007 m. vasario 21 d. (Žin., 2007, Nr. 27-989).
44. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 315 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004–2008 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“, priimtas 2005 m. kovo 24 d. (Žin., 2005, Nr. 40-1290).
45. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 668 „Dėl Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 34 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto“ Nr. XIP-1406, priimtas 2010 m. birželio 2 d. (Žin., 2010, Nr. 65-3230).
46. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1020 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006–2008 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“, priimtas 2006 m. spalio 17 d. (Žin., 2006, Nr. 112-4273).
47. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1515 „Dėl neapmokestinamųjų piniginių kompensacijų dydžių nustatymo nustatytas sąlygas“, priimtas 2003 m. gruodžio 2 d. (Žin., 2003, Nr. 114-5152).
48. Nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. sausio 20 d. nutarimu Nr. 85 (Žin., 2010, Nr. 12–566) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

II. Mokslinė literatūra

49. *Bagdonienė M., Skruibis P., Milašiūtė A., Miškinytė A., Karinauskienė A., Gaudiešiutė I.* „Jaunimo linijos“ savanorių parengiamųjų kursų programa. Vilnius, 2008.
50. *Barbzon T., Matisoff D., Ražaitis G.* Kaip būti geru savanoriu. Vilnius, 2001.
51. *Bikelis S., Sakalauskas G.* Laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteistų asmenų lygtinis paleidimas: tarptautiniai standartai, užsienio šalių patirtis ir pasiūlymai Lietuvai // Teisės problemos, 2008, Nr. 4, p. 23–66.
52. *Böhm A.* Strafvollzug. 2. Aufl. Juristische Bücher. Band 14. Frankfurt am Main: Alfred Metzner Verlag, 1986.
53. *Borovskaja O.* Savanorystės organizavimo ypatumai vykdant projektinę veiklą bendruomenėje. Magistro darbas. MRU. Vilnius, 2007.
54. *Brabazon T., Matisoff D., Ražaitis G.* Kaip būti geru savanoriu. Vilnius: Savanorių centras, 1999.

55. *Butkuvienė E.* Dalyvavimas savanoriškoje veikloje: situacija ir perspektyvos Lietuvoje po 1990-ųjų // Sociologija. Mintis ir veiksmas, 2005, Nr. 2, p. 86–99.
56. *Cartledge C. C., Tak P. J. P., Tomic-Malic M.* Probation in Europe. Netherlands, 1981.
57. Checkheft Vorbereitung auf die Entlassung. Ein Wegweiser in die Freiheit. 3. Aufl. Druckerei des Landesjustizvollzugsamtes NRW, 2004.
58. *Colardyn D., Bjornavold J.* Validation of Formal, Non-Formal and Informal Learning: policy and practices in EU Member States // European Journal of Education, 2004, No 1, p. 69–89. http://www.competences.info/ibak/root/img/pool/docs/open/bjornalvold_colardyn_example_en.pdf
59. Commentary to Recommendation CM/Rec (2010) 1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe probation rules. 10.3 European Committee on Crime Problems (CDPC). 1075 Meeting, 20 January 2010.
60. *Čemeškienė R.* Savanorių veiklos optimizavimas nevyriausybinėse socialinės pagalbos vaikams organizacijose. Magistro darbas. VPU. Vilnius, 2004.
61. *Dermontas J.* Nuteistųjų alternatyvia laisvės atėmimo bausme reabilitacija // Acta Paedagogica Vilnensia, 2005, Nr. 15, p. 222–229.
62. *Deveikytė E.* Lithuania // van Kalmthout A. M., Durnescu I. (eds). Probation in Europe. Nijmegen: aolf Legal Publishers (WLP), 2008, p. 551–578.
63. *Dobryninas A., Sakalauskas G., Žilinskienė L.* Kriminologijos teorijos. Vilnius: Eugrimas, 2008.
64. *Dölling D.* Täterbehandlung: Ende oder Wende? // Jehle J. M. (Hrsg.). Täterbehandlung und neue Sanktionsformen. Neue Kriminologische Schriftenreihe. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg, 2000, S. 21–48.
65. *Duchemin C., Hawle J.* European Inventory on Validation of Nonformal and Informal Learning 2010. Thematic Report – Validation in the Higher Education Sector. http://adultlearning-budapest2011.teamwork.fr/docs/Thematic_Report_Validation_in_the_Higher_Education_Sector.pdf
66. *Dziegoraitis A.* Kriminalinė bausmė ir probacija teisinėje valstybėje // Justitia, 1998, Nr. 5 (17).
67. *Dziegoraitis A.* Nusikalstamumas, kriminalinė bausmė ir probacija // Kryžkelė, 1998, Nr. 2.
68. Europoje vyraujančių savanorystės modelių analizė. Vilnius: Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras, 2011.
69. *Farmer S. M., Fedor D. B.* Volunteer participation and turnover intentions: the role of satisfaction, expectations and organizational support. Academy of Management Proceedings, 1997, p. 380–384.
70. *Finkelstein M. A*. Volunteer satisfaction and volunteer action: a functional approach // Social Behavior and Personality, 2008, Nr. 36 (1), p. 9–18.
71. *Foucault M.* Disciplinuoti ir bausti. Kalėjimo gimimas. Vilnius: Baltos lankos, 1998.

72. *Gaudiešienė R.* Savanorystė Lietuvoje visuomenės akimis // Savanorystė Lietuvoje: iššūkiai ir perspektyvos. Tarptautinės konferencijos pranešimų santraukos. Vilnius, 2008, p. 10–12.
73. *Giedraitienė N.* Bendroji savanorystės situacija Lietuvoje // Savanorystė Lietuvoje: iššūkiai ir perspektyvos. Tarptautinės konferencijos pranešimų santraukos. Vilnius, 2008, p. 12–13.
74. Gyventi laisvai laisvėje. Išėjusių iš laisvės atėmimo vietų asmenų adaptacijos visuomenėje ir integracijos į darbo rinką centras. Vilnius: Lietuvos kalinių globos draugija, 2008.
75. *Griškevičiūtė E.* Teisinis savanoriško darbo Lietuvoje reglamentavimas. Magistro darbas. VDU. Kaunas, 2008.
76. *Hadzi-Miceva K.* Comparative Analysis of the European Legal Systems and Practises Regarding Volunteering, 2007.
77. *Hassemer W.* Warum Strafe sein muss. Berlin: Ein Plädoyer. Ullstein Buchverlage GmbH, 2009.
78. *Hough M., Hamai K., Ville R., Harris R., Zvekic U.* Probation round the world. A comparative study. London & New York, 1995.
79. *Jonutytė I., Bitinas B.* Savanorių rengimas darbui su socialinės raidos rizikos vaikais: motyvacinis aspektas // Socialiniai mokslai, 2000, Nr. 2 (23).
80. *Jonutytė I.* Jaunųjų savanorių motyvavimas tęstinei socioedukacinei veiklai su vaikais // Pedagogika, 2006, Nr. 83, p. 96–102.
81. *Jonutytė I.* Savanoriška socialinė veikla – jaunimo neformalaus ugdymo ir saviugdos forma // Pedagogika, 2002, Nr. 60.
82. *Jonutytė I.* Savanorių rengimo darbui su vaikais programos ypatumai // Pedagogika, 2000, Nr. 42.
83. *Jonutytė I.* Savanorių socialinių pedagogų rengimas. Daktaro disertacijos santrauka. Klaipėdos universitetas. Klaipėda, 2000.
84. *Jonutytė I.* Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje. Vilnius, 2007.
85. *Jonutytė I.* Socialinių pedagogų savanorių atrankos ypatumai: motyvacinis aspektas // Pedagogika, 2001, Nr. 53.
86. *Jordan P., Ochman M.* Savanorių vadybos nevyriausybinėse organizacijose pagrindai. Vilnius, 1998.
87. *Kadziauskas G.* Savanorystės tradicija Lietuvoje // Savanorystė Lietuvoje: iššūkiai ir perspektyvos. Tarptautinės konferencijos pranešimų santraukos. Vilnius, 2008, p. 9–10.
88. *Kerner H. J.* Freiheit und Unfreiheit. Zum Verlauf der Karrieren von Straftätern // Rehn G., Nanninga R., Thiel A. (Hg.). Freiheit und Unfreiheit. Arbeit mit Straftätern innerhalb und außerhalb des Justizvollzuges. Herbolzheim: Centaurus Verlag, 2004, S. 3–52.

89. *Klaus J. F.* Handbook on Probation service. Guidelines for probation practitioners and managers. Rome, London, 1998.
90. *Klimanskaitė J., Kabelkaitė U., Martinkutė A.* Metodinės rekomendacijos organizacijoms, dirbančioms su savanoriais. Darbo su savanoriais gerosios patirties sklaida. Vilnius: Visų Šventųjų šeimos paramos centras, 2007.
91. *Kučikas A.* Savanoriškos veiklos samprata Lietuvoje ir Vakarų Europos valstybėse // Savanorystė, savarankiškos tarnybos ir aktyvus pilietiškumas. Lietuvos „Caritas“, 2007.
92. *Kukauskienė J.* Ar Lietuva išnaudoja savanoriavimo teikiamas galimybes? // Savanorystė Lietuvoje: iššūkiai ir perspektyvos. Tarptautinės konferencijos pranešimų santraukos. Vilnius, 2008, p. 18.
93. *Kurapkaitienė N., Kėžaitė-Jakniūnienė M.* Būk savanoris – keisk pasaulį. Tavo savanorystės kelrodis. Vilnius: Europos Komisijos atstovybė Lietuvoje, 2011.
94. *Kury H., Brandenstein M.* „Naujo poreikio bausti“ klausimu – ar griežtesnės bausmės yra veiksminga nusikalstamumo prevencijos priemonė? // Teisės problemos, 2009, Nr. 2 (64), p. 5–61.
95. Laiškai į laisvę 2000. Nuteistųjų kūrybos konkursas. Vilnius: Rosma, 1999.
96. *Lamnek S.* Therorien des abweichenden Verhaltens. 7. Aufl. München, 1999.
97. *Laubenthal K.* Strafvollzug. 3. Aufl. Berlin: Springer Verlag, 2003.
98. *Leonavičius V. Norkus Z., Tereškinas A.* Sociologijos teorijos. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005.
99. Lietuvos gyventojų nuostatų ir atvirumo savanorystės idėjai studija. Vilnius, 2008.
100. *Mackevičius T.* Probacija. *Quid id est?* // Socialinių mokslų studijos, 2011, Nr. 3 (2), p. 737–754.
101. *Mackevičius T.* Užsienio valstybių probacijos tarnybų veikla // Jurisprudencija, 2004, t. 51 (43).
102. *Mališauskaitė S., Sakalauskas G.* Probacijos modelio sukūrimas ir įgyvendinimas Lietuvoje // Kryžkelė, 2001, Nr. 1.
103. *Marcinkevičiūtė L.* Bendruomenės narių veiklos motyvai savanoriškose organizacijose // Lietuvos kaimo vietovių konkurencingumo stiprinimas: geroji patirtis. Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2010, p. 30–34.
104. *Marcinskas A., Šikšnelytė A.* Darbuotojų pasitenkinimo darbu didinimo strategijos // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, 2002, Nr. 21, p. 137–146.
105. *McCurley S., Lynch R.* Essential volunteer management. The Directory of Social change, London, 1998.
106. *McCurley S., Lynch S.* Savanorių vadyba. Vilnius, 2001.
107. *Navickas D., Rapcevič E., Dzedzevičiūtė A., Bliumenzonienė M., Kukuraitis L.* Gyventi laisvėje. Asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, adaptacija visuomenėje ir integracija į darbo rinką. Metodinis leidinys. Vilnius: Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“, Lietuvos kalinių globos draugija, 2008.

108. *Norvila J.* Savanorystė lietuviškai // Savanorystė, savarankiškos tarnybos ir aktyvus pilietiškumas. Lietuvos „Caritas“, 2007.
109. *Payne M.* Social care in the community. London, 1993.
110. *Petkevičiūtė N., Kalinina* I. Veiksniai, didinantys darbuotojų organizacinį įsipareigojimą // Organizacijų vadyba, 2004, Nr. 31.
111. *Preis W.* Möglichkeit und Grenzen einer integrativen Straffälligenhilfe // Liedke U., Robert G. (Hrsg.). Neue Lust am Strafen? Umbrüche gesellschaftlicher und pädagogischer Konzepte im Umgang mit abweichendem Verhalten. Aachen: Shaker Verlag, 2004, S. 143–161.
112. *Rajunčius S.* Pataisos inspekcijos – probacijos instituto užuomazgos Lietuvoje // Kryžkelė, 2001, Nr. 1.
113. *Rehn G.* Grundlegende Überlegungen zur Planung und Gestaltung Sozialtherapeutischer Einrichtungen im Justizvollzug // Rehn G., Nanninga R., Thiel A. (Hrsg.) Freiheit und Unfreiheit. Arbeit mit Straftätern innerhalb und außerhalb des Justizvollzuges. Herbolzheim: Centaurus Verlag, 2004.
114. *Sakalauskas G.* Asmenų, kuriems apribota laisvė, teisės // Žmogaus teisės Lietuvoje (*autorių grupės vadovas A. Čepas*). Vilnius: Naujos sistemos, 2005, p. 266–289.
115. *Sakalauskas G., Bikelis S., Kalpokas V., Pocienė A.* Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai. Teisės instituto mokslo tyrimai. t. 8. Vilnius: Teisės institutas, 2012.
116. *Sakalauskas G., Dobrynina M., Justickaja S. [et al.].* Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. Teisės instituto mokslo tyrimai. t. 7. Vilnius: Eugrimas, 2011.
117. *Sakalauskas G.* Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė // Sociologija. Mintis ir veiksmas, 2007, Nr. 2, p. 122–134.
118. *Sakalauskas G.* Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje (*vyr. moksl. red. G. Švedas*). Vilnius, 2010, p. 133–153.
119. *Sakalauskas G., Kalpokas V., Mališauskaitė S., Ragauskas P., Stašinskas J., Šerkšnas A., Tamašauskaitė R., Toleikienė V., Usik D., Vinogradnaitė V.* Probacijos modelio sukūrimas Lietuvoje. I dalis: Situacijos analizė; II dalis: Koncepcija ir pasiūlymai. Mokslo taikomasis tyrimas. Vilnius: Teisės institutas, 2002. Tyrimo tekstą žr. Teisės instituto internetinėje svetainėje www.teise.org
120. *Sakalauskas G.* Žalos už nusikalstamas veikas atlyginimas Lietuvoje: situacija ir perspektyvos // Bausmė ir socialinis teisingumas. Vilnius: Lygtinai paleistų asmenų priežiūros organizacija, 2007, p. 21–25.
121. *Saulaitis A., Karaliūtė A.* Savanorystė, dora, bendruomenė. Studento vadovas. II dalis. Kaunas: Marijonų talkininkų centro leidykla, 2005.
122. Savanoriškas darbas, statistinis įvertinimas. Vilnius: NIPC, 1998.
123. Savanorių darbo pradžiamokslis. Vilnius, 1997.
124. *Schottmayer G.* Umgang mit Gewalt. Reformation statt Deformation des Sozialen. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 2011.

125. *Skruibienė I.* Savanorių pritraukimo ir motyvavimo programa. Vilnius: Jaunimo psichologinės paramos centras, 2010.
126. *Spierts M.* Balansavimas ir aktyvinimas. Metodiškai organizuotas sociokultūrinis darbas. Vilnius, 2003.
127. *Stašinskas J.* Kol kas greičiau į kalėjimą – ir jokios probacijos // Kryžkelė, 1998, Nr. 2.
128. *Stašinskas J., Vinogradnaitė V.* Probacija: ištakos ir dabartis // Kryžkelė, 2001, Nr. 1.
129. *Šikšta A.* Savanorystės tradicija Lietuvoje // Savanorystė Lietuvoje: iššūkiai ir perspektyvos. Tarptautinės konferencijos pranešimų santraukos. Vilnius, 2008, p. 5–6.
130. *Štuopytė E.* Savanorių mokymasis vykdant socioedukacinę veiklą nevyriausybinėse organizacijose // Socialiniai mokslai, 2010, Nr. 2 (68), p. 123–130.
131. Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2007–2008: Apžvalga. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2009. http://www.hrmi.lt/
132. Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2009–2010: Apžvalga. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2011. http://www.hrmi.lt/

III. Šaltiniai žiniasklaidoje ir internete

133. Akcija „Darom“. www.mesdarom.lt
134. Ar galiu ir kaip skirti iki 2 procentų sumokėto pajamų mokesčio paramai? Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos informacija. http://www.vmi.lt/lt/index.aspx?itemId=10139389
135. Buying Social. A Guide to Taking Account of Social Considerations in Public Procurement. European Commission. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities. Unit D.2. Directorate-General for the Internal Market and Services. Unit C. 3. Manuscript completed in October, 2010. http://www.isede-net.com/sites/default/files/social_economy/EU_Guide_”Buying_Social”_12.2010_1.pdf
136. Definitions of Volunteering. Volunteering England Information Sheet. Volunteering England, 2008. www.volunteering.org.uk.
137. Engagement macht stark. Woche des bürgerlichen Engagements. http://www.engagement-macht-stark.de/index.php?option=com_content&view=article&id=646&Itemid=382
138. Eurobarometer 73.
139. Eurofestation, Maastricht 2004; European Roadmap. http://www.eurofestation.com/
140. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl savanoriškos veiklos, jos vaidmens Europos visuomenei ir poveikio. 2006 m. gruodžio 13 d., Briuselis. Visą tekstą lietuvių kalba žr. www.savanoris.lt
141. Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje internetinė svetainė http://ec.europa.eu
142. Europos savanorystės manifestas. http://www.cev.be/data/File/CEVManifesto_LT.pdf
143. Fair Trade Public Procurement: Legal Framework in the EU and the Member States. EFTA (European Fair Trade Association). http://www.european-fair-trade-association.

org/observatory/images/stories/file/Fair%20Trade%20Public%20Procurement%20legal%20framework%20in%20the%20EU%20and%20the%20Member%20States.pdf
144. Give, Get Given. http://www.rockcorps.com/
145. *Henriksen L. S.* Local Volunteer Centres in Denmark. http://www.cev.be/data/File/Volunteer_Centres_in_Denmark.pdf
146. Internetinis dienraštis. www.bernardinai.lt
147. Jaunimo mainų agentūra (JAMA). www.jama.lt
148. Jaunimo tarptautinio bendradarbiavimo agentūra (JTBA). www.jtba.lt
149. *Kazakevičius K.* Gaisrus kaimuose gesins savanoriai? // Lietuvos žinios, Alfa.lt, 2011 06 06.
150. Lietuvių mintys apie savanorystę // Etaplius.lt, 2011 05 06.
151. Media Trust. http://www.mediatrust.org/
152. Nacionalinės teismų administracijos statistika. www.teismai.lt
153. Nuteistųjų skaičiaus, sudėties (pagal padarytą nusikaltimą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų kaitos suvestinė 1997–2010 m. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Administracijos reikalų skyrius.
154. *Ogulevičiūtė J.* Savanoriškas darbas: ar lietuviai nori dirbti be atlygio? // Alfa.lt, 2010 12 05.
155. Organizacija savanoriaujančiam jaunimui „Socialinis veiksmas“. www.savanoriai.org.
156. *Rapalavičiūtė L.* Jei norime ištiesti pagalbos ranką, negalime laikyti sugniaužę kumščių // bernardinai.lt, 2011 06 23.
157. *Rimkutė E.* Gaisrininkų savanorių steigimas – iš fantastikos srities // Etaplius.lt, 2011 09 04.
158. R. Palaitis siūlo samdyti savanorius gaisrininkus // Diena.lt, 2010 10 27.
159. *Sakalauskas G.* Lygtinio paleidimo sistema ir korupcijos rizika. Mokslo taikomasis tyrimas. Vilnius: Teisės institutas, 2010. http://www.teise.org/docs/empty/lygtinio%20paleidimo.pdf
160. Savanoriškoje veikloje dalyvauja trečdalis Lietuvos gyventojų // Alfa.lt, 2011 03 31.
161. Savanorių centras. www.savanoris.lt
162. Savanorių duomenų bazė. www.buk-savanoriu.lt
163. Savanorystė Airijoje. www.volunteeringireland.ie
164. Savanorystė Austrijoje. www.freiwilligenweb.at
165. Savanorystė Čekijoje. www.neziskovky.cz
166. Savanorystė Danijoje. www.frivillighed.dk
167. Savanorystė Estijoje. www.vabatahtlikud.ee
168. Savanorystė Graikijoje. www.anthropos.gr
169. Savanorystė Italijoje. www.nonprofitonline.it
170. Savanorystė Lietuvoje. www.savanoriaujam.lt
171. Savanorystė neturi tapti nemokamu darbu // Delfi pilietis, Delfi.lt, 2011 08 19.

172. Savanorystė Prancūzijoje. www.cpca.asso.fr , www.francebenevolat.org
173. Savanorystė Suomijoje. www.vapaaehtoiseksi.fi
174. Savanorystė Vengrijoje. www.civil.info.hu
175. Savanorystė Vokietijoje. www.engagiert-in-deutschland.de
176. Viešųjų pirkimų tarnyba. 2010 metų veiklos ataskaita. http://www.vpt.lt/admin/uploaded/2011/vp/VP_Ataskaita_2011-04-19.pdf
177. Vilniaus arkivyskupijos „Carito“ internetinė svetainė. http://vilnius.caritas.lt/prisidek-prie-musu.html
178. Vilniuje prasidėjo savanoriškos veiklos metų turas // Delfi.lt, 2011 06 11.
179. Vokietijos Konstitucinio teismo 1973 m. birželio 5 d. sprendimas (BVerfGE 35, 202).
180. Volunteering in the European Union. Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA). Directorate General Education and Culture (DG EAC). Final Report submitted by GHK. National Report – Czech Republic. 17 February, 2010. http://ec.europa.eu/citizenship/eyv2011/doc/National_report_CZ.pdf
181. Volunteering in the European Union. Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA). Directorate General Education and Culture (DG EAC). Final Report submitted by GHK. 17 February, 2010. http://ec.europa.eu/citizenship/eyv2011/doc/Volunteering_in_the_EU_Final_Report.pdf
182. Volunteering in the European Union. Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA). Directorate General Education and Culture (DG EAC). Final Report submitted by GHK. National Report – Estonia. 17 February, 2010. http://ec.europa.eu/citizenship/eyv2011/doc/National_report_EE.pdf
183. Volunteering in the European Union. Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA). Directorate General Education and Culture (DG EAC). Final Report submitted by GHK. National Report – Latvia. 17 February, 2010. http://ec.europa.eu/citizenship/eyv2011/doc/National_report_LV.pdf
184. Volunteering in the European Union. Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA). Directorate General Education and Culture (DG EAC). Final Report submitted by GHK. National Report – Poland. 17 February, 2010. http://ec.europa.eu/citizenship/eyv2011/doc/National_report_PL.pdf
185. Volunteering in the European Union. Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA). Directorate General Education and Culture (DG EAC). Final Report submitted by GHK. National Report – Spain. 17 February, 2010. http://ec.europa.eu/citizenship/eyv2011/doc/National%20report%20ES.pdf
186. Wikipedia. www.wikipedia.org
187. Written statement by the Minister of Housing, Spatial Planning and the Environment, the Minister of Social Affairs and Employment, and the Minister for Development Cooperation to the Speaker of the Lower House of Parliament. The Hague, 16 October 2009. Lower House of Netherlands Parliament 2. Parliamentary year 2009–2010, No. 82. http://www.senternovem.nl/mmfiles/Kamerbrief%20sociale%20criteria._tcm24-320492.pdf
187. Žurnalistė: savanorystės atlygio nenusipirksi // Sociumas LT, Delfi.lt, 2011 11 13.

Priedai

I PRIEDAS. **Savianalizės klausimynas**

Nuteistųjų ir grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų bei jų šeimos narių integracijos į darbo rinką modelio, priemonių, paslaugų sukūrimas ir įgyvendinimas, projektas SFMIS Nr. VP1-1.3-SADM-02-K-01-078

Projekto partnerių savianalizės klausimynas
SAVANORIŲ POREIKIS IR JŲ PRIĖMIMO GALIMYBĖS

2009 m. lapkričio 9 d.

Viena iš nuteistųjų integracijos į darbo rinką projekto sudedamųjų dalių yra savanorystės skatinimas. Darbo grupė, atsakinga už šią projekto dalį, parengė klausimyną, kurį prašytume užpildyti Jūsų organizaciją ar jos padalinį, pasitarus su visais Jūsų įstaigos ar jos padalinio darbuotojais / darbuotojomis. Šiuo klausimynu siekiame išsiaiškinti savanorystės poreikį, kylančius iššūkius, galimybes, privalumus, trūkumus bei perspektyvas ir visa kita, kas susiję su savanoryste Jūsų organizacijoje ar jos padalinyje. Projekte dalyvaujantys Teisės instituto tyrėjai apibendrins Jūsų įžvalgas, o darbo grupė remsis jomis, kurdama darbo su savanoriais metodiką. Būtų labai svarbu gauti kuo išsamesnius Jūsų atsakymus, pagrįstus prieš tai vykusiomis diskusijomis savanorystės klausimais. Dėkojame už bendradarbiavimą[218]!

1. Į kokią veiklą, darbus, iniciatyvas galėtų būti ar jau yra įtraukiami savanoriai Jūsų įstaigoje, organizacijoje, padalinyje, dirbant su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų?
   -
   -
   -

[218] Anketą galite pildyti kompiuteriu arba rašyti ranka – jei pritrūktų vietos, rašykite kitoje lapo pusėje arba ant atskiro lapo.

2. Apibūdinkite, kokius kriterijus atitinkantys savanoriai tinka / tiktų atlikti minėtą veiklą ar darbus Jūsų įstaigoje, organizacijoje, padalinyje, dirbant su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų

   2.1. amžius:

   2.2. išsilavinimas:

   2.3. gebėjimai, pomėgiai:

   2.4. asmeninės savybės, vertybės:

   2.5. kiti svarbūs aspektai:

3. Nurodykite skaičių savanorių, kuriuos galėtumėte / norėtumėte priimti bendrai ir kiekvienai veiklai su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų:

   Kiek savanorių, dirbančių / galinčių dirbti su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų, jau turite savo įstaigoje, organizacijoje, padalinyje?

4. Kuriam laikui norėtumėte / galėtumėte priimti savanorius dirbti Jūsų įstaigoje, organizacijoje, padalinyje su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų (nuolatiniam darbui, vasarai ar pan.; kartą per savaitę, savaitgaliais ar pan.)?

   Jei turite tokių savanorių savo įstaigoje, organizacijoje, padalinyje, kiek laiko jie dirba su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų?

5. Kaip organizuojate ar ketinate / ketintumėte organizuoti darbą su savanoriais (jų mokymą, palaikymą, veiklos refleksiją ir pan.)? (pažymėkite X):
   - ☐ Patys organizuojame (-tume) įstaigoje, organizacijoje, padalinyje
   - ☐ Patikime (-ėtume) kitam savo įstaigos, organizacijos padaliniui
   - ☐ Dalijamės / norėtume dalytis su kitais Projekto partneriais
   - ☐ Visą atsakomybę atiduodame (-tume) Projekto partneriui (kitai įstaigai, organizacijai ar jos padaliniui)
   - ☐ Kita (įrašykite)_____

6. Kokia Projekto partnerių pagalba būtų naudinga Jūsų įstaigai, organizacijai ar padaliniui organizuojant savanorystę dirbant su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų (žmogiškieji ištekliai (skaičius, jų darbo laikas), žinios, patalpos ir pan.)?

7. Kokias grėsmes įžvelgiate savanoriams dirbant su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų Jūsų įstaigoje, organizacijoje, padalinyje?

8. Ar reikėtų sudaryti rašytinę sutartį su savanoriais, dirbančiais Jūsų įstaigoje, organizacijoje, padalinyje su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų? Jei taip, tai kodėl atrodo svarbu?

9. Kokius specifinius aspektus, Jūsų nuomone, svarbu įtraukti į sutartį (arba aptarti žodiniame susitarime) su savanoriu, dirbančiu Jūsų įstaigoje, organizacijoje, padalinyje su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų (specifiniai teisės aktų reikalavimai savanoriui, draudimo, saugumo, darbo aplinkos reikalavimai ar pan.)?

10. Kokias papildomas išlaidas, susijusias su savanoriais, dirbančiais su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų, Jūsų įstaiga, organizacija ar padalinys yra pasiryžęs patirti (nurodykite išlaidų rūšis: draudimo nuo nelaimingų atsitikimų, kelionės į darbo vietą kompensavimo ar pan.)?

11. Kokių žinių ir / ar gebėjimų labiausiai reikia dirbant su savanoriais?

12. Kas dar svarbu dirbant su savanoriais? _____

_____

13. Kas Jūsų įstaigoje, organizacijoje, padalinyje atsakinga(s) už darbą su savanoriais, dirbančiais / dirbsiančiais su nuteistaisiais ir grįžusiais iš įkalinimo įstaigų (veda pirminius pokalbius, rūpinasi palaikymu, ugdymu, laisvalaikio organizavimu, refleksija ir pan.)?

Vardas _____

Pavardė _____

Pareigos _____

Kontaktai: tel. _____ el. paštas _____

Užpildytą anketą prašome atsiųsti el. pašto adresu nuteistuju-ir-kaliniu-integracijos-projektas@googlegroups.com **arba atnešti / atsiųsti į Teisės institutą iki šių metų lapkričio 23 d.**

Dėl klausimyno iškilusiais klausimais rašykite arba skambinkite
Laurai Ūselei laura@teise.org, tel.: 210 16 67 arba
Simonui Nikartui simonas@teise.org, tel.: 210 16 75.

II PRIEDAS. **Savanorių koordinatorių giluminio interviu klausimų gairės**

Organizacijos laikysena ir savanorių darbo organizavimo strategija

- Organizacijos poreikiai ir savanorystės poreikis organizacijoje. Organizacijos galimybės įgyvendinti ir palaikyti savanorystę.
- Savanorių poreikio ir galimybių dirbti su savanoriais organizacijoje vertinimas.
- Sričių, veiklos, kur savanoriai gali būti naudingi, nustatymas.
- Savanorystės strategijos sudarymo problemos.
- Ar organizacija kuria savanorystės organizavimo strategiją. Kokia ji?
- Jei nekuria, kodėl?

Savanorių darbo koordinavimo, savanorių paieškos ir atrankos aspektai

- Savanorių darbo koordinavimas.
- Savanorių koordinatoriaus funkcijos.
- Kuo skiriasi savanorių darbo su nuteistaisiais organizavimas nuo savanorystės organizavimo kitose srityse?
- Savanorių paieškos aspektai. Kaip ieškomi savanoriai. Kokie paieškos būdai sėkmingiausi, kokie ne tokie sėkmingi? Kokius būdus rekomenduotumėte (kokie būdai, Jūsų nuomone, yra geriausi)? Kokius norėtumėte įgyvendinti? Ko reikia, kad galėtumėte atlikti efektyvesnę paiešką?
- Savanorių atranka. Ar ji reikalinga? Kodėl? Kokia ji turėtų būti? Kokie žmonės turėtų būti atrenkami? Pagrindiniai bruožai žmogaus, kuris tinka dirbti savanoriu su nuteistaisiais.

Savanorių palaikymas ir motyvavimas, mokymas

- Kokias būdais palaikomi savanoriai?
- Kas svarbu savanoriui dirbant su nuteistaisiais? Kokios palaikymo priemonės atsižvelgiant į darbo su nuteistaisiais specifiką?
- Kaip skatinami savanoriai?
- Darbo su savanoriais refleksija (vertinimas). Kaip vyksta?
- Savanorių mokymai. Ar reikalingi? Kokie mokymai reikalingi ir naudingi? Kaip organizuojami, dažnai ar retai? Mokymų galimybės, ištekliai.

III PRIEDAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS SAVANORIŠKOS VEIKLOS ĮSTATYMAS

2011 m. birželio 22 d. Nr. XI-1500
Vilnius

PIRMASIS SKIRSNIS

BENDROSIOS NUOSTATOS

1 straipsnis. Įstatymo paskirtis

Šis įstatymas nustato savanoriškos veiklos ypatumus, savanoriškos veiklos principus, savanorio ir savanoriškos veiklos organizatoriaus teises ir pareigas, savanoriškos veiklos organizavimo tvarką, savanorių draudimo, savanoriškos veiklos išlaidų kompensavimo atvejus.

2 straipsnis. Pagrindinės šio įstatymo sąvokos

1. **Savanoriška veikla** – savanorio neatlyginamai atliekama visuomenei naudinga veikla, kurios sąlygos nustatomos savanorio ir šios veiklos organizatoriaus susitarimu.

2. **Tarptautinė savanoriškos veiklos programa** – programa, kuri įgyvendinama vykdant Lietuvos Respublikos tarptautinius įsipareigojimus ir kurioje nustatytos savanorių dalyvavimo, savanoriškos veiklos organizavimo ir finansavimo sąlygos.

3 straipsnis. Savanoriškos veiklos ypatumai

1. Savanoriškos veiklos organizatoriaus ir savanorio santykiai yra civiliniai teisiniai santykiai.

2. Veikla, kuri atitinka šiame įstatyme nustatytus savanoriškos veiklos principus ir organizuojama šio įstatymo nustatyta tvarka, nėra laikoma nelegaliu darbu.

4 straipsnis. Savanoriškos veiklos principai

Savanoriška veikla atliekama vadovaujantis šiais principais:

1) naudos visuomenei ir asmeniui – dalyvavimas savanoriškoje veikloje sudaro asmenims galimybę aktyviai prisidėti prie visuomenės gerovės kūrimo ir skatina savanorių asmeninę saviraišką ir tobulėjimą;
2) bendradarbiavimo – savanoriška veikla remiasi savanorių ir savanoriškos veiklos organizatorių tarpusavio bendradarbiavimu, siekiant suderinti savanorių ir savanoriškos veiklos organizatorių poreikius ir galimybes;
3) įvairovės ir lankstumo – savanoriška veikla gali būti atliekama įvairiose visuomenei naudingos veiklos srityse. Savanoriškos veiklos organizatorius ir savanoris gali susitarti dėl įvairių savanoriškos veiklos formų ir būdų, taip pat juos keisti.

ANTRASIS SKIRSNIS
SAVANORIAI IR SAVANORIŠKOS VEIKLOS ORGANIZATORIAI

5 straipsnis. Reikalavimai savanoriui

1. Savanoriais gali būti vyresni kaip 14 metų Lietuvos Respublikos piliečiai ir Lietuvos Respublikos teritorijoje teisėtai esantys užsieniečiai.

2. Asmenys, jaunesni kaip 18 metų, gali dalyvauti savanoriškoje veikloje, jeigu tam neprieštarauja vaiko atstovas pagal įstatymą.

3. Savanoriui kvalifikacija nėra būtina, išskyrus tokį savanoriškos veiklos pobūdį, kuris reikalauja specialios kvalifikacijos pagal kitus teisės aktus arba pagal savanoriškos veiklos organizatorių reikalavimus.

4. Savanoriui pagal atliekamos veiklos pobūdį gali būti taikomi kiti reikalavimai, nustatyti atskiras sritis reglamentuojančiuose teisės aktuose.

6 straipsnis. Savanoriškos veiklos organizatoriai

Savanoriškos veiklos organizatoriais gali būti Lietuvos Respublikoje įregistruoti:

1) labdaros ir paramos fondai;
2) biudžetinės įstaigos;
3) asociacijos;
4) viešosios įstaigos;
5) religinės bendruomenės, bendrijos ir religiniai centrai;
6) tarptautinių visuomeninių organizacijų filialai, atstovybės;
7) politinės partijos;
8) profesinės sąjungos;
9) kiti juridiniai asmenys, kurių veiklą reglamentuoja specialūs įstatymai ir kurių veiklos tikslas nėra pelno siekimas, o gautas pelnas negali būti skiriamas jų dalyviams.

7 straipsnis. Savanorio teisės ir pareigos

1. Savanoris turi teisę:

1) būti informuotas apie savanoriškos veiklos mastą ir apimtis, apie esančius ir galimus rizikos veiksnius sveikatai ir saugai, kurie gali iškilti savanoriškos veiklos metu, ir apsisaugojimo nuo jų priemonių panaudojimą;
2) gauti savanoriškai veiklai atlikti reikalingas priemones, informaciją, mokymus, konsultacinę ir techninę pagalbą;
3) gauti dokumentą, patvirtinantį savanorio atliktą savanorišką veiklą, įgytą kompetenciją;
4) nutraukti savanorišką veiklą.

2. Savanorio pareigos:

1) laikytis su savanoriškos veiklos organizatoriumi aptartos savanoriškos veiklos atlikimo tvarkos;

2) dalyvauti pasirengimo savanoriškai veiklai kursuose, jeigu tokių numato savanoriškos veiklos organizatorius;
3) nepažeisti savanoriškos veiklos organizatoriaus ir asmenų, kurių labui atliekama savanoriška veikla, teisėtų interesų;
4) sąžiningai atlikti savanorišką veiklą.

8 straipsnis. Savanoriškos veiklos organizatoriaus teisės ir pareigos

1. Savanoriškos veiklos organizatoriaus teisės:
1) pasitelkti savanorius;
2) nustatyti savanoriškos veiklos atlikimo tikslus ir tvarką;
3) kompensuoti savanoriams su savanoriška veikla susijusias išlaidas;
4) reikalauti, kad savanoris dalyvautų pasirengimo savanoriškai veiklai kursuose;
5) atsisakyti savanorio, nurodant atsisakymo priežastis.
2. Savanoriškos veiklos organizatoriaus pareigos:
1) informuoti savanorį apie savanoriškos veiklos pobūdį ir mastą, jos eigą, esančius ir galimus rizikos veiksnius sveikatai ir saugai, kurie gali iškilti savanoriškos veiklos metu, ir apsisaugojimo nuo jų priemonių panaudojimą;
2) suteikti savanoriui savanoriškai veiklai atlikti reikalingą informaciją, rengti mokymus, teikti konsultacinę ir techninę pagalbą ir savanorio pageidavimu aprūpinti jį savanoriškai veiklai atlikti reikalingomis priemonėmis;
3 sudaryti su savanoriu savanoriškos veiklos sutartį šio įstatymo 9 straipsnio 1 dalyje nurodytais atvejais;
4) savanoriui prašant išduoti dokumentą, patvirtinantį savanorio atliktą savanorišką veiklą, įgytą kompetenciją.

TREČIASIS SKIRSNIS
SAVANORIŠKOS VEIKLOS ORGANIZAVIMAS, SAVANORIO DRAUDIMAS IR IŠLAIDŲ KOMPENSAVIMAS

9 straipsnis. Savanoriškos veiklos organizavimas

1. Savanoriškos veiklos organizatorius su savanoriu sudaro rašytinę savanoriškos veiklos sutartį, jeigu:
1) kompensuojamos su savanoriška veikla susijusios išlaidos;
2) sudaryti sutartį pageidauja viena iš šalių.
2. Sutartyje gali būti susitariama dėl savanoriškos veiklos trukmės ir laiko, išlaidų, išvardytų šio įstatymo 11 straipsnio 1 dalyje, kompensavimo, kitų sąlygų.
3. Atsižvelgiant į savanoriškos veiklos pobūdį ir teisės aktų nustatytus reikalavimus, savanoriškos veiklos organizatorius iš savanorišką veiklą norinčių atlikti asmenų gali reikalauti pateikti tokiai veiklai atlikti reikalingus dokumentus (sveikatos pažymėjimą, pažymą apie teistumą ir kt.).

4. Savanorišką veiklą savanoris gali atlikti vietovėje, kurioje yra savanoriškos veiklos organizatoriaus buveinė, arba gali būti siunčiamas savanoriškos veiklos organizatoriaus tam tikram laikui tam tikrai užduočiai atlikti į kitą vietovę.

10 straipsnis. Savanorio draudimas

1. Atsižvelgdamas į savanoriškos veiklos trukmę ir pobūdį, savanoriškos veiklos organizatorius gali drausti savanorį draudimo įmonėse arba kompensuoti savanoriui draudimo įmokas teisės aktų nustatyta tvarka.

2. Tarptautinės savanoriškos veiklos programos savanorių draudimo, draudimo įmokų kompensavimo sąlygas nustato tarptautinė savanoriškos veiklos programa.

11 straipsnis. Savanoriškos veiklos išlaidų kompensavimas

1. Savanoriškos veiklos organizatorius gali kompensuoti savanoriui su savanoriška veikla susijusias:

1) kelionės išlaidas;
2) nakvynės išlaidas;
3) maitinimo išlaidas;
4) pašto, telefono išlaidas;
5) mokymų, susijusių su savanorio parengimu numatytai veiklai atlikti, išlaidas;
6) išlaidas savanoriškai veiklai atlikti reikalingoms priemonėms, specialiesiems drabužiams;
7) savanoriškos veiklos sutarties galiojimo laikotarpiui tenkančias draudimo išlaidas;
8) kitas tarptautinėse savanoriškos veiklos programose nustatytas išlaidas.

2. Savanoriškos veiklos išlaidų kompensavimo sąlygas ir tvarką nustato Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras.

3. Savanoriui kompensuojamos savanoriškos veiklos išlaidos nėra savanorio pajamos.

KETVIRTASIS SKIRSNIS
SAVANORIŠKOS VEIKLOS PRIPAŽINIMAS

12 straipsnis. **Savanoriškos veiklos pripažinimas**

1. Dalyvavimas savanoriškoje veikloje, atsižvelgiant į jos tikslus ir pobūdį, gali būti pripažįstamas savanorio praktinio darbo ir (ar) mokymosi patirtimi.

2. Atlikta savanoriška veikla gali būti įskaityta kaip socialinė veikla pagal bendrojo ugdymo planus.

PENKTASIS SKIRSNIS
BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

13 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas ir įgyvendinimas

1. Šis įstatymas, išskyrus šio straipsnio 2 dalį, įsigalioja 2011 m. rugpjūčio 1 d.

2. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras iki šio įstatymo įsigaliojimo priima šio įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTĖ DALIA GRYBAUSKAITĖ

IV PRIEDAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS SOCIALINĖS APSAUGOS
IR DARBO MINISTRO
Į S A K Y M A S

DĖL SAVANORIŠKOS VEIKLOS IŠLAIDŲ KOMPENSAVIMO SĄLYGŲ IR TVARKOS APRAŠO PATVIRTINIMO

2011 m. liepos 14 d. Nr. A1-330
Vilnius

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymo (Žin., 2011, Nr. 86-4142) 11 straipsnio 2 dalimi:

1. T v i r t i n u Savanoriškos veiklos išlaidų kompensavimo sąlygų ir tvarkos aprašą (pridedama).

2. N u s t a t a u, kad šis įsakymas įsigalioja 2011 m. rugpjūčio 1 d.

3. Šio įsakymo vykdymo kontrolę pavedu viceministrui pagal veiklos sritį.

SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTRAS DONATAS JANKAUSKAS

PATVIRTINTA
Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos
ir darbo ministro 2011 m. liepos 14 d.
įsakymu Nr. A1-330

SAVANORIŠKOS VEIKLOS IŠLAIDŲ KOMPENSAVIMO SĄLYGŲ IR TVARKOS APRAŠAS

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Savanoriškos veiklos išlaidų kompensavimo sąlygų ir tvarkos aprašas (toliau vadinamas – šis Aprašas) reglamentuoja savanoriui dėl savanoriškos veiklos vykdymo patirtų išlaidų kompensavimo sąlygas ir tvarką.

2. Šiame Apraše vartojamos sąvokos suprantamos taip, kaip jos apibrėžtos Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatyme (Žin., 2011, Nr. 86-4142) ir kituose teisės aktuose.

II. SAVANORIŠKOS VEIKLOS IŠLAIDŲ KOMPENSAVIMO SĄLYGOS IR TVARKA

3. Savanoriškos veiklos organizatorius savanoriškos veiklos sutartyje nustatytomis sąlygomis ir tvarka gali kompensuoti savanoriui su savanoriška veikla susijusias šias išlaidas:

3.1. kelionės iki savanoriškos veiklos atlikimo vietos ir iš jos išlaidas, taip pat kelionės išlaidas, susijusias su savanoriškos veiklos atlikimu;

3.2. nakvynės išlaidas, kai savanoriška veikla atliekama ilgiau nei parą ir (ar) kitoje nei savanorio gyvenamoji vieta vietovėje;

3.3. maitinimo išlaidas, kai savanoriška veikla trunka ne mažiau kaip 4 valandas per parą;

3.4. pašto, telefono išlaidas, jeigu savanoris savanorišką veiklą atlieka ne savanoriškos veiklos organizatoriaus patalpose;

3.5. mokymų, susijusių su savanorio parengimu numatytai veiklai atlikti, išlaidas;

3.6. išlaidas savanoriškai veiklai atlikti reikalingoms priemonėms, specialiesiems drabužiams;

3.7. savanoriškos veiklos sutarties galiojimo laikotarpiui tenkančias draudimo išlaidas;

3.8. kitas tarptautinėse savanoriškos veiklos programose nustatytas išlaidas.

4. Su savanoriška veikla susijusios išlaidos savanoriui kompensuojamos pagal išlaidas patvirtinančius dokumentus (važiavimo bilietus, prekių (paslaugų) pirkimo–pardavimo kvitus, sąskaitas faktūras arba PVM sąskaitas faktūras, kitus dokumentus, patvirtinančius faktiškai patirtas išlaidas).

Kelionės iki savanoriškos veiklos atlikimo vietos ir iš jos, kai vykstama savanorio transporto priemone, sunaudotų degalų įsigijimo išlaidos kompensuojamos, atsižvelgiant į kelionės metu nuvažiuotų kilometrų skaičių ir atitinkamos transporto priemonės gamintojo nurodytus transporto priemonės techninius duomenis (degalų sunaudojimo normas 100 kilometrų). Degalų įsigijimo kaina nustatoma pagal savanorio pateiktus išlaidas patvirtinančius dokumentus.

5. Savanoriškos veiklos organizatoriai, kompensuojantys savanoriams šiame Apraše nurodytas išlaidas, pildo laisvos formos žurnalą – įrašo jame savanoriškos veiklos vykdymo datą ir vietą, savanorių, kuriems kompensuojamos šiame Apraše nurodytos išlaidos, vardus, pavardes, adresus, jiems kompensuojamų išlaidų rūšį ir dydį, išlaidas patvirtinančių dokumentų rekvizitus: datą, numerį, paslaugos teikėjo pavadinimą, pinigų sumą.

III. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

6. Savanoriškos veiklos organizatorius saugo su savanoriška veikla susijusias išlaidas patvirtinančius dokumentus Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymo (Žin., 2001, Nr. 99-3515) nustatyta tvarka.

7. Savanorio ir savanoriškos veiklos organizatoriaus ginčai dėl išlaidų, susijusių su savanoriškos veiklos kompensavimu, sprendžiami Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka.

V PRIEDAS

KALĖJIMŲ DEPARTAMENTO
PRIE LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISINGUMO MINISTERIJOS DIREKTORIAUS
Į S A K Y M A S

DĖL SAVANORIŠKO DARBO IŠLAIDŲ KOMPENSAVIMO TVARKOS APRAŠO PATVIRTINIMO

2007 m. gruodžio 17 d. Nr. V-368
Vilnius

Vykdydamas Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. vasario 21 d. nutarimu Nr. 220 „Dėl Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“, (Žin., 2007, Nr. 27-989), 5.1 priemonę ir siekdamas efektyviau įgyvendinti visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese principą,

t v i r t i n u Savanoriško darbo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašą (pridedama).

DIREKTORIUS SAULIUS VITKŪNAS

PATVIRTINTA
Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2007 m. gruodžio 17 d. įsakymu Nr. V-368

SAVANORIŠKO DARBO IŠLAIDŲ KOMPENSAVIMO TVARKOS APRAŠAS

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Savanoriško darbo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašas (toliau – aprašas) reglamentuoja savanoriškų darbų, atliekamų probaciją vykdančiose įstaigose (toliau – įstaiga), išlaidų kompensavimo, sutarčių sudarymo tvarką.

2. Savanoriškas darbas yra visuomenei naudingas, neatlygintinas, atliekamas laisva valia pagal teisės aktų nustatytus reikalavimus darbas.

3. Laisvės atėmimo vietose atliekamo savanoriško darbo išlaidos kompensuojamos šio aprašo nustatyta tvarka.

II. SUTARČIŲ SUDARYMO IR SAVANORIŠKO DARBO IŠLAIDŲ KOMPENSAVIMO TVARKA

4. Savanoriškas darbas yra darbas, nustatytas įstaigos vadovo ir savanorišką darbą atliekančio asmens raštu sudaromoje Savanoriško darbo atlikimo sutartyje (priedas) siekiant integruoti nuteistąjį į visuomenę. Santykiai tarp įstaigos ir savanorišką darbą atliekančio asmens yra civiliniai teisiniai santykiai.

5. Savanoriško darbo atlikimo sutartyje įstaigos vadovas ir savanorišką darbą atliekantis asmuo nustato, kokios su savanorišku darbu susijusios išlaidos bus kompensuojamos.

6. Savanoriško darbo atlikimo sutartyje gali būti nustatyta, kad savanorišką darbą atliekantis asmuo draudimo įmonėse draudžiamas savanorišku draudimu nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir sveikatos draudimu. Šioje sutartyje nurodomas tokio draudimo tikslas ir sąsaja su savanorišku darbu.

7. Savanorišką darbą atliekančiam asmeniui gali būti kompensuojamos šios su savanorišku darbu susijusios išlaidos:

7.1. kelionės iki savanoriško darbo atlikimo vietos ir iš jos išlaidos;

7.2. nakvynės išlaidos, kai savanoriškas darbas atliekamas ilgiau nei parą ir (ar) kitoje nei savanorišką darbą atliekančio asmens gyvenamoji (buveinės) vieta;

7.3. pašto, telefono išlaidos, jeigu savanoriškas darbas atliekamas ne įstaigos patalpose;

7.4. Savanoriško darbo atlikimo sutarties galiojimo laikotarpiui tenkančios savanoriško draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir sveikatos draudimo išlaidos;

7.5. išlaidos, susijusios su išankstiniu kelionės bilietų įsigijimu ir užsakymu telefonu, bagažo vežimu ir saugojimu;

7.6. kvalifikacijos kėlimo išlaidos, susijusios su atliekamu savanorišku darbu.

8. Savanorišką darbą atliekančių asmenų patirtos išlaidos kompensuojamos:

8.1. nurodytosios šio aprašo 7.1–7.2 punktuose – Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimo Nr. 1515 „Dėl neapmokestinamųjų piniginių kompensacijų dydžių nustatymo“ (Žin., 2003, Nr. 114-5152) nustatyta tvarka;

8.2. nurodytosios šio aprašo 7.3–7.6 punktuose – pagal savanorišką darbą atlikusio asmens pateiktus šias išlaidas patvirtinančius dokumentus.

9. Įstaiga, kompensuojanti išlaidas savanorišką darbą atliekantiems asmenims, privalo pildyti laisvos formos apskaitos žurnalą. Žurnale turi būti įrašoma Savanoriško darbo atlikimo sutarties data ir numeris, savanorišką darbą atliekančio asmens vardas ir pavardė, kompensuojamų išlaidų dydis. Savanoriško darbo kompensuojamas išlaidas patvirtinantys dokumentai registruojami, apskaitomi ir saugomi teisės aktų nustatyta tvarka.

III. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

10. Savanorišką darbą atliekančio asmens ir įstaigos ginčai dėl išlaidų, susijusių su savanorišku darbu, kompensavimo sprendžiami įstatymų nustatyta tvarka.

11. Savanoriško darbo atlikimo metu įstaigai ar savanorišką darbą atliekančiam asmeniui padaryta žala atlyginama įstatymų nustatyta tvarka.

VI PRIEDAS

Savanoriško darbo išlaidų
kompensavimo tvarkos aprašo
priedas

(Savanoriško darbo atlikimo sutarties formos pavyzdys)

SAVANORIŠKO DARBO ATLIKIMO SUTARTIS

_____ Nr._____
(data)

_____
(sudarymo vieta)

_____
(įstaigos pavadinimas, kodas, adresas ir kiti rekvizitai)

atstovaujama _____ (toliau – įstaiga),
(asmens vardas ir pavardė, asmens kodas)

ir savanorišką darbą atliekantis asmuo _____

_____
(asmens vardas ir pavardė, asmens kodas)

sudarė šią Savanoriško darbo atlikimo sutartį.

1. **Įstaiga įsipareigoja:**

1.1. užtikrinti šias savanoriško darbo atlikimo sąlygas:_____
_____

1.2. suteikti savanorišką darbą atliekančiam asmeniui informaciją apie atliekamo darbo pobūdį, saugą ir sveikatą darbe;

1.3. kompensuoti dėl atliekamo savanoriško darbo patirtas išlaidas _____
_____ pagal jas patvirtinančius dokumentus;

1.4. _____ .
(kiti įsipareigojimai)

2. Savanorišką darbą atliekantis asmuo įsipareigoja:

2.1. atlikti šį savanorišką darbą: _____
_____;
(visas konkretaus darbo pavadinimas, darbo pobūdis, kiekis, vieta, darbo laikas, trukmė ir kt.)

2.2. laikytis saugos ir sveikatos darbe reikalavimų;

2.3. laikytis įstaigos nurodytų elgesio su nuteistaisiais taisyklių;

2.4. _____ .
(kiti įsipareigojimai)

3. Ši sutartis įsigalioja nuo jos pasirašymo momento ir galioja iki _____ .

4. Savanoriško darbo metu įstaigai ar savanorišką darbą atliekančiam asmeniui padaryta žala atlyginama įstatymų nustatyta tvarka.

5. Ši sutartis gali būti nutraukta šalių susitarimu arba vienai iš šalių nevykdant sutartinių įsipareigojimų.

6. Ši sutartis sudaryta dviem egzemplioriais, turinčiais tokią pat juridinę galią, po vieną kiekvienai šaliai.

7. Sutarties šalys ir rekvizitai:

_____	
(įstaigai atstovaujančio asmens pareigos)	A. V.
_____	_____
(parašas)	(savanorišką darbą atliekančio asmens parašas)
_____	_____
(vardas ir pavardė)	(vardas ir pavardė)
_____	_____
(data)	(data)

VII PRIEDAS

Savanoriškų darbų ir asmenų, atliekančių savanoriškus darbus, apskaitos ŽURNALAS

Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“
(savanoriškus darbus organizuojančios įstaigos ar organizacijos pavadinimas)

Eil. Nr.	Savanorio vardas, pavardė, asmens kodas (gimimo data)	Atliekamų darbų pobūdis	Savano-riško darbo pradžia ir pabaiga	Pastabos (kita infor-macija)	Savanoriško darbo organi-zatoriaus ar jo įgalioto asmens parašas ir data	Savano-rio parašas ir data
1	2	3	4	5	6	7

Sa266 Savanorystė probacijos sistemoje: prielaidos ir galimybės / Teisės institutas; parengė Gintautas Sakalauskas, Algimantas Čepas, Simonas Nikartas, Laura Ūselė. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012. – 172 p.

ISBN 978-609-459-020-7

Leidinyje aprašomos savanoriškos veiklos probacijos sistemoje prielaidos ir galimybės. Aptariama savanorystės ir probacijos samprata, siekiant šiuos du reiškinius vienyti į vieną kontekstą, skatinti savanorystę probacijos sistemoje. Analizuojami savanorystės probacijos sistemoje ypatumai, specifika, pristatomi teisiniai savanorystės pagrindai, savanorystės probacijos sistemoje patirtis ir geros praktikos pavyzdžiai, aptariami savanorystės organizavimo ir palaikymo klausimai. Leidinys turėtų būti įdomus ir naudingas visiems besidomintiems savanorystės ir probacijos klausimais, tiek teoriniu, tiek praktiniu lygmeniu.

UDK 364

Savanorystė
probacijos sistemoje:
prielaidos ir galimybės

Redaktorė *Danutė Petrauskienė*
Viršelio dailininkė *Audronė Uzielaitė*
Maketuotoja *Vida Vaidakavičienė*

Tiražas 300 egz. 10,0 aut. lankų, 10,75 sp. l.
Išleido Vilniaus universitetas,
Universiteto g. 3, LT-01315 Vilnius
Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Žalgirio g. 90, LT-09303 Vilnius